

BURMISTRZ MIASTA SANOKA

Załącznik nr 1 do Uchwały
Rady Miasta Sanoka
z dnia

**STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW
ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO
MIASTA SANOKA**

Sanok, 2018

Zamawiający:

Burmistrz Miasta Sanoka
ul. Rynek 1
38-500 Sanok

Wykonawca:

AMS Concept Agata M. Stępień
Ul. Bp. M. Jaworskiego 8/44
25-430 Kielce
www.amsconcept.com

Zespół projektowy:

mgr inż. arch. Agata Stępień - członek Izby Architektów Nr SW-0181, członek TUP pod nr 4605

dr inż. arch. Małgorzata Denis - uprawnienia urbanistyczne nr WA-378

mgr inż. Joanna Gromek

mgr Marcin Potępa

SPIS TREŚCI

I. WSTĘP.....	7
II. CZĘŚĆ I - UWARUNKOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO.....	10
1. Związki z obszarami zewnętrznymi.....	10
1.1. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030) a Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sanoka.....	10
1.2. Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego a Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sanoka.....	11
1.3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego a Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sanoka.....	13
1.4. Strategia Rozwoju Miasta Sanoka a Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sanoka.....	14
2. Dotychczasowe przeznaczenie, zagospodarowanie i uzbrojenia terenu.....	17
2.1.1. Położenie i wielkość terenu.....	17
2.2. Stan zagospodarowania i uzbrojenia terenów.....	18
2.2.1. Układ przestrzenny miasta i jego charakter.....	18
2.2.2. Rozmieszczenie i charakter terenów o funkcjach mieszkaniowych.....	20
2.3. Analiza planów zagospodarowania przestrzennego.....	20
2.3.1. Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.....	20
2.3.2. Opracowywane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.....	24
2.4. Ruch budowlany.....	24
3. Stan ładu przestrzennego i wymogi jego ochrony.....	25
4. Stan środowiska.....	26
4.1. Podstawowe elementy środowiska.....	26
4.1.1. Geomorfologia.....	26
4.1.2. Budowa geologiczna.....	27
4.1.3. Surowce mineralne.....	28
4.1.4. Wody powierzchniowe i gruntowe.....	28
4.1.5. Klimat lokalny.....	29
4.1.6. Szata roślinna.....	30
4.1.7. Świat zwierząt.....	30
4.1.8. Gleby.....	31
4.2. Obszary i obiekty przyrodnicze prawnie chronione.....	31
4.2.1. Specjalny obszar ochrony siedlisk Rzeka San PLH180007.....	32
4.2.2. Specjalny obszar ochrony siedlisk Ostoja Góry Słonne PLH180013.....	33
4.2.3. Specjalny obszar ochrony siedlisk Dorzecze Górnego Sanu PLH180021.....	34
4.2.4. Obszar specjalnej ochrony ptaków Góry Słonne PLB180003.....	35
4.2.5. Park Krajobrazowy Gór Słonnych.....	38
4.2.6. Pomniki przyrody.....	38
4.2.7. Zagrożenia środowiska.....	39
4.2.7.1 Zanieczyszczenie wód powierzchniowych.....	39
4.2.7.2 Zanieczyszczenie powietrza.....	43
4.2.7.3 Pola elektromagnetyczne.....	44
4.2.7.4 Hałas.....	44
5. Stan rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej.....	46
5.1. Rolnicza przestrzeń produkcyjna.....	46
5.2. Leśna przestrzeń produkcyjna.....	46

6. Wielkość i jakość zasobów wodnych.....	46
7. Wymogi ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, w tym kulturowego.....	47
8. Stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.....	48
8.1. Rys historyczny.....	48
8.2. Zabytki architektoniczne i urbanistyczne oraz zabytki archeologiczne.....	50
8.2.1. Zabytki urbanistyczne.....	50
8.2.2. Zabytki miasta Sanoka.....	56
8.2.3. Stanowiska archeologiczne.....	69
8.2.4. Dziedzictwo kulturowe oraz dobra kultury współczesnej.....	74
8.2.5. Uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.....	77
9. Krajobraz miasta Sanoka.....	78
10. Rekomendacje i wnioski zawarte w audycie krajobrazowym lub określenia przez audyt krajobrazowy granic krajobrazów priorytetowych.....	80
11. Warunki i jakość życia mieszkańców, w tym ochrony ich zdrowia.....	80
11.1. Struktura społeczna miasta.....	80
11.1.1. Demografia.....	80
11.1.2. Zatrudnienie.....	81
11.1.3. Struktura usługowa.....	82
11.1.4. Obiekty przemysłowe, składowe oraz infrastrukturalne.....	84
11.2. Infrastruktura społeczna.....	85
11.2.1. Oświata.....	85
11.2.2. Administracja.....	87
11.2.3. Kultura.....	87
11.2.4. Turystyka i rekreacja.....	89
11.3. Rolnictwo.....	93
12. Zagrożenie bezpieczeństwa ludności i jej mienia.....	94
13. Potrzeby i możliwości rozwoju gminy.....	95
13.1. Analizy ekonomiczne, środowiskowe i społeczne.....	95
13.2. Prognozy demograficzne, w tym uwzględniające, tam gdzie to uzasadnione, migracje w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodka wojewódzkiego.....	99
13.3. Możliwości finansowania przez gminę wykonania sieci komunikacyjnej i infrastruktury technicznej, a także infrastruktury społecznej, służących realizacji zadań własnych gminy.....	101
13.4. Bilans terenów przeznaczonych pod zabudowę.....	102
13.5. Stan prawny gruntów.....	105
14. Występowanie obiektów i terenów chronionych na podstawie przepisów odrębnych.....	105
14.1. Występowanie obszarów naturalnych zagrożeń geologicznych.....	105
14.2. Występowanie udokumentowanych złóż kopalin, zasobów wód podziemnych oraz udokumentowanych kompleksów podziemnego składowania dwutlenku węgla.....	106
15. Występowanie terenów górniczych wyznaczonych na podstawie przepisów odrębnych.....	106
16. Stan systemów komunikacji i infrastruktury technicznej.....	106
17. Stopień uporządkowania gospodarki wodno – ściekowej.....	109
18. Stopień uporządkowania gospodarki energetycznej.....	110
18.1. Energetyka.....	110
18.2. Energetyka odnawialna.....	111
18.3. Telekomunikacja i dostępność do internetu.....	111
19. Stopień uporządkowania gospodarki gazowej.....	111
20. Ciepłownictwo.....	111
21. Stopień uporządkowania gospodarki odpadami.....	112

22. Zadania służące realizacji ponadlokalnych celów publicznych.....	112
23. Wymagania dotyczące ochrony przeciwpowodziowej.....	113
24. Wpływ uwarunkowań na ustalenie kierunków i zasad zagospodarowania przestrzennego.....	113
III. CZĘŚĆ II- KIERUNKI ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA SANOKA.....	115
1. Kierunki zmian w strukturze przestrzennej gminy oraz w przeznaczeniu terenów, w tym wynikające z audytu krajobrazowego (uwzględniające bilans terenów przeznaczonych pod zabudowę).....	115
2. Kierunki i wskaźniki dotyczące zagospodarowania oraz użytkowania terenów, w tym tereny wyłączone spod zabudowy (uwzględniające bilans terenów przeznaczonych pod zabudowę).....	120
3. Obszary oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody i krajobrazu, w tym krajobrazu kulturowego i uzdrowisk.....	125
3.1. Obszary i obiekty przyrodnicze prawnie chronione oraz przewidziane do ochrony na podstawie przepisów szczególnych.....	126
3.1.1. Obszary i obiekty chronione na podstawie przepisów o ochronie przyrody:.....	126
3.1.2. Obszary chronione na podstawie przepisów o lasach, ochronie gruntów rolnych i leśnych.....	127
3.1.3. Obszary i obiekty chronione na podstawie przepisów prawa wodnego.....	127
3.2. Rekreacja i turystyka.....	128
4. Produkcja i usługi.....	129
5. Obszary i zasady ochrony krajobrazu, w tym krajobrazu kulturowego, dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.....	129
6. Kierunki rozwoju systemów komunikacji i infrastruktury technicznej.....	133
6.1. System infrastruktury komunikacyjnej.....	133
6.2. Zaopatrzenie w wodę.....	135
6.3. Odprowadzanie ścieków.....	135
6.4. Zaopatrzenie w gaz.....	135
6.5. Zaopatrzenie w energię elektryczną.....	136
6.6. Telekomunikacja.....	137
6.7. Odpady.....	137
7. Obszary, na których rozmieszczone będą inwestycje celu publicznego o znaczeniu lokalnym.....	138
8. Obszary, na których rozmieszczone będą inwestycje celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, zgodnie z ustaleniami planu zagospodarowania przestrzennego województwa i programów , o których mowa w art. 48.1.....	138
9. Obszary, dla których obowiązkowe jest sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na podstawie przepisów odrębnych, w tym obszary wymagające przeprowadzenia scaleń i podziału nieruchomości, a także obszary przestrzeni publicznej.....	139
10. Obszary wymagające przeprowadzenia scaleń i podziału nieruchomości.....	139
11. Obszary rozmieszczenia obiektów handlowych o powierzchni sprzedaży powyżej 2000 m ²	140
12. Obszary przestrzeni publicznej.....	140
13. Obszary, dla których gmina zamierza sporządzić miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, w tym obszary wymagające zmiany przeznaczenia gruntów leśnych na cele nierolnicze i nieleśne.....	140
14. Obszary wymagające zmiany przeznaczenia gruntów rolnych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne.....	141
15. Kierunki i zasady kształtowania rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej.....	141
16. Obiekty lub obszary, dla których wyznacza się w złożu kopaliny filar ochronny.....	142
17. Obszary szczególnego zagrożenia powodzią oraz obszary osuwania się mas ziemnych.....	142
18. Obszary pomników zagłady i ich stref ochronnych oraz obowiązujące na nich ograniczenia prowadzenia działalności gospodarczej, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. Nr 41, poz. 412 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984 i Nr 153, poz. 1271).	143
19. Obszary wymagające przekształceń, rehabilitacji, rekultywacji lub remediacji.....	143
20. Obszary zdegradowane.....	144

21. Granice terenów zamkniętych i ich stref ochronnych.....	144
22. Obszary funkcjonalne o znaczeniu lokalnym, w zależności od uwarunkowań i potrzeb zagospodarowania występujących w gminie.....	144
23. Obszary, na których rozmieszczone będą urządzenia wytwarzające energię z odnawialnych źródeł energii o mocy przekraczającej 100 kW, a także ich strefy ochronne związane z ograniczeniami w zabudowie oraz zagospodarowaniu i użytkowaniu terenu.....	144
IV. UZASADNIENIE I SYNTEZA.....	144

I. WSTĘP

„Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sanoka” zostało sporządzone na podstawie ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017, poz. 1073) oraz Rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 28 kwietnia 2004 roku w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (Dz. U. Nr 118 poz.1233) w granicach administracyjnych miasta Sanoka.

Podstawą do podjęcia prac nad opracowaniem Studium była Uchwała Nr XIII/101/15 Rady Miasta Sanoka z dnia 27 października 2015 r., w sprawie przystąpienia do sporządzenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego m. Sanoka.

Celem Studium jest określenie polityki przestrzennej gminy, w tym lokalnych zasad zagospodarowania przestrzennego oraz polityki inwestycyjnej i kierunków tych dziedzin gospodarki przestrzennej, które wynikają z przepisów prawa.

Studium nie jest aktem prawa miejscowego, którego zapisy stanowią podstawę do ustalania decyzji o warunkach zabudowy, aczkolwiek ma ono istotny pośredni wpływ na akty prawa miejscowego.

Jest to opracowanie ustalające i określające politykę gminy w zakresie gospodarki przestrzennej, stanowiąc jednocześnie podstawę merytoryczną wielu różnych zadań inwestycyjnych.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta jest elementem służącym między innymi do następujących działań :

1. Podejmowanie uchwał o przystąpieniu do sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
2. Wewnętrznej kontroli uchwał o miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego pod kątem ich zgodności z ustaleniami studium.

Ustalenia Studium są wiążące dla organów miasta przy sporządzaniu planów miejscowych.

Poprzez „uwarunkowania” rozumie się zjawiska przyrodnicze, kulturowe, społeczne, ekonomiczne i przestrzenne, które sprzyjają bądź ograniczają możliwość rozwiązywania problemów oraz zaspokajanie potrzeb.

W oparciu o zebrane informacje na temat zagospodarowania przestrzennego i stanu społeczno - gospodarczego gminy, usystematyzowano najistotniejsze zjawiska i problemy w formie kompleksowej oceny uwarunkowań oraz wytyczenia kierunków rozwoju ukierunkowanych na osiągnięcie celów równowagi i harmonii przestrzennej.

Zgodnie z wyżej cytowaną ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym w studium uwzględnia się uwarunkowania wynikające w szczególności z:

1. Dotychczasowego przeznaczenia, zagospodarowania i uzbrojenia terenu.
2. Stanu ładu przestrzennego i wymogów jego ochrony.
3. Stanu środowiska, w tym stanu rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej. wielkości i jakości zasobów wodnych oraz wymogów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego.
4. Stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
5. Rekomendacji i wniosków zawartych w audycie krajobrazowym lub określenia przez audyt krajobrazowy granic krajobrazów priorytetowych.
6. Warunków i jakości życia mieszkańców, w tym ochrony ich zdrowia.
7. Zagrożenia bezpieczeństwa ludności i jej mienia.
8. Potrzeb i możliwości rozwoju gminy, uwzględniających w szczególności:
 - a) analiz ekonomicznych, środowiskowych i społecznych,
 - b) prognozy demograficznej, w tym uwzględniającej, tam gdzie to uzasadnione, migracje w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodka wojewódzkiego,
 - c) możliwości finansowania przez gminę wykonania sieci komunikacyjnej i infrastruktury

technicznej, a także infrastruktury społecznej, służących realizacji zadań własnych gminy,
d) bilans terenów przeznaczonych pod zabudowę.

9. Stanu prawnego gruntów.
10. Występowania obiektów i terenów chronionych na podstawie przepisów odrębnych.
11. Występowania obszarów naturalnych zagrożeń geologicznych.
12. Występowania udokumentowanych złóż kopalin, zasobów wód podziemnych oraz udokumentowanych kompleksów podziemnego składowania dwutlenku węgla.
13. Występowania terenów górniczych wyznaczonych na podstawie przepisów odrębnych.
14. Stanu systemów komunikacji i infrastruktury technicznej, w tym stopnia uporządkowania gospodarki wodno-ściekowej, energetycznej oraz gospodarki odpadami.
15. Zadań służących realizacji ponadlokalnych celów publicznych.
16. Wymagań dotyczących ochrony przeciwpowodziowej.

W Studium określa się w szczególności:

1. Kierunki zmian w strukturze przestrzennej gminy oraz w przeznaczeniu terenów, w tym wynikające z audytu krajobrazowego (uwzględniające bilans terenów przeznaczonych pod zabudowę, o którym mowa w ust. 1 pkt 7 lit. d).
2. Kierunki i wskaźniki dotyczące zagospodarowania oraz użytkowania terenów, w tym tereny przeznaczone pod zabudowę oraz tereny wyłączone spod zabudowy (uwzględniające bilans terenów przeznaczonych pod zabudowę, o którym mowa w ust. 1 pkt 7 lit. d).
3. Obszary oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody, krajobrazu, w tym krajobrazu kulturowego i uzdrowisk.
4. Obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
5. Kierunki rozwoju systemów komunikacji i infrastruktury technicznej.
6. Obszary, na których rozmieszczone będą inwestycje celu publicznego o znaczeniu lokalnym.
7. Obszary, na których rozmieszczone będą inwestycje celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, zgodnie z ustaleniami planu zagospodarowania przestrzennego województwa i ustaleniami programów, o których mowa w art. 48.1.
8. Obszary, dla których obowiązkowe jest sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na podstawie przepisów odrębnych, w tym obszary wymagające przeprowadzenia scaleń i podziału nieruchomości, a także obszary przestrzeni publicznej.
9. Obszary, dla których gmina zamierza sporządzić miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, w tym obszary wymagające zmiany przeznaczenia gruntów rolnych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne.
10. Kierunki i zasady kształtowania rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej.
11. Obszary szczególnego zagrożenia powodzią oraz obszary osuwania się mas ziemnych.
12. Obiekty lub obszary, dla których wyznacza się w złożu kopaliny filar ochronny.
13. Obszary pomników zagłady i ich stref ochronnych oraz obowiązujące na nich ograniczenia prowadzenia działalności gospodarczej, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. Nr 41 z późn. zm.).
14. Obszary wymagające przekształceń, rehabilitacji, rekultywacji lub remediacji.
15. Obszary zdegradowane.
16. Granice terenów zamkniętych i ich stref ochronnych.
17. Obszary funkcjonalne o znaczeniu lokalnym, wyznaczone przez samorząd gminny.
18. Jeżeli na obszarze gminy przewiduje się wyznaczenie obszarów, na których rozmieszczone będą urządzenia wytwarzające energię z odnawialnych źródeł energii o mocy przekraczającej 100 kW, a także ich strefy ochronne związane z ograniczeniami w zabudowie oraz zagospodarowaniu i użytkowaniu terenu - w studium ustala się ich rozmieszczenie.

Opracowanie obejmuje cały obszar miasta Sanoka w granicach administracyjnych o powierzchni 38,08 km².

Studium obejmuje następujące materiały:

Część tekstową, stanowiącą **załącznik nr 1 do Uchwały**:

1. Wstęp.
2. CZĘŚĆ I - Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego.
3. CZĘŚĆ II - Kierunki zagospodarowania przestrzennego.
4. Uzasadnienie i synteza.

Rysunki:

1. **Załącznik nr 2 do Uchwały** : Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sanoka. Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego, w skali 1:10 000.
2. **Załącznik nr 3 do Uchwały** : Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sanoka. Kierunki zagospodarowania przestrzennego, w skali 1:10 000.

oraz

1. **Załącznik nr 4** - Rozstrzygnięcie o sposobie rozpatrzenia uwag do projektu studium.

W toku prac nad „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sanok”, posługiwano się między innymi następującymi materiałami wyjściowymi:

1. „Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030)” z 27 kwietnia 2012 r., opublikowaną w Monitorze Polskim (Monitor Polski 2012, poz. 252) jako załącznik do Uchwały Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.
2. „Strategią Rozwoju Województwa - Podkarpackie 2020”, przyjętą Uchwałą Nr XXXVII/697/13 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 26 sierpnia 2013 r.
3. „Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego”, przyjętym Uchwałą Nr XLVIII/522/2002 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 30 sierpnia 2002 r.
4. Projektem „Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego – Perspektywa 2030”.
5. „Programem Strategicznym Rozwoju Transportu Województwa Podkarpackiego do roku 2023 wraz z Prognozą oddziaływania na środowisko”, przyjętym Uchwałą Nr 129/2815/15 Zarządu Województwa Podkarpackiego z dnia 29 grudnia 2015 r.
6. „Zrównoważoną Strategią Rozwoju Miasta Sanoka na lata 2013-2024”, przyjętą Uchwałą Nr LXV/510/14 Rady Miasta Sanoka z dnia 15.10.2014 r.
7. „Lokalny Programem Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2009-2015”, przyjętym Uchwałą Nr VI/31/11 Rady Miasta Sanoka z dnia 22.02.2011 r.
8. Wnioskami instytucji do Studium.
9. Wnioskami osób prywatnych do Studium.
10. Materiałami pozyskanymi z Wojewódzkiej Inspekcji Ochrony Środowiska w Rzeszowie.
11. Studium ekofizjograficznym.
12. Obowiązującym „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sanok”.
13. Materiałami pozyskanymi z Urzędu Miejskiego w Sanoku.

II. CZĘŚĆ I - UWARUNKOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

1. Związki z obszarami zewnętrznymi.

1.1. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030) a Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sanoka.

„Koncepcję Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030)” z dnia 27 kwietnia 2012 r. opublikowano w Monitorze Polskim (Monitor Polski 2012, poz. 252) jako załącznik do Uchwały Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.

Polityka przestrzenna zawarta w KPZK 2030 wyznacza następujące cele polityki przestrzennego zagospodarowania kraju:

- Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.
- Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.
- Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.
- Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.
- Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa.
- Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Polityka przestrzennego zagospodarowania miasta Sanoka uwzględnia powyższe cele oraz posiada uwarunkowania, które są zgodne i sprzyjają realizacji powyższych założeń.

Miasto jest położone, na szlaku drogi krajowej nr 28, ma tu swój początek droga krajowa nr 84, co sprzyja kontrolowanej urbanizacji terenów niezainwestowanych oraz rozwojowi systemu komunikacji i infrastruktury technicznej. Miasto charakteryzuje się dobrze rozwiniętą infrastrukturą usług publicznych, kultury i edukacji oraz produkcją. Obszar objęty granicami miasta oraz jego najbliższa okolica charakteryzuje się bardzo wysoką jakością środowiska przyrodniczego, walorów krajobrazowych oraz kulturowych. Centrum miasta odznacza się historyczną, zabytkową tkanką, co jest estetycznym walorem unikatowym.

Na terenie miasta zlokalizowane są linie wysokiego napięcia 110 kV, co jest zgodne z założeniami KPZK 2030. Zgodnie z zapisami przytaczanego dokumentu należy także dążyć do zwiększenia możliwości wydobycia gazu ziemnego oraz zwiększenia produkcji energii ze źródeł odnawialnych (w tym wykorzystania wody, z wyłączeniem obszarów PLH Natura 2000), co należy ująć w kierunkach polityki przestrzennej dla miasta Sanoka.

Zgodnie z „Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030” Studium powinno także uwzględnić przywrócenie utrwalenie ładu przestrzennego na terenie miasta (cytat KZPZ 2030):

„W polityce przestrzennej ład przestrzenny wyraża funkcjonalność, logikę, czytelność i jasność struktur przestrzennych oraz ich zharmonizowanie – tak wzajemne, jak i z przyrodą – oraz wysoką użyteczność i efektywność we wszystkich skalach: od lokalnej do krajowej. Jest to uporządkowana całość,

której części poddane są wspólnym regułom gry, a logika jej funkcjonowania, funkcjonalność struktury oraz czytelność przestrzenna tworzą, także w każdym wymiarze terytorialnym, wysokie walory estetyczne i jakość środowiska człowieka. Te zasady równoważenia rozwoju, wraz z istniejącymi uwarunkowaniami wewnętrznymi i zewnętrznymi, należy przyjąć jako podstawę metodologiczną funkcjonowania całego systemu kształtowania i realizacji polityki przestrzennej państwa....

...Symptomami braku ładu przestrzennego w Polsce są między innymi:...

- *na poziomie lokalnym – niska jakość przestrzeni publicznej, chaos w formach zabudowy i architekturze zespołów urbanistycznych, ich niekompletność i presja na tereny otwarte, destrukcja systemów ekologicznych miast, braki w wyposażeniu terenów urbanizowanych i terenów wiejskich w infrastrukturę techniczną i społeczną, nienadążającą za rozwojem zabudowy mieszkaniowej....*

...Zaniechanie kontroli procesów przestrzennych jest przyczyną niewydolności systemu zarządzania. Władza publiczna ponosi odpowiedzialność za racjonalne prowadzenie gospodarki przestrzennej.....”

Zgodnie z zapisami KPZK poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych powinna zostać osiągnięta poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej. Wspierane będą także inwestycje lokalne, w tym podniesienie rangi drogi Krosno – Sanok. W zakresie transportu kolejowego magistrała E30 na całej długości zyska prędkość 120 -200 km/h.

Zgodnie z powyższym należy przeprowadzić rozpoznanie potrzeb miasta, wad i zalet przestrzennych, stanu zagospodarowania terenu, w celu określenia polityki przestrzennej miasta.

1.2. Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego a Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sanoka.

„Strategia Rozwoju Województwa - Podkarpackie 2020”, uchwalona dnia 26 sierpnia 2013 r. Uchwałą Nr XXXVII/697/13 Sejmiku Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie, przewiduje szereg kompleksowych zadań dotyczących podniesienia standardów oraz rozwoju województwa. Zadania i programy narzucone przez strategię mają wpływ na kształtowanie się zagospodarowania przestrzennego miasta Sanoka.

Wizją rozwoju województwa podkarpackiego w 2020 roku jest :

„W 2020 roku województwo podkarpackie będzie obszarem zrównoważonego i inteligentnego rozwoju gospodarczego, wykorzystującym wewnętrzne potencjały oraz transgraniczne położenie, zapewniającym wysoką jakość życia mieszkańców.”

Zgodnie ze „Strategią Rozwoju Województwa - Podkarpackie 2020” miasto Sanok jest jednym z dziewięciu zidentyfikowanych biegunów wzrostu na linii Sanok – Lesko . Sanok jako ośrodek subregionalny na obszarze województwa oraz jego położenie względem ośrodka centralnego jakim jest Rzeszów ma ogromny potencjał, stwarzający możliwości równomiernego rozwoju województwa oraz zapewniający wysoki stopień zintegrowania regionalnego systemu osadniczego.

Wg analizowanego dokumentu miasto Sanok ma potencjał rozwojowy oraz kierunki działania w następujących zakresach:

- wzmocnienia istniejących i rozwijanie nowych innowacyjnych sektorów przemysłu – z preferencją obszarów koncentracji przedsiębiorstw z sektorów wysokiej szansy,
- tworzenie infrastruktury dla innowacyjnego przemysłu,
- wspieranie rozwoju klastrów i inicjatyw klastrowych,

- rozwój badań stosowanych i rozwojowych obejmujących specjalizacje regionalne jako kluczowy czynnik wzmacniania przewag konkurencyjnych województwa - obszar lokalizacji jednostek z dorobkiem naukowym oraz zapleczem badawczym w wybranych dziedzinach nauki,
- wzmocnienie jakości kształcenia w ramach istniejących i nowych kierunków studiów,
- rozwijanie systemu kształcenia na poziomie wyższym - wzmacniającego specjalizacje regionalne,
- rozwój atrakcji turystycznej oraz infrastruktury turystycznej,
- podniesienie konkurencyjności produktów turystycznych w wiodących formach turystyki przyjazdowej do województwa,
- rozwój promocji turystycznej oraz partnerstwa służącego turystyce przyjazdowej do województwa – w szczególności w oparciu o Muzeum budownictwa Ludowego (frekwencja powyżej 30 tys. odwiedzający rocznie),
- wzmacnianie potencjału oraz rozwój instytucji otoczenia biznesu i sieci ich współpracy,
- wzmocnienie możliwości instytucjonalnych instytucji otoczenia biznesu w zakresie finansowego wsparcia przedsiębiorczości,
- kreowanie i wspieranie przez instytucje otoczenia biznesu przedsięwzięć proinnowacyjnych,
- poprawa jakości i dostępności usług edukacyjnych,
- tworzenie atrakcyjnej oferty edukacyjnej dostosowanej do zmieniającego się regionalnego rynku pracy, postępu technologicznego oraz potrzeb branż kluczowych gospodarki regionu,
- kształtowanie i promocja postaw związanych z uczeniem się przez całe życie,
- tworzenie warunków dla zapewnienia możliwie równego i powszechnego dostępu do oferty kulturalnej, w tym do kultury wysokiej,
- wzmacnianie wizerunku regionu jako centrum kultury opartego m.in. na wydarzeniach kulturalnych o znaczeniu międzynarodowym oraz budowanie marek m.in. instytucji i imprez kulturalnych,
- ochrona, promocja i zarządzanie dziedzictwem kulturowym regionu,
- wzrost aktywności obywatelskiej i wzmocnienie trzeciego sektora,
- zwiększenie udziału obywateli i trzeciego sektora w życiu publicznym,
- zmniejszenie poziomu biedy i wykluczenia społecznego w województwie,
- wzrost aktywności osób mających trudności z wejściem i utrzymaniem się na rynku pracy,
- tworzenie zintegrowanego systemu wsparcia dla środowisk zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem społecznym,
- poprawa dostępu do specjalistycznej opieki medycznej,
- promocja zdrowia,
- upowszechnienie w społeczeństwie aktywności ruchowej jako składowej zdrowego stylu życia,
- rozwój sportu kwalifikowanego,
- rozwój infrastruktury sportowej,
- wzmocnienie drogowych powiązań komunikacyjnych miast powiatowych między sobą oraz Rzeszowem,
- wspieranie przedsięwzięć inwestycyjnych z zakresu infrastruktury sieci telekomunikacyjnej nowej generacji na terenach pozbawionych konkurencyjnego Internetu,
- wspieranie digitalizacji i zwiększanie dostępności zasobów publicznych on-line,
- wsparcie wykorzystania technologii cyfrowych przez sektor publiczny i prywatny w świadczonych usługach,
- rozwój potencjału gospodarczego biegunów wzrostu wraz z rozprzestrzenianiem trendów rozwojowych na otaczające je obszary funkcjonalne - duopolu Sanok - Lesko – posiadającego potencjał w zakresie obsługi ruchu turystycznego Bieszczad. Należy wspierać rozwój małych i średnich przedsiębiorstw sektora produkcyjnego. Docelowo do duopolu dołączyć powinny Ustrzyki Dolne, tworząc układ multipolarny,
- rozwój powiązań komunikacyjnych wewnątrz obszarów funkcjonalnych biegunów wzrostu rzeczywiste i potencjalne bieguny wzrostu i ich obszary funkcjonalne,

- rewitalizacja oraz poprawa ładu przestrzeni, sprzyjające rozwojowi ośrodków miejskich,
- zabezpieczenie przed negatywnymi skutkami zagrożeń wywołanych czynnikami naturalnymi oraz wynikającymi z działalności człowieka,
- zapewnienie właściwej gospodarki wodno – ściekowej,
- efektywne wykorzystanie dotychczasowych, konwencjonalnych źródeł energii oraz zasobów gazu ziemnego występujących na terenie województwa podkarpackiego,
- racjonalne wykorzystanie energii oraz zwiększanie efektywności energetycznej,
- wsparcie rozwoju energetyki wykorzystującej odnawialne źródła energii (OZE).

1.3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego a Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sanoka.

„Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego” został uchwalony Uchwałą Nr XLVIII/522/2002 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 30 sierpnia 2002 r.

Wg powyższego dokumentu:

1. Obszar miasta Sanoka położony jest:
 - w południowym paśmie podwyższonej aktywności społeczno-gospodarczej na Podkarpaciu,
 - w strefach:
 - koncentracji potencjału gospodarczego i przyspieszonych procesów rozwojowych,
 - ochrony walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych,
 - rozwoju turystyki i wypoczynku.
2. Kierunkami przekształceń jest:
 - rozwój działalności produkcyjnej i usługowej w następujących dziedzinach:
 - przemysł – chemiczny, metalowy,
 - budownictwo – koncentracja potencjału budowlanego w dużych podmiotach, jak również w małych i średnich firmach budowlanych, rozwój budownictwa mieszkaniowego,
 - handel – powstawanie nowoczesnych centrów handlowych, rozwój pośrednictwa handlowego, sieci magazynowej i składowej, głównie na peryferiach miasta,
 - turystyka – w oparciu o potencjał zabytków historii i architektury oraz zagospodarowanie turystyczno – rekreacyjne.

Miasto Sanok ma stać się ośrodkiem, który po restrukturyzacji istniejącego potencjału przemysłowego i rozwoju małych oraz średnich przedsiębiorstw, wykorzystując bazę infrastruktury społecznej, technicznej i ekonomicznej będzie pełnić wielorakie funkcje. Zakłada się także, że miasto Sanok będzie ośrodkiem obsługi ruchu turystycznego o znaczeniu regionalnym.

Na obszarze miasta planowane są następujące elementy środowiska przyrodniczego i kulturowego:

- utworzenie rezerwatu przyrody „Przełom Sanu w Trepczy”,
- prowadzenie przekrojów pomiarowo - kontrolnych sieci podstawowej krajowego monitoringu rzeki San powyżej miasta (zadanie w trakcie realizacji),
- prowadzenie otworów obserwacyjno - pomiarowych sieci krajowego monitoringu zwykłych wód podziemnych – pkt. Nr Sanok Olechowce (zadanie w trakcie realizacji),
- ochrona przed niewłaściwym zagospodarowaniem przestrzennym i udokumentowanie obszaru Lokalnego Zbiornika Wód Podziemnych Nr 431 „ Zbiornik warstw krośnieńskich (Sanok-Lesko)” wraz ze strefami ochronnymi ONO i OWO – studia programowo - przestrzenne dla tych obszarów,
- przeklasyfikowanie obszarów porolnych z gruntów rolnych na leśne,
- ochrona krajobrazu i bioróżnorodności oraz kształtowanie struktury krajobrazu wiejskiego m. in.

poprzez zalesianie terenów przewidzianych do renaturyzacji i rekultywacji,

- minimalizowanie zasięgu procesów denudacyjnych i ich negatywnych skutków na terenach osuwiskowych,
- rozpoznanie i wykorzystanie zasobów wód geotermalnych w rozwoju funkcji turystyczno-uzdrowiskowej i do celów gospodarczych – szczegółowe rozpoznanie zasobów,
- ochrona korytarzy ekologicznych o znaczeniu międzynarodowym, krajowym i regionalnym wzdłuż doliny Sanu (zadanie w trakcie realizacji),
- ochrona historycznego układu urbanistycznego wymagającego szczególnej ochrony, kontynuacja procesów rozpoczętych w zakresie ochrony miasta oraz wprowadzanie nowych zadań – tworzenie planów rewitalizacji i rewitalizacji dla miasta, wprowadzanie stref ochrony (zadanie w trakcie realizacji),
- ochrona i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego terenów przygranicznych w zakresie unikatowej architektury drewnianej (zadanie w trakcie realizacji),
- utworzenie szlaków kulturowych o znaczeniu ponadregionalnym (proponowane: Karpacki Szlak Kultury Żydowskiej, Karpacki Szlak etnograficzny, Karpacki Szlak Obrządku Wschodniego, Karpacki Szlak Architektury Drewnianej).

W zakresie komunikacji planuje się na obszarze miasta Sanoka:

- modernizację drogi krajowej nr 28 relacji Wadowice-Jasło-Krosno-Sanok-Przemyśl- Medyka-granica państwa,
- modernizację drogi wojewódzkiej nr 886 relacji Domaradz -Sanok (podniesienie rangi drogi),
- modernizację i elektryfikację linii kolejowej nr 108 relacji Stróże-Krościenko.

W zakresie infrastruktury technicznej planuje się na obszarze miasta Sanoka:

- budowę GPZ-tu „Systemowa” i linii 110 kV do zasilania stacji,
- modernizację linii istniejących 110 kV Sanok – Zagórz, Sanok – Ustrzyki i Sanok – Besko – Iskrzynia,
- utworzenie strefy ochrony sanitarnej ujęcia powierzchniowego wody z rzeki San dla Sanoka,
- budowę wałów przeciwpowodziowych wzdłuż rzeki Sanoczek,
- regulację rzek i potoków.

W Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego dla miasta Sanoka nie przewiduje się zadań i zamierzeń ponadlokalnych z zakresu infrastruktury społeczno – gospodarczej.

Powyższe założenia warunkują rozwój miasta oraz zostaną ujęte w polityce przestrzennej miasta Sanoka w dalszej części dokumentu.

1.4. Strategia Rozwoju Miasta Sanoka a Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sanoka.

„Zrównoważona Strategia Rozwoju Miasta Sanoka na lata 2013-2024” została przyjęta Uchwałą Nr LXV/510/14 Rady Miasta Sanoka z dnia 15.10.2014 r.

Zgodnie z cytowanym dokumentem, miasto Sanok ma następującą misję w perspektywie do roku 2024:

„Miasto Sanok to subregionalne centrum technologiczno-przemysłowe, bezpieczne dla inwestycji, przyjazne dla mieszkańców i gości, o unikalnych walorach turystycznych, zapewniające każdemu możliwość wszechstronnego rozwoju.”

Strategia rozwoju miasta wyznaczyła 6 celów strategicznych, które dzielą się na poszczególne cele operacyjne. Są to następujące cele strategiczne i operacyjne:

1. Cel strategiczny: Zwiększony poziom zaspokojenia potrzeb społecznych mieszkańców Miasta.

- Cele operacyjne:
- Rozwinięty rynek pracy w Sanoku.
- Rozpoznane potrzeby lokalnego rynku pracy (pod kątem kształcenia pracowników).
- Ograniczona szara strefa.
- Rozwinięta branża turystyczna w Mieście.
- Zwiększona liczba lokali socjalnych w Mieście.
- Rozwój budownictwa komunalnego.
- Podniesiony poziom bezpieczeństwa publicznego w Mieście.
- Podniesiony poziom bezpieczeństwa komunikacyjnego w Mieście.
- Podniesiony poziom kapitału społecznego w Mieście.
- Zwiększona dostępność obiektów rekreacyjnych i sportowych.
- Zwiększona dostępność usług medycznych w Mieście.
- Zwiększony poziom opieki nad osobami niepełnosprawnymi.
- Dalsza likwidacja barier architektonicznych.
- Zmniejszony odsetek osób wykluczonych społecznie.
- Poprawa infrastruktury socjalnej i społecznej.
- Wysoki poziom kształcenia zawodowego.
- Wysoki poziom nauczania w placówkach oświatowych Miasta.
- Wysoki poziom kultury fizycznej mieszkańców.
- Zwiększony poziom zaangażowania mieszkańców w sprawy Miasta.
- Rozwinięta sieć i jakość powiązań komunikacyjnych.

2. Cel strategiczny: Nowoczesna i dobrze rozwinięta infrastruktura techniczna stwarzająca warunki dla zrównoważonego rozwoju Miasta.

- Cele operacyjne:
- Poprawa infrastruktury komunikacyjnej rozwiązującej problemy ruchu lokalnego i tranzytowego, umożliwiającej wszechstronny rozwój Miasta.
- Dostępne, uzbrojone tereny budowlane.
- Powiększony zasób mieszkaniowy Miasta.
- Nowoczesna gospodarka wodno - ściekowa i ciepłownicza.
- Dobrze rozwinięta baza edukacyjna, rekreacyjno - sportowa i kulturalna.
- Nowoczesna sieć teleinformatyczna i monitoringu Miasta.
- Zachowany ład przestrzenny.

3. Cel strategiczny: Zachowane dla przyszłych pokoleń środowisko naturalne.

- Cele operacyjne:
 - Rozwinięty system zbiórki i zagospodarowania odpadów stałych.
 - Wzrost wykorzystania odnawialnych źródeł energii.
 - Zmniejszona energochłonność budynków Miasta.
 - Rozwinięta świadomość ekologiczna mieszkańców.

4. Cel strategiczny: Wzrost potencjału rozwojowego mieszkańców Sanoka.

- Cele operacyjne:
 - Wystarczająca liczba miejsc w placówkach opieki żłobkowo - przedszkolnej.
 - Ograniczone zjawisko wad postawy u dzieci i młodzieży.
 - Zwiększony poziom dostosowania kwalifikacji zawodowych do potrzeb rynku pracy
 - Wysoka aktywność społeczna mieszkańców.

5. Cel strategiczny: Zachowany i wykorzystany wysoki potencjał kulturowy Miasta

- Cele operacyjne:
 - Rozwój świadomości społecznej poprzez korzystanie z dóbr kultury.
 - Poprawa stanu technicznego zabytków.
 - Poprawa sposobu wyeksponowania zabytków.
 - Uporządkowana przestrzeń architektoniczna starej części Miasta.

6. Cel strategiczny: Rozwój gospodarczy Sanoka.

- Cele operacyjne:
 - Dostępne, uzbrojone tereny inwestycyjne.
 - Wzrost innowacyjności i konkurencyjności lokalnych przedsiębiorstw.
 - Rozwinięte porozumienia i kooperacje wewnątrz branżowe.
 - Zwiększona elastyczność rynku pracy.
 - Dostępność nowoczesnych miejsc wystawienniczo - konferencyjnych i bazy noclegowej o standardzie minimum trzech gwiazdek.
 - Zwiększona atrakcyjności turystyczna Miasta.
 - Wzrost skuteczności promocji gospodarczej Miasta.

Powyższe cele strategiczne zostały przeanalizowane i ujęte w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sanoka.

2. Dotychczasowe przeznaczenie, zagospodarowanie i uzbrojenia terenu.

2.1.1. Położenie i wielkość terenu.

Miasto Sanok położone jest w południowej części województwa podkarpackiego, w powiecie sanockim. Miasto Sanok to jednostka administracyjna, funkcjonująca jako miasto – gmina, o powierzchni 38,08 km².

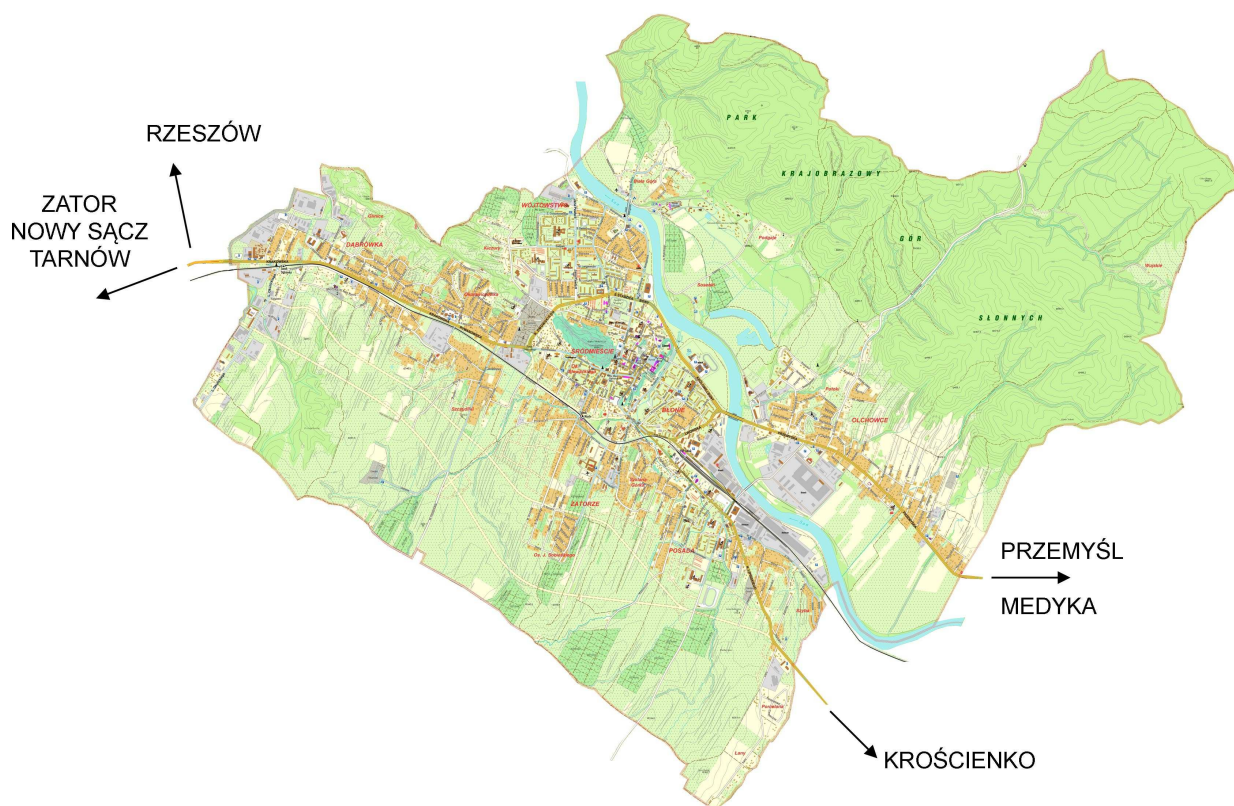
Przez miasto przepływa rzeka San. Zabudowa miasta zlokalizowana jest wzdłuż jego doliny.

Większość terenów zabudowanych położona jest po zachodniej stronie rzeki San - w tym ściśle centrum miasta. Północno-wschodnia części miasta położona jest w obrębie Gór Słonnych i pokryta jest lasem o zbiorowiskach grądowych w odmianie wschodniokarpackiej. W reglu dolnym dominują lasy bukowe i bukowo-jodłowe. Południowo-zachodnia część miasta to tereny w większości będące terenami rolnymi, łąkami i pastwiskami. Występują tu również nieużytki i odłogi. W tej części miasta występuje charakterystyczne dla polski południowo-wschodniej rozparcelowanie działek i terenów rolniczych.

Miasto graniczy od zachodu, północy i wschodu z gminą wiejską Sanoka od południa z miejsko - wiejską gminą Zagórz.

Sanok posiada dobrze rozwiniętą sieć powiązań komunikacyjnych. Z miasta rozchodzą się drogi w kierunku Przemyśla, przejścia granicznego w Krościenku-Smolnicy (przejście graniczne Polska-Ukraina), Krosna (dalej w kierunku Nowego Sącza i Tarnowa) oraz Rzeszowa. Przez miasto przebiega droga krajowa nr 28 (Zator - Medyka) oraz ma swój początek droga krajowa nr 84 (Sanok – Lesko - Ustrzyki Dolne-granica państwa). Miasto położone jest w odległości 76 km od Rzeszowa. Przez teren miasta przebiega linia kolejowa nr 108 relacji Stróże-Krościenko

Pod koniec grudnia 2015 r. miasto zamieszkiwało 38 880 mieszkańców.

Rys.1. Miasto Sanok na tle szlaków komunikacyjnych.

2.2. Stan zagospodarowania i uzbrojenia terenów.

2.2.1. Układ przestrzenny miasta i jego charakter.

Na terenie miasta przeważa zabudowa miejska w formie zabudowy usługowej, mieszkaniowej wielorodzinnej i jednorodzinnej. W części wschodniej miasta zlokalizowane są tereny produkcyjnej.

Historycznie Sanok powstał z kilku dawniej samodzielnych jednostek osadniczych, co jest uwidocznione w jego strukturze przestrzennej.

Miasto jest wyodrębnione pod względem przestrzennym z otaczającego go terenu. Wynika to z jego funkcji centrotwórczej i ponadlokalnej. Jest ono ośrodkiem administracyjnym, mieszkaniowym oraz usługowym i oświatowym. Obecna struktura miasta oparta jest o historyczny układ urbanistyczny, który stanowi ośrodek centralny - śródmieście miasta.

Miasto odznacza się zwartą, czytelną kompozycją. Jego punktem głównym i charakterystycznym jest rynek z charakterystyczną zabudową oraz z przyległym do niego placem św. Jana, który sąsiaduje z Zamkiem Królewskim wieńczącym skarpe, która wyznacza granicę starej części Sanoka. W obrębie centrum zachowany został także fragmentarycznie średniowieczny układ ulic.

Sanocki rynek oparty jest na planie zgodnym ze średniowieczną tradycją wynikającą z prawa magdeburskiego. Jest on prostokątnym placem z ratuszem, kościołem OO. Franciszkanów (wraz z budynkiem klasztoru) usytuowanym przy ulicy wychodzącej z narożnika rynku oraz dwiema ulicami wyprowadzonymi od każdego z boków rynku.

Kamienice stanowiące pierzeje rynku zostały wybudowane na przełomie XVIII/XIX wieku.

Z południowo-wschodniego narożnika rynku wychodzi ulica 3 Maja, stanowiąca pasaż pieszy (ulica handlowa o charakterze „salonu miejskiego”) oraz ulica Franciszkańska, która przechodzi w charakterystyczne Schody Franciszkańskie. Z narożnika południowo-zachodniego wychodzi ulica Jana Grodka przy której znajduje się sanocka fara. Z narożnika północno-wschodniego, poprzez plac Świętego Jana, przebiega ulica Zamkowa prowadząca do Zamku Królewskiego. Od ulicy Zamkowej, w dół skarpy, prowadzą Schody Zamkowe. Z narożnika północno - zachodniego wyłaniają się ulice Cerkiewna (prowadząca do katedry prawosławnej św. Trójcy) oraz Łazienna.

Charakterystycznym elementem centrum miasta jest Kopiec Mickiewicza położony na wysokości 364,2 m n.p.m. Kopiec Mickiewicza stanowi centralny element zieleni w strukturze miasta. Jest on parkiem miejskim górującym nad miastem.

Miasto Sanok charakteryzuje się podziałem zabudowy pod względem charakteru i zagospodarowywania przestrzennego. Zwartą zabudowę miejską o tkance historycznej okala, w formie rozproszonej, zabudowa modernistyczna.

Cały obszar miasta Sanoka można podzielić na sześć stref zainwestowanych, wyodrębnionych pod względem zróżnicowania zagospodarowania przestrzennego, funkcji oraz kierunków rozwoju.

Strefa I – Śródmiejska, stanowiąca **nadrzędny centralny ośrodek**. Jest to strefa związana ze wzbogacaniem wielofunkcyjnego obszaru mieszkaniowo-usługowego jako centrum obsługi subregionu i rozwoju turystyki oraz z ochroną wartości kulturowych Sanoka. Strefa obejmuje Zespół Staromiejski i otaczający go obszar zabudowy śródmiejskiej ograniczony pierścieniem ulic obwodnicowych oraz linią kolejową. Jest to najważniejsza część miasta, koncentrująca funkcje administracyjne, usługowe i turystyczne, decydująca o wizerunku i atrakcyjności Sanoka. Funkcje ścisłego centrum pełni część Zespołu Staromiejskiego oraz obszar zabudowy śródmiejskiej w rejonie ul. Kościuszki, ul. Jagiellońskiej oraz ul. Piłsudskiego. Zespół Staromiejski, stanowiący najstarszą część historycznego układu przestrzennego wraz z zabytkową zabudową, objęty jest ochroną dziedzictwa kulturowego, co determinuje w znacznym stopniu kierunki kształtowania zabudowy i zagospodarowania części Strefy I.

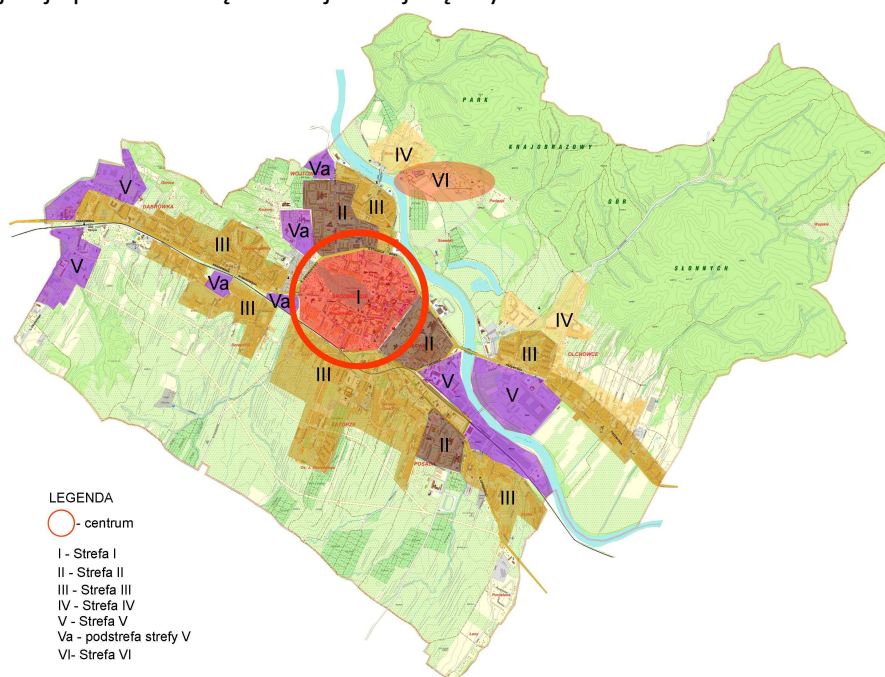
Strefa II – Miejska, związana z rozwojem mieszkalnictwa wielorodzinnego, usług publicznych i komercyjnych oraz z terenami zieleni miejskiej. Strefa obejmuje swoim zasięgiem obszary położone na terenach lewobrzeżnej części miasta. Są one zlokalizowane w bezpośrednim sąsiedztwie śródmiejskiej części Sanoka oraz w dzielnicy Posada. W strefie tej znajdują się tereny w dużej mierze ze starą infrastrukturą komunalną i mieszkaniową wielorodzinną. Są to obszary o trwałym, przeważnie uporządkowanym zainwestowaniu wraz z usługami w formie dopełniającej formę podstawową jaką jest funkcja mieszkaniowa.

Strefa III – Miejska, związana z rozwojem mieszkalnictwa jednorodzinnego, usług oraz terenów zieleni miejskiej. Strefa obejmuje większość obszarów lewobrzeżnej części miasta. W strefie tej znajdują się tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i usługowej oraz obiekty wytwórczości. Zabudowa w formie domów jednorodzinnych tworzy osiedla uzupełniane zielenią towarzyszącą, usługami na poziomie lokalnym oraz ponadlokalnym (szpital, obiekty administracji publicznej oraz obiekty sakralne).

Strefa IV – Miejska, związana z rozwojem mieszkalnictwa jednorodzinnego o niskiej intensywności oraz z ochroną wartościowych zasobów środowiska przyrodniczego. Strefa obejmuje tereny zainwestowane w dzielnicy Olchowice. W strefie tej znajdują się tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej o niskiej intensywności.

Strefa V – Produkcyjno – usługowa, związana z rozwojem działalności gospodarczej. Główna strefa związana z produkcją występuje w dwóch rejonach miasta: wschodnim i zachodnim. Obejmuje ona obszary istniejących zakładów „Stomil” i „Autosan” w dzielnicy Posada i Olchowce oraz obszary istniejących zakładów w Dąbrówce wraz z przyległymi do nich terenami. Pozostałe tereny są terenami koncentrującymi w głównej mierze usługi (na poniższym rysunku zostały oznaczone symbolem Va, jako podstrefa strefy V).

Strefa VI – Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku - Park Etnograficzny w Sanoku. Ze względu na jego unikatowość w skali europejskiej, wyodrębniono go jako oddzielną strefę zabudowy miasta Sanoka. Park zajmuje powierzchnię 38 ha i jest największym skansenem w Polsce.

Rys.2. Miasto Sanok – strefy funkcjonalne zabudowy.

2.2.2. Rozmieszczenie i charakter terenów o funkcjach mieszkaniowych.

Na terenie miasta Sanoka przeważa zabudowa wielorodzinna i jednorodzinna. Znajdują się tu także Spółdzielnie Mieszkaniowe z 134 mieszkaniami. Zabudowa jest kształtowana w sposób uporządkowany. Znakomitą część obszaru zajmują osiedla z budynkami wybudowanymi w technologii prefabrykowanej, które sukcesywnie poddawane są remontom oraz termomodernizacji. Rozmieszczenie zabudowy pod względem lokalizacji zabudowy jednorodzinnej i wielorodzinnej zgodna jest z Rys. 2.

Miasto Sanok w obecnie obowiązującym Studium posiada spore rezerwy terenowe. Miasto rozwija się odśrodkowo – od zwartej zabudowy okalającej część centralną, w kierunku odśrodkowym. Należy dążyć do uzupełniania rezerw terenowych w celu zapobiegania dalszemu rozpraszaniu zabudowy oraz utworzeniu zwartych kompleksów.

2.3. Analiza planów zagospodarowania przestrzennego.

2.3.1. Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Na terenie miasta Sanoka obowiązuje 61 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. 43 plany miejscowe zostały uchwalone w trybie ustawy z dnia 7 lipca 1994r. o zagospodarowaniu przestrzennym, a 18 planów zostało sporządzonych na podstawie obowiązującej obecnie ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

Na podstawie ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym, sporządzono następujące obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego:

1. **MPZP „Głowackiego-1”**, uchwalony Uchwałą Nr XLIV/291/96 Rady Miasta Sanoka z dnia 10.09.1996 r., zmieniony Uchwałą Nr XLII/406/05 Rady Miasta Sanoka z dnia 28.04.2005 r.
2. **MPZP „Śródmieście-1”**, uchwalony Uchwałą Nr LI/331/96 Rady Miasta Sanoka z dnia 17.12.1996r.
3. **MPZP „Głowackiego-2”**, uchwalony Uchwałą Nr LI/341/96 Rady Miasta Sanoka z dnia 8.12.1996r., zmieniony Uchwałą Nr XLII/406/05 Rady Miasta Sanoka z dnia 28.04.2005 r.
4. **MPZP „Nr 5/96” przy ul. Głogowej**, uchwalony Uchwałą Nr LVII/389/97 Rady Miasta Sanoka z dnia 8.04.1997 r., zmieniony Uchwałą Nr XIV/ 122 /11 Rady Miasta Sanoka z dnia 20 września 2011 r.
5. **MPZP „Nr 2/96” w rejonie ulic Iwaszkiewicza i Zachodniej**, uchwalony Uchwałą Nr LVII/388/97 Rady Miasta Sanoka z dnia 8.04.1997 r.
6. **MPZP „Nr 3/96” w rejonie ulic Rataja i Kasprowicza**, uchwalony Uchwałą Nr LVII/388/97 Rady Miasta Sanoka z dnia 8.04.1997 r.
7. **MPZP „Nr 1/96” przy ul. Zapolskiej**, uchwalony Uchwałą Nr LVII/390/97 Rady Miasta Sanoka z dnia 8.04.1997 r.
8. **MPZP „Olchowce 147” w rejonie ul. Chrobrego**, uchwalony Uchwałą Nr LXIII/428/97 Rady Miasta Sanoka z dnia 10.07.1997 r.
9. **MPZP „Olchowce 149” w rejonie ul. Przemyskiej**, uchwalony Uchwałą Nr LXIII/429/97 Rady Miasta Sanoka z dnia 10.07.1997 r.
10. **MPZP „Nr 6/96” w rejonie ul. 1000-lecia**, uchwalony Uchwałą Nr LXIV/434/97 Rady Miasta Sanoka z dnia 17.07.1997 r.
11. **MPZP „Nr 4/96” w rejonie ulic: Krakowska, Witosza, Lisowskiego, Didura**, uchwalony Uchwałą Nr LXIII/423/97 Rady Miasta Sanoka z dnia 10.07.1997 r.
12. **MPZP terenu „Dworca PKS-Posada”**, uchwalony Uchwałą Nr LXXVIII/565/98 Rady Miasta Sanoka z dnia 26.05.1998 r.
13. **MPZP terenu „Cmentarza komunalnego – Dąbrówka”**, uchwalony Uchwałą Nr LXXVIII/564/98 Rady Miasta Sanoka z dnia 26.05.1998 r.

14. **MPZP „Wójtowstwo-1”**, uchwalony Uchwałą Nr LXXV/516/98 Rady Miasta Sanoka z dnia 21.04.1998 r.
15. **MPZP terenu pod zabudowę usługową po wschodniej stronie ulicy Chrobrego „Olchowce – Adidas”**, uchwalony Uchwałą Nr VIII/54/99 Rady Miasta Sanoka z dnia 23.02.1999 r.
16. **MPZP terenu zabudowy mieszkalnej – „Okulickiego I”**, uchwalony Uchwałą Nr VIII/55/99 Rady Miasta Sanoka z dnia 23.02.1999 r.
17. **MPZP terenu zabudowy mieszkaniowej, usług i działalności produkcyjnej „Okulickiego II”**, uchwalony Uchwałą Nr VIII/56/99 Rady Miasta Sanoka z dnia 23.02.1999 r.
18. **MPZP budownictwa mieszkaniowego jednorodzinnego i usług „Łany”**, uchwalony Uchwałą Nr XVIII/154/99 Rady Miasta Sanoka z dnia 26.10.1999 r.
19. **MPZP terenu położonego w dzielnicy Błonie i Posada – skrzyżowanie ulic: Jagiellońskiej, Lipińskiego i Kolejowej oraz Kolejowej, Dworcowej i Lwowskiej w Sanoku „Węzeł Błonie – Posada”**, uchwalony Uchwałą Nr XXXIV/286/2000 Rady Miasta Sanoka z dnia 21.12.2000 r.
20. **MPZP terenu położonego w dzielnicy Błonie skrzyżowanie ulic: Lwowskiej, Reymonta i Prugara Ketlinga „Węzeł Błonie”**, uchwalony Uchwałą Nr XXXIV/287/2000 Rady Miasta Sanoka z dnia 21.12.2000 r.
21. **MPZP terenu zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i usług nieuciążliwych w rejonie ulic: Zielonej, Lwowskiej i Prugara Ketlinga**, uchwalony Uchwałą Nr XXXIV/288/2000 Rady Miasta Sanoka z dnia 21.12.2000 r.
22. **MPZP terenu budownictwa mieszkaniowego jednorodzinnego z usługami nieuciążliwymi „Kalinowa, Dworska, Graniczna”**, uchwalony Uchwałą Nr XXXV/299/2001 Rady Miasta Sanoka z dnia 30.01.2001 r.
23. **MPZP terenu pod budownictwo mieszkaniowe jednorodzinne z dopuszczeniem usług nieuciążliwych „Glinice I”**, uchwalony Uchwałą Nr XLI/346/2001 Rady Miasta Sanoka z dnia 29.05.2001 r.
24. **MPZP terenu przeznaczonego pod usługi komercyjne o wysokim standardzie „Brama Krakowska”**, uchwalony Uchwałą Nr XLI/347/2001 Rady Miasta Sanoka z dnia 29.05.2001 r.
25. **MPZP terenu pod zabudowę mieszkaniową z dopuszczeniem usług nieuciążliwych między ulicami: Wyspiańskiego, Wschodnią i Zagłoby w Sanoku w dzielnicy Olchowce**, uchwalony Uchwałą Nr XLIV/385/2001 Rady Miasta Sanoka z dnia 24.07.2001 r.
26. **MPZP terenu położonego w dzielnicy Wójtowstwo i Olchowce przeznaczonego pod usługi turystyki i wypoczynku w rejonie ulic: Gajowej i Rybickiego**, uchwalony Uchwałą Nr XLIV/386/2001 Rady Miasta Sanoka z dnia 24.07.2001 r.
27. **MPZP terenu usług publicznych i budownictwa mieszkaniowego jednorodzinnego z usługami nieuciążliwymi „Stankiewicza, Witosa”**, uchwalony Uchwałą Nr XLV/397/2001 Rady Miasta Sanoka z dnia 11.09.2001 r.
28. **MPZP terenu pod zabudowę mieszkaniową z dopuszczeniem usług nieuciążliwych między ulicami: Lwowską i Dworcową „RCMB”**, uchwalony Uchwałą Nr XLV/398/2001 Rady Miasta Sanoka z dnia 11.09.2001 r., zmieniony Uchwałą Nr LXIV/487/10 Rady Miasta Sanoka z dnia 16.09.2010 r.
29. **MPZP terenów po wschodniej stronie ulicy Konopnickiej przeznaczonych pod budownictwo mieszkaniowe jednorodzinne z dopuszczeniem drobnych usług nieuciążliwych „Konopnickiej I”**, uchwalony Uchwałą Nr LI/463/2002 Rady Miasta Sanoka z dnia 19.02.2002 r.
30. **MPZP terenu przeznaczonego pod budownictwo mieszkaniowe jednorodzinne z dopuszczeniem drobnych usług nieuciążliwych „Turystyczna II”**, uchwalony Uchwałą Nr LIII/479/2002 Rady Miasta Sanoka z dnia 11.04.2002 r.
31. **MPZP terenu położonego w dzielnicy Posada pomiędzy ulicami Lipińskiego, Kościelną i skarpą Szklanej Górki przeznaczonego pod budownictwo mieszkaniowe jednorodzinne z dopuszczeniem**

- drobnych usług nieuciążliwych „Kołtątaja”, uchwalony Uchwałą Nr LVII/504/2002 Rady Miasta Sanoka z dnia 4.07.2002 r.
32. **MPZP terenu przeznaczonego pod budownictwo mieszkaniowe jednorodzinne z dopuszczeniem drobnych usług nieuciążliwych „Chrobrego III”**, uchwalony Uchwałą Nr LVII/503/2002 Rady Miasta Sanoka z dnia 4.07.2002 r.
 33. **MPZP terenu przeznaczonego pod budownictwo mieszkaniowe jednorodzinne z dopuszczeniem drobnych usług nieuciążliwych „Krakowska I”**, uchwalony Uchwałą Nr LVII/502/2002 Rady Miasta Sanoka z dnia 4.07.2002 r.
 34. **MPZP terenu przeznaczonego pod budownictwo mieszkaniowe jednorodzinne z dopuszczeniem drobnych usług nieuciążliwych „GLINICE II”**, uchwalony Uchwałą Nr LVIII/518/2002 Rady Miasta Sanoka z dnia 10.09.2002 r.
 35. **MPZP terenu przeznaczonego pod budownictwo mieszkaniowe z usługami „Kochanowskiego I”**, uchwalony Uchwałą Nr XIV/123/03 Rady Miasta Sanoka z dnia 15.07.2003 r., zmieniony Uchwałą nr XVI/ 143 /11 Rady Miasta Sanoka z dnia 25 października 2011 r.
 36. **MPZP terenu przeznaczonego pod budowę ulicy zbiorczej typu „Z” od skrzyżowania z ul.Stróżowską do skrzyżowania z ul. Lipińskiego – Odcinek I**, uchwalony Uchwałą Nr VI/42/03 Rady Miasta Sanoka z dnia 28.01.2003 r.
 37. **MPZP terenu przeznaczonego pod budowę ulicy zbiorczej typu „Z” od skrzyżowania z ul. Konopnickiej do skrzyżowania z ul. Głowackiego – Odcinek V**, uchwalony Uchwałą Nr XVI/168/03 Rady Miasta Sanoka z dnia 4.09.2003 r.
 38. **MPZP terenu przeznaczonego pod budowę ulicy zbiorczej typu „Z” od skrzyżowania z ul.Stawiska do skrzyżowania z ul. Robotniczą – Odcinek III**, uchwalony Uchwałą Nr XXI/224/03 Rady Miasta Sanoka z dnia 9.12.2003 r.
 39. **MPZP terenu przeznaczonego pod budowę ulicy zbiorczej typu „Z” od skrzyżowania z ul. Głowackiego do skrzyżowania z ul. Stawiska – Odcinek IV**, uchwalony Uchwałą Nr XXIII/240/04 Rady Miasta Sanoka z dnia 17.02.2004 r.
 40. **MPZP terenu przeznaczonego pod budowę ulicy zbiorczej typu „Z” od skrzyżowania z ul. Okulickiego do skrzyżowania z ul. Konopnickiej – Odcinek VI**, uchwalony Uchwałą Nr XXIII/241/04 Rady Miasta Sanoka z dnia 17.02.2004 r.
 41. **MPZP „Jednostka Wojskowa” - uchwalony uchwałą Nr XXIII/242/04 Rady Miasta Sanoka z dnia 17.02.2004r .**, zmieniony Uchwałą nr LI/418/13 Rady Miasta Sanoka z dnia 5 grudnia 2013r.
 42. **MPZP terenu przeznaczonego pod budowę ulicy zbiorczej typu „Z” od skrzyżowania z ul.Robotniczą do skrzyżowania z ul. Stróżowską – Odcinek II**, uchwalony Uchwałą Nr XXIV/247/04 Rady Miasta Sanoka z dnia 2.03.2004 r.
 43. **MPZP terenu przeznaczonego pod budowę ulicy zbiorczej typu „Z” łącznika od skrzyżowania z ul.Rymanowską do skrzyżowania z ul. Zbiorczą – Odcinek VII**, uchwalony Uchwałą Nr XXIV/248/04 Rady Miasta Sanoka z dnia 2.03.2004 r.

Na podstawie ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym sporządzono następujące obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego:

1. **MPZP p.n. „KONARSKIEGO - I” terenu położonego w dzielnicy Zatorze i Posada w Sanoku**, uchwalony Uchwałą Nr LIX/572/06 Rady Miasta Sanoka z dnia 27.07.2006 r.
2. **MPZP p.n. „KRUCZA - I” terenu położonego w dzielnicy Dąbrówka w Sanoku**, uchwalony Uchwałą Nr LIX/573/06 Rady Miasta Sanoka z dnia 27.07.2006 r., zmieniony Uchwałą Nr LVIII/465/14 Rady Miasta Sanoka z dnia 6 maja 2014 r.
3. **MPZP terenu położonego w dzielnicy ŚRÓDMIEŚCIE pomiędzy ulicami: Rymanowską, Słowackiego, Sienkiewicza, torami kolejowymi a projektowanym łącznikiem drogi zbiorczej „Z” „JASNA – I”**, uchwalony Uchwałą Nr XXIV/185/08 Rady Miasta Sanoka z dnia 3.04.2008 r.

4. **MPZP terenu położonego w dzielnicy Zatorze pomiędzy planowaną ulicą Zbiorczą typu „Z”, ulicą Płowiecką i terenami zabudowy mieszkaniowej w rejonie ulicy Głowackiego „PŁOWIECKA – I”,** uchwalony Uchwałą Nr XXVII/200/08 Rady Miasta Sanoka z dnia 15.05.2008 r.
5. **MPZP terenu położonego w dzielnicy ŚRÓDMIEŚCIE pomiędzy ulicami: Jagiellońską, Daszyńskiego, Kościuszki, Sienkiewicza, torami kolejowymi i potokiem Płowieckim „GIELI – I”,** uchwalony Uchwałą Nr XXVII/201/08 Rady Miasta Sanoka z dnia 15.05.2008 r.
6. **MPZP terenu położonego w dzielnicy Posada pomiędzy ulicami: Robotniczą i Stróżowską „ROBOTNICZA– I”,** uchwalony Uchwałą Nr XXX/228/08 Rady Miasta Sanoka z dnia 29.07.2008 r.
7. **MPZP terenu położonego w dzielnicy Błonie pomiędzy: ulicą Aleje Wojska Polskiego, potokiem Płowieckim i ulicą Królowej Bony „BŁONIE – I”,** uchwalony Uchwałą Nr XXXIX/303/09 Rady Miasta Sanoka z dnia 29.01.2009 r.
8. **MPZP terenu położonego w dzielnicy Posada „LIPIŃSKIEGO-III”,** uchwalony Uchwałą Nr LX/446/10 Rady Miasta Sanoka z dnia 11.05.2010 r.
9. **MPZP terenu położonego w dzielnicy Śródmieście pomiędzy ulicami: Rynek, 3 Maja, Kościuszki, Daszyńskiego, Podgórze, schodami Zamkowymi i ulicą Zamkową „JAGIELLOŃSKA – I”,** uchwalony Uchwałą Nr LXII/460/10 Rady Miasta Sanoka z dnia 17.06.2010 r.
10. **MPZP terenu położonego w dzielnicy OLCHOWCE „KOSYNIERÓW-I”,** uchwalony Uchwałą Nr VII/43/11 Rady Miasta Sanoka z dnia 31.03.2011 r.
11. **MPZP terenu położonego w dzielnicy ŚRÓDMIEŚCIE „WIERCHY”,** uchwalony Uchwałą Nr XII/95/11 Rady Miasta Sanoka z dnia 21.07.2011 r.
12. **MPZP terenu położonego w dzielnicy POSADA „Stróżowska-III”,** uchwalony Uchwałą Nr XVII/152/11 Rady Miasta Sanoka z dnia 15.11.2011r.
13. **MPZP terenu położonego w dzielnicy DĄBRÓWKA „SZCZUDLIKI – I”,** uchwalony Uchwałą Nr XVIII/164/11 Rady Miasta Sanoka z dnia 29.11.2011 r.
14. **MPZP terenu położonego w dzielnicy POSADA „STRÓŻOWSKA-I”,** uchwalony Uchwałą Nr XXVII/233/12 Rady Miasta Sanoka z dnia 17.07.2012 r.
15. **MPZP terenu położonego w dzielnicy DĄBRÓWKA „Okulickiego – III”,** uchwalony Uchwałą Nr XXIII/290/12 Rady Miasta Sanoka z dnia 29.11.2012 r.
16. **MPZP terenu położonego w dzielnicy OLCHOWCE „CHROBREGO – IV”,** uchwalony Uchwałą Nr XLI/346/13 Rady Miasta Sanoka z dnia 28.05.2013 r.
17. **MPZP terenu położonego w dzielnicy DĄBRÓWKA „Konopnickiej – II”,** uchwalony Uchwałą Nr LI/416/13 Rady Miasta Sanoka z dnia 05.12.2013 r.
18. **MPZP terenu położonego w dzielnicy Śródmieście m. Sanoka, o nazwie „Park Miejski”,** uchwalony Uchwałą Nr XIII/102/15 Rady Miasta Sanoka z dnia 27.10.2015 r.

Oraz opracowane zmiany miejscowych planów:

1. **Zmiana MPZP „Głowackiego 1” i zmiana MPZP „Głowackiego 2” w Sanoku,** uchwalona Uchwałą Nr XLII/ 406 /05 Rady Miasta Sanoka z dnia 28 kwietnia 2005 r.
2. **Zmiana części obowiązującego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w dzielnicy Błonie w Sanoku,** uchwalona Uchwałą Nr LXIV/487/10 Rady Miasta Sanoka z dnia 16.09.2010 r.
3. **Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i usług Nr 5/96 przy ulicy Głogowej w Sanoku – Dąbrówka,** uchwalona Uchwałą Nr XIV/ 122 /11 Rady Miasta Sanoka z dnia 20 września 2011r.
4. **Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, obejmującego część dzielnicy Błonie przy ul. Kochanowskiego w Sanoku,** uchwalona Uchwałą nr XVI/ 143 /11 Rady Miasta Sanoka z dnia 25 października 2011 r.

5. **Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w dzielnicy OLCHOWCE d. Jednostka Wojskowa - ETAP 1**, uchwalona Uchwałą nr LI/418/13 Rady Miasta Sanoka z dnia 5 grudnia 2013r.
6. **Zmiana części miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego p.n. „Krucza-I” terenu położonego w dzielnicy Dąbrówka w Sanoku**, uchwalona Uchwałą Nr LVIII/465/14 Rady Miasta Sanoka z dnia 6 maja 2014 r.

2.3.2. Opracowywane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Na obszarze miasta Sanoka w obecnej chwili opracowane są następujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego:

1. **MPZP terenu położonego w dzielnicy POSADA „LIPIŃSKIEGO-I”**, opracowywany na podstawie Uchwały Nr XLV/440/05 Rady Miasta Sanoka z dnia 30.06.2005 r.
2. **MPZP terenu położonego w dzielnicy POSADA „LIPIŃSKIEGO-II”**, opracowywany na podstawie Uchwały Nr XXVII/197/08 Rady Miasta Sanoka z dnia 15.05.2008 r.
3. **MPZP „Nad Sanem – II”**, opracowywany na podstawie Uchwały Nr XX/93/11 Rady Miasta Sanoka z dnia 21.07.2011 r., zmienionej Uchwałą Nr XLV/377/13 Rady Miasta Sanoka z dnia 30.07.2013 r.
4. **MPZP „Kosynierów – II”**, opracowywany na podstawie Uchwały Nr XII/92/11 Rady Miasta Sanoka z dnia 21.07.2011 r.
5. **MPZP „Śródmieście – II”**, opracowywany na podstawie Uchwały Nr XVI/142/11 Rady Miasta Sanoka z dnia 25.10.2011 r.
6. **MPZP „Kosynierów – Okrężna”**, opracowywany na podstawie Uchwały Nr XXVIII/311/13 Rady Miasta Sanoka z dnia 12.02.2013 r.
7. **MPZP „Przemyska – I”**, opracowywany na podstawie Uchwały Nr LV/433/14 Rady Miasta Sanoka z dnia 18.02.2014 r.
8. **MPZP „Stróżowska – IV”**, opracowywany na podstawie Uchwały Nr LVIII/464/14 Rady Miasta Sanoka z dnia 06.05.2014 r.

2.4. Ruch budowlany.

W latach 2010 – 2016 wpływały wnioski o zmianę przeznaczenia terenów, zarówno do „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sanoka” jak i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta. Składane wnioski ukazują kierunek ruchu budowlanego oraz zmiany w zagospodarowaniu przestrzennym miasta. W poniższej tabeli przedstawiono zbiorcze zestawienia wniosków (złożonych do Studium i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego).

Zainteresowanie gruntami i ich zmiana przeznaczenia wygląda następująco:

lp.	obręb ewidencyjny	liczba wniosków	zmiana przeznaczenia terenu
1.	Śródmieście	1	usługi sportu i rekreacji zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna
2.	Posada	6 1	zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna poszerzenie istniejącego cmentarza
3.	Olchowce	27	zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna
4.	Dąbrówka	21 2	zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna zabudowa produkcyjna i/lub usługowa
	SUMA	58	

Tabela nr 1. Wnioski o zmianę przeznaczenia terenu złożone w latach 2010-2016.

Z powyższych złożonych wniosków wynika, że najbardziej cieszą się zainteresowaniem tereny dzielnicy Olchowce i Dąbrówka. Wśród złożonych wniosków 29 dotyczy dzielnicy Dąbrówka a 27 wniosków dotyczy obrębu Olchowce. Liczba złożonych wniosków świadczy o zainteresowaniu mieszkańców możliwością lokalizacji nowej zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w tym obszarze.

Należy zauważyć, że wnioski zostały złożone na obszarach, na których są możliwości terenowe do lokalizacji nowej zabudowy. Nie złożono wniosków o lokalizację nowej zabudowy mieszkaniowej w dzielnicy Śródmieście i Wójtostwo, ze względu na ich zagospodarowanie przestrzenne o charakterze zamkniętym. Istotnym wnioskiem, na terenie Śródmieścia, jest wniosek złożony o lokalizację usług związanych ze sportem i rekreacją, w tym zielenią izolacyjną. Można poddać rozważaniu czy nie należy uzupełniać układu centrum miasta o tego typu zagospodarowanie.

Większość wniosków dotyczy przeznaczenia terenów pod indywidualną zabudowę mieszkaniową jednorodziną. Liczba złożonych wniosków o zmianę przeznaczenia terenu świadczy o tym, że potrzeby w tym zakresie na terenie miasta Sanoka są niewielkie.

Interesującymi wnioskami pod względem planistycznym, które będą miały wpływ na kierunki i rozwój miasta są wnioski o zmianę przeznaczenia terenu pod zabudowę produkcyjną i/lub usługową. Wszystkie złożone wnioski w tym zakresie dotyczą obrębu Dąbrówka. Są to tereny już zainwestowane w w/w sposób, w związku z czym należy przeanalizować możliwość poszerzenia istniejących terenów o funkcji produkcyjnej.

W dzielnicy Posada został złożony jeden wniosek o charakterze grupowym dotyczącym poszerzenia istniejącego cmentarza, co świadczy o lokalnych uwarunkowaniach społecznych. W miarę możliwości, w celu zaspokojenia potrzeb lokalnej społeczności, wniosek należy uwzględnić w polityce przestrzennej miasta.

Analiza wniosków wykazała, że tendencja zagospodarowania terenów miasta nie zmienia się w istotny sposób w stosunku do założeń opracowanego kilkanaście lat temu studium.

Uwarunkowaniami wynikającymi, ze złożonych wniosków jest:

1. Rozwój terenów zabudowy mieszkaniowej na terenie obrębów Dąbrówka i Olchowce.
2. Uzupełniania terenu śródmieścia o tereny zieleni.
3. Rozwój obszarów produkcyjnych w obrębie Dąbrówka.
4. Poszerzenie w kierunku zachodnim cmentarza w obrębie Posada.

3. Stan ładu przestrzennego i wymogi jego ochrony.

Układ przestrzenny miasta Sanoka ma charakter harmonijny. Krajobraz posiada naturalne cechy. Główne dzielnice, stanowiące kiedyś odrębne jednostki administracyjne charakteryzują się dawnym, pasmowym układem (Olchowce, Dąbrówka). Istniejąca zabudowa warunkuje dalszy rozwój osadnictwa na istniejących zasadach zagospodarowania przestrzennego oraz na wyznaczonych planami terenach sąsiadujących z nimi.

Uwarunkowaniem jest konieczność zachowania walorów krajobrazowych, istniejących na terenach chronionych oraz wzdłuż obiektów i urządzeń infrastruktury technicznej oraz unikalnych walorów kulturowych. Utrzymanie dotychczasowej poprawnej kondycji różnorodnych składników środowiska przyrodniczego, wymaga dalszej prawidłowej gospodarki i kontynuowania działań poprawy stanu środowiska przyrodniczego.

Należy chronić historyczne układy urbanistyczne z centralną częścią miasta. W centrum przeważa funkcja usługowa i mieszkaniowa o charakterze śródmiejskim.

Duże znaczenie dla układu przestrzennego stanowią zachowane układy zieleni wraz z parkiem zlokalizowanym na Kopcu Mickiewicza.

Na całym obszarze miasta należy dążyć do harmonizacji zabudowy poprzez budowanie zabudowy plombowej, remonty zabudowy zabytkowej (zgodnie z przepisami odrębnymi) oraz wymianie budynków o wartościach substandardowych.

Jednym z podstawowych czynników decydujących o indywidualnym obliczu miasta jest jego kompozycja urbanistyczna. W Sanoku kompozycja urbanistyczna ukształtowała się w wyniku wielowiekowego procesu rozwoju przestrzennego miasta i przekształceń jego układu i zabudowy.

Obecnie do najważniejszych elementów tej kompozycji miasta należą:

- dominanty układu przestrzennego, stanowiące unikalne obiekty wyróżniające się w mieście bądź eksponowane wysokością, jak kościoły pw. Przemienienia Pańskiego, zespół kościoła i klasztoru OO. Franciszkanów, zespół zamku i cerkiew pw. Trójcy Św. oraz dominanty o znaczeniu lokalnym: kościół w Olchowcach i kościół w Posadzie,
- dominanta krajobrazowa: Góra Parkowa z Kopcem Adama Mickiewicza i parkiem miejskim,
- osie urbanistyczne: od zamku wzdłuż ulicy Zamkowej w kierunku wieży kościoła OO. Franciszkanów oraz wzdłuż ul. Kościuszki od gmachu PZU w kierunku Ramerówki,
- wnętrza urbanistyczne, stanowiące ważne przestrzenie publiczne miasta, o zróżnicowanych walorach kompozycyjnych, obejmujące place i ulice miasta, jak Rynek, plac św. Jana, plac św. Michała, plac Kościuszki, plac w rejonie zamku i cerkwi, ul. 3 Maja, ul. Piłsudskiego, ul. Kościuszki i ul. Jagiellońska,
- sylwety miasta: od strony północno-wschodniej z dominantą i subdominantami oraz z terenami nadbrzeżnymi stanowiącymi przedpole umożliwiające ekspozycję a także od strony południowej na tle zazielenionych stoków Góry Zamkowej.

Specyficzną cechą Sanoka, wynikającą z ukształtowania terenu w otaczających jak i lokalizacji monumentalnych obiektów zabytkowych są liczne otwarcia krajobrazowe i architektoniczne ulic i placów miasta.

W chwili obecnej nie obserwuje się niekorzystnych tendencji zmian w zagospodarowaniu przestrzennym miasta. Główne uwarunkowania zmian w zagospodarowaniu przestrzennym miasta to:

- koncentracja usług na terenie miasta – w pełni funkcjonująca ul. 3 Maja stanowiąca ciąg handlowo-usługowy,
- działania służące poprawie warunków mieszkaniowych ludności,
- równomierne rozmieszczanie inwestycji celu publicznego,
- należy dążyć do podnoszenia walorów architektonicznych nowej i przebudowywanej zabudowy,
- należy naciskać na konserwację i poprawę stanu istniejących zasobów mieszkaniowych na całym obszarze miasta,
- należy zintensyfikować inwestycje celu publicznego na poziomie miejskim, szczególnie w zakresie poprawy wyposażenia terenów zabudowanych w sieci i urządzenia z zakresu infrastruktury technicznej i komunalnej,
- dążenia, o charakterze ciągłym, w podnoszeniu jakości przestrzeni publicznych na obszarze miasta (ze szczególnym uwzględnieniem śródmieścia oraz przestrzeni publicznych w obszarach zabudowy wielorodzinnej,
- działania na rzecz rewitalizacji oraz wkomponowywania terenów zabudowy produkcyjnej w harmonię krajobrazu miasta.

4. Stan środowiska.

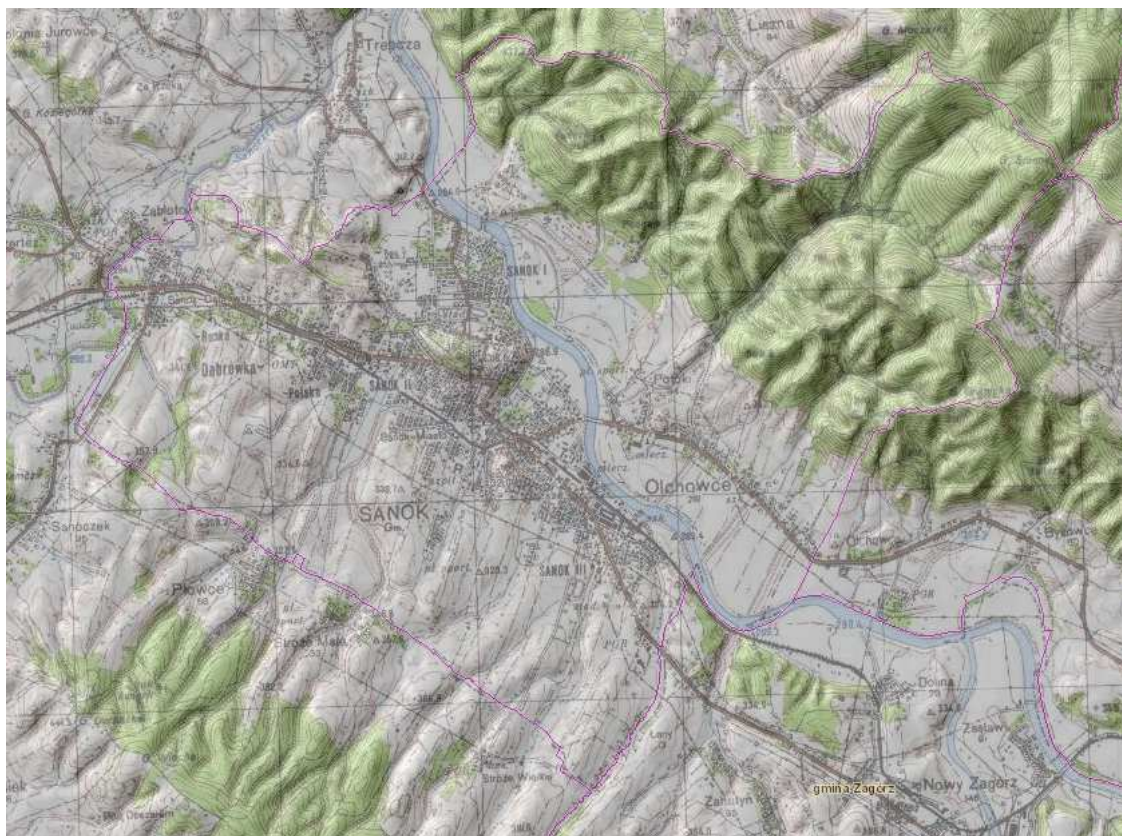
4.1. Podstawowe elementy środowiska.

4.1.1. Geomorfologia.

Rzeźba terenu Sanoka jest urozmaicona. Teren miasta przecięty jest przez dolinę Sanu. Teren centrum miasta położony jest około 318 m n.p.m. Północno-zachodnia część miasta wchodząca w skład Gór Słonnych wznosi się na wysokość ponad 450 m n.p.m.

W południowo-zachodniej części miasta teren jest pofalowany i wysokości wahają się w granicach od 310 do 320 m n.p.m. Rzeźbę terenu przedstawia Rys.3.

Największa liczba osuwisk znajduje się w północnej części Sanoka, w rejonie zalesionych stoków Gór Słonnych. Zjawiskiem intensyfikującym rozwój osuwisk są duże opady atmosferyczne. W obszarach szczególnie podatnych na rozwój osuwisk, a więc takich, gdzie występuje duże nachylenie zboczy, do rozwoju procesów osuwiskowych może dojść w wyniku źle prowadzonych inwestycji budowlanych (podcinanie stoków, intensywna zabudowa).

Rys. 3 Rzeźba terenu miasta Sanoka, źródło: geoportal.pl

4.1.2. Budowa geologiczna.

W granicach Sanoka, w dolinie rzeki San, podłoże geologiczne zbudowane jest z piasków, żwirów, mad rzecznych oraz torfów i namulów. Pozostała przestrzeń miasta pokryta jest piaskowcami, łupkami, iłowcami i rogowcami ułożonym w profilu poziomym naprzemiennie. Miasto Sanok położone jest w zasięgu fliszu karpackiego, którego podstawową cechą są serie naprzemianległych ułożonych warstw skał osadowych morskiego pochodzenia składających się z ławic i warstw na przemian zlepieńców, piaskowców, mułowców i iłowców, rzadziej rogowców i margli.

Sanok, pod względem podziału Polski na jednostki geologiczne, zaliczany jest do Karpat. Z uwagi jednak na różnice w budowie geologicznej, układzie pasm i charakterze rzeźby – obszar ten należy do tej części Karpat, którą w literaturze przedmiotu określa się jako Wschodnie Karpaty Zewnętrzne. Wydzielona w ten sposób formacja geologiczna, stanowi peryferyjną (północną) strefę Karpat.

4.1.3. Surowce mineralne

W obszarze miasta Sanoka występują następujące złoża surowców mineralnych:

- Złoże o zasobach udokumentowanych iłów i łupków ilastych ceramiki budowlanej w Zabłotcach. Jest to złoże surowców ilastych ceramiki budowlanej „Zabłotce”, numer złoża: IB 2234. Złoże ma zasoby w kat. C1 z jakością w kat. B.
- Złoże gazu ziemnego „Sanok – Zabłotce”, nr złoża GZ 4655. Eksploatacja prowadzona jest okresowo.
- Złoże piasku w Olchowcach. Jest to złoże kruszywa naturalnego o nazwie „Sanok-Olchowce” o numerze złoża: KN 5818.

Ponadto na tarasach rzecznych Sanu u stóp Gór Słonnych (Podgaje, Olchowce) występują złoża piasku i żwiru. Ze względu na małe nagromadzenia tych złóż, ich eksploatacja prowadzona jest na niewielką skalę, w sposób niekoncesjonowany.

Poza powyższymi pokładami miasto nie posiada innych surowców mineralnych.

4.1.4. Wody powierzchniowe i gruntowe

Głównym elementem układu hydrologicznego Sanoka jest rzeka San.

San jest prawym dopływem Wisły. Źródło Sanu znajduje się na terenie Ukrainy, na wysokości około 925 m n.p.m., na południowo-wschodnich stokach Piniaszkowego w Bieszczadach Zachodnich, w pobliżu miejscowości Sianki. Łączna długość rzeki to 443 km. Powierzchnia dorzecza (na terenie Polski) wynosi 14 390 km². Średni przepływ w Przemyślu wynosi 51 m³/s.

Sanok położony jest w zasięgu jednolitych części wód powierzchniowych pod nazwą „San od zbiornika Myczkowce do Trawki” oraz pod nazwą „Płowiecki”

Jednolite części wód „San od zbiornika Myczkowce do Trawki” mają status silnie zmienionych. Związane jest to z ingerencją człowieka w koryto rzeki oraz funkcjonowaniem urządzeń energetycznych. Jednak ocenia się, że osiągnięcie celów środowiskowych wynikających z Ramowej Dyrektywy Wodnej nie jest zagrożone.

W przypadku jednolitej części wód powierzchniowych „Płowiecki” status wód też jest silnie zmieniony. Ma to związek z zabudową podłużną ograniczającą różnorodność siedlisk dla ryb i bezkręgowców. Jednak ocenia się, że osiągnięcie celów środowiskowych wynikających z Ramowej Dyrektywy Wodnej także nie jest zagrożone.

Z raportu o stanie środowiska województwa podkarpackiego wynika, że dla jednolitych części wód powierzchniowych pod nazwą San od zbiornika Myczkowce do Tyrawki w okolicach miasta Sanoka stan chemiczny jest poniżej stanu dobrego. Stan ocenia się jako zły. W przypadku jednolitych części wód powierzchniowych pod nazwą Płowiecki potencjał ekologiczny ocenia się jako słaby a stan jako zły.

Centralna i południowo-wschodnia część miasta znajduje się w zasięgu Lokalnego Zbiornika Wód Podziemnych Nr 431 „Zbiornik warstw krośnieńskich (Sanok-Lesko)”. Zbiornik obejmuje wodonośne piaskowce warstw krośnieńskich. Jak dotąd zasoby zbiornika nie zostały udokumentowane. W granicach zbiornika niewyznaczono obszaru najwyższej ochrony oraz obszaru wysokiej ochrony. Jego zasoby szacowane są na ok. 25 tys. m³ wody. Poziom wód podziemnych w obrębie omawianego zbiornika związany jest ze strefą spękań utworów fliszowych sięgającą na ogół do głębokości 40 – 60 m.

Hydrograficznie Sanok położony jest w dorzeczu Sanu, które oddzielone jest od dorzecza Wisłoka działem wodnym III rzędu. Rzeka San przecina obszar miasta meandrując w kierunku północno-zachodnim. Szerokość koryta rzeki w obszarze miasta sięga 150 m. Rzeka San zasilana jest przez sieć potoków, które stanowią system korytarzy ekologicznych łączących pozamiejskie tereny otwarte z doliną Sanu. Największym lewobrzeżnym dopływem Sanu w obszarze miasta jest Sanoczek wraz ze swoimi mniejszymi

dopływami, a prawobrzeżnym jest potok Olchowski. Wszystkie rzeki charakteryzuje duża zmienność przepływów uzależniona od pór roku i obfitości opadów.

W obszarze miasta Sanoka można wydzielić dwa użytkowe poziomy wodonośne: czwartorzędowy i trzeciorzędowy (fliszowy). Oba poziomy pozostają często w związku hydraulicznym tworząc pierwszy, przypowierzchniowy poziom wód gruntowych. Stanowią one podstawę dla zaopatrzenia ludności, rolnictwa i przemysłu w wodę.

Region wodny Górnej Wisły, na obszarze którym znajduje się Sanok, objęty jest „Planem gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Wisły”, przyjętym przez Radę Ministrów 22 lutego 2011 roku. W Planie tym podano cele środowiskowe dla jednolitych części wód, które powinny być osiągnięte do 2015 r., chyba że derogacja określa inaczej. W przypadku jednolitych części wód powierzchniowych, których stan/potencjał ekologiczny jest obecnie w stanie bardzo dobrym – celem środowiskowym jest utrzymanie tego stanu/potencjału. Ponadto, dla naturalnych części wód, celem środowiskowym jest osiągnięcie co najmniej dobrego stanu ekologicznego, a dla silnie zmienionych i sztucznych części wód – co najmniej dobrego potencjału ekologicznego. Dodatkowo, w obu przypadkach, wskazano na konieczność utrzymania co najmniej dobrego stanu chemicznego. Natomiast w przypadku obszarów chronionych dorzeczy, celem środowiskowym jest osiągnięcie lub utrzymanie co najmniej dobrego stanu wód.

Dla jednolitych części wód podziemnych „Plan gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Wisły”, przewiduje następujące cele środowiskowe:

- zapobieganie lub ograniczenie dopływu zanieczyszczeń do wód podziemnych,
- zapobieganie pogarszaniu się stanu wszystkich części wód podziemnych,
- zapewnienie równowagi pomiędzy poborem a zasilaniem wód podziemnych,
- działania niezbędne dla odwrócenia znaczącego i utrzymującego się rosnącego trendu stężenia każdego zanieczyszczenia powstałego w skutek działalności człowieka.

4.1.5. Klimat lokalny.

Klimat Sanoka ma charakter podgórski o stosunkowo silnych cechach kontynentalnych. Na kształtowanie się pogody w powiecie sanockim duży wpływ ma powietrze polarno-morskie powodujące zimą ocieplenie, duże zachmurzenie oraz opady, latem zaś ochłodzenie i deszcz. Duży wpływ ma wyniesienie nad poziom morza i urozmaicona rzeźba obszaru. Przy napływie powietrza polarno-kontynentalnego charakterystyczne są upalne lata i mroźne zimy. Średnia temperatura stycznia: -2,5°C do 3,5°C, lipca: 17°C do 18°C. Opady należą do najobfitszych w Polsce, przy czym ich minimum występuje w marcu (28 mm) a maksimum w lipcu (135 mm). Przeciętna roczna suma opadów wynosi 750-800 mm.

Przeważają ciepłe i suche wiatry południowe i południowo-wschodnie. Średnia siła wiatru wynosi 5-10 m/s. Wiatrom halnym - będącym skutkiem przemieszczenia się wielkich mas powietrza z południa - towarzyszy gwałtowny wzrost temperatury przy obniżonej wilgotności, co zimą powoduje odwilże i topnienie śniegu. Okres ciszy w skali roku dochodzi do 50%. Okres zalegania pokrywy śnieżnej wynosi 60-150 dni, pojawia się ona na przełomie listopada i grudnia, a zanika na przełomie marca i kwietnia.

Korzystne warunki klimatyczne występują w obrębie wyniesień terenu, zwłaszcza o ekspozycji południowej, zachodniej i wschodniej. Obszary te charakteryzują się dobrym nasłonecznieniem, dobrym przewietrzaniem, korzystnymi warunkami termicznymi i wilgotnościowymi.

Mniej korzystne warunki występują na stokach północnych, gdzie występuje większa wilgotność, częstsze przymrozki i większa częstotliwość mgieł. Najbardziej niekorzystnymi warunkami klimatycznymi charakteryzują się wąskie dolinki, gdzie występują częste inwersje temperatury i stagnacja wychłodzonego powietrza.

Pokrywa śnieżna zalega średnio około 100 dni. W rejonach zaciśzy śródgórskich charakterystyczne jest występowanie specyficznego mikroklimatu, gdzie gromadzi się przepływające z południa ciepłe

powietrze z równin węgierskich, a otaczające lasy oddziałują na nie pod względem wilgotności i łagodnej temperatury.

4.1.6. Szata roślinna.

Sanok pod względem florystycznym jest terenem o charakterze przejściowym, na którym mieszają się elementy południowe, wschodnio- i zachodniokarpackie.

Lasy w granicach administracyjnych Sanoka mają charakter mieszany, tworząc na Pogórzu i Górach Słonnych (320 - 420m n.p.m.) zespoły dębowo-grabowe, a w reglu dolnym (powyżej 420 m n.p.m.) tworzą zespoły buczyny karpackiej z dodatkiem jodły i jawora z udziałem roślinności w warstwie runa. W zespołach buczyny karpackiej dominują następujące gatunki: buk zwyczajny, jodła pospolita, dąb szypułkowy i grab zwyczajny, klon jawor, sosna pospolita, świerk pospolity, brzoza brodawkowata, modrzew europejski i wiąz górski. Spotyka się także: topole, osiki, wierzby iwy, lipy drobnolistne oraz czereśnie ptasie. Z krzewów należy wymienić pospolitą leszczynę, czerechę amerykańską, trzmielinę, wiciokrzew suchodrzew, bez czarny.

W runie bukowo-grabowo-dębowym spotyka się: konwalię majową, konwalikę dwulistną, kopytnik pospolity, czworolist pospolity, kokoryczkę wielokwiatową, kokorycz pełną, szczawik zajęczy oraz pierwiosnkę wyniosłą. Na terenach wilgotnych spotykać można: lepiężnik biały i różowy, knieć błotną, śledzicęskrzętolistną. Z paproci spotykanych na obszarze Sanoka na uwagę zasługują: narecznica samcza, jęczmnik zwyczajny oraz orlica pospolita.

Z krzewów występują leszczyny pospolite, jałowce oraz rzadko występujący i chroniony cis występujący w rezerwach. W runie bukowo-grabowo-dębowym występują charakterystyczne dla niego rośliny takie jak: konwalijka dwulistna, konwalia majowa, czworolist pospolity, kopytnik, kokoryczka wielokwiatowa, kokorycz pełna, miodunka miękkowłosa, pierwiosnka wyniosła.

Nie brakuje tutaj rzadkich i chronionych roślin jak kłokoczka południowa występująca w okolicach miasta. Elementem typowo tutaj występującym jest kostrzewa górska.

Z rzadkich i chronionych roślin występujących w Sanoku wymienić należy kłokoczka południową, spotykaną w lasach bukowo-jodłowych, na glebach gliniastych z dodatkiem wapienia. Jako element południowo-europejski i pontyjski występuje ona w Polsce rzadko, w rozrzuconych stanowiskach na obszarze województwa podkarpackiego. Na obrzeżach lasów spotyka się chronione krzewy trzmielinę oraz kalinę koralową. Pozostałe gatunki chronione występujące w Sanoku to: podkolan biały, gnieźnik leśny, śnieżyczka przebiśnieg, cebulica dwulistna, pierwiosnka lekarska, śnieżyczka wiosenna, czosnek niedźwiedzi, lilia złotogłów, wawrzynek wilcze łycie oraz bluszcz pospolity. Karpacki charakter lasów sanockich określa występowanie gatunków takich jak: sałatnica leśna, turzyca siedmiogrodzka, tojad wiechowaty oraz lulecznica krańska.

4.1.7. Świat zwierząt.

Na terenie Sanoka i powiatu sanockiego występuje wiele stanowisk chronionych i rzadko występujących w Polsce gatunków płazów, bezkręgowców, gadów, ptaków i ssaków.

W obrębie Sanoka, jak i poza jego granicami, istnieje wiele zbiorników wodnych, służących w porze wiosennej płazom jako miejsca do rozrodu.

Na terenach Leśnictwa Liszna, w małych oczkach wodnych w porze godowej można spotkać takie gatunki jak: traszka karpacka, traszka grzebieniasta oraz kumak górski. W pobliżu górskich potoków spotkać można salamandrę plamistą. W okolicach lasów i mokradeł występuje rzekotka drzewna.

Ponadto na terenie powiatu sanockiego spotkać można ropuchę zieloną i ropuchę szarą. Do gadów zamieszkujących teren powiatu sanockiego zaliczyć można: jaszczurkę zwinkę, jaszczurkę żyworodną, gniewosza plamistego, zaskronca zwyczajnego oraz żmiję zygzakowatą.

Jeśli chodzi o ptaki, występuje tutaj wiele rodzajów: kurka wodna, łyska, derkacza, żurawia, słonka, czajka, łabędź niemy, cyraneczka, cyranka, krzyżówka, gągoła, bocian czarny, bocian biały, czapla siwa, orzeł bielik, orzeł przedni, krótkoszpón gadożer, błotniak stawowy, błotniak zbożowy, orlik krzykliwy, orlik grubodzioby, orzeł przedni, sóweczka, puszczyk uralski, puszczyk, sowa uszata, lelek kozodój, kukułka, zimorodek, dzięcioł zielony, dzięcioł duży, dzięcioł średni, dzięcioł białogrzbiety, dzięcioł trójpalczasty, dzięciołek, orzechówka, sikora bogatka, sikora modra, sikora sosnówka, sikora czubatka, pęczacz leśny, drozd śpiewak, kos, rudzik, pliszka siwa i wiele innych gatunków. Z nietoperzy występuje gacek wielkouch, borowiec wielki, nocek wąsatek, podkowiec mały i mroczek poźlocisty.

Wśród drapieżników, okolice są schronieniem dla gronostaj, łasic, tchórzy, kun leśnych, kun domowych, borsuków, wydr oraz niedźwiedzi brunatnych. Żyją tutaj również wilki, rysie, żbiki oraz licznie występujące lisy.

W lasach często można spotkać licznie występujące gryzonie m. in.: wiewiórki pospolite, badylarkę, mysz leśną, mysz zaroślową, orzesznicę, koszatkę. Na podmokłych terenach oraz nad Sanem występuje bóbr europejski. Na szlakach śródleśnych spotkać można: dziki, jelenie oraz sarny.

4.1.8. Gleby.

Na podłożu geologicznym występującym w Sanoku wytworzyły się następujące gleby:

- gleby nizinne typu mady i mady górskie - występują w okolicach Sanu i jego dopływów, są to gleby dobre do uprawy, III i IV klasy bonitacyjnej,
- gleby górskie – brunatne i bielcowe – deluwialne i miejscowe o zmiennej głębokości, o niewielkiej przydatności rolniczej, przeważnie IV klasy bonitacyjnej.

Wśród gleb użytkowanych rolniczo przeważają gleby IV klasy bonitacyjnej.

Na terenie Sanoka przeważają gleby brunatne. Pokrywają one poziomy teras wyższych, stoków i zrównań wierzchowinowych. Natomiast terasy zalewowe i nadzalewowe pokryte są madami rzecznyymi.

Gleby brunatne wytworzone zostały na podłożu pyłów i glin pylastych. Charakteryzują się dobrymi warunkami mechanicznymi i termiczno-wilgotnościowymi. Posiadają dobrze wykształcony poziom próchniczny. Zajmują obszary o niewielkich nachyleniach, stąd są mniej narażone na procesy erozyjne i łatwe w uprawie. Zaliczane są do klasy II, IIIa i IIIb użytków rolnych. W rolnictwie są przydatne do upraw o wysokich wymaganiach glebowych, upraw sadowniczych i ogrodnich.

Użytki rolne zajmują w mieście łączną powierzchnię 1593 ha. W strukturze użytkowania gruntów rolnych wysoki udział mają grunty orne, stanowią one 29,7% powierzchni gminy ogółem. Łąki i pastwiska zajmują 11% powierzchni.

4.2. Obszary i obiekty przyrodnicze prawnie chronione.

W granicach Sanoka występują następujące obszarowe formy ochrony przyrody:

- obszar Natura 2000 - specjalny obszar ochrony siedlisk Rzeka San PLH180007,
- obszar Natura 2000 - specjalny obszar ochrony siedlisk Ostoja Góry Słonne PLH180013,
- obszar Natura 2000 - specjalny obszar ochrony siedlisk Dorzecze Górnego Sanu PLH180021,
- obszar Natura 2000 - obszar specjalnej ochrony ptaków Góry Słonne PLB180003,
- Park Krajobrazowy Gór Słonnych.

Miasto graniczy z rezerwatem przyrody „Polanki” oraz jest „otoczone” i na pewnych odcinkach graniczy z Obszarem Chronionego Krajobrazu Beskidu Niskiego.

4.2.1. Specjalny obszar ochrony siedlisk Rzeka San PLH180007

Specjalny obszar ochrony siedlisk Rzeka San PLH180007 jest to kontynentalny obszar biogeograficzny o powierzchni 1374,8 ha. Jego status formalny to: obszar zatwierdzony decyzją Komisji Europejskiej.

Obszar położony jest na wysokości 175 – 280 m n.p.m. Obejmuje swoim zasięgiem odcinek środkowego Sanu, dużej podgórskiej rzeki o naturalnych brzegach i słabo przekształconym korycie pomiędzy Sanokiem i Jarosławiem. W Załączniku I Dyrektywy Siedliskowej wymieniono występujące tu cenne siedlisko - nizinne i podgórskie rzeki. Z gatunków wymienionych w Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej stwierdzono występowanie wielu gatunków ryb, takich jak: minog strumieniowy, kiełb białopłetwy, boleń, różanka, koza złotawa, brzanka, głowacz białopłetwy, kiełb Kesslera oraz ważne gatunki ryb nie wymienione w Załączniku II: piekielnica, brzana, świnka, głowacz pręgopłetwy, sum europejski, certa.

Do głównych zagrożeń zalicza się eksploatację kruszywa, kłusownictwo, zanieczyszczenia wód, potencjalną regulację rzeki.

W obszarze występują następujące ważne dla Europy typy siedlisk przyrodniczych:

- starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z *Nympheion*, *Potamion*,
- zarośla wierzby siwej na kamieńcach i żwirowiskach górskich potoków (*Salici-Myricarietum* część – z przewagą wierzby),
- nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami włosieniczników *Ranunculion fluitantis*,
- zalewane muliste brzegi rzek z roślinnością *Chenopodion rubri* p.p. i *Bidention* p.p.

W obszarze występują następujące ważne dla Europy gatunki zwierząt:

- bączek – ptak,
- czapla biała – ptak,
- bocian biały – ptak,
- bocian czarny – ptak,
- bielik – ptak,
- błotniak stawowy – ptak,
- błotniak zbożowy – ptak,
- błotniak łąkowy – ptak,
- orlik krzykliwy – ptak,
- rybołów – ptak,
- żuraw – ptak,
- rybitwa zwyczajna (rzeczna) – ptak,
- zimorodek – ptak,
- dzięcioł zielonosiwy – ptak,

- bóbr europejski – ssak,
- wydra – ssak,
- minóg strumieniowy – ryba,
- głowacica – ryba,
- kiełb białopłetwy – ryba,
- boleń – ryba,
- brzanka – ryba,
- różanka – ryba,
- koza – ryba,
- koza złotawa – ryba,
- kiełb Kesslera – ryba,
- głowacz białopłetwy – ryba.

4.2.2. Specjalny obszar ochrony siedlisk Ostoja Góry Słonne PLH180013

Specjalny obszar ochrony siedlisk Ostoja Góry Słonne PLH180013 jest to siedliskowy obszar biogeograficzny.

Obszar obejmuje fragment Gór Słonnych, z najwyższym szczytem Słonnym (671 m n.p.m.). Stanowią one granice europejskiego działu wodnego pomiędzy Morzem Bałtyckim a Morzem Czarnym. Ich budowa geomorfologiczna jest silnie zróżnicowana. Grzbiety mają układ rusztowy. Sieć rzeczna jest gęsta, a poszczególne ciekі często tworzą odcinki przełomowe. Osobliwością jest występowanie licznych słonych źródeł, dającym początek blisko 80 potokom o wodzie słonawej. Na terenie obszaru występuje dwupiętrowy układ leśnych zbiorowisk. W pasie pogórzy (do 500 m n.p.m.) występują głównie leśne zbiorowiska grądowe w odmianie wschodniokarpackiej. W reglu dolnym dominują lasy bukowe i bukowo-jodłowe. Zaludnienie obszaru jest niewielkie, osady koncentrują się głównie w dolinach. Wśród lasów znajdują się enklawy pól uprawnych i dawnych pastwisk, gdzie prowadzona była gospodarka pasterska. Obecnie na znacznej części tych terenów gospodarowanie zarzucono. Ulegają one sukcesji w kierunku zbiorowisk zaroślowych i leśnych.

W obszarze stwierdzono występowanie 5 siedlisk przyrodniczych z Załącznika I Dyrektywy Rady 92/43/EWG oraz 10 gatunków z II jej załącznika. Obszar ważny dla zachowania m. in. siedliska 9170 (grądy środkowoeuropejskie i subkontynentalne), a także 9130 i 9180. Bogata flora roślin naczyniowych, w tym wiele wschodniokarpackich gatunków, występujących tu na skraju zasięgu. Ważna ostoja fauny leśnej, w tym dużych drapieżników. Rzeki o naturalnym charakterze są m.in. ostoją gatunków ryb z Załącznika II Dyrektywy Rady 92/43/EWG.

Przedmiotem ochrony są:

- górskie i niżowe murawy bliźniczkowe (Nardion - płaty bogate florystycznie),
- niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (Arrhenatherion elatioris),
- kwaśne buczyny (Luzulo-Fagenion),
- Żyzne buczyny (Dentario glandulosae-Fagenion, Galio odorati-Fagenion),
- grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (Galio-Carpinetum, Tilio-Carpinetum),

- jaworzyny i lasy klonowo-lipowe na stokach i zboczach (*Tilio plathyphyllis*-*Acerion pseudoplatani*)
- łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae*, *Alnenion*),

oraz gatunki zwierząt:

- wilk szary,
- wydra europejska,
- ryś euroazjatycki,
- kumak górski,
- traszka karpacka,
- głowacz białołetwy,
- brzanka,
- biegacz urozmaicony.

4.2.3. Specjalny obszar ochrony siedlisk Dorzecze Górnego Sanu PLH180021

Specjalny obszar ochrony siedlisk Dorzecze Górnego Sanu PLH180021 jest to kontynentalny obszar biogeograficzny o powierzchni 1 578,7 ha. Jego status formalny to: obszar zatwierdzony decyzją Komisji Europejskiej.

Obszar obejmuje rzekę San na odcinku od zapory zbiornika Myczkowce do Sanoka. Dno rzeki San zbudowane jest z płyt piaskowca i łupków oraz piasku i żwiru. San tworzy liczne zakola, meandry i piaszczyste łąchy. Spadek jednostkowy Sanu od Leska do Dynowa wynosi ok. 1,08‰, a szerokość rzeki od 60 do 120 m. Podczas opadów nawalnych następuje bardzo silne zmętnienie wody. Poniżej ujścia Osławy, San płynie szeroką doliną dochodzącą do 2 km. Koryto Sanu ma tutaj przeciętną szerokość ok. 150 m, przeciętna głębokość Sanu wynosi 1-1,5 m. Brzegi na przemian są porośnięte i odsłonięte. Dno rzeki ma początkowo charakter kamienisty z licznie występującymi naturalnymi progami skalnymi, a poniżej ujścia Wisłoka, zmienia się na piaszczyste i gliniaste. San cechuje się znacznymi wahaniami jej poziomu, które mogą sięgać nawet 7 m. W rzece San stwierdzono 31 gatunków ryb należących do dziewięciu rodzin, w tym pięć gatunków ryb objętych ochroną gatunkową. W górnej części planowanej ostoi do ujścia Osławy dominują lipień i pstrąg potokowy. Uzupełnieniem składu ichtiofauny są karpowate ryby reofilne: kleń, jelec, świnka, brzana, brzanka, strzebla potokowa i śliz. Z biegiem rzeki dominację przejmują: kleń, piekielnica, brzanka, świnka i kiełb. Hoczewka powstaje z połączenia Jabłonki i Rabiańskiego Potoku. W pobliżu Hoczwi jej koryto na odcinku 250 m przecinają progi skalne fliszu karpackiego. Saneczek - ciek o charakterze naturalnym, zacieniony drzewami i krzewami, płynie po dnie kamienistym lub ilastym. Średnia szerokość potoku wynosi 15 m, a średnia głębokość 0,4 m. Przy ujściu jest zanieczyszczony ściekami bytowymi. Wyżej położona część zlewni rzeki Osławy ma charakter górski z dużym udziałem lasów, dolna część zlewni ma charakter rolniczo - turystyczny. Dno rzeki zalegają duże głazy i nieregularne kamienie. W części dolnej rzeka zmienia charakter na podgórski. Koryto rzeki systematycznie rozszerza się osiągając przeciętną szerokość ok. 45 m. Przepływ wody jest nadal szybki, lecz pojawiają się liczne płanie, głęboczki i przytłumienia z osadami piachu i drobnego żwiru. Górna część zlewni pokryta jest lasem, w części dolnej i płaskich terenach nadrzecznych dominują użytki zielone i grunty orne.

W Załączniku I Dyrektywy Siedliskowej wymieniono występujące tu cenne siedliska: pionierska roślinność na kamieńcach górskich potoków, lasy łęgowe i nadrzeczne zarośla wierzbowe.

Z gatunków wymienionych w Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej stwierdzono tu występowanie wielu gatunków ryb, takich jak: minóg strumieniowy, kiełb białopłetwy, boleń, głowacz białopłetwy, kiełb Kesslera oraz ważne gatunki ryb nie wymienione w Załączniku II: brzana peloponeska, świnka.

Do głównych zagrożeń zalicza się eksploatację kruszywa, zaburzenie naturalnego reżimu przepływów Sanu związane z kaskadą zbiorników Solina – Myczkowce, zanieczyszczenia wód, pobory wód, infrastrukturę energetyczną i przeciwpowodziową, zabudowę, zmianę sposobu zagospodarowania doliny, zaśmiecanie, kłusownictwo, wędkarstwo, rekreację.

W obszarze występują następujące ważne dla Europy typy siedlisk przyrodniczych:

- pionierska roślinność na kamieńcach górskich potoków,
- niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*),
- grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (*Galio-Carpinetum*, *Tilio-Carpinetum*),
- jaworzyny i lasy klonowo-lipowe na stokach i zboczach (*Tilio plathyphyllis-Acerion pseudoplatani*),
- murawy kserotermiczne (*Festuco-Brometea* i ciepłolubne murawy z *Asplenion septentrionalis-Festucion pallentis*),
- ziołorośla górskie (*Adenostylion alliariae*) i ziołorośla nadrzeczne (*Convolvuletalia sepium*),
- źródliska wapienne ze zbiorowiskami *Cratoneurion commutati*,
- kwaśne buczyny (*Luzulo-Fagenion*),
- żyzne buczyny (*Dentario glandulosae-Fagenion*, *Galio odorati-Fagenion*),
- łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae*, *Alnenion glutinoso-incanae*, olsy źródłiskowe).

W obszarze występują następujące ważne dla Europy gatunki zwierząt:

- minóg strumieniowy - ryba,
- kiełb białopłetwy - ryba,
- boleń - ryba,
- brzana - ryba,
- głowacz białopłetwy - ryba,
- kiełb Kesslera – ryba.

4.2.4. Obszar specjalnej ochrony ptaków Góry Słonne PLB180003

Specjalny obszar ochrony ptaków Góry Słonne PLB180003 jest to kontynentalny obszar biogeograficzny o powierzchni 55 036,8 ha. Jego status formalny to: obszar wyznaczony Rozporządzeniem Ministra Środowiska.

Obszar położony jest w rejonie podkarpackim, w granicach Parku Krajobrazowego Gór Słonnych. Ostoja obejmuje główne pasmo Gór Słonnych z najwyższym szczytem Słonnym (671 m n.p.m.) oraz grzbiety Chwaniów. Tereny te odznaczają się silnie zróżnicowaną budową geomorfologiczną. Grzbiety górskie mają układ rusztowy, typowy dla polskiej części Karpat Wschodnich. Obszar stanowi granicę europejskiego działu wód, oddzielającego zlewiska Morza Bałtyckiego i Morza Czarnego. Gęsta sieć rzek i potoków tworzy często

przełomowe odcinki dolin. Poza tym występują tu liczne słone źródła, które dają początek blisko 80 potokom o wodzie słonej. Na terenie ostoi wyróżnia się dwupiętrowy układ leśnych zbiorowisk roślinnych.

W pasie pogórza (do 500 m n.p.m.) występują głównie leśne zbiorowiska grądowe (odmiana wschodniokarpacka), a w reglu dolnym przeważają lasy bukowe i bukowo-jodłowe. Pośród kompleksów leśnych znajdują się przestrzenie użytkowane rolniczo bądź porośnięte przez łąki i pastwiska. Góry Słonne stanowią niezwykle cenną ostoje zarówno siedliskową jak i ptasią. Swoje niepowtarzalne walory krajobrazowe zawdzięcza zwłaszcza rozległym, dobrze wykształconym siedliskom leśnym, ze specyficznymi odmianami, wschodniokarpackich grądów, a także malowniczym zbiorowiskom łąkowym i rzekom o naturalnym charakterze, z dobrze zachowanymi roślinnymi zbiorowiskami nadrzecznymi i polami (łącznie zidentyfikowano 12 typów siedlisk chronionych dyrektywą siedliskową). Stwierdzono tu występowanie co najmniej 28 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej. Jest to obszar lęgowy m.in. orła przedniego, puszczyka uralskiego, orlika krzykliwego, a także bociana czarnego, orlika grubodziobego, puchacza, sóweczki. W stosunkowo wysokim zagęszczeniu występują również: bocian biały, derkacz, dzięcioł trójpalczasty oraz drozd obrożny. Jest to również ważne miejsce bytowania zwierząt drapieżnych, m.in.: wilka, niedźwiedzia, rysia, wydry. Natomiast przepływająca przez obszar rzeka Strwiąż jest ostoją minoga ukraińskiego, a wśród bezkręgowców odnotowano wiele gatunków endemicznych (lokalnych) - głównie wijów, chrząszczy i ślimaków. Ponadto góry te charakteryzują się bogactwem roślin naczyniowych - około 900 gatunków. Wśród nich liczne są gatunki rzadkie i prawnie chronione.

Zagrożenia dla ostoi mogą wynikać z nieprawidłowo prowadzonej gospodarki leśnej, a w mniejszym stopniu z polowań, pozyskiwania i usuwania zwierząt na tych terenach.

W obszarze występują następujące ważne dla Europy typy siedlisk przyrodniczych:

- pionierska roślinność na kamieńcach górskich potoków,
- murawy kserotermiczne (*Festuco-Brometea* i ciepłolubne murawy z *Asplenion septentrionalis-Festucion pallentis*),
- górskie i niżowe murawy bliźniczkowe (*Nardion* - płaty bogate florystycznie),
- ziołorośla górskie (*Adenostylion alliariae*) i ziołorośla nadrzeczne (*Convolvuletalia sepium*),
- niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*),
- torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z *Scheuchzerio-Caricetea*),
- górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk,
- kwaśne buczyny (*Luzulo-Fagenion*),
- żyzne buczyny (*Dentario glandulosae-Fagenion*, *Galio odorati-Fagenion*),
- łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae*, *Alnion glutinoso-incanae*, olsy źródliskowe).

W obszarze występują następujące ważne dla Europy gatunki zwierząt:

- bocian biały - ptak,
- bocian czarny - ptak,
- bielik – ptak,
- trzmiełojad – ptak,
- gadożer – ptak,

- błotniak stawowy - ptak
- błotniak zbożowy – ptak,
- błotniak łąkowy – ptak,
- orlik krzykliwy – ptak,
- orlik grubodzioby – ptak,
- orzeł przedni – ptak,
- orzełek włochaty – ptak,
- rybołów – ptak,
- jarząbek – ptak,
- derkacz – ptak,
- żuraw – ptak,
- rybitwa zwyczajna (rzeczna) – ptak,
- puchacz – ptak,
- sóweczka – ptak,
- puszczyk uralski – ptak,
- lelek – ptak,
- zimorodek – ptak,
- dzięcioł zielonosiwy – ptak,
- dzięcioł czarny – ptak,
- dzięcioł średni – ptak,
- dzięcioł białogrzbiety – ptak
- dzięcioł trójpalczasty – ptak,
- lerka – ptak,
- muchołówka mała – ptak,
- muchołówka białoszyja – ptak,
- gąsiorek – ptak,
- wydra – ssak,
- niedźwiedź brunatny - ssak,
- wilk - ssak,
- ryś – ssak,
- koza złotawa – ryba,
- głowacz białopłetwy – ryba,
- minóg ukraiński – ryba,
- kiełb Kesslera – ryba,

- barczatka kataks – bezkręgowiec,
- krasopani hera - bezkręgowiec,
- biegacz Zawadzkiego – bezkręgowiec,
- zagłębek bruzdkowany – bezkręgowiec.

W obszarze występują następujące ważne dla Europy gatunki roślin:

- obuwik pospolity.

Z uwagi, iż znaczna część miasta Sanoka objęta jest obszarami Natura 2000, wszelkie planowanie i zagospodarowanie nie powinno:

- pogorszyć stanu siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony wyznaczono obszar Natura 2000,
- wpłynąć negatywnie na gatunki, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000,
- pogorszyć integralności obszarów Natura 2000 lub ich powiązań z innymi obszarami.

4.2.5. Park Krajobrazowy Gór Słonnych

Został utworzony w 1992 r. Podstawę prawną jego funkcjonowania stanowi Rozporządzenie Nr 19 Wojewody Krośnieńskiego z dnia 27 marca 1992 r. (Dz. U. Woj. Krośnieńskiego nr 7/92 poz. 53, z późniejszymi zmianami). Park obejmuje powierzchnię 56 392 ha i zlokalizowany jest na terenie powiatów: bieszczadzkiego, leskiego i sanockiego w gminach: Lesko, Olszanica, Sanok, Tyrawa Wołoska, Ustrzyki Dolne oraz miasto Sanok.

Na terenie Sanoka Park Krajobrazowy zajmuje 1 175,42 ha, tj. 31,1% całkowitej powierzchni miasta. Według podziału fizjograficznego park obejmuje północne fragmenty Gór Sanocko-Turczańskich przechodzących w Pogórze Przemyskie. Na obszarze Parku występują typowe dla Karpat Wschodnich pasma górskie: Gór Słonnych i Chwaniowa. Rusztowo uformowane grzbiety górskie ułożone z kierunku północnego-zachodu na południowy wschód poprzecinane są siecią rzek i potoków będących dopływami Sanu i Wiaru. Zbiorowiska leśne porastające doliny, pogórze i niewysokie góry tworzą piętrowy układ roślinności.

Miasto Sanok graniczy bezpośredni z **rezerwatem „Polanki”** (wzdłuż wschodniej granicy na północ od rzeki San). Rezerwat leśny "Polanki" o powierzchni 184,87 ha chroni naturalne zbiorowiska buczyny karpackiej w granicach Parku Krajobrazowego Gór Słonnych oraz dwóch obszarów włączonych do Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000: PLB180003 Góry Słonne i PLH180013 Ostoja Góry Słonne. Został utworzony w dniu 14 czerwca 1996 roku. Środowisko przyrodnicze rezerwatu to obszar występowania siedlisk leśnych, takich jak: grąd typowy oraz buczyna karpacka.

4.2.6. Pomniki przyrody.

Na obszarze miasta zarejestrowanych jest 7 pomników przyrody, zgodnie z Centralnym Rejestrem Form Ochrony, prowadzonym przez Generalną Dyрекcję Ochrony są to:

1. „Baba” i „Dziad” – skupisko dwóch drzew rosnących przy ul.Ogrodowej: lipy drobnolistnej (*Tilia cordata*) o obwodzie 326 cm i szacowanym wieku ok. 100 lat zwana „Babą” oraz lipa szerokolistna (*Tilia platyphyllos*) o obwodzie 315 cm i szacowanym wieku ok. 100 lat, zwana „Dziadem”. Drzewa rosną przy ul. Ogrodowej, na dz. o nr ew. 1200/24.

2. „Gaj Mickiewicza” – skupisko pięciu drzew rosnących przy ul. Mickiewicza: cztery sztuki lipy drobnolistnej (*Tilia cordata*) o obwodach 288 cm, 353 cm, 210 cm, 255 cm i szacowanym wieku ok. 100 lat, oraz kasztanowiec (*Aesculus hippocastanum*) o obwodzie 260 cm i szacowanym wieku ok. 100 lat. Drzewa rosną na dz. o nr ew. 160/1, obręb Śródmieście.
3. Pomnik bez nazwy – skupisko trzech drzew rosnących przy ul. Płowieckiej, na dz. o nr ew. 272, obręb Posada: trzy sztuki lipy drobnolistnej (*Tilia cordata*) o obwodach 238 cm, 315 cm, 358 cm i szacowanym wieku ok. 100 lat.
4. Pomnik bez nazwy – Jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior*) znajdujący się przy ul. Zamkowej 16, na terenie cerkwi prawosławnej o obwodzie 390 cm i wysokości 24 m. Szacowany wiek – 350 lat.
5. Pomnik bez nazwy – Dwie sztuki lipy drobnolistnej (*Tilia cordata*) rosnące przy ul. Rybackiej 5, o obwodach 330 cm i 300 cm. Szacowany wiek – 100-150 lat.
6. „Nad wodospadem” pomnik: źródło wody siarczkowej, dz. Nr 852, obręb Olechowce.
7. „Orli Kamień” - wychodnia piaskowców ciężkowickich, ale należący prawdopodobnie do dolnych warstw lgockich z wyjątkowo bogatą ornamentacją wietrzną wymodelowana w postaci muru (dł. 45 m i 3 m szer.), baszty (dł. 6 m, wys. 5 m, szer. 2 m), grzędy skalnej (dł. 7,5 m, wys. 1,5 m).

4.2.7. Zagrożenia środowiska.

W poniższych punktach przedstawiono istniejące zagrożenia środowiska. Dane zostały przekazane i udostępnione przez Państwowy Monitoring Środowiska, poprzez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Rzeszowie.

4.2.7.1 Zanieczyszczenie wód powierzchniowych

Poniżej przedstawiono dane monitoringowe w dwóch punktów pomiarowo-kontrolnych: San-Zasław, Płowiecki-Sanok oraz San-Trepcza.

Zgodnie z danymi pozyskanymi z Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w Rzeszowie przytacza się poniżej, co następuje.

Od 2010 r. monitoring wód powierzchniowych prowadzony jest zgodnie z wymaganiami Ramowej Dyrektywy Wodnej. Badania wód powierzchniowych są prowadzone cyklicznie, w wyznaczonych jednolitych częściach wód powierzchniowych (JCWP). Monitoring jakości wód powierzchniowych jest jednym z elementów planów gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy.

Badania monitoringowe wód powierzchniowych realizowane są w ramach czterech programów: monitoringu diagnostycznego, monitoringu operacyjnego, monitoringu badawczego i monitoringu obszarów chronionych. Monitoring diagnostyczny obejmuje szeroki zakres wskaźników biologicznych, fizykochemicznych i chemicznych (w tym substancji priorytetowych w polityce wodnej). W jednolitych częściach wód objętych monitoringiem diagnostycznym program badań realizowany jest nie rzadziej niż co 6 lat. Podstawowy zakres badań w monitoringu operacyjnym obejmuje wybrane wskaźniki biologiczne i fizykochemiczne i powtarzany jest co 3 lata.

W latach 2010-2015 badania wód powierzchniowych zostały zrealizowane w cyklach badawczych, obejmujących lata: 2010-2012, 2013-2015. Aktualnie realizowane są badania monitoringowe wód w cyklu planistycznym 2016-2021. Ocena jakości wód powierzchniowych za 2016 r. zostanie wykonana do 30 czerwca 2017 r., po zakończeniu rocznego cyklu pomiarów, weryfikacji i opracowaniu wyników pomiarów i badań.

W latach 2010-2012 w punktach pomiarowo-kontrolnych San – Zasław, położonym na rzece San powyżej ujęcia wody dla miasta Sanoka w miejscowości Zasław, prowadzono badania wód Sanu pod kątem oceny spełniania wymagań określonych dla wód powierzchniowych wykorzystywanych do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia. Wyniki badań przedstawiono poniżej:

rok	San – Zastaw Współrzędne geograficzne: 22,279444; 49,522639	
	Kategoria jakości wody przeznaczonej do zaopatrzenia ludności w wodę do spożycia.	
	fizykochemiczna	bakteriologiczna
2010	A1	poza kategorią
2011	A1	A3
2012	A1	A3

Tab.2. Zestawienie wyników oceny wód rzeki San wykorzystywanych do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia w latach 2010-2012 (źródło: PMŚ/WIOŚ).

Analiza wyników wskazuje, że wody rzeki San w zakresie wskaźników fizykochemicznych odpowiadały kategorii A1, która charakteryzuje wody bardzo dobrej jakości. Ostatecznie jakość wód obniżały, do kategorii A3 lub poza kategorię, wskaźniki bakteriologiczne.

W cyklu badawczym 2013-2015, w latach 2013-2014, zgodnie z przyjętą zasadą dziedziczenia wyników oceny, dla JCWP San od zbiornika Solina do Tyrawki obowiązywały wyniki ocen z roku 2012 weryfikowane corocznie w oparciu o wyniki klasyfikacji potencjału ekologicznego i stanu chemicznego oraz wyniki spełniania wymagań dodatkowych dla obszaru chronionego przeznaczonego do zaopatrzenia ludności w wodę pitną, uzyskane w ppk San – Trepcza. Kolejne badania wód rzeki San na potrzeby oceny stanu w JCWP wykonane zostały w 2015 r. Wyniki ocen stanu wód w JCWP San od zbiornika Solina do Tyrawki w kolejnych latach cyklu badawczego 2013-2015 zestawiono poniżej:

Nazwa i kod JCWP	San od zbiornika Solina do Tyrawki PLRW200015223319			
Obszar dorzecza:	WISŁA			
Region wodny:	Region Wodny Górnej Wisły			
RZGW:	Kraków			
Cykl badawczy:	2010-2012	2013-2015		
Rok	2012	2013	2014	2015
1. Klasa elementów biologicznych	II	II	II	II
2. Klasa elementów hydromorfologicznych	II	II	II	II
3. Klasa elementów fizykochemicznych	I	I	I	II
4. Klasa elementów fizykochemicznych - specyficznych zanieczyszczeń syntetycznych i niesyntetycznych	II	II	II	I
POTENCJAŁ EKOLOGICZNY	DOBRY	DOBRY	DOBRY	DOBRY
STAN CHEMICZNY	DOBRY	DOBRY	DOBRY	DOBRY
Ocena spełnienia wymagań dla obszaru chronionego będącego JCWP przeznaczoną do poboru wody na potrzeby zaopatrzenia ludności w wodę do spożycia (badania w ppk San – Zastaw [2012], ppk San – Trepcza [2013-2015]).	tak	tak	tak	tak
Ocena spełnienia wymagań dla obszaru ochrony siedlisk Natura 2000 dla których stan wód jest ważnym czynnikiem w ich ochronie (badania w ppk San – Mrzygłód).	tak	tak	tak	tak

Ocena spełnienia wymagań dla obszarów chronionych wrażliwych na eutrofizację wywołaną zanieczyszczeniami pochodzącymi ze źródeł komunalnych (badania w ppk San – Mrzygłód).	tak	tak	tak	tak
STAN JCWP	DOBRY	DOBRY	ZŁY	DOBRY

Tab.3. Zestawienie ocen stanu wód w JCWP San od zbiornika Solina do Tyrawki w latach 2011-2015 (z zastosowaniem procedury dziedziczenia oceny) (źródło: PMŚ/WIOŚ).

Wyniki badań wód rzeki San wykonanych w latach 2013-2015 w punkcie pomiarowo-kontrolnym San - Trepcza, położonym powyżej ujęcia wody dla miasta Sanoka na rzece San w miejscowości Trepcza, służące do oceny spełniania wymagań dodatkowych określonych dla JCWP w rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 27 listopada 2002 r. w sprawie wymagań, jakim powinny odpowiadać wody powierzchniowe wykorzystywane do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia zestawiono poniżej:

rok	San – Zasław	
	Współrzędne geograficzne: 22,279444; 49,522639	
	Kategoria jakości wody przeznaczonej do zaopatrzenia ludności w wodę do spożycia	
	fizykochemiczna	bakteriologiczna
2013	A1	A2
2014	A1	A3
2015	A2	A3

Tab.4. Zestawienie wyników oceny wód rzeki San wykorzystywanych do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia w latach 2010-2012 (źródło: PMŚ/WIOŚ).

W 2015 r. w JCWP San od zbiornika Solina do Tyrawki wykonano badania w ramach programu monitoringu operacyjnego i monitoringu obszarów chronionych. Badania na potrzeby oceny stanu wód w JCWP zrealizowane zostały w reprezentatywnym punkcie pomiarowo-kontrolnym San – Mrzygłód. W tym punkcie został wykonany także program monitoringu obszarów chronionych wrażliwych na eutrofizację wywołaną zanieczyszczeniami pochodzącymi ze źródeł komunalnych i obszarów ochrony siedlisk, dla których stan wód powierzchniowych jest ważnym czynnikiem w ich ochronie (obszar ochrony siedlisk NATURA 2000 Rzeka San PLH180007). Program monitoringu obszarów chronionych, którymi są JCWP wykorzystywane do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia, realizowany był w punkcie pomiarowo-kontrolnym San – Trepcza.

Klasyfikacja potencjału ekologicznego, stanu chemicznego i stanu JCWP została wykonana na podstawie wyników badań elementów biologicznych, hydromorfologicznych i fizykochemicznych, w oparciu o rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 22 października 2014 r. w sprawie sposobu klasyfikacji stanu jednolitych części wód powierzchniowych oraz środowiskowych norm jakości dla substancji priorytetowych (tab.8). Zastosowano procedurę dziedziczenia wyników oceny poszczególnych, niebadanych w 2015 r. wskaźników jakości wód, a uzyskanych w monitoringu diagnostycznym wykonanym w JCWP San od zbiornika Solina do Tyrawki w 2012 r. Elementy biologiczne, hydromorfologiczne i fizykochemiczne sklasyfikowano w II klasie potencjału ekologicznego. Dla wskaźników fizykochemicznych z grupy specyficznych zanieczyszczeń syntetycznych i niesyntetycznych określono I klasę potencjału ekologicznego. JCWP osiągnęła dobry potencjał ekologiczny i dobry potencjał ekologiczny w obszarach chronionych wrażliwych na eutrofizację komunalną i w obszarach chronionych NATURA 2000). Stan chemiczny JCWP, w tym stan chemiczny w obszarach chronionych wrażliwych na eutrofizację komunalną i w obszarach

chronionych NATURA 2000 oceniono jako dobry. Wymagania dodatkowe ustalone dla obszarów wrażliwych na eutrofizację komunalną zostały spełnione.

W obszarze chronionym przeznaczonym do poboru wody pitnej, w ppk San – Trepcza, badany element biologiczny (fitobentos) oceniono na poziomie I klasy potencjału ekologicznego. Elementy fizykochemiczne, w wskaźniki z grupy specyficznych zanieczyszczeń syntetycznych i niesyntetycznych, sklasyfikowano w II klasie potencjału ekologicznego. Stan chemiczny w omawianym obszarze chronionym oceniono jako dobry (nie stwierdzono przekroczeń środowiskowych norm jakości). Wymagania dodatkowe określone dla obszarów chronionych przeznaczonych do poboru wody pitnej były spełnione (kat. A2 w grupie wskaźników fizykochemicznych, kat. A3 w grupie wskaźników bakteriologicznych). W obszarze chronionym monitorowanym w ppk San - Trepcza stwierdzono dobry stan wód. Uwzględniając wyniki ocen stanu wód i oceny spełniania wymagań dodatkowych w punktach monitorowania obszarów chronionych, stan wód w JCWP San od zbiornika Solina do Tyrawki oceniono jako dobry.”

W cyklu badawczym 2010-2012 w JCWP Płowiecki został zrealizowany program monitoringu operacyjnego i monitoringu obszarów chronionych wrażliwych na eutrofizację wywołaną zanieczyszczeniami pochodzącymi ze źródeł komunalnych. Badania na potrzeby oceny stanu wód w JCWP wykonane zostały w 2012 r. w punkcie pomiarowo-kontrolnym Płowiecki – Sanok. W tym punkcie został wykonany także program monitoringu obszarów chronionych.

Klasyfikacji potencjału ekologicznego JCWP Płowiecki dokonano na podstawie rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 9 listopada 2011 r. w sprawie sposobu klasyfikacji stanu jednolitych części wód powierzchniowych oraz środowiskowych norm jakości dla substancji priorytetowych. W 2014 r. wyniki oceny poddano weryfikacji w oparciu o rozporządzenie Ministra Środowiska 22 października 2014 r. w sprawie sposobu klasyfikacji stanu jednolitych części wód powierzchniowych oraz środowiskowych norm jakości dla substancji priorytetowych. Klasyfikacja potencjału ekologicznego została wykonana na podstawie wyników badań elementów biologicznych, hydromorfologicznych i fizykochemicznych. Wskaźnikiem biologicznym ocenianym w JCWP był fitobentos, wskaźnik IO został oceniony na poziomie klasy IV. Elementy hydromorfologiczne sklasyfikowano w II klasie potencjału ekologicznego. Elementy fizykochemiczne sklasyfikowano poniżej dobrego potencjału ekologicznego ze względu na stężenia wskaźników: zasadowość ogólna, azot amonowy, azot Kjeldahla, fosforany. Nie badano wskaźników fizykochemicznych z grupy specyficznych zanieczyszczeń syntetycznych i niesyntetycznych. JCWP osiągnęła słaby potencjał ekologiczny i jednocześnie słaby potencjał ekologiczny w obszarach chronionych. W JCWP nie badano substancji priorytetowych i innych szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego, w związku z czym nie określono stanu chemicznego. Poniżej przedstawiono wyniki klasyfikacji potencjału ekologicznego i oceny stanu JCWP Płowiecki w cyklu badawczych 2010-2012 i 2013-2015.

Nazwa i kod JCWP	Płowiecki - Sanok PL01S1601_1964	
Obszar dorzecza:	WISŁA	
Region wodny:	Region Wodny Górnej Wisły	
RZGW:	Kraków	
Cykl badawczy:	2010-2012	2013-2015
Wyniki klasyfikacji elementów jakości wód powierzchniowych		
1. Klasa elementów biologicznych	IV	IV
2. Klasa elementów hydromorfologicznych	II	IV
3. Klasa elementów fizykochemicznych	Poniżej dobrego potencjału	II

POTENCJAŁ EKOLOGICZNY	SŁABY	SŁABY
STAN	ZŁY	ZŁY
Stan wód w punkcie monitorowania obszarów chronionych	ZŁY	ZŁY
STAN JCWP	ZŁY	ZŁY

Tab.5. Wyniki klasyfikacji potencjału ekologicznego i oceny stanu JCWP Płowiecki w cyklu badawczych 2010-2012 i 2013-2015 (źródło: PMŚ/WIOŚ).

Zgodnie z powyższymi danymi monitoringowymi należy zauważyć, że jakość wód powierzchniowych ulega pogorszeniu po przepływie przez obszar miasta. W związku z czym należy zastosować rozwiązania mające na celu polepszenie stanu wód oraz wprowadzanie instalacji zapobiegającym zanieczyszczeniu. Należy modernizować sieć kanalizacyjną oraz stosować nowoczesne urządzenia zmniejszające lub w sposób maksymalny eliminujące zanieczyszczenia produkowane przez zakłady usługowe i produkcyjne zlokalizowane na terenie miasta, zgodnie z przepisami odrębnymi. Należy także zauważyć, że w kolejnych punktach pomiarowych zostają zebrane zanieczyszczenia wód powierzchniowych z kolejnych dopływów rzeki San (w tym przepływający przez centrum potok Płowiecki), co ma istotny wpływ na stopień zanieczyszczenia.

4.2.7.2 Zanieczyszczenie powietrza

W 2012 r. Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Rzeszowie uruchomił w Sanoku, przy ul. Sadowej stację pomiarową, która została włączona do wojewódzkiej sieci monitoringu powietrza. Na stacji prowadzone są manualne pomiary pyłu zawieszonego PM10 i benzo(a)pirenu w pyłe PM10, a od 2013 r. również pomiary benzenu metodą pasywną. Wyniki stężeń średniorocznych monitorowanych substancji zostały zestawione poniżej.

Lata	Stężenie średnioroczne (µg/m³)	Liczba przekroczeń dopuszczalnego stężenia 24 godz. w roku
2012	31,3	32
2013	29,3	31
2014	32,3	43
2015	31,4	44
Wartość dopuszczalna	40	35

Tab.6. Wyniki stężeń średniorocznych pyłu zawieszonego PM10 na stacji pomiarowej w Sanoku, ul. Sadowa w latach 2012-2015 (źródło: PMŚ/WIOŚ).

W przypadku pyłu zawieszonego PM10 standardy jakości powietrza są zachowane, jeśli stężenie średnioroczne nie przekracza średniorocznego poziomu dopuszczalnego 40 µg/m³ i liczba przekroczeń dopuszczalnej normy dobowej (50 µg/m³) w roku nie jest większa niż 35. Przekroczenia standardów jakości powietrza w zakresie pyłu zawieszonego PM10 na stacji pomiarowej w Sanoku, ul. Sadowa stwierdzono w latach 2014-2015.

Wyniki ze stacji pomiarowych włączonych do wojewódzkiej sieci monitoringu jakości powietrza, służą do wykonania rocznych ocen jakości powietrza w województwie. Od 2013 r. uzupełniającą metodą określania rozkładu stężeń zanieczyszczeń na potrzeby sporządzenia rocznych ocen jakości powietrza jest modelowanie matematyczne. Modelowanie wykonuje się na podstawie danych o emisjach zanieczyszczeń do atmosfery oraz danych meteorologicznych. Wyniki modelowania zanieczyszczenia powietrza pyłem PM10, przeprowadzone dla lat 2013-2015 r. dla miasta Sanoka wykazały przekroczenia obowiązujących poziomów dopuszczalnych określonych dla pyłu zawieszonego PM10 i PM2.5 oraz poziomu docelowego dla benzo(a)pirenu.

Obszar przekroczeń dobowego poziomu dopuszczalnego pyłu zawieszonego PM10 oraz średniorocznego poziomu docelowego benzo(a)pirenu, obejmuje teren centrum miasta a jego dominującym źródłem wpływającym na poziom stężeń dobowych pyłu PM10 była emisja powierzchniowa pochodząca od środków komunikacji oraz ze źródeł lokalnego ogrzewania.

4.2.7.3 Pola elektromagnetyczne

W latach 2005-2016 Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Rzeszowie prowadził na obszarze miasta Sanoka monitoring poziomu pól elektromagnetycznych w latach 2006, 2009, 2011 i 2014.

W 2006 r. w Sanoku pomiary poziomu pól elektromagnetycznych zostały wykonane ogółem w 25 punktach pomiarowych. W badaniach wykonanych na terenie miasta Sanoka nie stwierdzono przekroczeń dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych zarówno w kategorii terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową, jak i w miejscach dostępnych dla ludności. W przypadku stacji bazowej ORANGE zlokalizowanej przy ul. Lipińskiego, poziomy pole elektromagnetycznych były niższe od progu czułości sondy pomiarowej (wynoszącej wówczas 0,8 V/m). W przypadku linii elektroenergetycznej 110 kV Lesko-Sanok i stacji elektroenergetycznej 110/30/6 kV w Sanoku, wartości składowej elektrycznej pola elektromagnetycznego zawierały się w przedziale od 49V/m do 845 V/m przy wartości dopuszczalnej 1 kV/m.

W latach 2009, 2011 i 2014 monitoringowe pomiary poziomu pól elektromagnetycznych zostały wykonane w punkcie pomiarowym w Sanoku, Rynek (rejon ul. 3 Maja). Na podstawie wyników przeprowadzonych badań nie stwierdzono przekroczeń dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych na wyznaczonym obszarze miasta Sanoka. W latach 2011 i 2014 poziomy pole elektromagnetycznych były niższe od progu czułości sondy pomiarowej (tj. 0,4 V/m).

Lokalizacja punktu pomiarowego	Rok badań	Średnia arytmetyczna zmierzonych wartości natężeń pól elektrycznych promieniowania elektromagnetycznego dla zakresu częstotliwości co najmniej od 3 MHz do 3000 MHz uzyskanych dla punktu pomiarowego [V/m]
Rynek (rejon ul. 3 Maja)	2009	0,3
	2011	<0,4
	2014	<0,4

Tab.7. Wyniki pomiarów poziomu pól elektromagnetycznych w Sanoku w latach 2009, 2011 i 2014 (źródło: PMŚ/WIOŚ).

4.2.7.4 Hałas

Największą uciążliwość akustyczną na terenie miasta stwarza ruch komunikacyjny. Wystąpieniem ponadnormatywnych poziomów hałasu zagrożone są przede wszystkim ulice o dużym natężeniu ruchu oraz zwartej zabudowie. Poprawę sytuacji zapewni realizacja południowej obwodnicy miasta.

Hałas związany z największymi zakładami produkcyjnymi dotyczy przede wszystkim terenów położonych w obrębie samych zakładów. Problemy mogą stwarzać obiekty gospodarcze zlokalizowane w obrębie zabudowy mieszkaniowej. Dotyczy to również obiektów usługowych generujących ruch samochodowy.

Pomiary hałasu drogowego na obszarze miasta Sanoka w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska zostały wykonane przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Rzeszowie w latach 2005 i 2012.

Badania akustyczne w Sanoku w 2005 r. przeprowadzono w celu określenia warunków panujących w bezpośrednim sąsiedztwie głównych tras komunikacji drogowej miasta. Badania objęły wyznaczenie równoważnego poziomu hałasu w porze dziennej wyrażonego wskaźnikiem LAeqD w wybranych punktach oraz warunków pozaakustycznych, tj. natężenia ruchu pojazdów i warunków meteorologicznych, niezbędnych do interpretacji i oceny wyników. Pomiary wykonano w 16 punktach pomiarowych. Punkty pomiarowe wyznaczono przy głównych drogach miasta – przy ulicach wlotowych i wylotowych, tranzytowych i w centralnej części miasta.

Wyniki pomiarów długookresowego średniego poziomu dźwięku A i równoważnego poziomu dźwięku A wykonanych w 2012 r. w Sanoku zestawiono w poniższych tabelach.

Lokalizacja punktu pomiarowego	Dopuszczalny poziom L_{DWN}	Wynik pomiaru L_{DWN}	Wielkość przekroczenia	Dopuszczalny poziom L_N	Wynik pomiaru L_N	Wielkość przekroczenia
	(dB)					
ul. Krakowska	68	75,0	7,0	59	66,5	7,5

L_{DWN} – długookresowy średni poziom dźwięku A wyrażony w decybelach (dB), wyznaczony w ciągu wszystkich dób w roku, z uwzględnieniem pory dnia (rozumianej jako przedział czasu od godz. 600 do godz. 1800), pory wieczoru (rozumianej jak przedział czasu od godz. 1800 do godz. 2200) oraz pory nocy (rozumianej jako przedział czasu od godz. 2200 do godz. 600), L_N – długookresowy średni poziom dźwięku A wyrażony w decybelach (dB), wyznaczony w ciągu wszystkich pór nocy w roku (rozumianej jako przedział czasu od godz. 2200 do godz. 600).

Tab.8. Wyniki pomiarów długookresowego średniego poziomu dźwięku A przeprowadzonych w 2012 r. w Sanoku (źródło: PMŚ/WIOŚ).

Lokalizacja punktu pomiarowego	Dopuszczalny poziom L_{AeqD}	Wynik pomiaru L_{AeqD}	Wielkość przekroczenia
	(dB)		
ul. Jana Pawła II	61	63,1	2,1
ul. Staszica	65	68,3	3,3
ul. Mickiewicza	61	62,8	1,8
ul. Kościuszki	65	66,5	1,5
ul. Lipińskiego	65	68,7	3,7

L_{AeqD} – równoważny poziom dźwięku A dla pory dnia (rozumianej jako przedział czasu od godz. 600 do godz. 2200).

Tab.9. Wyniki pomiarów równoważnego poziomu dźwięku A przeprowadzonych w 2012 r. w Sanoku w porze dziennej (źródło: PMŚ/WIOŚ).

Analiza pomiarów hałasu drogowego przeprowadzonych w 2012 r. w Sanoku wykazała przekroczenia dopuszczalnych standardów akustycznych w stosunku do funkcji spełnianej przez teren we wszystkich punktach pomiarowych, w odniesieniu do wskaźników mających zastosowanie do prowadzenia długookresowej polityki (L_{DWN} , L_N), jak i do ustalenia i kontroli warunków korzystania ze środowiska w odniesieniu do jednej doby, dla pory dnia (L_{AeqD}). Na badanych obszarach, dla wyznaczonych wskaźników, nie odnotowano przekroczeń powyżej 10 dB.

5. Stan rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej.

5.1. Rolnicza przestrzeń produkcyjna.

Rolnictwo w mieście ma znaczenie marginalne. Dotyczy to zarówno zatrudnienia, jak i wielkości wytwarzanej produkcji rolnej, choć powierzchniowo zajmuje ok. 41 % powierzchni miasta (ok. 1 570 ha), z czego grunty orne stanowią 1 123 ha, sady – 33 ha, łąki -267 ha, pastwiska - 147 ha. Gleby IV klasy bonitacyjnej zajmują ok. 35 % gruntów a III klasy bonitacyjnej ok. 33 %.

Na terenie miasta Sanoka przeważają gospodarstwa rolne o powierzchni do 1 hektara. Średnia wielkość gospodarstwa rolnego w Sanoku wynosi 1,6 ha, co jest wskaźnikiem bardzo niskim przy założeniu, że przeciętna powierzchnia gospodarstwa rolnego w Polsce wynosi 9 ha.

Większość gospodarstw rolnych (ok. 52%) nie prowadzi żadnej działalności gospodarczej. W 2014 roku na terenie miasta Sanoka były zarejestrowane tylko 32 podmioty gospodarcze zarejestrowane w rejestrze REGON.

Dominującą rolę wśród upraw roślinnych na analizowanym obszarze stanowią ziemniaki, warzywa oraz pszenica ozima. Na terenie Sanoka dominują gospodarstwa bez chowu zwierząt.

Gleby pod względem rolniczym charakteryzują się trudnymi warunkami uprawy. Przeważają gleby kwaśne lub lekko kwaśne o najczęściej niskiej zawartości potasu i fosforu.

Ze względu na rozwój miasta w kierunku usług i produkcji, lokowaniu zabudowy mieszkaniowej (w tym wielorodzinnej), inwestycji związanych z infrastrukturą techniczną i komunikacyjnym oraz w związku z ukształtowanie terenu, należy przyjąć, że stopień produkcji rolniczej na terenie miasta będzie miał tendencję spadkową. Rolnictwo nie będzie kierunkiem rozwoju miasta.

5.2. Leśna przestrzeń produkcyjna.

Lesistość miasta jest znaczna - wynosi około 32,1 %, przy średniej województwa podkarpackiego wynoszącej 38,0 % oraz przy średniej krajowej wynoszącej 29,4% jest rezultatem bardzo dobrym.

Na terenie miasta lasy zajmują żyzne siedliska lasu górskiego i wyżynnego, a w dolinie Sanu występują łągi. Sanockie lasy charakteryzuje wysoki stopień naturalności oraz duże znaczenie funkcji ochronnych w tym glebochronnych, wodochronnych oraz krajobrazowych i rekreacyjnych.

Ogólna powierzchnia lasów wynosi 1 222,90 ha. Lasy publiczne stanowią 1 175,37 ha, z czego 139,85 ha stanowią lasy będące własnością miasta.

Lasy Sanoka mają charakter mieszany, tworząc na Pogórzu i Górach Słonnych (320 – 420m n.p.m.) zespoły dębowo-grabowe, a w reglu dolnym (powyżej 420m n. p. m.) zespoły buczyny karpackiej z dodatkiem jodły i jawora z dominacją buka zwyczajnego, jodły pospolitej, dębu szypułkowego i grabu zwyczajnego.

Największa powierzchnia zalesiona występuje we wschodniej części miasta i jest objęta formami ochrony przyrody. Kompleks leśny o znacznej powierzchni jest także zlokalizowany we wschodniej części miasta w pobliżu Dąbrówki Ruskiej.

6. Wielkość i jakość zasobów wodnych.

Rzeka San jest największym karpackim dopływem Wisły posiada łączną długość 443,4 km i zlewnię o powierzchni 16861,3 km². W granicach Polski znajduje się ponad 8 5% zlewni. Źródła Sanu zlokalizowane są w Bieszczadach Zachodnich (terytorium Ukrainy). Do 388,2 km San jest rzeką graniczną. Dorzecze Sanu jest oddzielone od dorzecza Wisłoka działem wodnym III rzędu. Największym lewobrzeżnym dopływem Sanu w obszarze miasta jest Sanoczek wraz ze swoimi dopływami a prawobrzeżnym jest potok Olchowski.

San przecina obszar miasta meandrując w kierunku północno-zachodnim. Szerokość koryta w obszarze miasta sięga 150 m. Wszystkie rzeki charakteryzuje duża zmienność przepływów uzależniona od pory roku i obfitości opadów. Rzeka San zaliczana jest do III klasy czystości ogólnej.

Istotnym problemem jest niekorzystny stan rzeki, zaopatrującej w wodę mieszkańców m.in. Sanoka. Istotnym źródłem zanieczyszczenia wód powierzchniowych są zanieczyszczenia obszarowe pochodzące z terenów użytkowanych rolniczo oraz z komunalnych źródeł rozproszonych (spływ wód deszczowych z terenów rolniczych, nieuporządkowana gospodarka ściekowa oraz spływy z zanieczyszczonych powierzchni obszarów miejskich).

Z wyników monitoringu WIOŚ w Rzeszowie wynika, że dla obszarów chronionych będących jednolitymi częściami wód przeznaczonymi do poboru wody na potrzeby zaopatrzenia ludności w wodę do spożycia, woda wymaga wysokosprawnego uzdatniania fizycznego i chemicznego, w szczególności utleniania wstępnego, koagulacji, flokulacji, dekantacji, filtracji, adsorpcji na węglu aktywnym i dezynfekcji.

Na terenie miasta Sanoka zlokalizowany jest punkt pomiarowy monitoringu wód podziemnych nr 393. Badania jakości wody podziemnej wykonane w tym punkcie w ramach monitoringu diagnostycznego w latach 2007, 2010 i 2012 wykazały dobry stan chemiczny (II klasa).

Monitoring jednolitych części wód podziemnych, prowadzony przez Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, na zlecenie Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska, wykazał w przypadku JCWPD 158, dobry stan ilościowy i chemiczny tych wód. W związku z tym, zgodnie z ww. „Plan gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Wisły” celem środowiskowym dla tej części wód podziemnych będzie:

- zapobieganie wprowadzania do niej zanieczyszczeń,
- zapobieganie pogorszeniu i ochrona jej stanu.

Wody podziemne na przeważającym obszarze miasta charakteryzują się dobrą jakością, naturalnym chemizmem oraz niewielkimi zmianami antropogenicznymi.

Jakość wód podziemnych w 2012 roku była kontrolowana przez Państwowy Instytut Geologiczny, w sieci krajowej monitoringu wód podziemnych, w punkcie monitoringu PIG nr 393 Sanok (poza granicami opracowania – źródło w dolinie Olchowskiego potoku). Punkt ten położony jest w obrębie LZWP Nr 431 „Zbiornik warstw krośnieńskich (Sanok - Lesko). Wody podziemne w ocenie pięcioklasowej odpowiadały II klasie czystości - wody dobrej jakości. Ponieważ JCWPD, wyznaczone w granicach województwa podkarpackiego, nie mają statusu zagrożonych, badania stanu chemicznego wód podziemnych prowadzone są tu tylko w sieci monitoringu diagnostycznego.

7. Wymogi ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, w tym kulturowego.

Na terenie miasta Sanoka występują, opisane w rozdziale 4, formy ochrony przyrody:

- obszar Natura 2000 - specjalny obszar ochrony siedlisk Rzeka San PLH180007,
- obszar Natura 2000 - specjalny obszar ochrony siedlisk Ostoja Góry Słonne PLH180013,
- obszar Natura 2000 - specjalny obszar ochrony siedlisk Dorzecze Górnego Sanu PLH180021,
- obszar Natura 2000 - obszar specjalnej ochrony ptaków Góry Słonne PLB180003,
- Park Krajobrazowy Gór Słonnych,
- pomniki przyrody.

Poza wyżej wymienionymi na terenie miasta występują obszary o międzynarodowej i krajowej randze przyrodniczo-krajobrazowej, a także obiekty wchodzące w skład Ekologicznego Systemu Obszarów Chronionych (ECONET). Miasto Sanok jest częścią korytarza ekologicznego o znaczeniu międzynarodowym krajowym oraz jest obszarem węzłowym o znaczeniu międzynarodowym (46 M - Karpaty, Podgórze Przemyskie), w którym występują m. in. mokradła, które związane są z tarasami i starorzeczami doliny Sanu.

W bezpośrednim sąsiedztwie granic miasta znajduje się: rezerwat przyrody „Polanki” oraz Obszar Chronionego Krajobrazu Beskidu Niskiego. Przy wschodniej granicy miasta, po południowej części rzeki San

położony jest także użytek ekologiczny, będący stanowiskiem języcznika zwyczajnego i tojadu wiechowatowego w lesie Zahutyńskim.

Miasto Sanok położone jest w bardzo cennym przyrodniczo obszarze, w związku z czym wszelkie działania planistyczne powinny być podporządkowane i wypracowane w zgodzie z ochroną przyrody i środowiska, zgodnie z przepisami odrębnymi. Obszar miasta przejawia unikatowe wartości przyrodnicze i środowiskowe, które powinny zostać zachowane.

Przez termin krajobraz należy rozumieć postrzeganą przez ludzi przestrzeń, zawierającą elementy przyrodnicze lub wytwory cywilizacji, ukształtowaną w wyniku działania czynników naturalnych lub działalności człowieka.

Krajobraz miasta Sanoka jest urozmaicony. Do podstawowych elementów krajobrazu miasta należy zaliczyć dolinę rzeki San, Góry Słonne, faliste tereny w południowo-zachodniej części miasta oraz różnorodną zabudowę będącą wynikiem działalności człowieka. W krajobrazie Sanoka dominantą krajobrazową jest Kopiec Mickiewicza z parkiem oraz od strony rzeki San cały Zespół Staromiejski.

Na negatywny odbiór krajobrazu mogą wpływać liczne budynki o niezadawalającym stanie technicznym, a w szczególności zniszczone elewacje. Problemem postrzegania przestrzeni Sanoka, jak wielu innych polskich miast, jest niekontrolowane i spontaniczne umieszczanie reklam. Na poprawę tego stanu może wpłynąć wypełnienie ustaleń tzw. ustawy krajobrazowej, która daje narzędzia jednostkom samorządu terytorialnego do uregulowania zasad sytuowania reklam. Ponadto, Rada Miasta może ustalić w formie uchwały zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, ogrodzeń, ich gabaryty, standardy jakościowe oraz rodzaje materiałów budowlanych, z jakich mogą być wykonane.

W zakresie ochrony krajobrazu Sanoka należy dążyć do utrzymania funkcji terenów zielonych i rekreacyjnych oraz do ekspozycji zabytkowe śródmieścia wraz górą parkową.

Wymogi ochrony krajobrazu kulturowego zostały zawarte w rozdziale 8. Stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

8. Stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

8.1. Rys historyczny.

Pierwsze ślady osadnictwa na Ziemi Sanockiej pochodzą z czasów neolitu.

Korzystne warunki przyrodnicze okolic Sanoka oraz przebiegający tędy ważny trakt komunikacyjny były głównymi czynnikami sprzyjającymi rozwojowi osadnictwa w tym rejonie. W okresie wielkomorawskim istniała na omawianym obszarze sieć osadnicza, w tym również grody obronne. Pierwsze wzmianki dotyczące Sanoka pochodzą z czasów przynależności okolicznych ziem do książąt ruskich. Są to zapisy w Latopisie Hipackim z 1150 r., który mówi o zajęciu Sanoka podczas najazdu węgierskiego. Walory obronne wzgórze zamkowe w Sanoku i jego strategiczne położenie z punktu widzenia szlaku komunikacyjnego wiodącego z głębi Rusi przez Przemyśl na Węgry przyczyniły się do lokalizacji grodu. Po 1141 r. ziemia sanocka stała się częścią Rusi Halickiej. W ówczesnym czasie Sanok był najważniejszym grodem między Przemyślem a granicą węgierską, pełniącym przy tym rolę centrum administracyjnego i osadniczego.

W 1339 r. jeszcze za czasów przynależności do Rusi Halickiej, Sanok otrzymał przywilej lokacyjny na „prawie magdeburskim”. Wydał go 20 stycznia 1339 r. książę halicki Jerzy II Trojdenowicz, pochodzący z mazowieckiej linii Piastów. Wokół Sanoka powstał kompleks wsi i osad. Miasto posiadało urozmaicone oblicze wyznaniowe i kulturowe. Sanok zamieszkiwali Rusini, Polacy, Niemcy oraz Węgrzy. Lokacja na prawie magdeburskim stworzyła miastu korzystne warunki dalszego rozwoju gospodarczego.

Podjęta przez Kazimierza Wielkiego w 1340 r. interwencja wojenna na tereny Rusi Halicko-Wołyńskiej, ponawiana kilkakrotnie, przyniosła zdobycze terytorialne. Wśród nich znalazła się Ziemia Sanocka, przyłączona do Polski w latach 1344-1345. Król Kazimierz Wielki ustanowił dla Ziemi Sanockiej urząd starosty zależnego bezpośrednio od siebie, a w 1366 roku potwierdził prawa miejskie Sanoka. Ziemia

Sanocka była rozległą terytorialnie jednostką administracyjną, obejmującą swoim zasięgiem w całości lub w części obszary późniejszych kilku powiatów. Podstawowymi dziedzinami gospodarki miasta było rzemiosło oraz handel, szczególnie o zasięgu ponadlokalnym z miastami polskimi, ruskimi i węgierskimi.

Po śmierci Kazimierza Wielkiego, czyli po 1370 roku, na mocy wcześniejszych układów polsko-węgierskich, Ziemia Sanocka z pozostałymi ziemiami Rusi Czerwonej dostała się pod panowanie króla węgierskiego.

Podczas unii polsko – litewskiej został przeprowadzony rozbiór ziem zachodniego księstwa ruskiego na część polską (Ruś Halicka) i litewską (Wołyń). Sanok znalazł się w obrębie Królestwa Rusi.

Po przyłączeniu do Polski obszaru Sanoka, stał się on geograficznym centrum ziem koronnych ze względu na wielokulturowość i wielozmianowość.

Sanok był stolicą jednostki administracyjnej Ziemi Sanockiej, wchodzącej w skład Województwa Ruskiego. W mieście swoją siedzibę miał: urząd grodzki i ziemski, sąd grodzki, sąd ziemski oraz wyższy sąd prawa niemieckiego dla całej Ziemi Sanockiej. Istniała także szkoła parafialna. Przypuszcza się także, że w XVI w. Sanok znalazł się na obrzeżu głównych szlaków komunikacyjnych, ponieważ większe znaczenia dla handlu węgierskiego przedstawiał wtedy szlak wiodący przez Krosno i Przemyśl Dukielską. Jednakże okres od połowy XIV do połowy XVI wieku uchodzi za najpomyślniejszy w dziejach miasta.

W połowie XVI wieku Sanok liczył około 40 – 50 warsztatów rzemieślniczych. W Sanoku otworzono przytułek i szpital, rozpoczęto budowę kanalizacji i wodociągów.

Udział Sanoka w handlu węgierskim stopniowo zmniejszał się na rzecz Krosna, a z początkiem XVIII w. również na rzecz Leska. Sanok natomiast pełnił rolę lokalnego centrum skupu i eksportu bydła rzeźnego, zboża i soli.

Po włączeniu Sanoka w 1772 r. w skład zaboru austriackiego w mieście pojawiły się symptomy regresu gospodarczego. Miasto było stolicą regionu, ale siedzibę powiatu umieszczono w Lesku.

Podczas Wiosny Ludów w 1846 roku, w Sanoku powstała miejscowa Rada i Gwardia Narodowa. Sanok zaczął odczuwać poprawę gospodarczą. Do ważniejszych czynników sprzyjających rozwojowi miasta w drugiej połowie XIX w. i na początku XX w. należały m.in.:

- powstanie kilku przedsiębiorstw produkcyjnych i ich późniejszy rozwój (w tym rozwój firmy Kazimierza Lipińskiego),
- utrzymanie znaczenia miasta jako poważnego środka handlu i usług rzemieślniczych,
- rozwój instytucji finansowych i ubezpieczeniowych, szkół, towarzystw oświatowych,
- ulokowanie w mieście siedziby powiatu, organów państwowych i samorządowych oraz garnizonu,
- uruchomienie linii kolejowych otwierających miastu połączenia w trzech kierunkach : na Węgry, do Przemyśla i Lwowa oraz przez Jasło do Małopolski,
- powiększenie terytorium miasta o przyległe wsie.

W latach 30-tych XIX w., powstał także warsztat kotlarski, produkujący wyposażenie dla browarów i gorzelni, prosty sprzęt rolniczy, narzędzia kowalskie i naczynia kuchenne. W latach 70-tych zakład poszerzył produkcję o narzędzia dla rozwijającego się na Podkarpaciu kopalnictwa naftowego. Na przełomie XIX/XX wieku produkowano także wagony kolejowe, tramwajowe, maszyny drogowe, konstrukcje stalowe do budowy mostów, dworców kolejowych (co stanowiło 3,5 % produkcji przemysłowej Austro-Węgry).

Rozwój miasta odzwierciedlał się we wzroście liczby jego mieszkańców z około 3 000 w połowie XIX w., do 10 000 w momencie wybuchu I wojny światowej. Rozwój miasta oraz wzrost liczby mieszkańców wiązał się także z napływem inteligencji do Sanoka. Uruchomiono „Czytelnię Mieszczańską”, księgarnię i wypożyczalnię książek. W 100-lecie urodzin Adama Mickiewicza, na górze parkowej usypano pamiątkowy kopiec a na Placu św. Jana stanął pomnik Tadeusza Kościuszki. W mieście działało także Towarzystwo Upiększania Miasta Sanoka.

Wybuch I wojny światowej zakończył korzystny okres dla miasta.

W okresie pomiędzy I a II wojną światową, miasto zostało wyposażone w sieci infrastruktury technicznej, powstały także kolejne fabryki” Fabryka Wagonów, Fabryka WYROBÓW Gumowych „Sanok” oraz fabryka akumulatorów i obrabiarek. W latach 30-tych miasto Sanok było częścią struktury Centralnego

Okręgu Przemysłowego. Powstało muzeum ukraińskie „Łemkiwszczyna” (1931 r.) oraz Muzeum Ziemi Sanockiej (1934 r.).

Przed II wojną światową, Sanok liczył około 18 tys. mieszkańców, wśród nich było około 55% Polaków, 35% Żydów, 10% Rusinów i Ukraińców.

Podczas II wojny światowej zniszczone zostały fabryki wagonów, gumy oraz fabryka akumulatorów. Przedłużenie stanu wojny po 1945 r. i niejasne perspektywy rozwoju przemysłu w mieście opóźniały aktywizację życia gospodarczego miasta. Po 1957 r. nastąpił dynamiczny okres rozwoju, zarówno w sferze przemysłu jak i mieszkalnictwa. Wokół zabytkowej części Sanoka powstały osiedla mieszkaniowe z wielorodzinną zabudową, budowaną w technologii wielkopowierzchniowych płyt prefabrykowanych. Sanocka Fabryka Autobusów „Autosan” oraz Zakłady Przemysłu Gumowego „Stomil” zatrudniający tysiące pracowników, wpłynęły na znaczny rozwój miasta.

Rangę stolicy powiatu miasto utraciło po przeprowadzonej reformie administracyjnej w 1975 r. Nową stolicą powiatu stało się Krosno. Utrata statusu miasta powiatowego przez Sanok przyczyniła się do spowolnienia tempa rozwoju miasta. W skutek zmian polityczno-gospodarczych w roku 1989, duże zakłady produkcyjne miasta uległy drastycznym przeobrażeniom.

W wyniku reformy administracyjnej w 1998 roku Sanok ponownie stał się stolicą powiatu.

8.2. Zabytki architektoniczne i urbanistyczne oraz zabytki archeologiczne.

8.2.1. Zabytki urbanistyczne.

Występujące na obszarze Sanoka zasoby środowiska kulturowego w sferze materialnej są świadectwem ponad 800 - letniego rozwoju gospodarczego i przestrzennego miasta, szczególnie dwóch okresów jego rozkwitu (XIV w. - 1 poł. XVI w. oraz lata 80. XIX - 1 poł. XX w.). Zasoby te reprezentują znaczną różnorodność typów i okresów powstania, odzwierciedlając wielokulturowe oblicze miasta, obejmujące układ urbanistyczny oraz elementy kompozycji urbanistycznej, założenia i obiekty sakralne oraz rezydencjonalne, zabudowę mieszkalną, budynki użyteczności publicznej, relikty fortyfikacji, założenia zieleni i zabytki archeologiczne.

Miasto cechuje zróżnicowany krajobraz kulturowy poszczególnych jego obszarów, kształtowany przez układ urbanistyczny bądź rozplanowanie o odmiennej proveniencji oraz zespoły zabytkowej zabudowy czy też zabudowy o wartościach architektonicznych, historycznych czy estetycznych oraz tereny zespołów zieleni.

Sanok jest przykładem historycznej struktury przestrzennej, której cechą podstawową jest wielocłonowość wynikająca z kolejnych faz rozwoju miasta. Poszczególne zespoły powstawały, narastały i ulegały przekształceniom w różnych okresach, łącząc się ze sobą i tworząc związki przestrzenne i kompozycyjne.

W skład historycznej struktury miasta wchodzi:

- Zespół trzech teras dawnego grodu i podgrodzi (wzgórze zamkowe, terasa ob. cerkwi przy ul. Zamkowej i rejon ul. Zamkowej, ul. Sanowej i ul. Rybackiej).
- Układ urbanistyczny miasta lokacyjnego wraz z zabudową z różnych okresów.
- Układ Przedmieścia Górnego (w rejonie ul. Kościuszki).
- Pozostałości układu fortyfikacji.
- Dzielnice o układzie przestrzennym z widocznym udziałem zabudowy 2 XIX/XX w. (zach. część ob. Śródmieścia, zach. część Posady) wraz z zespołami zieleni (park, cmentarze).

Zespoły te tworzą zintegrowaną strukturę współczesnego miasta przy czym poszczególne jej elementy przedstawiają zróżnicowaną wartość, wynikającą ze stopnia zachowania i istniejących przekształceń.

Charakterystykę stanu zachowania wartości urbanistycznych miasta Sanoka, związaną z poszczególnymi okresami jego rozwoju przestrzennego przedstawiono w poniżej.

Zespół Staromiejski i dzielnice z XIX/XX w. (część zachodnia śródmieścia i dawniej Posada Sanocka)

1. Okres przedlokacyjny:

Zgodnie z obecnym stanem badań pozostałości grodu wczesnośredniowiecznego, wiążą ze się wzgórzem zamkowym. Za relikw podgrodzia uznawany jest czytelny w terenie odrębny taras w rejonie ul. Rybackiej i ul. Sanowej. Dotychczas nie stwierdzono żadnych czytelnych relikw przedlokacyjnego układu osady targowej w rozplanowaniu miasta lokacyjnego.

2. Zespół Staromiejski od XIV w. do poł. XVI w.

Zachowała się podstawowa konstrukcja układu urbanistycznego miasta lokacyjnego (1339 r.) obejmująca kwadratowy rynek z blokami przyrynkowymi, które ze względu na warunki terenowe były niezbyt głębokie i pozbawione uliczek zatępnych. Układ ulic wychodzących z rynku, z których ul. Węgierska (obecnie ul. 3 Maja) wiodąca do Bramy Węgierskiej oraz ul. Zamkowa (ewidencyjnie obecna ul. Cerkiewna) prowadząca do Bramy Niższej, stanowiły główną oś komunikacyjną miasta. Niniejsza oś komunikacyjna włączona była w układ lokacyjny wraz z usytuowanym (nieco później) w płd.-wsch. narożnym bloku kościół i klasztor OO. Franciszkanów.

Nie przetrwała pierwotna lokalizacja kościoła parafialnego św. Michała Archanioła z cmentarzem, na miejscu którego powstał plac św. Michała.

Nie zachowały się widoczne relikty zamku gotyckiego, drewnianego, wzniesionego przez Kazimierza Wielkiego po przebudowie grodu wczesnośredniowiecznego.

Z początkowego okresu istnienia miasta nie przetrwały w swojej pierwotnej postaci główne budowle miasta (przeważnie drewniane): kościół i klasztor OO. Franciszkanów, ratusz i kościół św. Michała Archanioła (w którym odbył się ślub króla Władysława Jagiełły).

Z zabudowy wzgórza zamkowego pozostało natomiast środkowe skrzydło głównego korpusu zamku, renesansowe, przebudowywane.

Nie zachowały się także fortyfikacje wzgórza zamkowego oraz pozostałe budowle zamkowe. Bryła zamku zasadniczo utrzymała swoją rolę jako dominanta w panoramie miasta.

Z systemu fortyfikacji średniowiecznych zachowały się trudno czytelne w terenie relikty.

Z XVI w. pochodzą czytelniejsze ślady nowożytnych fortyfikacji typu bastionowego obejmujące m.in. bastion południowo-zachodni, na której zlokalizowano kościół parafialny.

Zasadniczy kształt miejskiego wzgórza ze skarpami, determinujący w istotny sposób lokacyjny układ urbanistyczny, nie uległ większym przekształceniom.

3. Obszar późniejszych dzielnic z XIX/XX w. od XIV w. do poł. XVI w.

Z dyspozycji przestrzennej tzw. Przedmieścia Górnego zachował się przebieg głównego kierunku komunikacyjnego (ul. Kościuszki), natomiast nie ma pozostałości po szpitalu i kościele przy którym pierwotnie osiedli Franciszkanie.

Z okresu współczesnej lokacji miasta zachował się w obrębie dawnej Posady Sanockiej czytelny (w znacznym stopniu) łanowy układ pól.

4. Zespół Staromiejski od 2 poł. XIV w. - lata 80. XVIII w.

Liczne pożary, klęski żywiołowe i wojenne, zapoczątkowane pożarem w 1566 r., zahamowały rozwój miasta i przyczyniły się do jego powolnego upadku.

Zachowały się wzniesione w tym czasie ważne budowle z początku XVII w.: murowany kościół i klasztor OO. Franciszkanów (później przebudowywany) oraz dom mansonarski przy placu św. Michała.

Nie przetrwały drewniane budowle miasta jak ratusz i cerkiew Nawiedzenia NMP, a po pożarze w 1782 r. przestała istnieć cerkiew Zesłania św. Ducha i kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła.

Wzrostała panorama miasta o nową dominantę - bryłę kościoła franciszkańskiego.

5. Obszar późniejszych dzielnic z XIX/XX w. od 2 poł. XIV w. - lata 80. XVIII w.

Z przebudowanych w tym czasie fortyfikacji miasta zachowały się dwa masywy bastionów w rejonie dawnej drogi węgierskiej po południowej części miasta. W wyniku tej przebudowy nastąpiło trwałe poszerzenie zabudowy miasta.

Nie przetrwały żadne widoczne ślady po zabudowie, która rozwijała się po południowo-zachodniej części miasta poza obrębem murów.

6. Schyłek XVIII w. - lata 70. XIX w.

Czytelny jest przebieg ulic miasta, które powstały w związku z postępującym rozszerzaniem się zabudowy poza obręb średniowiecznego układu urbanistycznego miasta. Należą do nich ul. Krakowska (obecna ul. Kościuszki) i ul. Matejki (dawna ul. Nowy Świat).

W obrębie dawnej Posady Sanockiej przetrwała zasadnicza dyspozycja przestrzenna oparta o równoległy układ ulic zgodny z podziałem własnościowym gruntów. Z tego okresu pochodzi część kamienic przyrynkowych i usytuowanych przy głównej ulicy miasta oraz ważne budowle miasta jak cerkiew pw. Zesłania św. Ducha (wybudowana na miejscu wcześniejszej drewnianej), kościół parafiany pw. Przemienienia Pańskiego, budynek dawnego szpitala powiatowego przy ul. Szpitalnej.

Nie zachowała się istniejąca wtedy synagoga usytuowana przy ul. Zamkowej.

Nie przetrwały zamknięte w tym okresie cmentarze - przy kościele św. Michała Archanioła i cerkwi pw. Nawiedzenia NMP. Z tego okresu pochodzi nowy cmentarz założony na końcu ul. Matejki.

7. Lata 80. XIX w. - 1 poł. XX w.

Czytelne przekształcenia układu średniowiecznej części miasta i terenów przyległych, powstałe w wyniku przeprowadzenia regulacji układu ulic po pożarze w 1872 r. obejmują:

- wyprostowanie wszystkich pierzei Rynku i ul. Żydowskiej,
- połączenie wylotów ulic Cerkiewnej i Zamkowej,
- połączenie ul. Zamkowej z ul. Sanową w celu powiązania drogi krajowej (ul. Jagiellońska i ul. Kościuszki) z drogą do Mrzygłodu,
- uporządkowanie przebiegu ul. Podgórze i połączenie z drogą do Mrzygłodu po uregulowaniu brzegów Sanu pod zamkiem oraz włączenie do tej drogi w północnej części miasta ulic: Rybackiej, Sanowej, Zamkowej i Mickiewicza,
- uporządkowanie ul. Nowej Rady (obecnie ul. 3 Maja) - poszerzono ul. Franciszkańską,
- połączenie placu św. Michała z ul. 3 Maja i ul. Kościuszki.

Z tego okresu pochodzi znaczna część zabudowy tej części miasta. Są to kamienice jak i obiekty użyteczności publicznej usytuowane przy Rynku: Rada Powiatowa, Ratusz, budynek gimnazjum.

Bryła zamku oraz kościoła i klasztoru franciszkańskiego utrzymała swoją dotychczasową rolę w panoramie miasta, widoczny jest też późniejszy element panoramy - kościół parafialny.

8. Dzielnice z XIX/XX w.

Poprawa w 2 poł. XIX w. koniunktury gospodarczej wpłynęła na intensywny rozwój przestrzenny miasta, szczególnie w kierunku zachodnim i południowym, gdzie powstały nowe dzielnice miasta i przeprowadzono linię kolejową.

Zachodnia dzielnica miasta zachowała swoją podstawową dyspozycję przestrzenną opartą o układ ul. Sobieskiego, Mickiewicza i łączące je ulice poprzeczne oraz ul. Chopina. W znacznym stopniu zachowała się zabudowa dzielnicy: wille, kamienice czynszowe, obiekty użyteczności publicznej z gimnazjum, „Sokół”, a uzupełnieniem dzielnicy był park miejski (góra Stróżna).

Z tego okresu pochodzi centrum usługowo - handlowe, które rozwinęło się wzdłuż ul. 3 Maja, ul. Jagiellońskiej, ul. Kościuszki i placu św. Michała.

Rynek, ul. Cerkiewna i ul. Zamkowa utraciły w znacznym stopniu swoje funkcje handlowe.

W obrębie terenów po południowej stronie ul. Kościuszki do torów kolejowych (Posada Sanocka) zachowała się, ukształtowana jako ulica główna tej dzielnicy, ul. Sienkiewicza z zespołem obiektów użyteczności publicznej. Czytelne też są późniejsze regulacje ulic.

Zespoły i obiekty zabytkowe współtworzące Zespół Staromiejski i dzielnice z XIX/XX w. (część zachodnia śródmieścia i dawniej Posada Sanocka)

Zachowane zespoły i obiekty zabytkowe tworzy:

- Zabudowa sakralna:
 - Kościół parafialny, murowany, eklektyczny, którego dwuwieżowa bryła wyróżnia się w panoramie miasta a z wyposażenia zwraca uwagę renesansowy nagrobek Sebastiana Lubomirskiego.
 - Zespół klasztorny Franciszkanów, złożony z kościoła i klasztoru. Kościół, murowany, wielokrotnie przebudowywany, przynależący do epoki baroku ze względu na kształt rzutu i elementy formy architektonicznej - zasadniczo eklektyczny. Wyposażenie późno barokowe, w tym barokowe obrazy stanowiące cenny przykład nie zachowanego malarstwa barokowego bogato reprezentowanego niegdyś na Ziemi Sanockiej. Klasztor murowany, barokowy, również wielokrotnie przebudowywany, z wirydarzem i otaczającymi go krużgankami z pocz. XVII w. Klasztor był miejscem zjazdów szlachty ziemi sanockiej.
 - Cerkiew pw. św. Ducha z dzwonnica, gr.-kat., obecnie parafia prawosławna, murowana, klasycystyczna, w bryle cerkwi widoczna latymizacja, charakterystyczna dla sztuki greko – katolickiej.
 - Synagoga, murowana, 1 poł. XX w.
 - Kapliczka św. Jana Nepomucena, murowana z 1810 r., cenny element kompozycji placu św. Jana.
 - Zespoły zabudowy rezydencjonalnej reprezentuje zespół zamkowy obejmujący zachowany budynek główny, murowany, renesansowy, powstały na miejscu wcześniejszej zabudowy, w piwnicach zachowane detale późnogotyckie. Uzupełnienie zespołu stanowi studnia murowana z XVI w. i mur oporowy.
- Zespoły zabudowy mieszkalnej:
 - Dom mansjonarzy, stanowiący budynek mieszkalny kolegium mansjonarzy, murowany, barokowo - klasycystyczny o wydłużonej bryle i skromnym detalu architektonicznym, z którego wyróżnia się portal.
 - Kamienice mieszczańskie w Ryнку i przy sąsiednich ulicach. Klasycystyczne o skromnym detalu architektonicznym (np. podział elewacji pilastrami - Rynek nr 18, lub z boniowaniem i lizenami — Rynek nr 22), zachowany kamienny portal z XVIII w. (ul. Franciszkańska 1). Z tego okresu zachowały się głównie sklepienia piwnic, parterów i sieni. Na przełomie XIX/XX w. częściowo zostały przebudowane, w tym nadbudowane.
 - Zabudowa mieszkalna 2 poł. XIX/XX w. i z pocz. XX w. obejmuje domy mieszkalne i wille o eklektycznych cechach stylowych oraz budynki secesyjne jak domy przy ul. Kazimierza Wielkiego nr 6, 8 i ul. Jagiellońskiej nr 10, 18 oraz jedyny przykład secesyjnej kamienicy przyrynkowej (Rynek nr 9).
 - Pozostałości tradycyjnej zabudowy podmiejskiej i wiejskiej drewnianej z przeł. XIX/XX w. i początku XX w., rozproszonej jak i tworzącej niewielki zespół w rejonie ul. Sanowej i Rybackiej oraz cenne przykłady domów z wnęką frontową (ul. 800-lecia).
- Zabudowa użyteczności publicznej obejmująca:
 - Ratusz powstały z przebudowy wcześniejszych trzech kamienic z fasadą eklektyczną neoromańsko-gotycką, przykład zabudowy municypalnej z okresu intensywnego rozwoju miasta w XIX w., gmachy d. starostwa oraz sądu rejonowego z 2 poł. XIX w.

- Budynki dworców kolejowych o architekturze typowej dla obiektów kolei z XIX/XX w.
 - Budynek d. alumnatu wojskowego z 2 poł. XIX w., budynek tzw. "Ramerówka", gimnazjum i ochronka.
 - Dawny zajazd przy ul. Zamkowej, murowany, klasycystyczny, przebudowywany ok. poł. XIX w., fasady eklektyczne, neorenesansowe oraz dawny zajazd murowany, klasycystyczny, częściowo przebudowany (ul. Traugutta).
- Do reliktów dawnych fortyfikacji miasta należą ślady terenowe bastei w otoczeniu kościoła parafialnego i bastionów w rejonie ul. Schody Bałowskie i ul. Wąska.
- Założenia zieleni i cmentarze:
- Park miejski na górze Aptekarka (d. Stożnia) z kopcem Mickiewicza, stanowiącym wyróżnik w przestrzeni miasta.
 - Tereny zieleni skarp wzgórza staromiejskiego, terenów nadbrzeżnych i sportowych nad Sanem o istotnym znaczeniu dla atrakcyjności krajobrazu miasta.
 - Cmentarze różnych wyznań przy ul. Rymanowskiej (z kaplicą cmentarną), ul. Matejki oraz cmentarz Żydowski przy ul. Kiczury.

Obszary dawnych odrębnych jednostek wiejskich: Posada Olchowska (obecnie wschodnia część dzielnicy Posada), Dąbrówka (dawniej Ruska i Polska), Olchowce, Biała Góra.

W obrębie Posady Olchowskiej z okresu współczesnego lokacji miasta zachował się czytelny (w znacznym stopniu łanowy) układ pól.

Utrzymał się przemysłowy charakter dzielnicy, która powstała w Posadzie Olchowskiej w związku z lokalizacją nowej fabryki wagonów i następnie kolejnych zakładów przemysłowych.

Dyspozycja przestrzenna układów Dąbrówki i Olchowca uległa pod wpływem intensywnego rozwoju przestrzennego znacznym przeobrażeniom, czytelne pozostały zasadnicze kierunki komunikacyjne oraz niektóre podziały gruntów.

Zespoły i obiekty zabytkowe współtworzące obszary dawnych odrębnych jednostek wiejskich: Posada Olchowska (obecnie wschodnia część dzielnicy Posada), Dąbrówka (dawniej Ruska i Polska), Olchowce, Biała Góra.

Zachowane zespoły i obiekty zabytkowe stanowią:

- Zespoły zabudowy sakralnej:
- Cerkiew gr.—kat. (Olchowce), ob. kościół rzymsko—katolicki, drewniana. 1 poł. XIX w., należąca do cerkwi dwudzielnych, z sygnaturkami charakterystycznymi dla krajobrazu Ziemi Sanockiej.
 - Cerkiew gr.—kat. z dzwonnica (Dąbrówka), ob. kościół rzymsko—katolicki, murowana z 2 poł. XIX w., neoklasyczna.
 - Kościół parafialny, murowany z lat 20. XIX w. (d. Posada Olchowska).
 - Kapliczki murowane z 1 poł. XIX w. i XIX/XX w.
- Zabudowa rezydencjonalna:
- Zespół pałacowo—parkowy, pałac murowany z XIX/XX w. pozostałości parku z XVIII w. (Dąbrówka).
 - Zespół dworski obejmujący dwór starościński, murowany, spichlerz i park krajobrazowy.
- Pozostałości tradycyjnej zabudowy podmiejskiej i wiejskiej drewnianej, rzadziej murowanej z przełomu XIX/XX w. i pocz. XX w., w Posadzie, Dąbrówce, Olchowcach i Białej Górze.

- Do obiektów użyteczności publicznej należy: karczma drewniana z 1 poł. XIX w. (Posada) oraz dom ludowy drewniany z XIX/XX w. (Olchowce).
- Cmentarze greckokatolickie oraz rzymskokatolickie, związane z cerkwiami (Olchowce, Dąbrówka) i cmentarz jeniecki z II wojny światowej.
- Zespół obiektów budownictwa ludowego (Bojków, Łemków, Dolimian, Pogórze wschodnie i zachodnie) zgromadzonych w Parku Etnograficznym - Muzeum Budownictwa Ludowego, do najcenniejszych należą drewniane budownictwo sakralne - cerkwie i kościoły.

Oceniając wartości zasobów środowiska kulturowego miasta należy stwierdzić, że układ urbanistyczny miasta lokacyjnego reprezentuje przykład jednego z najbardziej konsekwentnych w regionie średniowiecznych układów miejskich, który z nieznacznymi zmianami przetrwał do czasów współczesnych. Układ ten posiada wiele cech charakterystycznych dla miast średniowiecznych powstałych w nawiązaniu do wcześniejszego grodu, takich jak:

- usytuowanie na wyniosłej terasie nadrzecznej, ponad rzeką San i potokiem Płowieckim, a poniżej góry Stróżnia stanowiącej centralny punkt obserwacyjny,
- zwartość granic układu utworzony pod wpływem czynnika obronności,
- usytuowanie układu lokacyjnego w nawiązaniu do przebiegu traktu węgierskiego i położenia grodu sanockiego,
- zachowany relikto - owalnicowy obwód obronny,
- wzorcowe usytuowanie rynku na szerokiej platformie oddzielonej naturalnymi i sztucznymi przekopami od otaczającego terenu oraz pasmowa struktura gruntów podmiejskich, rozplanowanych prostopadle do traktu.

Istotnym dopełnieniem układu są zespoły sakralne oraz zespół zamkowy, stanowiące historyczne dominanty zespołu staromiejskiego, nadające sylwetce miasta indywidualną postać. Zespoły zabudowy mieszkalnej, choć mniej cenne ze względu na ich wielokrotne przebudowy w XIX w. i na przełomie XIX/XX w. oraz późniejsze obiekty użyteczności publicznej, tworzą wraz z układem urbanistycznym wartościowy zespół zabudowy staromiejskiej.

Do wartości urbanistycznych miasta należy rozplanowanie dzielnic ukształtowanych na przełomie XIX/XX w. o cechach geometrycznych, oparte o historyczny przebieg traktu węgierskiego oraz równoległy podział własności, nadający całości cechy geometryczne. Całość dopełniają liczne budynki mieszkalne i gmachy użyteczności publicznej o różnych formach architektonicznych z przełomu XIX/XX w., charakteryzujące się wysokimi walorami architektonicznymi i estetycznymi.

W zakresie ochrony układów i zespołów wpisanych do rejestru zabytków obowiązuje utrzymanie historycznej kompozycji układów urbanistycznych, posiadających czytelnie zachowany układ przestrzenny, w tym odpowiednio do cech zagospodarowania obszaru:

- istniejących ciągów ulicznych z ich przekrojami, szerokościami ulic i chodników, liniami zabudowy frontowej oraz z historycznymi nawierzchniami ciągów komunikacyjnych,
- zasad historycznej parcelacji,
- linii zabudowy – wyznaczonej przez zachowaną zabudowę historyczną,
- kompozycji zabudowy obrzeżnej w granicach historycznych parceli, z przewagą zabudowy w formie zwartych pierzei,
- zabudowy wewnątrz kwartałów,

- gabarytów wysokościowych zabudowy wytyczonych wysokością zachowanej zabudowy historycznej,
- historycznych dominant i ich ekspozycji,
- osi widokowych oraz ekspozycji i otoczenia obiektów zabytkowych,
- istniejącego historycznego zagospodarowania terenu wpisanego do rejestru zabytków lub zakwalifikowanego do wpisu do rejestru zabytków oraz wskazanego w gminnej ewidencji zabytków, w tym zabudowy, małej architektury, zieleni komponowanej.

8.2.2. Zabytki miasta Sanoka.

Wykaz zabytków wpisanych do rejestru zabytków:

1. Dawna cerkiew grecko-katolicka pw. Wniebowstąpienia Pańskiego (drewniana, 1844 r.) przy ul. Kółkowej, nr rej. A-166 z dnia 20.10.1989 r.
2. Dawna cerkiew greckokatolicka pw. Św. Dymitra, obecnie kościół par. rzymsko-katolicki pw. Narodzenia NMP (murowana, 1867 r.), nr rej. A-163 z dnia 6.10.1989 r.
3. Greckokatolicki zespół cerkiewno-plebański przy ul. Zamkowej 16, nr rej. A-68 z dnia 27.11.1952, nr rej. A-768 z dnia 28.02.2012r., w którego skład wchodzi:
 - Cerkiew (murowana, 1784 r.).
 - Dzwonnica cerkiewna.
 - Budynek dawnej plebani greckokatolickiej, obecnie siedziby prawosławnego arcybiskupa przemyskiego i nowosądeckiego (murowany, 1903 r.), nr rej. A-110 z dnia 27.04.1987r.
4. Kaplica cmentarna (murowana, II poł. XIX w.), nr rej. A-211 z dnia 6.08.2007 r.
5. Cmentarz przy ul. Rymanowskiej (49 nagrobków), nr rej. A-31 z dnia 20.12.1982 r.
6. Cmentarz przy ul. Matejki (16 nagrobków), nr rej. A-32 z dnia 20.12.1982 r.
7. Kamienica przy ul. Daszyńskiego 17 (murowana, 1900-1910 r.), nr rej. A-53 z dnia 25.01.1985 r.
8. Kamienica przy ul. Lenartowicza 2 (mur., k. XIX w., rozbud. 1975-82 r.), nr rej. A-59 z dnia 30.01.1985 r.
9. Budynek przy ul. Zielonej 39 (mur., k. XIX w., rozbud. 1932 r.), nr rej. A-117 z dnia 10.05.1988 r.
10. Synagoga, ob. siedziba Archiwum Państwowego (mur., 1924-26 r.) przy pl. Zamkowym 3, nr rej. A-246 z dnia 05.08.1991 r., nr rej. A-903 z dnia 24.09.2012 r.
11. Zamek królewski przy ul. Zamkowej (mur., XVI w.), nr rej. A-65 z dnia 27.11.1952 r., nr rej. A-627 z dnia 22.07.2011 r.
12. Pozostałości parku dworskiego (poł. XIX w.), nr rej. A-427 z dnia 16.07.2010 r.
13. Ratusz przy ul. Rynek 16 (mur., k. XVIII, rozbud. II poł. XIX w.), nr rej. A-282 z dnia 31.08.1992 r., nr rej. A-901 z dnia 20.09.2012 r.
14. Zajazd przy ul. Zamkowej 2, ob. budynek administracyjny Muzeum Historycznego (mur., k. XVIII w., przebud. w XIX w.), nr rej. A-86 z dnia 05.01.1968 r., nr rej. A-767 z dnia 28.02.2012 r.
15. Dom przy ul. 2 Pułku Strzelców Podhalańskich 1 (mur., II poł. XX w.) z pozostałościami starodrzewu, nr rej. A-226 z dnia 23.11.1990 r.
16. Dom „Pod Atlasem” przy ul. Kazimierza Wlk. 6 (mur., I poł. XX w.), nr rej. A-244 z dnia 15.07.1991 r.

17. Dom przy ul. Niecałej 2 (mur., 1914 r.) z pozostałościami starodrzewu, nr rej. A-256 z dnia 24.10.1991 r.
18. Dom przy ul. Rynek 14 (mur., I poł. XIX w.), nr rej. A-281 z dnia 31.08.1992 r., nr rej. A-900 z dnia 27.09.2012 r.
19. Dom przy ul. Rynek 18 (mur., I poł. XIX w.), nr rej. A-283 z dnia 31.08.1992 r., nr rej. A-902 z dnia 31.08.2012 r.
20. Dom przy ul. Sanowej 11 (drewniany, poł. XIX w.), nr rej. A-228 z dnia 17.12.1958 r., nr rej. A-769 z dnia 28.02.2012 r.
21. Willa „Julia” przy ul. Słowackiego 49 (mur., 1924 r.), nr rej. A-29 z dnia 24.10. 2000 r.
22. Kamienica przy ul. Sienkiewicza 5 (mur., 1863 r.), nr rej. A-1393 z dnia 25.03.2016 r.
23. Kamienica przy ul. Sobieskiego 12 (mur., 1888-89 r., rozbud. 1929-30r.), nr rej. A-1239 z dnia 17.04.2014 r.
24. Sąd Rejonowy przy ul. Kościuszki 5 (mur., II poł. XIX w.), nr rej. A-241 z dnia 14.06.1991 r.
25. Dom przy ul. Sobieskiego 16 (mur., 1903 r.), nr rej. A-146 z dnia 23.03.2006 r.
26. Dom przy ul. Zamkowej 30 (mur., k. XIX w), nr rej. A-220 z dnia 06.11.1990 r., nr rej. A-504 z dnia 02.03.2011 r.
27. Dawny zajazd przy ul. Traugutta 3 (mur., k. XVIII w.), nr rej. A-218 z dnia 10.02.1958 r.
28. Dom Mianiarzy przy pl. Św. Michała 1 (mur., XVII w.), nr rej A-66 z dnia 27.11.1952 r.
29. Zespół klasztorny OO. Franciszkanów przy ul. Franciszkańskiej 7, nr rej. A-67 z dnia 27.11.1952 r.:
 - Kościół klasztorny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego (mur., 1632-40 r., przebud. w XIX w.).
 - Ogrodzenie klasztorne (mur., XVIII w.).
 - Klasztor (mur., 1717 r. 1722-47 r.).
30. Kościół parafialny pw. Przemienienia Pańskiego przy pl. Św. Michała (mur., 1874-87 r.), nr rej. A-210 z dnia 04.09.1990 r.
31. Pozostałości umocnień obronnych i otoczenie zamku królewskiego (XVI w.), nr rej. A-1198 z dnia 21.11.2013 r.
32. Budynek Rady Powiatowej przy ul. Rynek 1, nr rej. A-1395 z dnia 12.07.2016 r.

Wykaz obiektów zabytkowych ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków miasta Sanoka :

Ul. 3 Maja

1. Kamienica nr 1, mur., 1775-1825 r.
2. Kamienica nr 2, mur., 1680 r.
3. Kamienica nr 3, mur., 1782 r.
4. Kamienica nr 4, mur., 1743 r.
5. Kamienica nr 5, mur., 1782 r.
6. Kamienica nr 7, mur., 1850-1875.

Ul. Franciszkańska

1. Kamienica nr 3, mur., 1700-1810 r.

Ul. Jagiellońska

1. Kapliczka na posesji nr 35, mur., 1800-1899 r.

Ul. Kiczury

1. Kirkut – cmentarz żydowski, ok. 1850 r.

Ul. Korczaka

1. Kryta ujeżdżalnia koni, nr 9, mur., 1890-1899 r.
2. Stajnia w zespole folwarczym, nr 11, mur., 1920-1929 r.
3. Stajnia, nr 12, mur., 1700-1799 r.

Ul. Kosynierów

1. Kapliczka na posesji nr 2, róg z ul. Przasnyską, mur., 1800-1849 r.

Ul. Kólkowa

1. Dzwonnica przy cerkwi, mur., 1927 r.

Ul. Lipińskiego

1. Kapliczka na posesji nr 23, mur., 1800-1825 r.

Ul. Mickiewicza

1. Zespół koszar „nowych”, nr 21, mur., 1912-1914 r.
2. Budynek koszarowy mieszkalny nr 21 A, mur., 1912-1914 r.
3. Budynek koszarowy mieszkalny nr 21 B, mur., 1912-1914 r.
4. Stajnia koszarowa nr 21 D, mur., 1912-1914 r.
5. Arsenał nr 21 F, mur., 1912-1914 r.
6. Budynek koszarowy sztabowo-mieszkalny nr 23, mur., 1912-1914 r.
7. Dom Żołnierza Polskiego nr 24, mur., 1924 r.

Pl. Św. Jana

1. Kamienica nr 1, mur., 1890-1910 r.
2. Kapliczka, mur., 1810 r.

Ul. Plater Emilii

1. Budynek magazynu – koszary, mur., 1900-1910 r.

Ul. Przemyska

1. Kapliczka pomiędzy posesją nr 60 a 62, mur., 1800-1899 r.
2. Kapliczka przy posesji nr 91, mur., 1840-60 r.

Ul. Rynek

1. Kamienica nr 7, mur., 1775-1825 r.
2. Kamienica nr 9, mur., 1900 r.
3. Kamienica nr 10, mur., 1775-1825 r.
4. Kamienica nr 11, mur., 1750-1799 r.
5. Kamienica nr 12, mur., 1775-1799 r.
6. Kamienica nr 20, mur., 1890-1910 r.
7. Kamienica nr 22, mur., 1900-1925 r.

Ul. Sobieskiego

1. Koszary Landwehry, nr 23, mur., 1890-1889 r.

Ul. Świętojańska

1. Schron bojowy Linii Mołotowa – na północ od ul. Świętojańskiej, mur., 1940-1941 r.

Ul. Witkiewicza

1. Budynek koszarowy, nr 1, mur., 1700-1799 r.
2. Dwór, nr 6, mur., 1600-1649 r.
3. Oficyna dworska, nr 8, mur., 1800-1849 r.
4. Schron bojowy Linii Mołotowa – na pn. zach. od osiedla przy ul. Witkiewicza, mur., 1940-1941 r.

Wykaz obiektów zabytkowych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków miasta Sanoka:

Ul. 1000-lecia

1. Dom nr 4.
2. Dom nr 9.
3. Stodoła, nr 15.
4. Dom nr 18.
5. Dom nr 20.
6. Dom nr 26.
7. Pałac nr 83.

Ul. 3 Maja

1. Kamienica nr 1, mur., 1775-1825 r.
2. Kamienica nr 2, mur., 1680 r.
3. Kamienica nr 3, mur., 1782 r.
4. Kamienica nr 4, mur., 1743 r.
5. Kamienica nr 5, mur., 1782 r.
6. Kamienica nr 7, mur., 1850-1875.
7. Kamienica nr 10.
8. Kamienica nr 14.
9. Kamienica nr 15.
10. Kamienica nr 18.
11. Kamienica nr 21.
12. Kamienica nr 23.

Ul. 800-lecia

1. Dom nr 4.

Ul. B. Głowackiego

1. Dom nr 1.
2. Dom nr 5.
3. Dom nr 7.
4. Dom nr 8.
5. Dom nr 10.
6. Dom nr 12.
7. Dom nr 13.
8. Dom nr 16.
9. Dom nr 17.

10. Dom nr 18.
11. Dom nr 19.
12. Dom nr 20.
13. Dom nr 23.
14. Dom nr 25.
15. Dom nr 27a.

Ul. Biała Góra

1. Dom nr 12.
2. Dom nr 13 (budynek wyburzony).
3. Dom nr 17.
4. Dom nr 19.
5. Dom nr 23.
6. Dom nr 25.

Ul. Błonie

1. Dom nr 10.
2. Dom nr 14.

Ul. Cerkiewna

1. Kamienica nr 1.
2. Synagoga, nr 6.

Ul. Ciepła

1. Dom nr 4.
2. Dom nr 6.
3. Dom nr 8.

Ul. Dworcowa

1. Dworzec kolejowy.
2. Dom nr 11.

Ul. Franciszkańska

1. Kamienica nr 3, mur., 1700-1810 r.
2. Kamienica nr 4,
3. Synagoga „Jad Charuzim”, nr 5.
4. Zespół klasztorny OO. Franciszkanów, nr 7.

Ul. Grodka

1. Kamienica nr 2.
2. Dom nr 3.

Ul. Grzegorza z Sanoka

1. Ramerówka, nr 2.
2. Kamienica nr 3.
3. Kamienica nr 4.
4. Kamienica nr 8.
5. Kamienica nr 10.
6. Kamienica nr 12.

Ul. Jagiellońska

1. Kamienica nr 1.
2. Kamienica nr 2.
3. Kamienica nr 4.
4. Kamienica nr 5.
5. Kamienica nr 8.
6. Kamienica nr 9.
7. Kamienica nr 10.
8. Kamienica nr 14.
9. Kamienica nr 16.
10. Kamienica nr 20.
11. Kamienica nr 23.
12. Kamienica nr 25.
13. Kamienica nr 33.
14. Kamienica nr 35.
15. Kapliczka na posesji nr 35, mur., 1800-99 r.
16. Kamienica nr 49.
17. Kamienica nr 52.
18. Kamienica nr 70.

Ul. Kazimierza Wielkiego

1. Kamienica nr 8.

Ul. Kiczury

1. Kirkut – cmentarz żydowski, ok. 1850 r.

Ul. Konarskiego

1. Dom nr 6.
2. Dom nr 13.
3. Dom nr 16.
4. Dom nr 17 (budynek wyburzony).
5. Dom nr 43.
6. Dom nr 47.
7. Dom nr 49.
8. Dom nr 53.
9. Dom nr 55.
10. Dom nr 75.

Ul. Konopnickiej

1. Dom nr 19.
2. Stodoła nr 19.
3. Dom nr 22.

Ul. Korczaka

1. Kryta ujeżdżalnia koni, nr 9, mur., 1890-99 r.
2. Stajnia w zespole folwarczym, nr 11, mur., 1920-29 r.
3. Stajnia, nr 12, mur., 1700-1799 r.

Ul. Kosynierów

1. Kapliczka na posesji nr 2, róg z ul. Przasnyską, mur., 1800-1849 r.

Ul. Kościuszki

1. Budynek Komunalnej Kasy Oszczędności, nr 4.
2. Kamienica nr 16.
3. Kamienica nr 22.

Ul. Kółkowa

1. Dzwonnica przy cerkwi, mur., 1927 r.
2. Cmentarz.

Ul. Krasińskiego

1. Dom nr 10.

Ul. Lenartowicza

1. Dom nr 2.

Ul. Lipińskiego

1. Kapliczka na posesji nr 23, mur., 1800-25 r.
2. Dom nr 37.
3. Ratusz, nr 71.
4. Kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa.
5. Cmentarz.

Ul. Lwowska

1. Dom nr 9.
2. Dom nr 19.
3. Dom nr 19a.

Ul. Matejki

1. Dom nr 11.

Ul. Mickiewicza

1. Dom nr 10.
2. Budynek Towarzystwa Gimnastycznego Sokół, nr 13.
3. Zespół koszar „nowych”, nr 21, mur., 1912-1914 r.
4. Budynek koszarowy mieszkalny nr 21 A, mur., 1912-1914 r.
5. Budynek koszarowy mieszkalny nr 21 B, mur., 1912-1914 r.
6. Stajnia koszarowa nr 21 D, mur., 1912-1914 r.
7. Arsenał nr 21 F, mur., 1912-1914 r.
8. Budynek koszarowy sztabowo-mieszkalny nr 23, mur., 1912-1914 r.
9. Dom Żołnierza Polskiego nr 24, mur., 1924 r.
10. Park miejski.

Al. Najświętszej Marii Panny

1. Cmentarz.

Ul. Niedzielskiego

1. Dom nr 1.
2. Dom nr 2.

Ul. Okrzei

1. Kapliczka na posesji nr 1.

Ul. Piastowska

1. Dom nr 19.
2. Dom nr 61.
3. Dom nr 65.

Ul. Piłsudskiego

1. Kamienica nr 1.
2. Kamienica nr 2.

Pl. Św. Jana

1. Kamienica nr 1, mur., 1890-1910 r.
2. Kapliczka, mur., 1810 r.

Pl. Św. Michała

1. Dom nr 3.
2. Dom nr 5.

Ul. Plater E.

1. Budynek magazynu – koszary, mur., 1900-1910 r.

Ul. Płowiecka

1. Dom nr 3.
2. Dom nr 5.
3. Dom nr 12.
4. Dom nr 13.

Ul. Podgórze

1. Kamienica nr 1.
2. Ochronka żydowska, nr 5.
3. Dom nr 7.
4. Dom nr 17.
5. Dom nr 61 - budynek wyburzony.

Ul. Poprzeczna

1. Dom nr 11.
2. Dom nr 12.
3. Dom nr 14.

Ul. Przemyska

1. Dom nr 13.
2. Dom nr 21.
3. Dom nr 27.

4. Kapliczka pomiędzy posesją nr 60 a 62, mur., 1800-99 r.
5. Kapliczka przy posesji nr 91, mur., 1840-60 r.

Ul. Rymanowska

1. Kaplica cmentarna.
2. Dom nr 57.
3. Dom nr 68.
4. Budynek gospodarczy, nr 68.

Ul. Rynek

1. Siedziba Rady Powiatowej, nr 1.
2. Kamienica nr 7, mur., 1775-1825 r.
3. Kamienica nr 9, mur., 1900 r.
4. Kamienica nr 10, mur., 1775-1825 r.
5. Kamienica nr 11, mur., 1750-1799 r.
6. Kamienica nr 12, mur., 1775-1799 r.
7. Kamienica nr 20, mur., 1890-1910 r.
8. Kamienica nr 21.
9. Kamienica nr 22, mur., 1900-1925 r.

Ul. Schody Franciszkańskie

1. Dom nr 1.

Ul. Sienkiewicza

1. Dom nr 3.

Ul. Sikorskiego

1. Dom nr 3.
2. Dom nr 4.
3. Dom nr 7.

Ul. Słowackiego

1. Dom nr 24.
2. Kapliczka obok posesji nr 51.

Ul. Sobieskiego

1. Gimnazjum, nr 5.
2. Dom nr 6.
3. Kamienica nr 8.
4. Dom nr 9.
5. Kamienica nr 10.
6. Koszary Landwehry, nr 23, mur., 1890-89 r.

Ul. Spokojna

1. Dom nr 4.

Ul. Stolarska

1. Dom nr 19.
2. Dom nr 22.

Ul. Świętojańska

1. Schron bojowy Linii Mołotowa – na północ od ul. Świętojańskiej, mur., 1940-41 r.

Ul. Targowa

1. Dom nr 9.

Ul. Traugutta

1. Dom nr 1.
2. Dom nr 17.

Ul. Witkiewicza

1. Budynek koszarowy, nr 1, mur., 1700-99 r.
2. Dwór, nr 6, mur., 1600-49 r.
3. Oficyna dworska, nr 8, mur., 1800-49 r.
4. Schron bojowy Linii Mołotowa – na pn. zach. od osiedla przy ul. Witkiewicza, mur., 1940-41 r.

Ul. Wschodnia

1. Cmentarz jeńców Radzieckich.

Ul. Zagumna

1. Dom nr 25 - budynek wyburzony.
2. Dom nr 37.
3. Dom nr 44.
4. Dom nr 45.
5. Dom nr 55.
6. Dom nr 65.

Ul. Zamkowa

1. Studnia zamkowa.

Ul. Żwirki i Wigury

1. Dom nr 9.

W zakresie najważniejszych, wybranych zabytków i dziedzictwa kulturowego na terenie miasta Sanoka potencjał kulturowy Sanoka obejmuje:

➤ **Skansen - Park Etnograficzny Muzeum Budownictwa Ludowego**

Na obszarze 38 ha prezentowana jest kultura polsko-ukraińskiego pogranicza ze wschodniej części polskich Karpat. Grupy etnograficzne: Bojkowie, Łemkowie, Pogórzanie i Dolinianie posiadają oddzielne sektory ekspozycyjne dostosowane do fizjografii terenu. Łącznie park etnograficzny tworzy przeszło 160 obiektów. Na terenie skansenu znajduje się również sektor poświęcony historii przemysłu naftowego. Nowością jest sektor prezentujący architekturę galicyjskiego rynku małego miasteczka, z przełomu XIX i XX wieku. Wokół rozległego rynku ustawiono drewniane obiekty, których wnętrza odtwarzają warsztaty rzemieślników, karczmę, urząd gminy, pocztę, remizę strażacką itp. W obiektach tych wygospodarowano również przestrzeń wystawową, dydaktyczną i rekreacyjną.

➤ **Zamek – Muzeum Historyczne**

Pierwotnie gotycki zamek, postawiony w miejscu dawnego, ruskiego grodu, przebudowany w latach 1523-1548 na styl renesansowy. Z dawnej budowli zachowała się do dziś jedynie część centralna. Wzgórze

zamkowe oddzielała od starówki głęboka fosa. Obecnie w murach zamku mieści się Muzeum Historyczne, założone w 1934 roku. Pod dziedzińcem zamkowym znajdują się dwa niemieckie schrony, z lat 1940-1941, element tzw. „Pozycji Granicznej Galicja”. Jeden z nich udostępniono dla zwiedzających.

➤ **Budynek tzw. Zajazdu Zamkowa 2**

Budynek powstał w latach 1775-1799. W XIX w. mieścił się tutaj odwach i apteka. Dziś jest to siedziba dyrekcji Muzeum Historycznego. W jego salach organizowane są konferencje, wykłady oraz wystawy czasowe.

➤ **Archikatedralny Sobór Prawosławny p.w. Świętej Trójcy**

Klasycystyczna budowla wzniesiona w 1784 r. jako parafialna cerkiew grecko-katolicka. Po przyjęciu w 1956 roku prawosławnego kapłana, rozpoczęto odprawianie nabożeństw prawosławnych. 6 września 1983 r. świątynię podniesiono (po raz drugi w dziejach) do rangi katedry, a w 1996 roku – archikatedry. We wnętrzu znajduje się pełny ikonostas z XIX w., barokowe ołtarze boczne z I połowy XVIII w. oraz XVII wieczna Cudowna Ikona Matki Boskiej Sanockiej. Polichromie figuralne i ornamentalne z XIX i XX wieku.

Obok cerkwi znajduje się wolnostojąca dzwonnica z 1827 r. i kamienica z lat: 1905-1908 - kancelaria diecezjalna. W pomieszczeniach dawnej parafii greckokatolickiej mieściło się założone w 1931 roku muzeum łemkowskie.

➤ **Kościół i klasztor OO. Franciszkanów p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego.**

Zbudowany w latach 1632-40, barokowy, później przebudowywany. We wnętrzu późnobarokowe ołtarze oraz Cudowny Obraz Matki Bożej Pocieszenia – Pani Ziemi Sanockiej. W ołtarzu głównym znajduje się krzyż z II połowy XVII wieku. Cenny jest również siedemnastowieczny obraz św. Antoniego, w prawym ołtarzu bocznym oraz polichromie Władysława Lisowskiego z lat trzydziestych XX w.

W kaplicy św. Franciszka odkryto średniowieczne cmentarzysko i mury z XIV w. Na ścianach kaplicy siedemnastowieczne polichromie figuralne. W ołtarzu obraz św. Franciszka z XVIII w.

➤ **Ratusz miejski**

Ratusz z XVIII w. powstał z przebudowy starszej kamienicy, gdzie przeniesiono siedzibę rady miasta po pożarze dotychczasowego ratusza. Gruntownego remontu i rozbudowy dokonano w 1892 r. W 1934 r. ponownie przebudowany - włączono w bryłę sąsiednią kamienicę. Całości nadano charakter jednej budowli. Na froncie lewego skrzydła znajduje się herb miasta, na prawym godło państwowe. Obecnie mieści się tu m.in. Urząd Stanu Cywilnego. Fundamenty starszego ratusza, który spłonął w 1680 r. oznaczono innym kolorem kostki w nawierzchni rynku.

➤ **Budynek dawnej Rady Powiatowej, Rynek 1**

Jest to eklektyczna budowla postawiona przez Austriaków w latach 1875-80 dla potrzeb Rady Powiatowej. Obecnie służy jako siedziba Urzędu Miasta. Na fasadzie budynku mieści się historyczny herb ziemi sanockiej - złoty dwugłowy orzeł na błękitnym polu.

➤ **Kościół farny p.w. Przemienienia Pańskiego, Plac św. Michała**

Zbudowany został w latach 1874-1887, po pożarze wcześniejszego, gotyckiego kościoła p.w. św. Michała. Budowę wież ukończono na początku XX wieku. Projekt budowli wykonał Józef Braunseis. Pierwsze nabożeństwo odprawiono w Boże Narodzenie 1886 r.

We wnętrzu znajdują się dwudziestowieczne polichromie i witraże. W zachodniej nawie znajduje się renesansowe epitafium Sebastiana Lubomirskiego, zm. w 1558 r., pochodzące z poprzedniej świątyni.

➤ **Dom Mansjonarzy, Plac św. Michała 6**

Zbudowany z kamienia w latach 1750-1775 r. z fundacji kanonika przemyskiego Franciszka Goźlińskiego, dla Bractwa Kapłańskiego p.w. Wniebowzięcia NMP. Kolegium mansjonarzy zostało powołane przy sanockiej farze w 1723 r. a zatwierdzone przez biskupa Jana K. Sołtyka w 1724 roku. Obecnie budynek na stanowi siedzibę Młodzieżowego Domu Kultury.

➤ **Synagoga, Rynek 10**

Tzw. „Mała Synagoga” (Klaus Sadogóra, Sadygierer Kłojz) zbudowana w 1924 r. przez chasydów, zwolenników cadyków z Sadogóry. Wejście do niej znajdowało się od strony Rynku oraz od ul. Zamkowej (od strony nieistniejącej już tzw. „Wielkiej Synagogi”). W budynku mieściła się prawdopodobnie również jeszywa (szkoła rabinacka).

➤ **Sala modlitwy – Sztybel, ul. Cerkiewna 6**

Kamienica z prywatną kaplicą żydowską (sztybel - salą modlitwy), zbudowana końcem XIX wieku. Obecnie budynek mieszkalny.

➤ **Synagoga „Jad Charuzim”, ul. Franciszkańska 5**

Ufundowana w 2 poł. XIX w. przez stowarzyszenie rzemieślników żydowskich „Jad Charuzim” (hebr. „dłoń pracowitych”). Obecnie, po przebudowie, budynek przeznaczono na biura i mieszkania.

➤ **Zajazd z XVIII w., dawny szynk „Bacówka”. ul. Traugutta 3**

Budynek dawnego zajazdu, przy drodze do Mrzygłodu. Na początku XIX w. mieścił się w nim szynk „Bacówka”. Obecnie siedziba dyrekcji Muzeum Budownictwa Ludowego.

➤ **Kapliczka św. Jana Nepomucena, pl. św. Jana**

Ufundowana w 1810 r. przez Ksawerego Krasickiego, jako votum, za ocalenie życia podczas salwowania się ucieczką konno stromym zboczem do Sanu, podczas ostatniej obrony zamku przed Austriakami w czerwcu 1809 r.

➤ **Park miejski i kopiec Mickiewicza**

Założony w 1896 r. położony na stokach dominującej nad miastem Góry Parkowej (Stróżni, Aptekarki, Władyczej Góry) - 364 m n.p.m. Rosną tu m.in. orzech turecki, sumak, miłorząb, sosna amerykańska. Na jej szczycie sanocka młodzież usypała w 1898 r. kopiec na cześć Adama Mickiewicza, w setną rocznicę urodzin. Nieopodal kopca mieści się platforma widokowa.

➤ **XVIII i XIX w. zabudowa starówki**

Tworzą ją w większości piętrowe kamienice mieszczańskie oraz budowle użyteczności publicznej, głównie eklektyczne, lecz jest pośród nich szereg obiektów o charakterze secesyjnym. Liczne zdobią interesujące w formie, kute balustrady balkonów. Niektóre z kamienic, szczególnie przy ul. 3 Maja, zachowały oryginalne, drewniane witryny z przełomu XIX i XX w.

➤ **Drewniana cerkiew grecko-katolicka p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego, ul. Kółkowa 5**

Cerkiew zbudowana w 1844 r. We wnętrzu znajduje się, dziewiętnastowieczny ikonostas oraz wyposażenie cerkiewne z XVIII i XIX w. Obecnie pełni funkcję kościoła rzymskokatolickiego. Obok zlokalizowana jest dwukondygnacyjna, murowana dzwonnica parawanowa z pierwszej połowy XX w.

➤ **Greckokatolicka cerkiew parafialna p.w. św. Dymitra**

Zbudowana w latach 1866-1891, w miejscu starszej wzmiankowanej w 1573 r. Od 1969 r. użytkowana jako kościół rzymskokatolicki. W 1982 r. dobudowano do niej nową bryłę kościoła. Odtąd pełniła rolę

kaplicy. W 1993 r. przekazana została ponownie grekokatolikom. Po remoncie w 2005 r. odtworzono wnętrze, z wykorzystaniem ocalałego ikonostasu i ikon z nieistniejących już cerkwi. Obok znajduje się murowana dzwonnica parawanowa, na cmentarzu kaplica grobowa Rylskich i Tchorznickich z XIX w.

➤ **Zespół dworsko-parkowy Mniszek-Tchorznickich, ul. 1000 Lecia**

Pierwotny dwór, z przełomu XVIII i XIX w., przebudowano w 1900 r. Ogrody z XVIII w. przebudowano w drugiej połowie XIX w. - zaś pod koniec XIX w. znacznie powiększono. Z układu przestrzennego z pierwszej połowy XIX w. zachował się dwukondygnacyjny murowany dwór, granice folwarków, ogrodów użytkowych i głównej drogi dojazdowej. W drzewostanie dawnego parku krajobrazowego zachowały się liczne, interesujące gatunki drzew. Obecnie zespół stanowi własność prywatną.

➤ **Zespół parkowo-dworski w Olchowcach, ul. Witkiewicza**

Budynek dworu starościńskiego z XVII w. oraz ze spichlerzem i pozostałością parku krajobrazowego z XVIII w. Do I Wojny Światowej wchodził w skład koszar 13 Galicyjskiego Pułku Piechoty, które tutaj pobudowano w XIX w. W okresie międzywojennym stacjonował 3 batalion, 2 PSPd, a krótko po wojnie 34 Budziszyński Pułk Piechoty. Do 1994 r. znajdował się tu 26 Pułku Czołgów Średnich, następnie MSWiA. Aktualnie dwór jest własnością prywatną, w pozostałych budynkach podworskich funkcjonują instytucje i przedsiębiorstwa.

➤ **Kościół Najświętszego Serca Jezusowego, ul. Lipińskiego**

Kościół parafialny w dzielnicy Posada, eklektyczny, wzniesiony z cegły w latach 1926 - 1931. Poświęcenia świątyni dokonał biskup Antoni Nowak 15 września 1931 roku.

➤ **Kościół Polsko – Katolicki, ul. Słowackiego**

Budynek kościoła polskokatolickiego, z okresu międzywojennego. Jedna z trzech, pierwszych w Polsce świątyni polskokatolickich.

➤ **Ratusz – dawna siedziba Gminy Posada, ul. Lipińskiego**

Zbudowany w latach 1905-1907, zwieńczony wieżą eklektyczny budynek dawnego ratusza Gminy Posada. Miała tu siedzibę placówka policji i areszt. Pozostałe pomieszczenia były wynajmowane. Funkcję ratusza budynek stracił w 1931 r., kiedy Posadę Sanocką przyłączono do Sanoka. Budowlę wieńczy neobarokowa wieża, zbudowana z przeznaczeniem na dzwon alarmowy.

➤ **Budynek głównego dworca kolejowego**

Zbudowany przez Austriaków w 1884 r., po wykonaniu odcinka kolei żelaznej z Zagórza do Jasła. Reprezentuje typową architekturę imperialną państwowych budynków dworcowych dawnej monarchii habsburskiej.

➤ **Secesyjne wille przy ul. Głowackiego**

Malownicza uliczka, na południowym krańcu miasta, gdzie na przełomie XIX i XX wieku, bogaci mieszczenie sanoccy budowali ekskluzywne wille, eklektyczne, z neogotyckimi akcentami. Jedną z najciekawszych jest willa pod nr 27, nazywana „Kocim Zamkiem”.

➤ **Cmentarze przy ul. Rymanowskiej i Matejki**

Cmentarz przy ul. Matejki założono po ogłoszeniu w 21 stycznia 1784 roku przez cesarza Józefa II dekretu o cmentarzach zamiejskich, nakazującego wyprowadzenie cmentarzy poza miejsca zamieszkałe. Nowy cmentarz przy ul. Rymanowskiej założono w 1894 roku. Jego poświęcenia dokonano 2 listopada. Plany cmentarza przy ulicy Rymanowskiej wykonał architekt miejski inż. Władysław Beksiński, który zaprojektował również kaplicę cmentarną. Na cmentarzach znajdują się liczne przykłady zabytkowej

kamieniarki nagrobnej, lokalnej oraz pochodzącej z warsztatów lwowskich i krakowskich. Znajdują się tu również kwatery wojskowe z I i II wojny światowej. Na cmentarzu przy ul. Rymanowskiej zlokalizowany jest grobowiec rodzinny Beksińskich, w którym spoczywa Zdzisław Beksiński i jego syn Tomasz.

➤ **Stary cmentarz żydowski tzw. „Okopisko”, ul. Jagiellońska**

Położony przy ul. Jagiellońskiej, założony ok. 1720 roku. Było to prawdopodobnie rozszerzenie istniejącej wcześniej nekropolii. Przed II wojną światową nie był już użytkowany. Według miejscowej, niepotwierdzonej tradycji, najstarsze pochówki pochodzą z XIV w. Cmentarz został zniszczony w czasie II wojny światowej i w latach pięćdziesiątych a w 1967 roku zlikwidowany. Obecnie na jego miejscu znajduje się duży skwer.

➤ **Cmentarz żydowski na Kiczurach tzw. „Nowy”, ul. Kiczury**

Pozostałości cmentarza żydowskiego, zniszczonego przez Niemców w czasie II wojny światowej. Zachowało się przeszło 50 macew, w tym wiele uszkodzonych. W czasie II wojny światowej miały tu miejsce masowe egzekucje Żydów, co upamiętnia postawiony w latach dziewięćdziesiątych obelisk.

➤ **Cmentarz jeniecki z okresu II wojny światowej, ul. Zaremby**

Znajdują się tu zbiorowe mogiły żołnierzy radzieckich, z obozu jenieckiego założonego przez Niemców w 1941 roku. Funkcjonował do połowy roku 1944. Szacunkowa liczba pochowanych to ok. 20 000 osób.

➤ **Umocnienia tzw. „Linii Mołotowa” - dzielnica Olchowce**

Na terenie miasta znajdują się schrony bojowe, batalionowego punktu oporu „Olchowce” – w którego skład wchodziło 16 żelbetowych bunkrów, jedno i dwukondygnacyjnych. Część z nich zachowała się w całości, część zaś uległa zniszczeniu w latach czterdziestych. Wchodzi one w skład Przemyskiego rejonu Umocnionego tzw. „Linii Mołotowa”. Z ub. wieku zachowały się także dwa niemieckie, żelbetowe schrony graniczne, znajdujące się pod dziedzińcem sanockiego zamku.

W zakresie ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków obowiązuje:

- trwałe zachowanie historycznej formy architektonicznej i substancji budowlanej obiektu wpisanego do rejestru zabytków,
- utrzymanie (ew. rewaloryzacja) otoczenia obiektu zabytkowego zgodnie z historycznym zagospodarowaniem,
- opracowanie rozwiązań inwestycyjnych na podstawie zaleceń konserwatorskich, zgodnie z odpowiednimi przepisami szczególnie dotyczącymi ochrony zabytków.

8.2.3. Stanowiska archeologiczne.

Rejon miasta i otaczające tereny były penetrowane przez człowieka ze zmiennym nasileniem od epoki kamienia. Najstarsze zabytki z epoki kamienia i wczesnej epoki brązu to narzędzia kamienne związane ze stanowiskami archeologicznymi położonymi głównie u podnóża Pogórza Bukowskiego i Gór Słonnych oraz ślad osady na Białej Górze. Bytność człowieka w następnych okresach prehistorycznych w rejonie Sanoka potwierdzają liczne punkty osadnicze z fragmentami ceramiki oraz osady celtyckie i z okresu wpływów rzymskich związane z wielokulturowym stanowiskiem archeologicznym na Białej Górze.

Do cenniejszych stanowisk archeologicznych z zabytkami archeologicznymi z okresu średniowiecza należy gród wczesnośredniowieczny położony w obrębie wzgórza zamkowego, osada otwarta na Białej

Górze (na terenach Muzeum Budownictwa Ludowego) oraz dotychczas gorzej rozpoznane wybrane tereny związane z obiektami sakralnymi i użyteczności publicznej w obrębie zespołu staromiejskiego.

Za najcenniejszy zabytek archeologiczny uznaje się grodzisko zlokalizowane na Białej Górze.

W kwestii ochrony stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków obowiązuje:

- zakaz wszelkiej działalności związanej z pracami ziemnymi, poza badaniami archeologicznymi oraz pracami zabezpieczającymi stanowiska,
- zachowania istniejącego układu topograficznego (np. grodziska),
- pozwolenie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków na wszelkie działania w obrębie stanowiska.

Wykaz stanowisk na archeologicznych na obszarze miasta Sanoka wpisanych do rejestru zabytków:

- nr rej. A-412 z dnia 12.12.1968 r. - grodzisko w Białej Górze , wzgórze zwane „Zamczyskiem” lub „Górą Bony” (XIII w.),
- nr rej. A-496 z dnia 11.12.1968 r., nr rej. C-31 z dnia 04.11.2011 r. - grodzisko wczesnośredniowieczne na Wzgórzu Zamkowym, stanowisko archeologiczne nr 1 (XI-XIII w.),
- nr rej. A-a-77 z dnia 07.09.1992 r. - osada i cmentarzysko z epoki brązu, stanowisko archeologiczne nr 16,
- nr rej. C-30 z dnia 04.11.2011 r. - fosa zamkowa otaczająca Wzgórze Zamkowe, część stanowiska archeologicznego nr 1.

Wykaz stanowisk na archeologicznych na obszarze miasta Sanoka wpisanych do gminnej ewidencji zabytków:

Lp	Nr st. na obszarze	Rodzaj st.	Chronologia stanowiska	AZP
SANOK				
1.	1	zamek	• Neolit - Ślady osadnictwa – fragmenty naczyń • Wczesne średniowiecze – osada, cmentarzysko • Okres nowożytny – XIV/XV w. - zamek	113-78/43
2.	2	osada	• XII-XIII w. - osada /jama/ - fragmenty naczyń • XV-XVI w. – osada /bud. drew./ - fragmenty naczyń • Okres nowożytny – XIV-XV w. - osada /2 studnie/ - fragmenty naczyń	113-78/44
3.	3	osada	• XII-XIII w. - osada - fragmenty naczyń • Okres nowożytny - osada - fragmenty naczyń, kafli	113-78/45
4.	4	Ślady osadnictwa	• Neolit ?- Ślady osadnictwa – siekiera kamienna	113-78/46
5.	5	Ślady osadnictwa	• Neolit - Ślady osadnictwa – motyka kamienna	113-78/47
6.	6	Ślady osadnictwa	• Okres wpływów rzymskich - ślady osadnictwa – sesterce Nerwy 97 r.	113-78/48
7.	7	Ślady osadnictwa	• Okres wpływów rzymskich - ślady osadnictwa – denar Aleksandra Sewera	113-78/49
8.	8	osada	• Okres wpływów rzymskich - ślady osadnictwa – monety rzymskie • Okres nowożytny - osada - fragmenty naczyń	113-78/50
9.	9	Ślady osadnictwa	• Okres wpływów rzymskich - ślady osadnictwa – denar Faustyny II	113-78/51
10.	10	Ślady osadnictwa	• Okres wpływów rzymskich - ślady osadnictwa – monety rzymskie	113-78/52
11.	11	Ślady osadnictwa	• Neolit ?- Ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/53

12.	12	Ślady osadnictwa	• Wczesne średniowiecze - ślady osadnictwa – fragmenty naczyń • Późne średniowiecze – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń • Okres nowożytny – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/54
13.	13	Ślady osadnictwa	• Epoka brązu, okres halsztacki – kultura Gava? - ślady osadnictwa – fragmenty naczyń • Okres wpływów rzymskich – punkt osadniczy – fragmenty naczyń	113-78/55
14.	14	Punkt osadniczy	• Okres wpływów rzymskich ? – punkt osadniczy – fragmenty naczyń	113-78/56
15.	15	Ślady osadnictwa	• okres prehistoryczny - ślady osadnictwa – fragmenty naczyń • Późny okres wpływów rzymskich – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń • Wczesne średniowiecze - ślady osadnictwa – fragmenty naczyń • Późne średniowiecze – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/57
16.	16	Punkt osadniczy	• Późne średniowiecze – punkt osadniczy – fragmenty naczyń, fragmenty zab. metalowych • Okres nowożytny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń	113-78/58
17.	17	Punkt osadniczy	• Wczesne średniowiecze – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń, fragmenty zab. metalowych • Okres nowożytny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń, kafli i narz. kość	113-78/59
18.	18	Punkt osadniczy	• Średniowiecze – punkt osadniczy – fragmenty naczyń i kafli • Okres nowożytny – punkt osadniczy – fragmenty gwoździ, naczynia szklane	113-78/60
19.	19	Ślady osadnictwa	• Neolit - ślady osadnictwa – odłupek krzemieny	113-78/61
20.	20	Punkt osadniczy	• Okres wpływów rzymskich – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń • Wczesne średniowiecze - ślady osadnictwa – fragmenty naczyń • Okres nowożytny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń, kafli, fragment gwoźdź, polepa	113-78/62
21.	21	Punkt osadniczy	• XV-XVI w. – punkt osadniczy - fragmenty naczyń, kości zwierząt	113-78/63
22.	22	Ślady osadnictwa	• Okres ? - ślady osadnictwa – przęślik gliniany	113-78/64
23.	23	Ślady osadnictwa	• Epoka brązu? - ślady osadnictwa – fragmenty naczyń • Średniowiecze - ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/65
24.	24	Ślady osadnictwa	• Późny okres wpływów rzymskich – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/66
25.	25	Ślady osadnictwa	• Okres wpływów rzymskich – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/67
26.	26	Ślady osadnictwa	• Okres prahistoryczny – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/68
27.	27	Ślady osadnictwa	• Późny okres wpływów rzymskich – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/69
28.	28	Punkt osadniczy	• Średniowiecze - ślady osadnictwa – fragmenty naczyń • Okres nowożytny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń	113-78/70
29.	29	Ślady osadnictwa	• Okres prahistoryczny – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/71
30.	30	Ślady osadnictwa	• Okres prahistoryczny – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń • Średniowiecze – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/72
31.	31	Ślady osadnictwa	• Okres prahistoryczny – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/73
32.	32	Ślady osadnictwa	• Okres prahistoryczny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń • Późny okres wpływów rzymskich – osada - fragmenty naczyń • Późne średniowiecze – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/74
33.	33	Ślady osadnictwa	• Okres prahistoryczny – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń • Późny okres wpływów rzymskich – ślady osadnictwa - fragmenty naczyń • Późne średniowiecze – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/75
34.	34	Punkt osadniczy	• Wczesna epoka brązu - ślady osadnictwa – fragmenty narzędzia na	113-78/76

			fragmentcie odłupka Okres nowożytny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń	
35.	35	Ślady osadnictwa	- Okres prahistoryczny – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń - Późny okres wpływów rzymskich – ślady osadnictwa - fragmenty naczyń	113-78/77
36.	36	Punkt osadniczy	- Okres prahistoryczny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń - Okres wpływów rzymskich - ślady osadnictwa – fragmenty naczyń - Okres nowożytny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń	113-78/78
37.	37	Ślady osadnictwa	Późne średniowiecze – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/79
38.	38	Ślady osadnictwa	- Okres prahistoryczny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń - Okres wpływów rzymskich ? - ślady osadnictwa – fragmenty naczyń - Wczesne średniowiecze (XII w.) – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/80
39.	39	Ślady osadnictwa	Neolit/epoka brązu ? - ślady osadnictwa – odłupki z margla	113-78/81
40.	40	Ślady osadnictwa	Późny okres wpływów rzymskich - ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/82
41.	41	Punkt osadniczy	- Okres prahistoryczny – punkt osadniczy – odłupek, fragmenty naczyń - Okres nowożytny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń	113-78/83
42.	42	Ślady osadnictwa	- Okres prahistoryczny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń, łuska krzemienia - Okres wpływów rzymskich - punkt osadniczy – fragmenty naczyń - Wczesne średniowiecze – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń - Późne średniowiecze – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/84
43.	43	Punkt osadniczy	- Okres prahistoryczny – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń - Późny okres wpływów rzymskich - ślady osadnictwa – fragmenty naczyń - Późne średniowiecze – punkt osadniczy – fragmenty naczyń	113-78/85
44.	44	Ślady osadnictwa	- Okres prahistoryczny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń, pseudołuszczeń? - Okres nowożytny – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/86
45.	45	Punkt osadniczy	- Okres prahistoryczny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń - Późne średniowiecze – punkt osadniczy – fragmenty naczyń	113-78/87
46.	46	Punkt osadniczy	- Wczesne średniowiecze – punkt osadniczy – fragmenty naczyń - Okres nowożytny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń	113-78/88
47.	47	Ślady osadnictwa	- Okres prahistoryczny – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń - Okres nowożytny – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/89
48.	48	Punkt osadniczy	- Okres prahistoryczny – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń - Późny okres wpływów rzymskich - ślady osadnictwa – fragmenty naczyń - Okres nowożytny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń	113-78/90
49.	49	Punkt osadniczy	- Okres prahistoryczny – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń - Późny okres wpływów rzymskich - ślady osadnictwa – fragmenty naczyń - Okres nowożytny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń	113-78/91
50.	50	Ślady osadnictwa	- Neolit/wczesna epoka brązu – ślady osadnictwa – amorficzna forma rdzenia - Późny okres wpływów rzymskich - punkt osadniczy – fragmenty naczyń - Późne średniowiecze – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń - Okres nowożytny – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/92
51.	51	Ślady osadnictwa	- Wczesna epoka brązu – ślady osadnictwa – n. wękowie, amorficzna forma rdzenia - Okres nowożytny – ślady osadnictwa – skałka broni palnej	113-78/93
52.	52	Ślady osadnictwa	- Okres prahistoryczny – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń - Późny okres wpływów rzymskich - ślady osadnictwa – fragmenty	113-78/94

			naczyń	
53.	53	Punkt osadniczy	• Wczesna epoka brązu – ślady osadnictwa – skrobacz, amorficzna forma rdzenia • Późne średniowiecze - ślady osadnictwa – fragmenty naczyń • Okres nowożytny – punkt osadniczy – skałka broni palnej, fragmenty naczyń	113-78/95
54.	54	Punkt osadniczy	• Okres prahistoryczny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń • Wczesna epoka brązu – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń • Okres wpływów rzymskich - punkt osadniczy – fragmenty naczyń • Wczesne średniowiecze (VIII w.) - osada – fragmenty naczyń • Okres nowożytny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń, przęślik	113-78/96
55.	55	Punkt osadniczy	• Okres prahistoryczny?/wczesne średniowiecze? – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń • Późne średniowiecze - ślady osadnictwa – fragmenty naczyń • Okres nowożytny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń	113-78/97
56.	56	Osada?	• Wczesna? epoka brązu – osada? – fragmenty naczyń, odłupek	113-78/98
57.	57	Ślady osadnictwa	• Wczesna epoka brązu – ślady osadnictwa – pseudołuszczeń	113-78/99
58.	58	Ślady osadnictwa	• Neolit/wczesna epoka brązu – ślady osadnictwa – półfabrykant siekierki	113-78/100
59.	59	Punkt osadniczy	• Okres prahistoryczny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń • Późny okres wpływów rzymskich - punkt osadniczy – fragmenty naczyń	113-78/101
60.	60	Ślady osadnictwa	• Okres prahistoryczny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń • Okres wpływów rzymskich - ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/102
SANOK – BIAŁA GÓRA				
61.	1	Grodzisko	• Neolit? - ślady osadnictwa – fragmenty naczyń • XII-XIII w. - grodzisko	113-78/103
62.	2	Punkt osadniczy	• Późne średniowiecze - punkt osadniczy – fragmenty naczyń	113-78/104
63.	3	Osada	• Okres prahistoryczny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń • Wczesne średniowiecze (IX-XII w.) - osada – fragmenty naczyń	113-78/105
64.	4	Ślady osadnictwa	• Neolit - ślady osadnictwa – toporek kamienny	113-78/106
65.	5	Ślady osadnictwa	• Okres wpływów rzymskich - ślady osadnictwa – sesterce Nerwy z 97 r.	113-78/107
SANOK – OLCHOWCE				
66.	1	Punkt osadniczy	• Okres prahistoryczny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń • Wczesne średniowiecze - punkt osadniczy – fragmenty naczyń • Późne średniowiecze - punkt osadniczy – fragmenty naczyń	113-78/108
67.	2	Osada	• Okres prahistoryczny/m.in. okres wpływów rzymskich – osada – fragmenty naczyń	113-78/109
68.	3	Ślady osadnictwa	• Okres prahistoryczny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń • Wczesne średniowiecze – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/110
69.	4	Ślady osadnictwa	• Okres prahistoryczny – punkt osadniczy – fragmenty naczyń • Wczesne średniowiecze – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/111
70.	5	Punkt osadniczy	• Okres prahistoryczny – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń • Średniowiecze - punkt osadniczy – fragmenty naczyń	113-78/112
71.	7	Punkt osadniczy	• Okres prahistoryczny – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń • Wczesne średniowiecze - punkt osadniczy – fragmenty naczyń	113-78/113
72.	13	Ślady osadnictwa	• Okres prahistoryczny – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/114
73.	14	Ślady osadnictwa	• Okres wpływów rzymskich – ślady osadnictwa – fragmenty naczyń	113-78/115
74.	6	Osada?	• Wczesne średniowiecze(XI-XII w.) – osada? –	113-79/6
75.	8	Punkt osadniczy	• Epoka brązu/wczesna epoka żelaza – punkt osadniczy – fragmenty ceramiki • Średniowiecze- punkt osadniczy – fragment ceramiki	113-79/7

76.	9	Punkt osadniczy	• Epoka brązu/wczesna epoka żelaza – punkt osadniczy – fragmenty ceramiki • Okres wpływów rzymskich ? – punkt osadniczy – fragment ceramiki • Okres prahistoryczny – punkt osadniczy – fragmenty ceramiki • Wczesne średniowiecze – punkt osadniczy – fragmenty ceramiki • Późne średniowiecze- punkt osadniczy – fragment ceramiki	113-79/8
77.	10	Punkt osadniczy	• Wczesna epoka brązu – punkt osadniczy – fragmenty ceramiki • Epoka brązu/wczesna epoka żelaza – punkt osadniczy – fragment ceramiki • Okres wpływów rzymskich – punkt osadniczy – fragmenty ceramiki • Okres prahistoryczny – punkt osadniczy – fragmenty ceramiki • Średniowiecze – punkt osadniczy – fragment ceramiki	113-79/9
78.	11	Punkt osadniczy	• Epoka kamienia/wczesna epoka brązu – punkt osadniczy – odupek? Z rogowca • Okres wpływów rzymskich – punkt osadniczy – fragmenty ceramiki • Okres prahistoryczny – punkt osadniczy – fragmenty ceramiki • Wczesne średniowiecze – punkt osadniczy – fragment ceramiki	113-79/10
79.	12	Punkt osadniczy	• Neolit – punkt osadniczy – fragment ceramiki • Okres prahistoryczny – punkt osadniczy – fragmenty ceramiki • Epoka brązu/wczesna epoka żelaza – punkt osadniczy – fragmenty ceramiki • Wczesne średniowiecze – punkt osadniczy – fragment ceramiki • Późne średniowiecze- punkt osadniczy – fragmenty ceramiki	113-79/11
80.	16	Osada	• Epoka brązu/wczesna epoka żelaza osada	113-79/12
81.	17	Ślady osadnictwa	• Epoka brązu/wczesna epoka żelaza – ślady osadnictwa – fragmenty ceramiki • Okres prahistoryczny – ślady osadnictwa – fragmenty ceramiki • Wczesne średniowiecze – ślady osadnictwa – fragment ceramiki	113-79/13
82.	18	Punkt osadniczy	• Neolit? – punkt osadniczy – fragment ceramiki • Epoka brązu/wczesna epoka żelaza – punkt osadniczy – fragmenty ceramiki • Okres wpływów rzymskich – punkt osadniczy – fragmenty ceramiki • Okres prahistoryczny – punkt osadniczy – fragment ceramiki • Wczesne średniowiecze – punkt osadniczy – fragmenty ceramiki	113-79/14
83.	19	Ślady osadnictwa	• Późne średniowiecze- ślady osadnictwa – fragment ceramiki	113-79/15

8.2.4. Dziedzictwo kulturowe oraz dobra kultury współczesnej

Na obszarze miasta są zlokalizowane następujące pomniki historii:

- **Pomnik Tadeusza Kościuszki** – w latach 1902-1941 istniał pierwszy pomnik, a od 1962 roku stoi drugi, obecny pomnik Tadeusza Kościuszki. Znajduje się w centrum miasta przy ulicy Tadeusza Kościuszki, przy południowym zboczu Góry Parkowej i wejściu do Parku miejskiego im. Adama Mickiewicza. Zaprojektowali go Józef Marek i Józef Wajda w 1958 roku. Odstąpienie nastąpiło 15 września 1962 roku.
- **Pomnik Wdzięczności Żołnierzom Armii Czerwonej będący hołdem dla żołnierzy poległych podczas II wojny światowej w walkach o wyzwolenie Sanoka** (dawniej pod nazwą Pomnik Wdzięczności Żołnierzom Armii Czerwonej). Znajduje się na Placu Harcerskim przy wschodnim wejściu do parku miejskiego od ulicy Adama Mickiewicza). Został odstąpiony 16 listopada 1977 roku dla upamiętnienia wyzwolenia Sanoka przez Armię Czerwoną w dniu 3 sierpnia 1944 roku.
- **Obelisk zwieńczony rzeźbą orła upamiętniający 125 oficerów i żołnierzy Wojsk Ochrony Pogranicza, poległych w latach 1945-1947 w walkach z UPA.** Znajduje się poniżej budynku Sanockiego Domu Kultury przy ulicy Adama Mickiewicza 24. Projekt wykonał Edmund Królicki.

- **Pomnik ku czci Polaków - ofiar okupanta niemieckiego z lat 1942–1944.** Jest położony przy ulicy Przemyskiej w dzielnicy Olchowce, obok cerkwi Wniebowstąpienia Pańskiego.
- **Pomnik upamiętniający żołnierzy 6 Pomorskiej Dywizji Piechoty 1 Armii Ludowego Wojska Polskiego.** Znajduje się przy ulicy Jana Pawła II obok Gimnazjum nr 4 im. 6 Pomorskiej Dywizji Piechoty (byłej Szkoły Podstawowej nr 7) w dzielnicy Wójtostwo. Projektantem był doc. Józef Galica.
- **Pomnik Grzegorza z Sanoka** upamiętniający Grzegorza z Sanoka. Położony przed budynkiem przy ulicy Teofila Lenartowicza 2, u zbiegu z ulicą Jana III Sobieskiego. Został odsłonięty 27 kwietnia 1986 roku.
- **Pomnik Zdzisława Beksińskiego** upamiętniający artystę malarza, rodowitego sanoczanina Zdzisława Beksińskiego (1929-2005). Znajduje się na sanockim rynku przy frontowej elewacji kamienicy przy ulicy Rynek 14. Autorem rzeźby był Adam Przybysz. Pomnik został odsłonięty 19 maja 2012 roku.
- **Pomnik św. Zygmunta Gorazdowskiego.** Znajduje się przy kościele Chrystusa Króla. Został odsłonięty 30 października 2010 roku.
- **Pomnik Jana Pawła II.** Znajduje się przy kościele Przemienienia Pańskiego. Pomnik odsłonięto w czerwcu 2011 roku. Autorami byli Marek Maślaniec i Agnieszka Świerzowicz.
- **Pomnik kotwice, upamiętniający wodowanie statku morskiego M/S „Sanok”, które miało miejsce 13 maja 1966 roku.**
- **Pomniki czołgi wojskowe:**
 - Pierwszy znajduje się przy ulicy Białogórskiej w dzielnicy Wójtostwo. Stanowi go czołg T-34/85, odsłonięty podczas obchodów Święta Wojska Polskiego 12 października 1982 w 39. rocznicę bitwy pod Lenino.
 - Drugi zlokalizowany jest przy budynku Wojskowej Komendy Uzupełnień przy ulicy Przemyskiej 2 w dzielnicy Olchowce. Stanowi go model BRDM-1, radziecki opancerzony samochód rozpoznawczy z okresu po II wojnie światowej, czołg T-34/85, działko ZIS-5.

Na obszarze miasta zlokalizowane są następujące pomniki historii w postaci krzyży:

- **Krzyż Powstańców znajdujący się na Cmentarzu Centralnym przy ulicy Rymanowskiej.** Dębowy krzyż został postawiony w 1923 roku dla upamiętnienia polskich powstań niepodległościowych.
- **Krzyże upamiętniające śmierć kilkudziesięciu osób (ok. 70) w płomieniach wskutek wybuchu materiałów palnych na terenie fabryki gumy 2 sierpnia 1944 roku (Kolejne krzyże zostały umieszczone przy ulicy Dworcowej u zbiegu z ulicą Mateusza Beksińskiego):**
 - Pierwszy krzyż został ustanowiony w 1945. Obok został posadzona wierzbą płacząca przez Józefa Baszaka.
 - Drugi krzyż, metalowy wraz z tabliczką pamiątkową, został ustanowiony w 1994 roku. W 2014 roku krzyż został usunięty i przeniesiony na Cmentarz Posada w Sanoku.
 - Trzeci krzyż w formie monumentu wraz z tablicą pamiątkową, został odsłonięty przed 70. rocznicą zdarzenia, 14 czerwca 2014 roku.
- **Pomnik Synom Ziemi Sanockiej Poległym i Pomordowanym za Polskę,** znajdujący się na Placu św. Jana. Upamiętnia ofiary walk z II wojny światowej, niemieckich obozów koncentracyjnych, zbrodni katyńskiej, zbrodni UPA – pochodzących z Sanoka i ziemi sanockiej. Wykonawcą był Jan Tutaj. Został odsłonięty w Narodowe Święto Niepodległości 11 listopada 2005 roku.

- **Pomnik w formie krzyża (tzw. „Krzyż Przebłagania”) z tablicą pamiątkową** przy Zespole Szkół nr 1, upamiętniający wiernych obrządku greckokatolickiego pochowanych w tym miejscu, gdzie do XIX wieku znajdowała się cerkiew Narodzenia Najświętszej Maryi Panny z cmentarzem. Pomnik odsłonięto 18 czerwca 2001 roku.
- **Pomnik Golgota Wschodu** upamiętniający pochodzące z Sanoka i Ziemi Sanockiej ofiary zbrodni katyńskiej. Znajduje się w zachodniej części cmentarza, obok domu przedpogrzebowego. Głównym jego elementem jest Krzyż Pamięci Ofiar Polskiej Golgoty Wschodu, poświęcony 10 listopada 2008 roku.
- **Krzyże w Kościele Przemienienia Pańskiego:**
 - Krzyż JHS na prawo przy głównym wejściu.
 - Krzyż na wschodniej elewacji kościoła.
- **Krzyż Misyjny obok Cerkwi św. Dymitra.** Ustanowiony 15 kwietnia 2010 roku.
- **Krzyż Misyjny obok cerkwi Sobór Świętej Trójcy.**
- **Krzyż Misyjny obok cerkwi Wniebowstąpienia Pańskiego** w dzielnicy Olchowce.
- **Krzyż Misyjny obok Kościoła Chrystusa Króla.**

Na obszarze miasta są zlokalizowane następujące kaplice i kapliczki:

- **Kaplica grobowa Rylskich i Tchorznickich** przy ulicy Aleja Najświętszej Marii Panny w dzielnicy Dąbrówka, położona powyżej greckokatolickiej cerkwi św. Dymitra i rzymskokatolickiego kościoła Narodzenia Najświętszej Maryi Panny.
- **Kaplica pogrzebowa (nieczynna) na Cmentarzu Centralnym** przy ulicy Rymanowskiej. Projekt wykonał Władysław Beksiński. Jest w stylu neogotyckim, na planie prostokąta z dwoma ścietymi narożnikami.
- **Kapliczka św. Jana Nepomucena**, położona na placu św. Jana obok Willi Zaleskich. Pochodzi z końca XVIII wieku, co do której przyjmuje się, iż została ufundowana w 1810 roku przez Ksawerego Krasickiego, jako votum, za ocalenie życia podczas salwowania się ucieczką konno, stromym zboczem do Sanu, po nieudanej, ostatniej obronie zamku sanockiego przed Austriakami, w czerwcu 1809 roku.
- **Kapliczka przy ulicy Gajowej**, położona na północnym krańcu miasta za Sanem na Białej Górze. Według różnych źródeł zbudowana w 1922 lub w 1928 roku.
- **Kapliczka przy ulicy Biała Góra na Białej Górze.** Została poświęcona mieszkańcom Białej Góry w Sanoku, deportowanym 5 kwietnia 1940 i ustanowiona w 70. rocznicę tych wydarzeń.
- **Kapliczki przy ulicy Kazimierza Lipińskiego** w dzielnicy Posada:
 - Kapliczka pod wezwaniem Opatrzności Bożej, położona obok dworca autobusowego przy ul. Kazimierza Lipińskiego. Pochodzi z XIX wieku. Zwana „kapliczką Pani Ryniakowej” od nazwiska fundatorki za uzdrowienie jej męża. Znajdują się na niej dwie tablice pamiątkowe.
 - Kapliczka drewniana w kierunku wschodnim od kapliczki pod wezwaniem Opatrzności Bożej.
 - Kapliczka przy zbiegu ulic Kazimierza Lipińskiego i Murarskiej.
- **Kapliczka przy ulicy Jagiellońskiej**, umiejscowiona we wnętrzu kamienicy pod numerem 35. Znajduje się w niej krzyż z przełomu XVIII/XIX wieku i figura Matki Boskiej Bolesnej.

- **Kapliczka przy zbiegu ulic Berka Joselewicza i Cerkiewnej.** Ma formę niezabudowaną, posiada rzeźbę Najświętszej Maryi Panny, na postumencie okrytą zadaszeniem. Powstała po II wojnie światowej.
- **Kapliczka przy ulicy Władysława Sikorskiego.** Ma formę niezabudowaną, posiada rzeźbę Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej, na postumencie okrytą zadaszeniem.
- **Kapliczka przy ulicy Juliusza Słowackiego** (obok budynku Villa Dom Julii) z XIX wieku, wybudowana przez rodzinę Bogdów, z obrazem Matki Bożej Nieustającej Pomocy.
- **Kapliczki przy ulicy Przemyskiej** w dzielnicy Olchowce: jedna w otoczeniu Domu Strażaka, pochodząca z 1 poł. XIX wieku, wcześniej zawierała ikonę św. Mikołaja z XVIII wieku, zawiera obraz Matki Boskiej, św. Józefa i Dzieciątka Jezus; druga z XIX wieku, obecnie zawiera figurę Matki Boskiej, trzecia z ok. 1900 roku, wcześniej zawierająca ikonę Chrystusa Nazareńskiego.
- **Kapliczka przy ulicy Płowieckiej** w dzielnicy Zatorze w stronę wsi Stróże Małe i Płowce.
- **Kapliczka na pamiątkę Jasnogórskich Ślubów Narodu Polskiego** na rogu ulic Romualda Traugutta i Armii Krajowej w dzielnicy Wójtostwo.
- **Kapliczka przy ulicy Sadowej** w dzielnicy Wójtostwo.
- **Kapliczka przy ulicy Ogrodowej** w dzielnicy Błonie.
- **Kapliczka przy ulicy Jana Kochanowskiego** w dzielnicy Błonie.
- **Kapliczka przy ulicy Aleja Szwajcarii** w dzielnicy Błonie.
- **Kapliczka przy ulicy Stefana Okrzei** w dzielnicy Posada.
- **Kapliczka przy ulicy Rymanowskiej 84** w dzielnicy Dąbrówka.
- **Kapliczka przy ulicy 1000-lecia** w dzielnicy Dąbrówka.
- **Kapliczka przy ulicy Batalionów Chłopskich** w dzielnicy Dąbrówka.
- **Kapliczka przy ulicy Aleja Najświętszej Marii Panny** w dzielnicy Dąbrówka.

Na obszarze miasta Sanoka nie ma utworzonych parków kulturowych rozumianych zgodnie z przepisami odrębnymi.

W obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochronie podlegają wszystkie obiekty zabytkowe znajdujące się w rejestrze zabytków, gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków. Przy sporządzaniu miejscowych planów, analizie także podlegają przestrzenie publiczne oraz przeprowadzane są analizy krajobrazowe, wyznaczane są dominanty przestrzenne główne oraz lokalne, wnętrza urbanistyczne, otwarci widokowe. Należy kontynuować te zasady przy opracowywaniu nowych planów miejscowych lub zmian obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego nie przewiduje projektowanych obszarów i formy ochrony zabytków oraz krajobrazu kulturowego na terenie miasta Sanoka.

8.2.5. Uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Ze względu na historyczny charakter Sanoka, należy zwrócić uwagę na wyeksponowanie wartości kulturowych miasta, oraz na sformułowanie szczegółowych zaleceń konserwatorskich odpowiadających współczesnym trendom w tej dziedzinie.

Obecny rozwój myśli konserwatorskiej, wynikający ze zmieniających się uwarunkowań zewnętrznych oraz z rozwijającej się technologii i zdobywanych doświadczeń, stwarza potrzebę zmiany sposobu traktowania tkanki kulturowej Sanoka.

Obecnie wszystkie znane dobra kultury, w tym m. in. architektura drewniana, miejsca pamięci itd., na terenie miasta Sanoka zostały ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków i są chronione na jej podstawie. Na terenie miasta występują liczne, zidentyfikowane dobra kultury współczesnej, które zostały opisane w powyższych rozdziałach.

Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków – dziedzictwo kulturowe nie wpisane do rejestru zabytków, wymagają ochrony na podstawie ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz przepisów odrębnych.

Zagrożeniami dla substancji zabytkowej miasta Sanoka jest m.in. :

- ruch tranzytowy przez teren starego miasta,
- brak infrastruktury technicznej na terenie zabytkowych zespołów,
- degradacja zespołów rezydencjonalnych,
- zagrożenia inwestycjami wielkoobszarowymi o znaczącym wpływie na krajobraz.

9. Krajobraz miasta Sanoka

Krajobraz miejski i otwarty

Urozmaiczone ukształtowanie obszaru miasta oraz terenów otaczających jest jednym z głównych komponentów decydujących o atrakcyjności krajobrazu miasta. Chodzi tutaj zarówno o konfigurację terenów zajętych przez zainwestowanie miasta jak i sąsiadujących z wzniesień Gór Słonnych i Pogórza Bukowskiego. Zalesione pasma obejmują fragment doliny Sanu, która tutaj ma charakter rozległego makrownętrza krajobrazowego. Dominantę krajobrazową tego wnętrza stanowi Góra Parkowa wznosząca się nad terasami meandrującej rzeki San.

Istotne znaczenie dla walorów krajobrazowych miasta mają występujące zasoby tworzone przez układ przestrzenny i jego zabudowę, obiekty i zespoły zabytkowe, elementy kompozycji urbanistycznej i walory kompozycyjne wewnątrz urbanistycznych.

Kolejnym komponentem wzbogacającym krajobraz miasta są cenne kompleksy naturalnych lasów położonych w granicach miasta oraz tereny zieleni urządzonej, a szczególnie park miejski, stanowiące elementy systemu przyrodniczego przenikające tereny zainwestowania miejskiego.

Relacje zachodzące między wymienionymi komponentami w przestrzeni sprawiają, że na obszarze miasta wyróżnić można dwa typy krajobrazu - obszary o krajobrazie miejskim i obszary o krajobrazie otwartym.

Krajobraz miejski jest charakterystyczny dla obszarów położonych w dzielnicy Śródmieście, Błonie, północnej części Dąbrówki, Zatorza i Posady oraz południowej części Wójtostwa.

Obszary reprezentujące typ krajobrazu miejskiego to:

- Obszary o krajobrazie zabytkowym, typowym dla średniowiecznych ośrodków miejskich ze zwartą zabudową ulic i z dużym nasyceniem obiektami zabytkowymi lub posiadającymi wyraźne cechy stylowe.
- Obszary o krajobrazie historycznym z przełomu XIX/XX w. ze zwartą zabudową ulic, reprezentacyjnymi gmachami użyteczności publicznej, willami i założeniami zieleni.
- Obszary o krajobrazie współczesnym, typowym dla zabudowy miejskiej zróżnicowanej pod względem estetycznym i funkcjonalnym,
- Zespoły osiedli wieloblokowych o wyraźnie różniącej się od otoczenia skali i strukturze zabudowy.

- Zespoły zabudowy produkcyjnej o horyzontalnym układzie brył zabudowy.

Obszary o krajobrazie zabytkowym występują w obrębie Zespołu Staromiejskiego.

Krajobraz historyczny z przełomu XIX/XX w. cechuje dzielnica Śródmieście oraz fragmenty dzielnicy Zatorze i Posada. W krajobrazie współczesnym pozostałej części terenów miejskich widoczne są zespoły osiedli wielkoblokowych (Błonie i Wójtowstwo) oraz koncentracje zabudowy produkcyjnej (Dąbrówka i Posada).

Obszary krajobrazu otwartego obejmują prawobrzeżną część miasta, urządzone tereny zieleni i sportu na lewym brzegu Sanu oraz pasmo terenów wzdłuż południowo – zachodniej granicy miasta.

Do obszarów reprezentujących typ krajobrazu otwartego należą:

- Obszary o krajobrazie zielonym, obejmujące zalesione stoki Gór Słonnych i tereny nadbrzeżne rzeki.
- Obszary o krajobrazie rolniczym w południowo - zachodniej części miasta.
- Obszary o krajobrazie podmiejskim, który stanowią zespoły tradycyjnego budownictwa drewnianego z obiektami zabytkowymi, współczesna zabudowa jednorodzinna i teren produkcyjny w otoczeniu terenów rolniczych i zieleni.

Walory krajobrazu Sanoka

Z punktu widzenia potrzeb „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sanoka” najistotniejsze jest wskazanie obszarów o najwyższych i wysokich walorach krajobrazu oraz o krajobrazie dysharmonijnym.

Do obszarów krajobrazu miejskiego o najwyższych walorach należy obszar dawnego miasta lokacyjnego charakteryzujący się w pełni czytelnym układem urbanistycznym, dominującym udziałem zabytkowej zabudowy, znacznym udziałem wewnątrz urbanistycznych o wysokich walorach kompozycyjnych (dominanty, osie kompozycji, komponowane zamknięcia wewnątrz).

Obszary krajobrazu miejskiego o wysokich wartościach cechuje czytelna kompozycja urbanistyczna, widoczny udział zabudowy zabytkowej, częściowo komponowane wnętrza urbanistyczne, liczne atrakcyjne otwarcia widokowe ulic i placów. Do obszarów tego typu zaliczają się dzielnice z przełomu XIX/XX w. (dzielnica Śródmieście, rejon ul. Głowackiego i Konarskiego).

Obszary o krajobrazie współczesnym dysharmonijnym to obszary miasta o rozplanowaniu podporządkowanym układowi dróg polnych, przemieszanej zabudowie współczesnej o nadmiernie zróżnicowanej formie architektonicznej i tradycyjnej, częściowo zdegradowanej oraz o niskich walorach estetycznych zagospodarowania. Obszary tego typu występują w rejonie ul. Szklanej, Zagumnej i Kołtąta oraz ul. Słowackiego po potok Płowiecki.

Do obszarów krajobrazu otwartego o najwyższych walorach zalicza się zazielenione stoki Gór Słonnych ze względu na wysoki stopień naturalności zbiorowisk roślinnych i harmonijność krajobrazu.

Obszary krajobrazu otwartego o wysokich walorach cechują się wysokimi walorami i zagospodarowania terenu i zabudowy, w tym tradycyjnego budownictwa wsi. Należą do nich tereny nadrzeczne obu brzegów, w tym Park Etnograficzny (Muzeum Budownictwa Ludowego), tereny rekreacyjne z wyłączeniem części dzielnicy Olchowce.

Jednym z podstawowych czynników decydujących o atrakcyjności krajobrazu miasta są warunki ekspozycji i percepcji krajobrazu.

Sanok ze względu na urozmaicone ukształtowanie oraz dotychczasowy stan zabudowy i zagospodarowania dysponuje znaczną liczbą ciągów i punktów widokowych umożliwiającą obserwację atrakcyjnej panoramy miasta jak i rozległe wieloplanowe widoki w kierunku terenów otaczających Sanok.

10. Rekomendacje i wnioski zawarte w audycie krajobrazowym lub określenia przez audyt krajobrazowy granic krajobrazów priorytetowych.

Na dzień sporządzania „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sanoka, Sejmik Województwa nie uchwalił audytu krajobrazowego dla województwa podkarpackiego.

11. Warunki i jakość życia mieszkańców, w tym ochrony ich zdrowia.

11.1. Struktura społeczna miasta.

11.1.1. Demografia.

Łączna liczba ludności w mieście Sanok na dzień 31.12.2014 r. wynosiła 38 818 osób.

Średnia gęstość zaludnienia wg danych z 31.12.2014 r. wynosiła 1 019 osób na km² i ma tendencję malejącą w stosunku do lat poprzednich. Dla roku 2012 była to wartość 1 034 osób/km² a w 2013 roku wynosiła 1 025 osób/km².

Zmiany ludnościowe w poszczególnych latach przedstawia poniższe zestawienie:

rok	1995	2002	2015
Liczba mieszkańców ogółem	41 426	40 039	38 880
W wieku przedprodukcyjnym	12 982	9 741	6 532
W wieku produkcyjnym	24 222	25 321	24 774
W wieku poprodukcyjnym	4 222	4 977	7 510

Wg. GUS

Ruch naturalny (31.12.2014 r.) :

	W liczbach bezwzględnych			
	małżeństwa	urodzenia	zgony	Przyrost naturalny
Miasto Sanok	30	314	300	14

Migracje na pobyt stały (31.12.2014 r.) :

	W liczbach bezwzględnych			
	1995	2000	2010	2015
zameldowania	402	332	259	183
wymeldowania	406	465	496	462
zmiana	-4	- 133	-237	-279

Zgodnie z powyższymi tabelami, w mieście obserwuje się spadek liczby ludności. Mają na to wpływ przede wszystkim migracja i emigracja zarobkowa lokalnej ludności.

Liczba osób zamieszkujących poszczególne tereny obrazuje warunki ekofizjograficzne oraz warunki rozwoju urbanistycznego miasta. Duża liczba mieszkańców zajmujących dany teren m. in. związana jest

z występowaniem dobrych warunków fizjograficznych, dobrze rozwiniętą infrastrukturą techniczną oraz komunikacyjną, dostępnością do usług oraz walorami przyrodniczo-środowiskowymi.

Tworząc na terenie miasta przede wszystkim nowe miejsca pracy, wzmacniając zaplecze socjalne, edukacyjne oraz kulturalne oraz wspierając dostępność komunikacyjną, dostępu do infrastruktury technicznej, można uzyskać zmniejszenie ruchów migracyjnych ludności. Mniejsza migracja ludności lokalnej, jak i zwiększający się przyrost naturalny dałby możliwość utrzymania liczby ludności zamieszkującej miasto mniej więcej na stałym poziomie lub przyczyniłby się do wzrostu liczby ludności. W kształtowaniu warunków życia oraz jego wysokiej jakości należy zintegrować możliwość pracy zarobkowej oraz unikatowe walory przyrodnicze miasta i jego okolicy.

Należy także stosować rozwiązania przestrzenne, pozwalające na podniesienie standardu życia w mieście, zarówno ekonomicznego jak i przestrzennego, aby oprócz wstrzymania fali migracyjnej zachęcić migrantów spoza obszaru miasta do osiedlania się w Sanoku. Należy kreować harmonię i ład przestrzenny, co może przyczynić się do promowania miasta jako obszaru o wysokich walorach estetycznych i środowiskowych.

11.1.2. Zatrudnienie.

Miasto Sanok jest czynnikiem oddziaływającym na aktywność zawodową lokalnej ludności ponieważ m. in. stanowi rynek pracy dla mieszkańców, będąc ośrodkiem działalności firm handlowych i usługowych.

Na terenie miasta w roku 2014 i 2015, liczba podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON przedstawiała się następująco:

rok	Ogółem	sektor		Z ogółem					
		publiczny	prywatny	Spółki handlowe					
				razem	W tym z udziałem kapitału zagranicznego	Spółki cywilne	spółdzielnie	Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne	Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą
2014	3735	140	3595	263	29	310	13	140	2692
2015	3711	143	3551	288	31	310	13	156	2927
zmiana	-24	3	-44	25	2	-	-	16	235

Należy zwrócić uwagę na znaczny wzrost udziału osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. Należy stworzyć warunki rozwojowe miasta, aby umożliwić coraz większej ilości osób rozwijanie działalności gospodarczej, nie zapominając o koniecznym pozyskaniu dużych przedsiębiorstw w celu zapewnienia pracy dla znacznej części ludności miasta i okolic.

Należy wyznaczyć możliwości przestrzenne i infrastrukturalne w celu rozwoju ośrodków produkcyjnych i usługowych, które przyczynią się do bogacenia lokalnej społeczności oraz wzrostu jakości życia, przez co nastąpi zahamowanie bezrobocia oraz zatrzymanie procesu narastania biedy.

W celu tworzenia nowych miejsc pracy należy, oprócz wyznaczenia obszarów predysponowanych do lokalizacji nowych inwestycji o charakterze produkcyjno - usługowym (rzemieślniczym), stworzyć programy promujące w celu pozyskania nowych inwestorów. Należy także dostosować kierunki w szkołach profilowanych do lokalnych potrzeb rynkowych.

Należy także zwrócić uwagę na umiejscowienie miasta Sanoka jako miejsca pracy. W 2011 r., w województwie podkarpackim, miasto Sanok z liczbą 8 358 osób, uplasowało się na 4 miejscu pod względem liczby osób przyjeżdżających do pracy.

Bezrobotni powiatu sanockiego i miasta Sanok:

	ogółem						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Powiat sanocki	5 394	5 093	5 430	5 798	6 042	-----	----
Miasto Sanok	-----	-----	-----	-----	2220	1872	1 514

(źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Sanoku)

Bezrobotni miasta Sanok zarejestrowani wg stanu na dzień:

	Bezrobotni ogółem	Bezrobotne kobiety	Z prawem do zasiłku
30.04.2014 r.	2 220	140	39
30.04.2015 r.	1 872	933	241
30.04.2016 r.	1514	736	222

(źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Sanoku)

Stopa bezrobocia w 2015 r., dla powiatu sanockiego, wynosiła na koniec roku 9,9 %. W I kwartale 2016 r. utrzymywała się na wysokości 10,3 %.

Z powyższego zestawienia wynika, że liczba bezrobotnych (zarejestrowanych) w powiecie sanockim z każdym rokiem maleje, co jest cechą pozytywną, aczkolwiek spadek bezrobocia jest w dużej mierze spowodowany malejącą liczbą mieszkańców Sanoka oraz emigracją zarobkową.

Należy także zauważyć, że wzrasta liczba bezrobotnych, którzy są bez pracy zarobkowej dłużej niż rok i nie są ujęci w powyższych tabelach.

Spadek bezrobocia jest związany w głównej mierze ze wzrostem bezrobotnych niezarejestrowanych oraz migracją i emigracją ludności. W celu zatrzymania tendencji wzrostu bezrobocia należy bezwzględnie wprowadzić nowe tereny o przeznaczeniu pod produkcję i usługi oraz wprowadzić programy wpierające rozwój gospodarki na terenie miasta Sanoka. Wyznaczenie nowych terenów wiąże się także z podniesieniem standardów dróg oraz budową nowych, w tym obwodnicy miasta. Należy także zmodernizować linię kolejową.

11.1.3. Struktura usługowa.

Miasto Sanok stanowi główny ośrodek usługowy gminy i powiatu. Znajdują się tu sklepy, banki, punkty usługowe, usługi publiczne, placówki zdrowia itp. itd. W chwili obecnej rotacja placówek bankowych jest bardzo duża. Swoje oddziały mają w Sanoku m. in. Bank Peak SA, Bank Zachodni WBK, BNP Paribas, Bank Polska S.A., Euro Bank S.A., PKO Bank Polski, Podkarpacki Bank Spółdzielczy, Sandander Consumer Bank, Alior Bank, Bank BPH, Citi Handlowy, Credit Agricole, Getin Bank, ING Bank Śląski.

Na terenie miasta funkcjonują:

Szpital

- Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej, ul. 800-lecia 26.
- Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej, ul. Konarskiego 8.

Przychodnie:

- Przychodnia Rejonowa nr 3 SPZOZ ul. Jana Pawła II 38.
- Przychodnia nr 4 ul. Błonie 5.
- Samodzielny Publiczny Miejski Zespół Podstawowej Opieki Zdrowotnej - zespół gabinetów lekarskich ul. Sobieskiego 1.
- Przychodnia Rejonowa nr 1 SPZOZ ul. Lipińskiego 10.
- Przychodnia Specjalistyczna ul. Sobieskiego 10.
- Przychodnia Specjalistyczna ZOZ ul. Przemyska 24.
- Poradnia psychologiczno - pedagogiczna ul. Kościuszki 16.
- Punkt informacyjno - konsultacyjny ds. problemów alkoholowych UM ul. Sobieskiego 1.

Apteki:

- Sieć Aptek Cefarm.
- Sieć Aptek Omega.
- Apteki prywatne o dużej rotacji.

Przy szpitalu funkcjonuje Szpitalny Oddział Ratunkowy (SOR). Przy SOR znajduje się całodobowe lądowisko dla helikopterów. Lotnicze Pogotowie Ratunkowe w Sanoku transportuje do Sanoka pacjentów z całych Bieszczad, często współpracując z Bieszczadzką Grupą GOPR.

Bieszczadzka Grupa GOPR, działająca od 1961 roku, jest jedną z siedmiu grup regionalnych GOPR. Swoim zakresem działania obejmuje obszar Bieszczadów i Beskidu Niskiego. Jej stacja centralna znajduje się w Sanoku, a Rejonowe Stacje Ratunkowe zlokalizowane są w Ustrzykach Górnych i Cisnej. Bieszczadzka Grupa GOPR posiada także dyżurki sezonowe na Połoninie Wietlińskiej i w Dukli. W Rejonowych stacjach Ratunkowych dyżur prowadzony jest całodobowo. Pierwsza akcja ratunkowa została odnotowana 16 grudnia 1961 roku.

W zakresie zabezpieczania społecznego, na terenie miasta, działa Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku.

W zakresie pomocy społecznej działają także:

- Towarzystwo Pomocy im. Świętego Brata Alberta koło w Sanoku, które prowadzi: Dom Bezdomnego Inwalidy, Zakład Opiekuńczo Pielęgnacyjny, jadłodajnię, punkt wydawania odzieży i łaźnię.
- Polski Komitet Pomocy Społecznej realizujący usługi opiekuńcze, specjalistyczne usługi opiekuńcze oraz realizację programu PEAD oraz pomoc w postaci odzieży i żywności.
- Polski Czerwony Krzyż placówka terenowa w Sanoku realizujący usługi opiekuńcze, specjalistyczne usługi opiekuńcze oraz realizację programu PEAD oraz pomoc w postaci odzieży i żywności.
- Towarzystwo Pomocy im. Ks. Zygmunta Gorazdowskiego, prowadzące pomoc finansową dla rodzin oraz wsparcie dla dzieci z rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Miasto Sanok nie posiada statusu uzdrowiska, w związku z czym na jego terenie nie występują zakłady lecznictwa uzdrowiskowego. Najbliższe ośrodki tego typu znajdują się w Rymanowie-Zdroju, Iwoniczu – Zdroju, Polańczyku.

W związku ze starzejącym się społeczeństwem miasta, można predestynować, że zapotrzebowanie na usługi związane z ochroną zdrowia wzrosną w najbliższych latach – także na usługi związane z opieką nad osobami starszymi.

Na terenie miasta zlokalizowane są także obiekty bazy gastronomicznej - 22 restauracje, 12 barów, pizzerii, 9 pubów oraz 6 kawiarni (cukierni). W związku z czym można uznać, że baza gastronomiczna miasta jest dobrze wykształcona i stanowi zaplecze gastronomiczne dla usług turystycznych oraz w zakresie obsługi mieszkańców. Należy zwrócić uwagę, że duża liczba restauracji oraz barów na terenie miasta Sanoka serwuje dania tradycyjnej kuchni polskiej wraz z lokalnymi/regionalnymi specjałami.

Obszar miasta ma dobrze rozwiniętą bazę noclegową. W 4 hotelach (dwa o kategorii 2 gwiazdek oraz dwa o kategorii 3 gwiazdek) znajduje się 225 miejsc noclegowych. W mieście znajdują się także 2 domy wycieczkowe z liczbą 257 miejsc noclegowych oraz pokoje noclegowe z liczbą 61 miejsc. Sanok dysponuje także miejscami noclegowymi w kwaterach prywatnych oraz w domkach turystyczny (kempingowych) oraz w schronisku młodzieżowym PTSM (60 miejsc). Należy rozwijać bazę turystyczną w oparciu o rozwój już istniejących ośrodków lub im podobnych, lokując hotele o podwyższonym standardzie (trzy, cztero i pięć gwiazdkowych) oraz w oparciu o tzw. „turystykę młodzieżową oraz tanią pod względem kosztów” w postaci pól namiotowych oraz miejsc przeznaczonych do parkowania samochodów typu camper.

11.1.4. Obiekty przemysłowe, składowe oraz infrastrukturalne.

Miasto Sanok ma długotrwałą historię produkcyjno-handlową. Tradycją były tu zakłady przemysłowe, w których pracowała większość mieszkańców miasta i okolic.

Obecnie największym zakładem produkcyjnym na terenie miasta jest „Sanok Rubber Company” S. A. (dawny Stomil Sanok S.A.) zajmujący się wyrobem materiałów gumowych i gumowo-metalowych dla motoryzacji, budownictwa oraz farmacji. Na terenie miasta ma swoją siedzibę także „AUTOSAN” S. A., produkujący autobusy, nadwozia pojazdów szynowych, kabiny dla Wojska Polskiego oraz prowadząca usługi przemysłowe.

Przemysł wydobywczy na terenie miasta obejmuje wydobycie gazu ziemnego. Gaz pozyskiwany jest w obrębie obszaru górniczego Sanok – Zabłotce. Eksploatacja gazu ziemnego to główny profil działalności Oddziału PGNIG SA w Sanoku.

Na terenie miasta działała także Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska w Sanoku, która od 2014 r. jest częścią składową spółdzielni mleczarskiej Mlekovita. Na terenie miasta funkcjonują także spółka Ciarko (produkująca okapy kuchenne), spółka Automet Group (projektująca, produkująca i dystrybuująca tworzywa sztuczne na rynek motoryzacyjny), Pass Polska (produkcja części i podzespołów motoryzacyjnych) oraz wiele innych.

Na terenie miasta funkcjonują prywatne przedsiębiorstwa produkcyjne i usługowe, w zakresie:

- artykułów spożywczych,
- materiałów budowlanych,
- artykułów odzieżowych,
- stolarstwa,
- ślusarstwa,
- przetwórstwa tworzyw sztucznych,
- szkła,
- galanterii metalowej.

Struktura przestrzenna terenów produkcyjnych miasta charakteryzuje się:

- lokalizacją zakładów w wydzielonych obszarach tworzących kompleksy przestrzenne oraz w mniejszym zakresie na niewielkich terenach w pobliżu istniejącej zabudowy mieszkaniowej,
- lokalizacją dużych zakładów produkcyjnych w niedalekim sąsiedztwie terenów mieszkaniowych,

- brakiem uzbrojonych i wyznaczonych terenów do prowadzenie działalności gospodarczej (w tym produkcyjnej), które stanowiłyby atrakcyjne oferty terenowe dla inwestorów.

11.2. Infrastruktura społeczna.

11.2.1. Oświata.

Na terenie miasta Sanoka funkcjonują 2 żłobki, 4 przedszkola samorządowe, oraz 3 społeczne placówki wychowania przedszkolnego prowadzone przez zgromadzenia zakonne – finansowane z budżetu miasta Sanoka.

W granicach miasta zlokalizowane są następujące żłobki:

- Żłobek Samorządowy nr 1, ul. Podgórze 24.
- Żłobek Samorządowy nr 2, ul. Traugutta 23.

Na terenie miasta zlokalizowane są następujące przedszkola oraz ochronki:

- Społeczny Ośrodek Wczesnego Nauczania Sanok, ul. Ogrodowa 18 (placówka niepubliczna).
- Samorządowe Przedszkole Publiczne Nr 4 Sanok, ul. Robotnicza 13a.
- Samorządowe Przedszkole Publiczne Nr 1 w Sanoku, ul. Rymanowska 15.
- Samorządowe Przedszkole Publiczne Nr 3 w Sanoku, ul. Podgórze 26.
- Samorządowe Przedszkole Publiczne Nr 2 w Sanoku, ul. Sadowa 11 oraz jego Filia – Oddziały Zerowe, ul. Jana Pawła II 23.
- Ochronka im. Dzieciątka Jezus Sanok, ul. Słowackiego 24 (placówka niepubliczna).
- Ochronka bł. Edmunda Bojanowskiego, ul. Sobieskiego 10 (placówka niepubliczna).

Szkoły podstawowe oraz gimnazja na terenie miasta Sanoka przedstawiają się następująco:

- Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy - Szkoła Podstawowa nr 5 oraz Gimnazjum nr 5– Sanok, ul. Lipińskiego 34.
- Szkoła Podstawowa nr 7, ul. Piastowska 73.
- Szkoła Podstawowa nr 6, ul. Przemyska 80.
- Szkoła Podstawowa nr 4 im. Księdza Zdzisława Jastrzębiec Peszkowskiego, ul. Sadowa 12.
- Szkoła Podstawowa nr 3 im. Tadeusza Kościuszki, ul. Stróżowska 4 .
- Szkoła Podstawowa nr 2, ul. Rymanowska 17.
- Szkoła Podstawowa nr 1 , ul. Al. Szwajcarii 5.
- Gimnazjum nr 4 im. 6 Pomorskiej Dywizji Piechoty, ul. Jana Pawła II 25.
- Gimnazjum nr 3 w Sanoku, ul. Lipińskiego 63.
- Gimnazjum nr 2 im. Królowej Zofii, ul. Jana III Sobieskiego 5.
- Gimnazjum nr 1 w Sanoku im. Grzegorza z Sanoka, ul. Kochanowskiego 2.

Szkoły ponadgimnazjalne i policealne:

- Podkarpacka Szkoła Przedsiębiorczości w Sanoku, ul. Piłsudskiego 8.
- Zespół Szkół nr 5, ul. Sadowa 21.
- Zespół Szkół nr 3, ul. Stróżowska 16.
- Zespół Szkół Nr 2, ul. Stróżowska 15.
- Zespół Szkół nr 1, ul. Sobieskiego 23.
- Specjalny Ośrodek Szkolno - Wychowawczy - Szkoła Przystosowująca do Pracy, ul. Lipińskiego 34.
- Policealne Studium w Sanoku ZDZ w Rzeszowie, ul. Matejki 7A.
- Medyczo - Społeczne Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego, ul. Konarskiego 3.
- II Liceum Ogólnokształcące, ul. Mickiewicza 11 .
- I Liceum Ogólnokształcące, ul. Zagrody 1.

Uzupełnieniem dla w/w jednostek oświatowych jest Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka - Krosno - Filia Sanok zlokalizowana przy ul. Kiczury 16.

Na terenie miasta Sanoka funkcjonują także 2 placówki doskonalenia nauczycieli, są to:

- Centrum Doskonalenia Nauczycieli – Sanok, ul. Stróżowska 15.
- Podkarpackie Centrum Doskonalenia i Doradztwa, ul. Głogowa 1.

Ponadto na terenie miasta funkcjonują niepubliczne szkoły:

- Niepubliczne Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych w Sanoku, ul. Głogowa 1.
- Podkarpacka Szkoła Przedsiębiorczości w Sanoku, ul. Piłsudskiego 8.
- Prywatne Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych "Twoja-Szkoła" w Sanoku, ul. Jana III Sobieskiego 5,
- Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych w Sanoku ZDZ w Rzeszowie, ul. Matejki 7a.
- Liceum Ogólnokształcące w Sanoku, ul. Kochanowskiego 2.
- Policealna Szkoła w Sanoku ul. Kochanowskiego 2.
- Medyczna Szkoła Policealna w Sanoku, ul. Konarskiego 3.
- Prywatna Szkoła Policealna dla Dorosłych "Twoja - Szkoła" w Sanoku, ul. Jana III Sobieskiego 5.

Miasto Sanok ma także uczelnię wyższą będącą pod nadzorem Ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego. Jest to:

- Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jana Grodka, ul. Mickiewicza 21, w której studenci mogą kształcić się w zakresie edukacji artystycznej, w zakresie sztuki muzycznej, ekonomii, filologii polskiej, gospodarki w ekosystemach rolnych i leśnych, mechaniki i budowy maszyn, mechatroniki, nowych mediów, reklamy, kultury współczesnej, pielęgniarstwa, rolnictwa, pedagogiki, pracy socjalnej z elementami organizacji i zarządzania (studia drugiego stopnia), ratownictwa medycznego, gospodarki zasobami na obszarach wiejskich.

Na terenie miasta ma także swoją siedzibę przy ul. Podgórze 25, Państwowa Szkoła Muzyczna im. Wandy Kossakowskiej.

Struktura uczących się w ciągu ostatnich kilku lat:

		2012/2013	2013/2014	2014/2015
Dzieci w żłobkach i klubach dziecięcych	Liczba dzieci	226	224	223
Dzieci w placówkach wychowania przeszkolonego (bez przedszkoli)	Liczba dzieci	165	193	192
Dzieci w przedszkolach	Liczba dzieci	973	1 002	990
Szkolnictwo podstawowe	Liczba uczniów	2 288	2 214	2 273
Szkolnictwo gimnazjalne	Liczba uczniów	1 414	1 349	1 357
Łączna liczba uczących się dzieci w wieku 0-15 lat		5 066	4 982	5 035
Szkolnictwo ponad gimnazjalne		2 236	2 173	2 236

Źródło: GUS

Z powyższych zestawień wynika, że liczba uczących się na przestrzeni kilku lat utrzymuje się na stałym poziomie. Należy dążyć do podtrzymania edukacji w technikach oraz dążyć do specjalizacji młodzieży

w rzemiośle i zdefiniowanych zawodach, które oferowane są w szkołach zawodowych. Specjalizacja i podniesienie jakości edukacji oraz liczby miejsc w szkołach zawodowych może przyczynić się do zmniejszania bezrobocia wśród absolwentów. Edukacja w konkretnym zawodzie może sprzyjać rozwojowi miasta oraz regionu i może przyczynić się do minimalizacji bezrobocia. Ofertę szkół zawodowych należy dostosowywać do zapotrzebowania i kontrolować zmiany zachodzące na rynku pracy.

Należy także zwrócić uwagę, że liczba dzieci w wieku przedszkolnym także utrzymuje się średnio na stałym poziomie.

W związku z powyższym należy utrzymać istniejące jednostki szkolne.

11.2.2. Administracja.

Na terenie gminy funkcję administracyjną sprawuje Urząd Miejski w Sanoku.

Poza tym na terenie miasta zlokalizowane są następujące urzędy i instytucje:

- Starostwo Powiatowe w Sanoku.
- Urząd Stanu Cywilnego.
- Urząd skarbowy w Sanoku.
- Inspektorat ZUS w Sanoku.
- Sad Rejonowy.
- Prokuratura Rejonowa w Sanoku.
- Urząd Celny w Krośnie. Oddział celny Sanok.
- Regionalna Izba Gospodarcza.
- Cech Rzemiosł Różnych.

oraz jednostki organizacyjne i spółki komunalne:

- Sanockie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o.
- Sanockie Przedsiębiorstwo Gospodarki Mieszkaniowej Sp. z o.o.
- Straż Miejska Sanok.
- Komenda Powiatowa Policji.
- MOPS w Sanoku.
- MOSIR Sanok.
- Samodzielny Publiczny Miejski Zespół Podstawowej Opieki Zdrowotnej – Zespół Gabinetów Lekarskich.

Zasięg obsługi ww. organów i instytucji obejmuje poza miastem sąsiednie gminy: Sanok, Komańczę, Tyrawę Wołoską, Bukowsko, Besko, Zarszyn i Zagórz. W strukturze przestrzennej miasta zgrupowania organów i instytucji występuje w rejonie Rynku, ul. Sienkiewicza i ul. Kościuszki. W tym rejonie znajdują się także siedziby lokalnych władz i organów administracji samorządowej miasta Sanoka.

11.2.3. Kultura.

Na terenie miasta Sanoka istnieją placówki z zakresu kultury, są to:

- **Sanocki Dom Kultury (SDK)**, w którym działają: Chór „ADORAMUS”, zespół wokalny „CANTABILE”, formacja tańca towarzyskiego „FLAMENCO”, grupa tańca współczesnego „PRO.GRES”, zespół tańca ludowego „SANOK”, zespół smyczkowy „CON AMORE” i inne. W SDK odbywa się Festiwal im. Adama Didura. SDK posiada także salę kinową, w której realizowane są seanse filmowe.
- **Młodzieżowy Dom Kultury (MDK)**, w którym działają: Młodzieżowa orkiestra dęta, Zespół tańca nowoczesnego „Koraliki”, Zespół wokalny–instrumentalny „Cassiopeia”, Teatr cieni „Gagat”.

- **Osiedlowy Dom Kultury „Gagatek”**, w którym odbywają się: zajęcia taneczne, plastyczne, modelarskie, gimnastyczne oraz ma swoją siedzibę Klub Seniora oraz młodzieżowe zespoły muzyczne.
- **Osiedlowy Dom Kultury „Puchatek”**, w którym działają: koła zainteresowań, zajęcia o charakterze edukacyjnym oraz rekreacyjnym.
- **Muzeum Historyczne**, koncentrujące się na działalności wystawienniczej związanej z najcenniejszą w Polsce kolekcją sztuki sakralnej - w tym cerkiewnej z XII-XX w. oraz współczesnego malarstwa. W muzeum znajduje się największa na świecie (ok. 600 prac) galeria Zdzisława Beksińskiego.
- **Muzeum Budownictwa Ludowego**, eksponujące budownictwo i sztukę ludową regionu oraz organizujące imprezy promujące muzykę ludową i upowszechniające kulturę materialną regionu. Muzeum jest jednym z najważniejszych miejsc Sanoka.
- **Miejska Biblioteka Publiczna.**
- **Biblioteka PWSZ im. Jana Grodka.**
- **Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka – Filia w Sanoku.**
- **BWA – Galeria Sanocka. Pracownia Edukacji Artystycznej.**

Na terenie miasta działa także grupa teatralna tworząca Teatr PP.

Zgodnie z danymi statystycznymi GUS w 2014 r. w bibliotekach i ich filiach zarejestrowanych było 7848 czytelników, którzy średnio wypożyczali 15 woluminów w przeliczeniu na 1 czytelnika, co stanowi liczbę zadowalającą. Niezadowalająca jest natomiast liczba samych zarejestrowanych czytelników.

Dopełnieniem oferty kulturalnej na terenie miasta są kluby i obiekty sportowe, poniżej przedstawiono wybrane:

- Hala widowiskowo – sportowa „Arena Sanok”.
- Stadion Sportowy „Wierchy”.
- Rodzinne Centrum Sportu i Rekreacji „Wiki”.
- Zespół Obiektów sportowych „Ekoball”.
- Tor lodowy „Błonie”.
- Zespół Basenów Kąpieliskowych.
- Energy Fitness Club Energy.
- Fitness Factory.
- Siłownia Master.
- Kręgielnia Bowling Club.
- Korty tenisowe.
- kompleksy sportowe oraz boiska wybudowane, w ramach programu „Moje Boisko Orlik 2010”.

W ciągu roku na terenie miasta odbywają się cykliczne imprezy kulturalne. Są to m. in.:

- Festiwal im. Adama Didura, podczas którego odbywają się liczne warsztaty literackie, fotograficzne, tańca, śpiewu oraz spotkania autorskie i kino artystyczne.
- Kermesz Karpackich Smaków.
- Festiwal „Zaklęte w Drewnie”.
- Jarmark Folklorystyczny odbywający się każdego roku w sanockim skansenie.
- „Europejskie Dni Dziedzictwa”.
- „Sanocki Bartnik”,
- Giełda Staroci „Galicyjska Graciarnia”
- Sanocki Jarmark Ikon.
- Noce Kultury Galicyjskiej.

- Międzynarodowy Wyścig Górski,
- „Dni Sanoka”.
- Międzynarodowe Forum Pianistyczne „Bieszczady bez granic”.
- „Gwiazdy Jazz w SOK”,
- Festiwal Gitarowy i Akordeonowy.
- Jarmark Bożonarodzeniowy.

Miasto jest także współorganizatorem „Bieszczadzkiego lata z książką”. Na terenie miasta działają także liczne stowarzyszenia w postaci stowarzyszeń rejestrowanych, kultury fizycznej oraz uczniowskich klubów sportowych.

11.2.4. Turystyka i rekreacja.

Sanok należy do miejsc bardzo atrakcyjnych pod względem turystyki i rekreacji ze względu na unikatowe walory zabytkowe, przyrodnicze oraz odpowiednią bazę turystyczno – gastronomiczną. Miasto Sanok jest jednym z bardziej interesujących miast średniej wielkości położonych w województwie podkarpackim.

Do atrakcji turystycznych, stanowiący podstawę rozwoju turystycznego miasta, należy zaliczyć:

- zabytki architektoniczne i urbanistyczne miasta,
- bogatą historię miasta,
- sanockie parki (Park Miejski im. A. Mickiewicza),
- sanockie zieleńce: Zieleniec Beksińskiego, Zieleniec „Okopisko”, Zieleniec „Baranowicza, Zieleniec przy ul. Zamkowej, Zieleniec przy Miejskiej Bibliotece Publicznej, Skwer Piłsudskiego, Plac Wolności, Zieleniec MOPS, Zieleniec przy ul. Białogórskiej, Zieleniec Jana Pawła II, Zieleniec „plamy” przy ul. Lipińskiego, Zieleniec przy ul. Krakowskiej I, Zieleniec przy ul. Krakowskiej II, Skwer przy ul. Przemyskiej, Zieleniec przy ul. Rymanowskiej, Skwerek przy ul. Żydowskiej, Zieleniec Staszica/Poprzecznej, Skwer przy ul. Kochanowskiego, Zieleniec przy ul. Kościuszki, Zieleniec Jana Pawła II/Kopernika, Skwerek przy ul. Jana Pawła II, Skwer Traugutta/Staszica, Zieleniec przy ul. Rybickiego 25.
- Muzeum Historyczne z kolekcją ikon w Zamku i galerię Beksińskiego,
- Muzeum Budownictwa Ludowego,
- walory rekreacyjne północnych oraz nadbrzeżnych terenów miasta,
- atrakcyjność turystyczna przyrodniczych obszarów chronionych,
- tereny leśne,
- nietuzinkowe szlaki turystyczne,
- pomniki przyrody,
- bliskość uzdrowisk położonych w Rymanowie – Zdroju oraz Iwoniczu – Zdroju.

Niewątpliwie ciekawą i istotną atrakcją turystyczną jest samo miasto Sanok, którego położenie, historia oraz zabytki są unikatowe w skali krajowej.

Przez miasto Sanok zostały wytyczone następujące piesze szlaki turystyczne:

- **„Czerwony szlak”** - Orli Kamień 518 m n.p.m. Szlak pieszy PTTK wiodący z Sanoka (PKP dw. główny) przez Góry Słonne i Pogórze Przemyskie do Przemyśla. W okolicach Sanoka umożliwia dotarcie na Orlego Kamienia (518 m n.p.m. - szczytu z atrakcyjnymi formami skalnymi oraz punktem

widokowym na Sanok, a także najwyższy szczyt Gór Słonnych – Słonny Wierch (670 m n.p.m.) – przez który przebiega granica miasta.

- **„Niebieski szlak”** - szlak pieszy PTTK wiodący z Sanoka (PKP dw. główny) przez Pohary i Sulitę na Chryszczatą. W okolicach Sanoka umożliwia dotarcie na położony na południe od miasta masyw Wiechy. (Łazy Stróżowskie 521 m n.p.m.)
- **„Żółty szlak”** - łącznikowy szlak PTTK umożliwiający dotarcie z Sanoka (PKP dworzec. główny) do szlaku czerwonego na Orlim Kamieniu. (518 m n.p.m.) W połączeniu z odcinkiem czerwonego szlaku z Orlego Kamienia do Sanoka – Białej Góry, tworzy atrakcyjną trasę spacerową.
- **„Szlak Ikon”** - pieszy, znakowany jest znakami szlaku spacerowego, w kolorze niebieskim. Wiedzie z Sanoka, Doliną Sanu i Parkiem Krajobrazowym Gór Słonnych, poprzez najciekawsze obiekty architektury cerkiewnej w regionie. Przebiega na trasie: Sanok Muzeum Historyczne (Galeria Ikon) – Prawosławny Sobór Katedralny – Muzeum Budownictwa Ludowego – cerkiew w Międzybrodziu – Góra Krzyż – Orle Skały – Słonny Wierch – cerkiew w Tyrawie Solnej – Mrzygłód – góra Przysłup – cerkiew w Hłomczy – cerkiew w Łodzinie – Witryłów – cerkiew w Uluczu – cerkiew w Dobrej – góra Gródek – Kreców – cerkiew w Siemuszowej – cerkiew w Hołuczkowie – Góra Słonna – Wujskie – Granicka – cerkiew w Sanoku – dzielnica Olchowce – Muzeum Historyczne. Jego łączna długość wynosi ponad 70 km. Przebieg trasy i opisy wykonał Robert Bańkosz. Znakowania dokonało PTTK Oddział Ziemia Sanocka.
- **„Szlak Przygód dobrego Wojaka Szwejka”** - znakowany jest znakami szlaku pieszego, czarnymi na żółtym podkładzie. Wiedzie od granicy polsko-słowackiej w Radoszycach, wzgórzami Bieszczad i Beskidu Niskiego oraz Pogórza Bukowskiego nad Doliną Oslawy do Sanoka, a następnie przez Góry Słonne, Pasma Chwaniowa i Liskowate do przejścia granicznego z Ukrainą w Krościenku. Czarne znaki są wyjątkowo malowane na żółtym a nie białym podkładzie, gdyż nawiązują do barw Habsburgów. W miejscach opisanych przez Jarosława Haszka znajdują się stylizowane tablice informacyjne z cytataми z książki oraz informacją historyczną i turystyczną. W wielu miejscach na szlaku umieszczone zostały również stylizowane tablice ze szwejkowskimi sentencjami. Znakowania szlaku dokonało Bieszczadzkie Towarzystwo Cyklistów.
- **„Szlak Rodu Beksińskich”** - Miejski szlak tematyczny w Sanoku poświęcony postaci wybitnego, polskiego artysty Zdzisława Beksińskiego oraz jego rodziny, której przedstawiciele, mieszkający w Sanoku od połowy XIX w. przyczyniali się do rozwoju miasta i regionu oraz sztuki i kultury polskiej. Pierwszym, zasłużonym dla miasta i regionu Beksińskim był Mateusz, który wraz z Walentym Lipińskim, uciekający z Kongresówki po Powstaniu Listopadowym schronili się w Galicji - zamieszkawszy w Sanoku założyli warsztat kotlarski, który sukcesywnie rozwijając się dał początek lokalnemu przemysłowi. Zakład przekształcił się z czasem w Fabrykę Wagonów i Maszyn a z niego wywodzi się współczesna Fabryka Autobusów AUTOSAN S.A. Dziadek Zdzisława Beksińskiego - Władysław był architektem miejskim i autorem wielu projektów budynków w Sanoku, w tym użyteczności publicznej. Ojciec Stanisław, jako inżynier geometra, pracował w wydziale budowlanym magistratu. Także syn artysty – Tomasz wniósł ogromny wkład w kulturę polską jako dziennikarz radiowy, propagator muzyki rockowej, doskonały tłumacz klasyki filmowej z języka angielskiego na polski. Szlak przebiega przez 10 punktów na terenie miasta i jest oznakowany 11 tablicami informacyjnych w formie sztalug malarskich. Stoją one obok Muzeum Historycznego, w którym znajdują się galeria Beksińskiego, w miejscu, gdzie stał dom jego rodzinny, na cmentarzu gdzie spoczywa Zdzisław, wraz z żoną i synem, gimnazjum i liceum do którego uczęszczał i w innych interesujących miejscach związanych z dziejami rodu. Obok podstawowych informacji poszczególnych, mijanych obiektach tablice zawierają fotokod, dzięki któremu można zdobyć więcej o rodzinie Beksińskich i Sanoku. Przebieg trasy opis i znakowanie wykonał Oddział PTTK „Ziemia Sanockiej”.

Przez miasto Sanok zostały wytyczone następujące rowerowe szlaki turystyczne:

- **„Szlak Ikon”** - Rowerowy Szlak Ikon, umożliwia zwiedzenie najciekawszych przykładów architektury cerkiewnej w Bieszczadach i na ich pogórzu. Główna nić szlaku znakowana jest kolorem czerwonym. Odcinki lokalne niebieskim, zaś łącznikowe – żółtym. Korzystając z doskonałego oznakowania przy drogach głównych i lokalnych można dotrzeć do drewnianych i murowanych świątyń prawosławnych i greckokatolickich, Łemków, Bojków, Dolinian oraz mieszkańców Nadsania. W najbliższej okolicy Sanoka warto udać się w Dolinę Sanu do jednej z najstarszych cerkwi w Polsce, położonej na szczycie góry „Dubnyk” klasztornej świątyni w Uluczu. Trasa ta umożliwia poznanie architektury drewnianej najstarszych cerkwi regionu. Szczególnie godna polecenia jest trasa Doliną Osławy. Zachowały się tu nieliczne już przykłady drewnianej architektury wschodniej Łemkowszczyzny, z których na szczególną uwagę zasługują: Rzepedź, Turzańsk (na liście UNESCO), Szczawne (cerkiew oświetlana wyłącznie świecami) Radoszyce, Morochów i leżący nieopodal, choć już w Dolinie Wisłoka – Wisłok Wielki. Szczególnie cenna była, zbudowana w 1802 r. cerkiew w Komańczy, z doskonale zachowanym ikonostasem, polichromiami i wyposażeniem wnętrza, niestety spłonęła doszczętnie we wrześniu 2006 r. Obecna świątynia to jej wierna kopia, odtworzona z dołożeniem wszelkich starań w celu oddania charakteru tej unikatowej świątyni. Dolina Osławy posiada jeszcze jeden walor. Zachowała się tu żywa kultura wschodniej Łemkowszczyzny, stanowi już dużą rzadkość w Bieszczadach i Beskidzie Niskim. W Komańczy działa niewielkie, prywatne muzeum kultury łemkowskiej, prowadzone przez Panią Darię Boiwkę, która nie tylko przechowała do naszych czasów stroje łemkowskie z Komańczy i okolic, pochodzące z XIX i XX w., ale nadal kultywuje tradycje, haftując stroje ludowe i ikony oraz wykonując typowe dla Komańczy „krywulki” czyli ozdoby kobiece, w formie kolorowych, wzorzystych kołnierzy, produkowane z koralików wielkości ziarenka maku. Warta odwiedzenia jest również działająca się w Rzepedzi pracownia Pani Haliny Kroguleckiej, wykonującej niezwykle ikony, inspirowane lokalną tradycją. Jedną z odnóg Szlaku Ikon podąża również w kierunku Ustrzyk Dolnych. Jest to, można powiedzieć, trzecia – w regionie bieszczadzkim „wyspa” zachowanej do dziś, niezwykle interesującej, drewnianej architektury cerkiewnej. Można tu zobaczyć bryły świątyń, uchodzących za jedne z najpiękniejszych nie tylko w Bieszczadach, ale i w Polsce. Wprawdzie wyposażenie wnętrz tutejszych świątyń rzadko zachowało się w całości, jednakże miejscowa ludność, przesiedlona z Sokalszczyzny w 1951 r. wykazała niezwykłą dbałość o zachowanie i estetykę bieszczadzkich cerkwi. Szczególnie interesujące architektonicznie są: Równia, Hoszów, Rabe, Smolnik nad Sanem (na liście UNESCO), Krościenko, Żłobek, Liskowate, Ustianowa, Michniowiec i Bystre. Nieźle zachowane wyposażenie wnętrza posiadają: Czarna, Rabe, Stefkowa, Liskowate i murowana cerkiew w Ustrzykach Dolnych. Wzdłuż szlaku powstają coraz liczniejsze pracownie, kultywujące lub odtwarzające dawne tradycyjne rzemiosła i sztukę oraz ekomuzea – tworzone przez miejscowe społeczności, co pozwala poznać historię i kulturę regionu bieszczadzkiego. Inicjatywę tę podjęła również strona słowacka, która opracowała Szlak Ikon dla regionu snińskiego. Znakowania szlaku dokonało Bieszczadzkie Towarzystwo Cyklistów. Szlak został wykonany ze środków projektowych.
- **„Szlak Przygód Dobrego Wojaka Szwejka – R 63”** - Szlak ten, jest szlakiem międzynarodowym R63, znakowanym znakami rowerowymi – kolorem zielonym. Przebiega od granicy państwowej ze Słowacją w Radoszycach, do granicy państwowej z Ukrainą w Krościenku. Wykonany jest również łącznik z Przemyśla do granicy Państwowej w Medyce. Na odcinku z Krościenka do Lwowa szlak został wyznakowany przez stronę ukraińską. Przebieg tras i opisy wykonał Robert Bańkosz. Znakowania szlaku dokonało Bieszczadzkie Towarzystwo Cyklistów. Po stronie polskiej szlak został wykonany ze środków projektowych.
- **„Szlak Nadszańskich Umocnień”** - Szlak Nadszańskich Umocnień zaczyna się w Solinie, i przebiega wzdłuż Sanu, umożliwiając zwiedzenie umocnień II. wojennych radzieckich tzw. „Linia Mołotowa” i niemieckich z „Granicznego Rejonu Umocnionego Galicja.” Szlak rowerowy znakowany jest

znakami czarnymi, w pobliżu obiektów znajdują się strzałki z odległością do obiektu i azymuty. Dłuższe odcinki dojściowe od głównego szlaku do obiektu znakowane są znakami czarnymi szlaku pieszego. Szlak został szczegółowo opisany na odcinku: Solina – Lesko – Sanok – Dynów – Bachów. Na szlaku znajdują się 3 Punkty Oporu: Lesko, Załuż i Sanok-Olchowce oraz umocnienia polowe na północ od Sanoka i na południe od Leska. Zachowały się również 4 schrony poniemieckie: 2 w Sanoku, w Zagórzu, Weremieniu i Huzelach. W miejscowości Załuż k. Sanoka znajduje się jedyny, zachowany, słowacki cmentarz wojenny z 1941 r. Przebieg tras i opisy wykonał Robert Bańkosz. Znakowania szlaku dokonało Bieszczadzkie Towarzystwo Cyklistów. Szlak został wykonany ze środków projektowych.

- **Szlak „Prawem i Lewem po Ziemi Sanockiej”** - Szlak rowerowy „Prawem i Lewem po Ziemi sanockiej” powstał z inicjatywy Muzeum Historycznego w Sanoku. Kanwą inicjatywy są dzieje szlachty sanockiej przełomu XVI i XVII w. Nazwa szlaku została zaczerpnięta z nieocenionego dzieła Władysława Łozińskiego właśnie pod tytułem „Prawem i Lewem”. Celem tej idei jest wykorzystanie legendy sławnych kondotierów ziemi sanockiej takich jak Dydyńscy czy Aleksander Józef Lisowski twórca oślawionych Lisowczyków. Szlak przebiega wzdłuż Sanu, poczynając od sanockiego zamku, po zamek w Dąbrówce Starzeńskiej. Trasa szlaku: Sanok – Muzeum Historyczne, Dydnia, Niewistka (miejsce urodzenia najśłynniejszego, polskiego kondotiera Jacka Dydyńskiego, nazywanego „Czarną Szablą”) Dąbrówka Starzeńska, gdzie zachował się ruiny zamku należącego do słynnego, szlacheckiego watażki Stanisława Stadnickiego – nazywanego „Diabłem Stadnickim”. W kolejnych latach planowane jest przedłużenie szlaku do stolicy kolejnej ziemi – Przemyśla oraz na południe, na Słowację, gdzie pomiędzy Stropkowem a Humennem doszło do jednej z najważniejszych bitew XVII stulecia, podczas której po raz pierwszy odsunięta została od Wiednia groźba zdobycia go przez siedmiogrodzkiego księcia Gabora Bethela. W bitwie, do której doszło 23 listopada 1619 r., 10 tysięczny oddział Lisowczyków pod dowództwem Walentego Rogawskiego rozgromił korpus Jerzego Rakocznego, wychodząc na tyły wojsk siedmiogrodzkich i zmuszając je do odstąpienia spod Wiednia. Wydarzenie to, zostało nazwane przez historyków „Pierwszą Odsieczą Wiednia”. Muzeum Historyczne w Sanoku, podjęło się organizacji imprez i pokazów historycznych, wykorzystujących staropolskie dzieje ziemi sanockiej i przemyskiej, które były inspiracją dla XIX i XX w. polskich pisarzy i poetów. W Sanoku działa grupa rekonstrukcji historycznej w klimacie XVII w. „Scutum” oraz Pracownia Rekonstrukcji Historycznych „Amictus” wykonująca stroje historyczne z różnych epok. Autorem koncepcji jest Muzeum Historyczne oraz w Sanoku. Znakowania dokonało Bieszczadzkie Towarzystwo Cyklistów.

Przez miasto Sanok zostały wytyczone następujące wodne szlaki turystyczne:

- **„Błękitny San”** - Szlak Wodny „Błękitny San” umożliwia spływ sanem od Zwierzynia, przez Lesko, Sanok, Dynów, Przemyśl, Jarosław, Ulanów do ujścia rzeki do Wisły. Został oznakowany znakami szlaków wodnych i opisany w formie przewodnika. Autorem Szlaku jest Podkarpacka Organizacja Turystyczna. Autorem przewodnika jest Marek Lityński.

Przez miasto Sanok zostały wytyczone następujące samochodowe szlaki turystyczne:

- **„Szlak Architektury Drewnianej”** - Szlak Architektury Drewnianej jest szlakiem drogowym, który obejmuje obiekty architektury drewnianej sakralnej i świeckiej położone na terenie Województwa Podkarpackiego oraz sąsiednich województw. Szlak znakowany jest znakami drogowymi: E 22a, E 22b oraz E 22 c. Jest to jedno z największych działań tego typu w kraju, do którego przyłączyły się województwa: małopolskie, podkarpackie i śląskie. Twórca koncepcji i jej realizatorem jest Polska Organizacja Turystyczna. Łączna sieć zaproponowanych tras w ramach tego szlaku wynosi 3037 km. 9 spośród tras o długości 1202 km znajduje się na terenie województwa podkarpackiego. Łącznie, szlak obejmuje aż 448 obiektów, z czego 127 to zabytki z Województwa Podkarpackiego. 6 z podkarpackich obiektów zostało wpisane na światową listę dziedzictwa UNESCO.

- **„Szlak Rodowych Gniazd Lubomirskich”** - Szlak Rodowy Gniazd Lubomirskich, opracowany przez muzeum w Stalowej Woli oraz Podkarpacką Regionalną Organizację Turystyczną. Obejmuje on miejsca związane z rodem Lubomirskich, poczynając od Rzeszowa przez Przemyśl, Lwów po Starą Luboszę i Podoliniec na Słowacji.
- **„Szlak Naftowy”** - Szlak drogowy, prezentujący obiekty związane z dziejami przemysłu naftowego w Galicji. Biegnie z Województwa Małopolskiego, przez Województwo Podkarpackie na Ukrainę. Szlak nie posiada indywidualnego oznakowania, a jedynie tablice informacyjne w niektórych miejscowościach. Na terenie Sanoka należy do niego sektor historii przemysłu naftowego w Muzeum Budownictwa Ludowego oraz budowle na terenie miasta, związane z dziejami tego przemysłu. Autorem i wykonawcą szlaku jest Lokalna Organizacja Turystyczna „Beskid Niski”.
- **„Szlak Chasydzki”** - szlak Chasydzki jest koncepcją polegającą na stworzeniu międzynarodowego szlaku turystycznego – kulturowego, który łączy miejscowości Polski południowo-wschodniej i krajów z tym obszarem sąsiadujących, w których zachowały się zabytki kultury żydowskiej. Partnerami Fundacji w realizacji projektu są samorządy terytorialne oraz organizacje pozarządowe. Aktualnie Szlak Chasydzki obejmuje 24 miejscowości z terenu województwa podkarpackiego i lubelskiego. Głównym punktem Szlaku Chasydzkiego jest Centrum „Synagoga” znajdujące się w Zamościu.

Na terenie miasta działają następujące usługi turystyczne:

- Stowarzyszenie Przewodników Turystycznych „KARPATY”.
- PTTK Oddział „Ziemia Sanocka”.
- Przedsiębiorstwo Turystyczno-Handlowe AVANTI.
- Biuro Turystyki Kulturowej PAWUK Anna Buk.
- Relaks – Biuro Turystyczno-Usługowe Michał Siekierzyński.
- TURIZMUSAN Jakub Szuryn.
- Kajaki-Sanok Michał Lorenc.
- Centrum Podróży San Travel.

Całość zabytków, walorów przyrodniczych dopełnia infrastruktura związane ze sportem i rekreacją. Miasto Sanok charakteryzuje się turystyką kulturową, krajoznawczą i wypoczynkową. Turystyka na terenie miasta nadal będzie jednym z głównych kierunków rozwoju miasta, w związku z czym należy nadal rozwijać bazę turystyczną oraz podnosić jej standardy. Jest to jedno z najważniejszych uwarunkowań rozwoju miasta.

11.3. Rolnictwo.

Rolnictwo w mieście Sanok nie odgrywa kluczowej roli. Gospodarstwa rolne to przede wszystkim gospodarstwa do powierzchni 1 ha, a rozdrobnienie rolnictwa na omawianym obszarze jest duże. Funkcjonujące gospodarstwa są gospodarstwami produkcji wielokierunkowej. Na dzień 31.12.2014 r. w rejestrze REGON były zarejestrowane 32 podmioty w sektorze rolniczym, co potwierdza, że rolnictwo jest marginalnym kierunkiem rozwoju miasta, co jest zasadne z przestrzenią jaką jest miasto Sanok.

Powierzchnia i użytkowanie gruntów na terenie miasta Sanok :

Użytkowanie terenu	Powierzchnia w ha	Powierzchnia miasta w %
Łąki trwałe	108	2,9
Pastwiska trwałe	307	8,1

Lasy	1 222	32,3
Grunty zadrzewione i zakrzewione	31	0,8

źródło: GUS

12. Zagrożenie bezpieczeństwa ludności i jej mienia.

Na terenie miasta występują udokumentowane tereny zagrożenia powodzią, które zostały wyznaczone na mapach zagrożenia powodziowego oraz zostały opublikowane na Hydroportalu KZGW.

W/w obszary zostały opisane w rozdziale II pkt. 22. Wymagania dotyczące ochrony przeciwpowodziowej.

Na obszarze miasta nie ma zakładów zaliczonych do zakładów o zwiększonym ryzyku (ZZR) lub dużym ryzyku (ZDR) wystąpienia poważnej awarii przemysłowej, zgodnie z kryteriami ilościowo-jakościowym określonymi w rozporządzeniu Ministra Gospodarki z dnia 9 kwietnia 2002 r. w sprawie rodzajów i ilości substancji niebezpiecznych, których znajdowanie się w zakładzie decyduje o zaliczeniu go do zakładu o zwiększonym ryzyku albo zakładu o dużym ryzyku wystąpienia poważnej awarii przemysłowej.

W gospodarce przestrzennej miasta należy stosować następujące zasady służące zabezpieczeniu potrzeb obrony cywilnej:

1. W rejonach budownictwa wielorodzinnego należy przewidywać rezerwę terenów pod budowlę ochronne (schrony, ukrycia, szczeliny).
2. W budynkach produkcyjnych, usługowych, użyteczności publicznej, mieszkalno-usługowych i mieszkalnych – należy na etapie sporządzania planów realizacyjnych przewidzieć schrony i ukrycia.
3. W rejonach budownictwa jednorodzinnego należy przewidywać ukrycia typu II wykonane w podpiwniczeniach budynków przez mieszkańców we własnym zakresie w okresie podwyższonej gotowości obronnej Państwa.
4. Bez względu na typ zabudowy zarezerwować należy tereny pod budowę awaryjnych studni wody pitnej (7,5 l na osobę/ dobę). Odległość studni od budynków mieszkalnych lub zgrupowań ludności powinna wynosić najwyżej 800 m.
5. Istniejące studnie powinny być zabezpieczone przed likwidacją i przystosowane do sprawnego uruchomienia i eksploatacji w sytuacjach kryzysowych.
6. Oświetlenie zewnętrzne (ulice, zakłady pracy) należy przystosować do zaciemniania i wygaszenia.
7. Należy uwzględnić system alarmowania i powiadamiania mieszkańców w wypadku zagrożeń poprzez syreny alarmowe przyjmując promień słyszalności syreny do 300 m.
8. Układ projektowanych i modernizowanych dróg i ulic powinien spełniać następujące warunki:
 - szerokość ulicy powinna uniemożliwić ewentualne zagruzowanie,
 - powinny być połączenia z traktami przelotowymi – zapewniające sprawną ewakuację ludności w okresie zagrożenia,
9. Należy wyznaczyć trasy przejazdu dla pojazdów z toksycznymi środkami przemysłowymi.
10. Wszelkie projektowane na obszarze miasta obiekty o wysokości równej i większej od 50 m npt oraz każdorazowo przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę należy zgłaszać do Sił Powietrznych RP.
11. Należy zachować istniejące lub projektowane obiekty obrony cywilnej.

Na terenie miasta zlokalizowanych jest 11 schronów wolnostojących:

- Autosan S.A., ul. Lipińskiego 109 - 2 schrony, 200 miejsc.
- Przedsiębiorstwo Państwowej Komunikacji Samochodowej, ul. Bema 3 - 1 schron, 100 miejsc.
- Rejon Energetyczny, ul. Lipińskiego 138 - 1 schron, 100 miejsc.

- Sanockie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej, ul. J. Pawła II 59 - 2 schrony, 200 miejsc.
- Rejonowa Straż Pożarna, ul. Przemysłowa 24 - 1 schron, 25 miejsc.
- Dawne Zakłady Mięsne „BEEF-SAN” S.A., ul. E. Orzeszkowej 8 - 2 schrony, 200 miejsc.
- Mlekovita S.A., ul. Przemysłowa 22 - 1 schron, 100 miejsc.
- Zakład Górnictwa Nafty i Gazu, ul. Rymanowska 45, 1 schron, 100 miejsc.

13. Potrzeby i możliwości rozwoju gminy.

13.1. Analizy ekonomiczne, środowiskowe i społeczne

Analizy ekonomiczne

W mieście Sanoku rokrocznie przyjmowany jest projekt budżetu miasta na dany rok oraz Wieloletnia Prognoza Finansowa Miasta Sanoka.

Zgodnie z danymi GUS dochody oraz wydatki budżetu miasta na 1 mieszkańca miasta, w roku 2014 miały wyższy wskaźnik dochodu na jednego mieszkańca niż wydatków:

rok	2013	2014	2015
Dochody ogółem budżetu gminy na 1 mieszkańca w zł	2,7 tyś.	2,9 tyś.	3,2 tyś.
Wydatki ogółem budżetu gminy na 1 mieszkańca w zł	2,8 tyś.	2,9 tyś.	3 tyś.

źródło: GUS

Wybrane wydatki i dochody budżetu miasta w %:

	dochody w %			Wydatki w %			
rok	2012	2013	2014	2012	2013	2014	saldo rok 2014
Rolnictwo i łowiectwo	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Transport i łączność	3,0	4,3	0,6	10,1	12,2	5,0	- 4,4
Gospodarka mieszkaniowa	3,2	4,2	3,8	3,9	1,7	1,6	2,2
Administracja publiczna	0,3	0,3	0,4	8,0	8,1	8,4	- 8,0
Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	0,0	0,1	0,0	0,6	0,6	0,6	- 0,6
Oświata i wychowanie	1,7	2,2	2,5	35,9	35,1	34,5	- 32
Pomoc społeczna i pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	14,3	13,4	13,1	19,5	19,4	19,8	- 6,7
Edukacyjna opieka wychowawcza	0,6	0,4	0,4	2,0	1,9	1,8	- 1,4
Gospodarka komunalna i	2,8	2,1	3,5	5,8	8,0	11,9	- 8,4

ochrona środowiska							
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	1,5	0,1	0,0	2,5	2,5	2,8	-7,5
Kultura fizyczna	1,7	1,1	1,5	6,1	5,5	9,0	- 7,5
Ochrona zdrowia	---	---	--	1,2	0,6	0,7	-----
Dochody od osób prawnych i od osób fizycznych	44,9	47,7	51,1	----	----	---	-----

źródło: GUS

Analizując powyższe dane zwraca się uwagę, że miasto inwestuje w zagadnienia w zakresie transportu i łączności, pomocy społecznej i pozostałych zadań w zakresie polityki społecznej, gospodarki komunalnej i ochrony środowiska oraz kultury fizycznej.

Miasto finansuje także wydatki związane z ochroną zdrowia oraz w zakresie kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

„Wieloletnia Prognoza Finansowa Miasta Sanoka na lata 2016 – 2028” przewiduje znaczne wydatki związane z:

- budowę łączników do obwodnicy miasta Sanoka – budowa trzech łączników zjazdowych (limit do roku 2019) – 10 006 000,00 zł,
- budowę sali gimnastycznej i boiska wielofunkcyjnego przy Gimnazjum Nr 2 w Sanoku (limit do roku 2016) – 1 800 000,00 zł.

Priorytetem dla sanockiego samorządu jest realizacja jak największej ilości zadań inwestycyjnych związanych z planowaną południową obwodnicą miasta.

W związku z powyższymi danymi, należy przyjąć, że miasto w sposób realny planuje wydatki, jednakże realizacja inwestycji, bez pozyskania środków zewnętrznych oraz inwestorów prywatnych, nie jest w stanie (w sposób efektywny) zagwarantować w pełni wykonania zaplanowanych zadań w zakresie infrastruktury zarówno technicznej jak i społecznej.

W związku z charakterem miasta, jego dużym potencjałem turystycznym, należy zagwarantować środki na cele podnoszenia jakości przestrzeni miasta poprzez modernizację istniejących budynków oraz infrastruktury komunikacyjnej. Należy w sposób sukcesywny rewitalizować historyczną tkankę miasta oraz zmieniać oblicze terenów zdegradowanych.

„Wieloletnia Prognoza Finansowa Miasta Sanoka na lata 2016 – 2028” w ramach nowej perspektywy finansowej (funduszy pozyskanych z Unii Europejskiej) planuje do realizacji m.in. kompleksową rewitalizację na terenie MOF Sanok-Lesko oraz przebudowę ulic w dzielnicy Dąbrówka.

Należy dążyć do uzupełniania zabudową działek budowlanych pomiędzy istniejącymi zabudowaniami. Nie należy wyznaczać nowych, wielkopowierzchniowych terenów budowlanych poza już wyznaczonymi w miejscowych planach oraz studium.

W budżecie miasta na rok 2016 przewidziano pulę pieniędzy przeznaczoną na realizację zadań inwestycyjnych. Są to m. in. następujące zadania:

1. Wykonanie sieci wodociągowej na terenie miasta.
2. Zakup wiat przystankowych.
3. Projekt budowy dworca multimedialnego.

4. Budowa łącznika pomiędzy rondem Beksińskiego a obwodnicą.
5. Pomoc finansowa dla Powiatu Sanockiego na realizację zadania przebudowa drogi powiatowej ul. Podgórze w Sanoku.
6. Budowa łączników od ul. Łany i ul. Konopnickiej.
7. Przebudowa dróg miejskich w dzielnicy Dąbrówka.
8. Remonty budynków komunalnych stanowiących własność lub współwłasność Gminy.
9. Remonty na cmentarzach.

Uchwała Budżetowa miasta Sanoka na rok 2016, przewiduje także finansowanie szkół oraz innych podmiotów związanych z oświatą i wychowaniem oraz ochronę zdrowia mieszkańców poprzez finansowanie odpowiednich ośrodków, w tym zwalczanie narkomanii oraz przeciwdziałanie alkoholizmowi.

Działaniem pozytywnym jest ogólne finansowanie kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz kultury fizycznej i sportu na terenie miasta.

Analizy środowiskowe

W celu określenia potrzeb i możliwości rozwojowych miasta w kontekście strefy przyrodniczej, w oparciu o dostępne dokumenty strategiczne i charakteryzujące, określono stan środowiska na terenie miasta Sanoka.

Zgodnie ze "Zrównoważoną Strategią Rozwoju Miasta Sanoka na lata 2013-2024" zdiagnozowano oraz ustalono cele dla miasta Sanoka (pod względem środowiskowym). Są to następujące cele, wdrażane i realizowane przez miasto. Cele strategiczne i operacyjne w zakresie środowiska to:

- Nowoczesna i dobrze rozwinięta infrastruktura techniczna stwarzająca warunki dla zrównoważonego rozwoju miasta.
- Nowoczesna gospodarka wodno-ściekowa i ciepłownicza poprzez:
 - Rozdział kanalizacji ogólnospławnej na kanalizację deszczową i sanitarną.
 - Rozbudowa i modernizacja sieci kanalizacji deszczowej, sanitarnej i wodociągowej.
 - Rozbudowa i modernizacja sieci ciepłowniczej oraz ciepłowni miejskiej.
- Rozwinięty system zbiórki i zagospodarowania odpadów stałych poprzez:
 - Doskonalenie systemu zbiórki i zagospodarowania odpadów stałych, m.in. organizacja sieci punktów zbiórki odpadów segregowanych.
 - Realizacja programów edukacyjnych, akcji, promocji w zakresie ochrony środowiska kierowanych do mieszkańców.
- Zachowane dla przyszłych pokoleń środowisko naturalne.
- Wzrost wykorzystania odnawialnych źródeł energii poprzez:
 - Wyposażanie obiektów miejskich w instalacje wykorzystujące odnawialne źródła energii.
 - Realizacja programów, akcji, promocji w zakresie wykorzystania odnawialnych źródeł energii kierowanych do mieszkańców.

Biorąc pod uwagę przeanalizowane warunki przyrodnicze, występowanie obszarów prawnie chronionych, na terenie miasta nie występują potencjalne konflikty między rozwojem funkcji

produkcyjnych, turystycznych i inwestycyjnych a wymogami przepisów szczególnych w zakresie ochrony środowiska, pod warunkiem dochowania odpowiednich przepisów oraz prowadzenia działań na zasadzie zrównoważonego rozwoju.

Należy dążyć do sukcesywnego skanalizowania i zwodociągowania całego obszaru miasta, co nie jest zadaniem wymagającym bardzo dużych nakładów kapitałowych biorąc po uwagę stopień skanalizowania i zwodociągowania miasta (co jest cechą pozytywną). Wszyscy mieszkańcy powinni być obligatoryjnie podłączanie do sieci wodociągowej i kanalizacyjnej.

Analizy społeczne

W kontekście strefy społecznej "Zrównoważona Strategia Rozwoju Miasta Sanoka na lata 213-2024", analizuje i przewiduje, następujące cele strategiczne:

- Zwiększony poziom zaspokojenia potrzeb społecznych mieszkańców miasta poprzez:
 - Wspieranie samozatrudnienia.
 - Tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi mikroprzedsiębiorczości.
 - Przyciąganie inwestorów.
 - Rozpoznanie oferty lokalnego rynku szkoleń i kształcenia zawodowego.
 - Wspieranie rozwoju bazy turystycznej (zimowej i letniej basen, tor wrotkowy).
 - Większe wykorzystanie istniejącej bazy sportowej.
 - Wspieranie tworzenia wyciągów widokowych.
 - Budowa nowych lokali.
 - Przeznaczanie części lokali miejskich na potrzeby socjalne.
 - Wspieranie przez Miasto inwestycji w zakresie budownictwa komunalnego.
 - Prowadzenie lobby na rzecz stwarzania lepszych możliwości do budowy mieszkań w mniejszych ośrodkach miejskich.
 - Rygorystyczne ograniczenie wjazdu do centrum (oznakowanie uprawnionych pojazdów, monitoring stref).
 - Podnoszenie standardów budowy oraz utrzymania dróg i chodników.
 - Budowa ścieżek rowerowych.
 - Budowa obwodnicy miasta.
 - Budowa skrzyżowań usprawniających jazdę (światła drogowe, prawo i lewo skręty).
 - Podniesienie bezpieczeństwa ul. Krakowskiej i Lipińskiego (działania na rzecz wykonania chodników, sygnalizacji świetlnej, rond przez GDDKiA).
 - Utworzenie domu dziennego pobytu dla osób starszych.
 - Wspieranie tworzenia mieszkań chronionych.
 - Wspieranie tworzenia specjalistycznych placówek wsparcia dla dzieci i młodzieży.
 - Utworzenie domu pomocy społecznej.

Gmina Miasto Sanok także przyjęła „Gminną Strategię Rozwiązywania Problemów Społecznych

dla Miasta Sanoka na lata 2106-2022”, uchwaloną Uchwałą Nr XVIII/153/16 Rady Miasta Sanok z dnia 10 marca 2016 r.

Zgodnie z powyższą strategią zidentyfikowano najważniejsze problemy oraz wyzwania, przed którymi stoi samorząd. Są to:

- przeciwdziałanie skutkom bezrobocia, które w głównej mierze dotyka osoby młode, z niewielkim stażem pracy lub bez doświadczenia zawodowego,
- stworzenie systemu wsparcia dla osób starszych,
- wspieranie rodzin w pełnieniu ich funkcji opiekuńczo-wychowawczych,
- wspieranie działań na rzecz ochrony dzieci i młodzieży,
- zaspokajanie potrzeb w zakresie ochrony zdrowia, zwiększenie dostępności opieki specjalistycznej, w tym geriatrycznej,
- utrzymanie poziomu bezpieczeństwa publicznego,
- usprawnianie lokalnego systemu pomocy społecznej, m. in. poprzez stałe doskonalenie służb społecznych,
- wsparcie sektora pozarządowego działającego w obszarze polityki społecznej oraz podejmowanie współpracy z należącymi do niego organizacjami,
- rozwijanie kapitału społecznego mieszkańców.

W związku z powyższym, sformułowano następujące misje oraz cel strategiczne dla w/w zagrożeń i zadań:

1. Przeciwdziałanie marginalizacji i wykluczeniu społecznemu mieszkańców gminy.
2. Wspieranie rodzin, zapewnienie dzieciom i młodzieży warunków do rozwoju, zwiększenie dostępności opieki zdrowotnej oraz utrzymanie poziomu bezpieczeństwa publicznego.
3. Zintegrowana polityka społeczna.

Wszystkie powyższe działania mają za zadanie poprawę jakości życia mieszkańców oraz wzrost ładu przestrzennego na terenie miasta. W związku z powyższymi programami oraz nie wymienionymi wyżej należy wprowadzać na terenie zabudowy usługi związane z aktywizacją mieszkańców w życiu społecznym oraz kulturalnym.

13.2. Prognozy demograficzne, w tym uwzględniające, tam gdzie to uzasadnione, migracje w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodka wojewódzkiego

Zgodnie z prognozami demograficznymi przeprowadzonymi przez GUS, w powiecie sanockim będzie postępował kryzys demograficzny. Prognoza demograficzna do 2050 roku wskazuje spadek liczby ludności i zmienność struktur demograficznych. Zgodnie z prognozą demograficzną liczba ludności powiatu do 2050 roku zmniejszy się w stosunku do 2016 roku o ok. 17,3 % mieszkańców. W poniższej tabeli zamieszczono prognozowaną demografię zmian struktury społecznej:

rok	ludność powiatu ogółem w wieku					
	ogółem	przedprodukcyjnym*	produkcyjnym	mobilnym	niemobilnym	poprodukcyjnym
2016	95 558	<u>17 336</u>	61 179	37 666	23 513	<u>17 043</u>
2020	94 577	16 564	59 738	35 416	24 322	18 275
2025	93 030	15 548	57 396	31 918	25 478	20 086

2030	91 058	14 135	55 750	28 487	27 263	21 173
2035	88 594	13 031	54 140	25 566	28 574	21 423
2040	85 681	12 101	52 038	23 388	28 650	21 542
2045	82 442	11 381	47 847	21 751	26 096	23 214
2050	79 022	10 786	43 190	20 421	22 769	25 046
* wiek przedprodukcyjny - 0 do 17 lat wiek produkcyjny - od 18 lat do wieku emerytalnego wiek mobilny - od 18 do 44 lat wiek niemobilny - od 45 lat do wieku emerytalnego wiek poprodukcyjny - powyżej wieku emerytalnego			Wiek emerytalny		mężczyźni	kobiety
			2016		66	61
			2020		67	62
			2025		67	63,25
			2030		67	64,5
			2035		67	65,75
			2040		67	67
			2045		67	67
			2050		67	67

źródło: GUS

W poniższej tabeli zamieszczono prognozowaną demografię zmian liczby mieszkańców na terenie miasta Sanoka:

rok	ludność miasta ogółem
2010	39 569
2015	38 880
2016	38 397
Prognoza demograficzna dla miasta Sanoka.	
2020	38 190
2025	37 500
2030	36 810
2035	36 120
2040	35 430
2045	34 740
2050	34 050

źródło: Opracowanie własne.

Zgodnie z wyżej przedstawionymi danymi, na przestrzeni 34 lat nastąpi zmniejszenie ilości mieszkańców powiatu o ok. 17,3 % i o ok. 14 % samego miasta Sanok oraz nastąpi odwrócenie struktury wiekowej – znacznie wzrośnie liczba osób w wieku poprodukcyjnym w strukturze społecznej a zdecydowanie zmniejszy się ilość osób w wieku przedprodukcyjnym, co jest zjawiskiem negatywnym. Należy dążyć do stworzenia warunków dobrego rozwoju wykorzystując uwarunkowania lokalne, aby stworzyć perspektywę rozwoju obszaru oraz godne warunki życia (należy rozwijać infrastrukturę społeczną, tworzyć miejsca pracy oraz wspierać gospodarkę, w tym sektor prywatny).

Znaczny udział w spadającej liczbie ludności, oprócz małej liczby urodzeń, ma migracja ludności do ośrodka wojewódzkiego jakim jest Rzeszów oraz emigracja zagraniczna.

13.3. Możliwości finansowania przez gminę wykonania sieci komunikacyjnej i infrastruktury technicznej, a także infrastruktury społecznej, służących realizacji zadań własnych gminy

Budżet miasta Sanoka jest zbilansowany. Polityka finansowa miasta jest prowadzona w sposób harmonijny oraz jest dostosowana do rzeczywistych możliwości.

Miasto Sanok pozyskuje także dotacje z funduszy unijnych, ale nie stanowią one fundamentu rozwoju miasta, co należy uznać za cechę pozytywną. Działania inwestycyjne są dostosowywane do potrzeb oraz możliwości finansowych. Politykę rozwoju miasta należy także oprzeć o pozyskiwanie przedsiębiorców prywatnych oraz dużych inwestorów.

Zgodnie z ustawą o samorządzie gminnym zaspokajanie zbiorowych potrzeb lokalnego społeczeństwa należy do zadań własnych gminy. Rozwój infrastruktury technicznej jest jedną z kategorii, która jest zadaniem własnym gminy. Zadania własne z zakresu infrastruktury technicznej można podzielić na następujące kategorie:

- wodociągi oraz zaopatrzenie w wodę,
- kanalizacja, oczyszczania ścieków komunalnych,
- odbiór odpadów komunalnych,
- likwidacja wysypisk odpadów,
- zaopatrzenie w gaz,
- zaopatrzenie w energię,
- budowa i utrzymanie dróg gminnych,
- edukacja wynikająca z ustawy o samorządzie gminnym.

Zgodnie z powyższym, gmina realizuje zadania publiczne w celu zaspokojenia potrzeb swoich mieszkańców, odpowiadając tym samym za zapewnienie jakości oraz warunków życia lokalnemu społeczeństwu.

Gminy mają możliwość następujących źródeł finansowania inwestycji infrastrukturalnych:

- dochody własne gminy,
- subwencje,
- dotacje celowe,
- dotacje celowe z funduszy celowych,
- kredyty i pożyczki,
- obligacje komunalne,
- środki ze źródeł pozabudżetowych na zadania własne,
- źródła finansowania ze środków zewnętrznych.

Dochody własne, powiększone o subwencje to podstawowe źródła pozyskiwania przez gminy środków pieniężnych. Dochody własne są kształtowane poprzez władze gminy. Wysokość wpływów z tytułu subwencji zależy od czynników, na które gmina nie ma wpływu, w związku z czym może utrudnić projektowanie inwestycji w dłuższym okresie.

W myśl ustawy o finansach publicznych, gminy mogą zaciągać kredyty i pożyczki oraz emitować papiery wartościowe m. in. na finansowanie wydatków nie znajdujących pokrycia w planowanych dochodach budżetowych.

Przedsięwzięcia inwestycyjne z zakresu infrastruktury technicznej, zapisane w dokumentach planistycznych nie są możliwe do zrealizowania w ciągu jednego roku dlatego też powinny być rozważane w perspektywie dłuższej niż jeden rok oraz ujmowane w kolejnych „Wieloletnich Prognozach Finansowych Miasta Sanoka”.

Miasto planuje systematyczną rozbudowę sieci kanalizacyjnej, co umożliwi podłączenie do zbiorczej sieci kanalizacyjnej. Lata do 2020 roku to też ujęte w poszczególnych uchwałach budżetowych modernizacje i rozbudowy dróg wraz ze ścisłą współpracą z samorządem powiatowym w zakresie remontowania dróg powiatowych.

Kolejnym bardzo istotnym elementem inwestycyjnym dotyczącym infrastruktury społecznej i komunikacyjnej jest budowa południowej obwodnicy miasta.

13.4. Bilans terenów przeznaczonych pod zabudowę

Tereny zabudowy miasta Sanoka – powierzchnia brutto:

lp.	oznaczenie	funkcja	powierzchnia brutto
1.	M	Tereny zabudowy mieszkaniowej miasta Sanoka	433,13 ha
2.	Ms	Tereny zabudowy śródmieścia miasta Sanoka	64,22 ha
3.	MN	Tereny zabudowy mieszkaniowej-jednorodzinnej.	219,19 ha
4.	MW	Tereny zabudowy mieszkaniowej-wielorodzinnej.	79,02 ha
		RAZEM	795,56 ha

Powyższa tabela ukazuje tereny zabudowy brutto tj. tereny o funkcji podstawowej wraz z funkcjami uzupełniającymi oraz terenami biologicznie czynnymi.

Na podstawie obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz dotychczas obowiązującego studium powierzchnie terenów brutto pomniejszono o powierzchnie biologicznie czynną wynoszącą 40 % dla terenów M, 20 % dla terenów Ms, 40 % dla terenów MN, 40 % dla terenów MW, co ukazano w poniższych tabelach.

Tereny zabudowy miasta Sanoka – powierzchnia netto:

lp.	oznaczenie	funkcja	powierzchnia brutto
1.	M	Tereny zabudowy mieszkaniowej miasta Sanoka	259,88 ha
2.	Ms	Tereny zabudowy śródmieścia miasta Sanoka	51,38 ha
3.	MN	Tereny zabudowy mieszkaniowej-jednorodzinnej	131,51 ha
4.	MW	Tereny zabudowy mieszkaniowej-wielorodzinnej	47,41 ha
		RAZEM	271,82 ha

W chwili obecnej na terenie miasta Sanoka przypada 13 450 (dane zgodne z GUS z koniec 2014 r.) mieszkań na 38 880 osób. Daje to wskaźnik 2,89 osób na jedno mieszkanie.

Średnia powierzchnia mieszkalna w Sanoku wynosi 65 m^2 – zgodnie z danymi statystycznymi GUS.

W związku z powyższym na 1 mieszkańca miasta Sanoka przypada $22,49 \text{ m}^2$ powierzchni użytkowej zabudowy mieszkaniowej.

Zapotrzebowanie na łączną powierzchnię użytkową zabudowy mieszkaniowej, w chwili obecnego zainwestowania i z liczbą ludności zgodną z końcem 2015 r. oraz przy wskaźniku 2,89 osób na jedno mieszkanie, wynosi $874\,411,20 \text{ m}^2$ ($874,411 \text{ ha}$).

Maksymalną wysokość zabudowy mieszkaniowej miasta Sanoka (M) ustalono na 2,5 kondygnacji nadziemne (średnio - 1,5 kondygnacji). Maksymalną wysokość zabudowy śródmieścia miasta Sanoka ustalono na 3 kondygnacje nadziemne (średnio - 2,5 kondygnacji). Maksymalną wysokość zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej (MN) ustalono na 2,5 kondygnacji nadziemne (średnio - 1,5 kondygnacji). Maksymalną wysokość zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej (MW) ustalono na 5 kondygnacji nadziemnych.

W obecnym studium zostały zapewnione następujące wartości powierzchni użytkowych:

Tereny zabudowy mieszkaniowej miasta Sanoka (M)

- Maksymalna całkowita powierzchnia użytkowa zabudowy mieszkaniowej miasta Sanoka (M) wynosi: $259,88 \text{ ha} \times 0,7 \times 2,5 \text{ kondygnacje} = 454,79 \text{ ha}$
- Minimalna całkowita maksymalna powierzchnia użytkowa zabudowy miasta Sanoka (M) wynosi: $259,88 \text{ ha} \times 0,7 \times 1 \text{ kondygnacja} = 181,92 \text{ ha}$
- Średnia całkowita maksymalna powierzchnia użytkowa zabudowy miasta Sanoka (M) wynosi: $259,88 \text{ ha} \times 0,7 \times 1,5 \text{ kondygnacja} = 272,871 \text{ ha}$

Należy zauważyć, że tereny zabudowy miasta Sanoka, dopuszczają w swoich zapisach oprócz zabudowy mieszkalnej lokowania zabudowy usług nieuciążliwych oraz nieuciążliwej produkcji i rzemiosła, drobnej wytwórczości oraz usługi administracyjne, zdrowia, oświaty i kultu religijnego, usługi sportu i rekreacji, tereny zieleni publicznej i izolacyjnej. W związku z powyższym dla terenów zabudowy miasta Sanoka wprowadzono wskaźnik korygujący wynoszący 30%.

W związku z powyższym maksymalna całkowita powierzchnia użytkowa zabudowy miasta Sanoka (M) wynosi: $121,27 \text{ ha} \times 0,7 \times 2,5 \text{ kondygnacje} = 212,22 \text{ ha}$.

Tereny zabudowy śródmieścia miasta Sanoka (Ms)

Dla terenów zabudowy śródmieścia miasta Sanoka (Ms) dopuszcza się w ramach zabudowy zabudowę mieszkaniową, lokowanie na równych zasadach zabudowy usług nieuciążliwych oraz nieuciążliwej produkcji, rzemiosła, drobnej wytwórczości, usług zdrowia, oświaty i kultu religijnego, tereny sportu i rekreacji, miejsca parkingowe w formie placów parkingowych oraz wszelkie inne formy zabudowy związane z funkcjonowaniem śródmieścia miasta.

W związku z szerokim pasmem funkcji ustalono orientacyjny, potencjalnie możliwy procentowy podział funkcji:

- zabudowa mieszkaniowa – 25 %,
- zabudowa usługowa – 30 %,
- usługi sportu i rekreacji – 5 %,
- usługi oświaty i kultu religijnego, zdrowia – 20%,

- produkcji – 5 %,
- infrastruktura techniczna – 15 %.

Następujące wskaźniki warunkują planowanie usług publicznych w studium i miejscowych planach zostały ujęte w powyższym zestawieniu:

Oświata:

- przedszkola - 0,90 m² powierzchni terenu na 1 mieszkańca;
- szkoły podstawowe i gimnazja - 2,0 m² na 1 mieszkańca;
- szkoły ponadpodstawowe – 4,3 m² na 1 mieszkańca;

Zdrowie i opieka społeczna:

- żłobek – 0,14 m² na 1 mieszkańca;
- placówka podstawowej służby zdrowia – 0,22 m² na 1 mieszkańca;

Kultura:

- domy i ośrodki kultury – 0,1 m² na 1 mieszkańca;
- biblioteki – 0,08 m² na 1 mieszkańca;
- usługi ponadpodstawowe – 2 m² na 1 mieszkańca;;

Rekreacja i sport:

- tereny zieleni wypoczynkowej i rekreacji (w tym place zabaw i gier sportowych, parki, zieleńce) – 10 m² na 1 mieszkańca;
- tereny sportu powszechnego (boiska, baseny, itp.) – 4 m² na 1 mieszkańca;

Maksymalna całkowita powierzchnia użytkowa zabudowy śródmieścia miasta Sanoka (Ms) wynosi w podziale na funkcje:

- zabudowa mieszkaniowa – 25 % x 51,38 ha x 0,7 x 2,5 kondygnacje = 22,48 ha
- zabudowa usługowa – 30 % x 51,38 ha x 0,7 x 2,5 kondygnacje = 46,97 ha
- usługi sportu i rekreacji – 5 % x 51,38 ha x 0,7 x 1 kondygnacja = 1,80 ha
- usługi oświaty i kultu religijnego, zdrowia - 20% x 51,38 ha x 0,7 x 2,5 kondygnacje = 17,98 ha
- produkcji – 5 % x 51,38 ha x 0,7 x 1 kondygnacja = 1,80 ha
- infrastruktura techniczna – 15 % x 51,38 ha x 0,7 x 1 kondygnacja = 5,39 ha

Tereny zabudowy mieszkaniowej-jednorodzinnej (MN)

- Maksymalna całkowita powierzchnia użytkowa terenów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej (MN) wynosi: 131,51 ha x 0,7 x 2,5 kondygnacje = 230,14 ha
- Minimalna całkowita powierzchnia użytkowa terenów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej (MN) wynosi: 131,51 ha x 0,7 x 1 kondygnacja = 92,06 ha
- Średnia całkowita maksymalna powierzchnia użytkowa zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej (MN) wynosi: 131,51 ha x 0,7 x 1,5 kondygnacja = 138,09 ha

Tereny zabudowy mieszkaniowej-jednorodzinnej (MW)

- Maksymalna całkowita powierzchnia użytkowa terenów zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej (MW) wynosi: 47,41 ha x 0,7 x 5 kondygnacji = 165,93 ha
- Minimalna całkowita powierzchnia użytkowa terenów zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej (MW) wynosi: 47,41 ha x 0,7 x 1 kondygnacja = 33,19 ha

Łącznie maksymalna całkowita powierzchnia użytkowa zabudowy mieszkalnej na terenie miasta Sanoka wynosi 873,34 ha.

Tereny przewidziane pod zabudowę mieszkaniową w wariantcie maksymalnym mają na terenie miasta łączną wartość **873,34 ha** pow. użytkowej, co przy zapotrzebowaniu na łączną powierzchnię użytkową zabudowy mieszkaniowej z liczbą ludności zgodną z końcem 2015 r. wynoszącą **874,411 ha** jest wartością idealną.

W chwili obecnej rezerwa terenowa pod nową zabudowę mieszkaniową, usługową oraz produkcyjną jest wystarczająca w perspektywie 30 lat oraz spełnia warunki wyznaczone w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r.

13.5. Stan prawny gruntów.

Na obszarze miasta większość terenów stanowi własność prywatną.

Miasto Sanok jest w posiadaniu : 745,27 ha gruntów, w tym:

- Grunty zabudowane i niezabudowane zurbanizowane stanowią ok. 47,05 ha.
- Grunty leśne i zadrzewienia: 157,80 ha.
- Drogi: 107,18 ha.
- Tereny rekreacyjno - wypoczynkowe: 45,90 ha.
- Grunty rolne: 367,47 ha.
- Tereny różne i nieużytki: 18,02 ha.
- Grunty pozostałe: 1,90 ha.

Miasto jest także w posiadaniu powierzchni mieszkań i lokali użytkowych w ilości: 52 891,18 m², w tym:

- Mieszkania komunalne: 30 598 m².
- Mieszkania socjalne: 2 440 m².
- Lokale użytkowe: 18 744,53 m².
- Hala targowa 1 108,65 m².

Na terenie miasta znajdują się także grunty gminne przekazane w użytkowanie wieczyste osobom fizycznym i prawnym. Jest ich 97,36 ha.

Gmina Miasta Sanoka posiada także, na terenie miasta, w użytkowaniu wieczystym nieruchomości, której właścicielem jest Skarb Państwa na powierzchni 4,06 ha.

W związku z tym należy spodziewać się, że większość inwestycji na terenie miasta będzie miała charakter prywatny lub w przypadku inwestycji celu publicznego konieczne będzie wykupywanie terenów od mieszkańców.

14. Występowanie obiektów i terenów chronionych na podstawie przepisów odrębnych.

14.1. Występowanie obszarów naturalnych zagrożeń geologicznych.

Na terenie miasta Sanoka nie występują obszary naturalnych zagrożeń geologicznych, które zostały udokumentowane w Państwowym Instytucie Geologicznym.

Powyższy Instytut opracowuje mapę osuwisk i terenów zagrożonych ruchami masowymi. Jednakże po przeprowadzeniu prac terenowych natrafiono na obecność osuwisk w obrębie Góry Parkowej. Część osuwisk w powyższym obszarze jest czynna a część nieczynna.

14.2. Występowanie udokumentowanych złóż kopalin, zasobów wód podziemnych oraz udokumentowanych kompleksów podziemnego składowania dwutlenku węgla.

Na terenie miasta Sanoka nie występują udokumentowane zasoby wód podziemnych oraz kompleksów podziemnego składowania dwutlenku węgla. Na terenie miasta zlokalizowane jest:

- Złoże gazu ziemnego „Sanok-Zabłotce”, numer złoża: GZ nr 4655. Jest to złoże zagospodarowane. Eksploatacja złoża rozpoczęła się 01.01.1951 r. Powierzchnia złoża wynosi 34,000 ha.
- Złoże surowców ilastych ceramiki budowlanej „Zabłotce”, numer złoża: IB 2234 jest to złoże zasobów w kat. C1 z jakością w kat. B, teren poddany jest rekultywacji w kierunku leśnym. Powierzchnia złoża wynosi 8,504 ha.
- Złoże kruszywa naturalnego (piasku) „Sanok-Olchowce”, numer złoża: KN 5818. Powierzchnia złoża wynosi 0,352 ha.

15. Występowanie terenów górniczych wyznaczonych na podstawie przepisów odrębnych.

Na obszarze miasta występują następujące obszary i tereny górnicze, które dotyczą wydobycia gazu:

- „Sanok - Zabłotce – 2” - teren górniczy o powierzchni 991 452 m².
- „Sanok - Zabłotce – 2” - obszar górniczy (nr w rejestrze: 2/1/172).

16. Stan systemów komunikacji i infrastruktury technicznej.

Miasto Sanok obsługiwane jest zróżnicowanym układem drogowym. Drogi krajowe na terenie miasta zapewniają połączenia tranzytowe regionalne.

Drogi powiatowe i gminne zapewniają połączenia lokalne.

Układ drogowy Sanoka ma charakter mieszany, obwodnicowo - rusztowy. Ewolucja tego układu wynikała ze stopniowego dostosowywania się układu historycznego miasta średniowiecznego do potrzeb wynikających z postępującej urbanizacji i motoryzacji.

Kształt sieci ulicznej, szczególnie śródmieścia, determinują czynniki fizjograficzne:

- historyczne położenie miasta w zakolu Sanu,
- usytuowanie centrum miasta na wzgórzu, przy Zamku,
- możliwości rozwoju miasta pierścieniowo, wokół góry Aptekarki,
- kierunki dróg wylotowych.

Sanok leży w węźle dróg zewnętrznych, na kierunku:

- Krosno - Przemyśl, droga krajowa nr 28 przebiegająca przez miasto,
- Rzeszów - Sanok, droga wojewódzka nr 886 (na terenie gminy Sanok, włączenie do układu drogowego tuż przed granicą miasta),
- Sanok - Ustrzyki Dolne, droga krajowa nr 84.

Ruch tranzytowy w kierunku Przemyśla przebiega w ciągu drogi krajowej nr 28. Do czasu wybudowania drogowego obejścia północnego, wszystkie relacje między-dzielnicowe przebiegały przez centrum miasta. Obecnie uporządkowania wymaga część południowa miasta.

Drogi krajowe przebiegające przez miasto:

- droga krajowa nr 28 (Zator – Medyka),
- droga krajowa nr 84 (Sanok - Lesko - Ustrzyki Dolne - granica państwa).

Drogi powiatowe:

- 2230R – ul. Biała Góra,
- 2231R – ul. Białogórska,
- 2222R – ul. Chrobrego,
- 2414R – ul. II Pułku Strzelców Podhalańskich,
- 2216R – ul. II Armii Wojska Polskiego,
- 2247R – ul. Daszyńskiego,
- 2228R – ul. Gubrynowicza – Urząd Mig Zagórz,
- 2252R – ul. Jagiellońska,
- 2232R – ul. Jana Pawła II,
- 2239R – ul. Królowej Bony II,
- 2238R – ul. Konarskiego,
- 2233R – ul. Konopnickiej,
- 2244R – ul. Kościelna,
- 2233R – ul. Kościuszki,
- 2212R – ul. Mickiewicza,
- 2236R – ul. 800-lecia,
- 2239R – ul. Podgórze,
- 2240R – ul. Reymonta,
- 2244R – ul. Robotnicza,
- 2241R – ul. Rymanowska,
- 2234R – ul. Stróżowska,
- 2249R – ul. Sienkiewicza,
- 2250R – ul. Słowackiego,
- 2235R – ul. Traugutta.

Łączna długość dróg powiatowych na terenie miasta wynosi 24, 398 km.

Całość układu komunikacyjnego dopełniają drogi gminne będące w zarządzie samorządu miejskiego.

Ze względu na wzrastający ruch kołowy oraz ochronę substancji zabytkowej miasta niezbędna jest realizacja południowej obwodnicy miasta. Jej przebieg został zatwierdzony i w najbliższych latach rozpocznie się jej budowa - w kształcie który został oznaczony na rysunku do Studium pn.: Kierunki zagospodarowania przestrzennego”.

Komunikacja autobusowa

Mieszkańcy miasta Sanoka są obsługiwani przez komunikację autobusową MKS (Miejska Komunikacja Samochodowa), autobusami dalekobieżnymi oraz przez przewoźników prywatnych.

W mieście obecnie istnieje 11 linii komunikacji miejskiej MKS:

- Linia numer 1: Wilcza – Wójtostwo -Wilcza,
- Linia numer 2: Wójtostwo (Jana Pawła II) – Cmentarz Południowy (Ustronie),
- Linia numer 3: Biała Góra- Wójtostwo – Zawadka/Bykowice/Załuż -Wujskie (Góra),
- Linia numer 4: Sanoczek – Bykowce/Załuż -Wujskie,
- Linia numer 5: Czerteż/Dąbrówka(Krakowska) – Zagórz (Kościół/ul. Batorego-Wielopole),
- Linia numer 6: Wójtostwo (Jana Pawła II - SPGK) – Zagórz (PKP)/Zasław,
- Linia numer 7: Wójtostwo (Jana Pawła II - SPGK)– Stróżowska,
- Linia numer 8: Zabłotce/ Dąbrówka (Krakowska)– Lipińskiego (Autosan),
- Linia numer 9: Wójtostwo(Jana Pawła II - SPGK) – Dąbrówka (Krakowska),
- Linia numer 10: Czerteż/Dąbrówka (Krakowska) – Dąbrówka (Krakowska)/Czerteż,
- Linia numer 50: (Wójtostwo(Jana Pawła II - SPGK) - Olchowce Stomil- kursuje w dni robocze w godzinach szczytu komunikacyjnego.

Najdalszymi miejscowościami do których kursuje komunikacja miejska to Czerzeż (około 1,2 km), Bykowce (2,5 km), Sanoczek (1,0 km), Zagórz (4 km).

Komunikacja autobusowa dalekobieżna realizuje połączenia miasta Sanoka z sąsiednimi gminami i miastami oraz z większymi miastami kraju m. in. z Gdańskiem, Kielcami, Łodzią, Przemyślem, Radomiem, Rzeszowem, Tarnowem oraz Warszawą.

W chwili obecnej dużą część ruchu komunikacji autobusowej przejęli prywatni przewoźnicy dysponujący taborami, w których skład wchodzi autobusy oraz busy. Prywatni przewoźnicy realizują przewozy do Warszawy, Krakowa, Rzeszowa, Lublina, Wrocławia, a także do miast i miejscowości położonych w niedalekiej odległości od Sanoka (m. in. do Krosna, Jasła, Rymanowa, Rymanowa – Zdroju, Polańczyka). Popyt oraz opłacalność kształtuje siatkę połączeń prywatnej komunikacji transportowej. Ze względu na komfort realizowanych usług, niskiej ceny za usługę oraz minimalizacji czasu przejazdu w stosunku do tradycyjnego transportu autobusowego, transport prywatny cieszy się bardzo dużą popularnością, co przyczynia się do ograniczania ilości i kierunków połączeń tradycyjnych przewoźników.

Komunikacja kolejowa

Przez miasto przebiega linia kolejowa nr 108 relacji Stróże-Krościenko. Głównymi połączeniami kolejowymi do Sanoka są pociągi relacji Sanok: Warszawa, Bydgoszcz, Szczecin, Katowice, Białystok, Gdańsk, Wrocław, Kraków, Łódź, Poznań i Lublin. Brak jest szybkiej kolei, w związku z czym przejazdy do wymienionych miast spoza województwa podkarpackiego trwają ponad 10 godzin.

W chwili obecnej ze stacji „Sanok Miasto” kursują także pociągi w kierunku Krosna, Leżajska, Kolbuszowej, stalowej Woli, Ropczyc, Rzeszowa, Dębicy, Lubaczowa, Łańcuta, Nowej Dęby, Niska, Przeworska, Tarnobrzegu oraz Przemyśla.

Czas relacji pomiędzy Sanokiem a innymi miastami jest niezadowalający. Przy modernizacji struktury kolejowej oraz wprowadzeniu szybkiej kolei miasto zyskałoby możliwość dalszego rozwoju turystycznego i gospodarczego.

Obecny przejazd na trasie Sanok - Rzeszów wynosi ok. 2 godzin i 48 minut, co jest czasem stanowczo zbyt długim w przypadku dostępności do ośrodka wojewódzkiego jakim jest Rzeszów. Tak długi czas przejazdu eliminuje kolej na rzecz komunikacji samochodowej i autobusowej, dzięki której dojazd do Rzeszowa trwa ok. 1 godziny i 30 minut. Rozwój infrastruktury kolejowej przyczyniłby się do redukcji emisji spalin oraz ograniczyłby ruch samochodowy, co sprzyjałoby ochronie przyrody i środowiska ustanowionej przepisami odrębnymi oraz poprawiłoby jakość życia mieszkańców.

Należałoby także zmodernizować infrastrukturę w zakresie przewozów towarowych cargo, które przyczyniłoby się do rozwoju produkcji na terenie miasta.

W okresie letnim od 1 sierpnia do 27 września kursują także pociągi tzw. Kolei na „Bieszczady” kursujące okresowo (podczas weekendów) w relacji: Jasło – Krosno – Sanok – Zagórz – Komańcza.

Komunikacja lotnicza

Na terenie miasta znajdują się dwa lądowiska dla helikopterów. Jedno lądowisko jest lądowiskiem sanitarnym zlokalizowanym przy Szpitalu Specjalistycznym. Przeznaczone jest do wykonywania startów i lądowań śmigłowców sanitarnych i ratowniczych w dzień i w nocy o dopuszczalnej masie startowej 5 700 kg. Lądowisko zostało oddane do użytkowania w 2011 r. W roku 2012 zostało wpisane do ewidencji lądowisk Urzędu Lotnictwa Cywilnego.

Drugim lądowiskiem dla helikopterów jest Lądowisko Sanok-Baza, które jest lotniskiem użytku wyłącznego dla śmigłowców, zgodnie z decyzją znak: ULC-LTL-i/5020-0001/04/15 z dnia 25.05.2015 r. prezesa Urzędu Lotnictwa Cywilnego. Jest to także lądowisko sanitarne w Sanoku, stanowiące od 1961 roku bazę Lotniczego Pogotowia Ratunkowego. Przeznaczone jest do wykonywania startów i lądowań śmigłowców sanitarnych i ratowniczych w dzień i w nocy, o dopuszczalnej masie startowej 5 700 kg. Lądowisko Sanok-Baza może być wykorzystywane do lotów turystycznych i krajoznawczych, co może być dodatkową atrakcją turystyczną miasta.

Najbliższym portem lotniczym o zasięgu krajowym i międzynarodowym jest Port Lotniczy w Jasionce koło Rzeszowa.

17. Stopień uporządkowania gospodarki wodno – ściekowej.

Miasto zaopatrywane jest w wodę z Zastawia (na południu) oraz z Trepczy (na północny). Są to ujęcia komunalne wód powierzchniowych zlokalizowane na rzece San.

Aktualna średnia, dobową wydajność ujęć w Trepczy i Zastawiu wynosi odpowiednio 6 500 m³/d i 2 500 m³/d, natomiast dobową zdolność produkcyjną SUW w Trepczy wynosi 12 500 m³/d.

W związku z powyższym miasto Sanok ma duże rezerwy w wydajności istniejących ujęć oraz uzdatniania wody. Woda dostarczana z ujęcia w Trepczy i w Zastawiu odpowiada warunkom w zakresie wody zdatnej do picia i celów gospodarczych przepisów odrębnych.

Ze względu na ukształtowanie terenu na obszarze miasta działa 9 hydroforni strefowych zapewniających odpowiednie ciśnienie w sieci wodociągowej w wyżej położonych częściach miasta. Dobrze rozwinięta sieć magistralna i rozdzielcza zabezpiecza obecne potrzeby mieszkańców. Liczba mieszkańców Sanoka korzystających z sieci wodociągowej wynosi 95 %. Stan techniczny sieci ocenia się jako średni – wymagana jest jej wymiana i modernizacja, co jest sukcesywnie wykonywane.

Na terenie miasta Sanoka z sieci kanalizacji sanitarnej korzysta 99,9 % mieszkańców, co jest wynikiem bardzo dobrym. Na terenie miasta zlokalizowane są także szczelne zbiorniki bezodpływowe na nieczystości ciekłe w liczbie 573 sztuk oraz 6 oczyszczalni przydomowych. Długość czynnej sieci kanalizacyjnej wynosi 113,8 km.

Ścieki są odprowadzane do jednej oczyszczalni ścieków w Trepczy.

Na terenie miasta zrealizowano projekt pn. „Poprawa gospodarki wodno-ściekowej w aglomeracji Sanok” obejmujący przebudowę i rozbudowę obiektów systemu uzdatniania i dostarczania wody, oczyszczania i odprowadzania ścieków komunalnych na obszarze aglomeracji Sanok, a także usprawnienie funkcjonowania sieci wodociągowej oraz budowę sieci kanalizacji sanitarnej.

Celem nadrzędnym Projektu jest osiągnięcie norm jakościowych dotyczących ochrony środowiska zgodnych z przepisami polskimi i Unii Europejskiej.

W ramach modernizacji oczyszczalni ścieków udoskonalono ciąg technologiczny oczyszczania ścieków. Stare nieefektywne urządzenia zastąpiono nowszymi o lepszych parametrach technicznych zapewniającymi uzyskanie efektu ekologicznego w zakresie oczyszczonych ścieków spełniających wymagania Unii Europejskiej. Część istniejących obiektów oczyszczalni została przebudowana i zmieniła przeznaczenie.

Na zmodernizowanej w ramach Projektu Uzdatniania Wody w Trepczy, uzdatnianie wody prowadzone jest poprzez utlenianie wstępne, koagulację, sedymentację, filtrację przez filtry piaskowe a następnie węglowe oraz dezynfekcję. Zastosowany układ technologiczny procesu uzdatniania wody oparty jest na wysokosprawnej koagulacji dociążonej mikropiaskiem i filtracji pośpiesznej. Zastosowane

rozwiązania technologiczne gwarantują uzyskanie parametrów jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi zgodnych z prawem i oczekiwaniem społecznym. Nowopowstały zbiornik wyrównawczy wody pozwolił na wyrównanie dotychczasowych nierównomierności pracy sieci wodociągowej oraz umożliwił zmniejszenie różnic między ekstremalnymi wartościami ciśnienia - zapewnił stabilizację pracy sieci. Zadanie objęło m.in. budowę zbiornika dwukomorowego wraz z komorą zasuw o pojemności $V = 2\ 000\ m^3$ (zlokalizowany na osiedlu Kenera) wraz z infrastrukturą niezbędną do prawidłowego funkcjonowania, w tym z rurociągiem łączącym zbiornik z istniejącą siecią wodociągową o długości ok. 1 km.

Poprzez wybudowaną w ramach „Projektu” grawitacyjną sieć kanalizacji sanitarnej odprowadzane są ścieki z budynków mieszkalnych wielorodzinnych nowopowstałego osiedla. Kolektor został wykonany w nawiązaniu do istniejącej sieci kanalizacji sanitarnej. Długość kolektora wynosi ok. 300 m.

18. Stopień uporządkowania gospodarki energetycznej.

18.1. Energetyka.

Przez obszar miasta Sanoka, przebiegają linie elektroenergetyczne wysokiego napięcia 110 kV relacji:

- Sanok – Lesko.
- Sanok – Stomil Sanok.
- Sanok – Ustrzyki.
- Besko – Sanok.
- Sanok Trepcza – Stomil Sanok.

Linie są usytuowane w sposób mało kolizyjny, nie stwarzający zagrożeń. Miasto ma bardzo dobrze rozbudowaną sieć średnich i niskich napięć. Główną stacją elektroenergetyczną na terenie miasta Sanoka jest stacja GPZ Sanok Stawowa.

Na terenie miasta jest także zlokalizowana stacja elektroenergetyczna 110/6 kV Stomil Sanok, która jest majątkiem firmy „Sanok Rubber Company S.A.”.

Inwestycjami planowanymi w zakresie energetyki jest:

- przebudowa istniejącej jednotorowej linii 110 kV Besko - Sanok na linię dwutorową (związana z wprowadzeniem mocy z planowanych farm wiatrowych).

W strefie uwarunkowań proponuje się także zabezpieczyć rezerwę terenową pod budowę nowego GPZ Sanok Systemowa wraz z nawiązaniem do istniejącej sieci 110 kV.

Linie mogą wpływać na organizmy żywe poprzez oddziaływanie dwóch niezależnych składowych pola elektroenergetycznego – elektrycznej i magnetycznej. Przyczyną powstawania pola elektrycznego jest napięcie istniejące pomiędzy poszczególnymi jej przewodami fazowymi a ziemią. Z kolei prąd płynący tymi przewodami jest przyczyną powstawania pola magnetycznego.

Poziomy pole elektrycznych i magnetycznych wytwarzanych przez linie i stacje elektroenergetyczne podlegają ograniczeniom w miejscach przebywania i zamieszkania ludzi, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 30 października 2003 roku w sprawie dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku oraz sposób sprawdzania dotrzymania tych poziomów.

Zgodnie z powyższymi przepisami dla pola elektrycznego o częstotliwości 50 Hz dopuszczalna wartość natężenia wynosi 10 kV/m. Dodatkowo na terenach przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową, natężenie pola elektrycznego nie może przekraczać wartości 1kV/m. Poniżej tej wartości przebywanie ludności w tych obszarach nie podlega ograniczeniom.

Natężenie pola magnetycznego o częstotliwości 50 Hz nie powinno przekraczać 60 A/m.

Linie elektroenergetyczne o napięciu 110 kV na terenie miasta przebiegają w bezpiecznych odległościach od zwartej zabudowy mieszkalnej. Podobnie przedstawia się lokalizacja podstacji elektroenergetycznych i stacji telefonii komórkowej.

18.2. Energetyka odnawialna.

Miasto Sanok zgodnie ze „Strategią Rozwoju Województwa Podkarpackiego 2020” ma predyspozycje do lokowania inwestycji związanych z energetyką odnawialną. Miasto położone jest w obszarze o zmiennych warunkach solarnych. Na terenie miasta nie występują wody termalne.

W chwili obecnej na terenie miasta odnawialne źródła energii nie są wykorzystywane. Należy rozważyć możliwość wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w zakresie wykorzystywania energii solarnej, wodnej, geotermalnej i produkcji biogazu.

18.3. Telekomunikacja i dostępność do internetu.

Na terenie miasta Sanoka dostępność do telekomunikacji jest powszechna. Dostęp do usług telekomunikacyjnych zapewnia telefonia stacjonarna oraz telefonia komórkowa. Sanok połączony jest z Krosnem światłowodową linią telekomunikacyjną.

Dostęp do internetu realizowany jest w oparciu o dostawców prywatnych oraz od 2011 r. trwa realizacja Projektu "Sieć Szerokopasmowa Polski Wschodniej - województwo podkarpackie". W ramach projektu budowana jest internetowa szkieletowa sieć szerokopasmowa, co ma doprowadzić do stopniowego zmniejszania „wykluczenia cyfrowego” województw Polski Wschodniej. Miasto Sanok jest jednym z węzłów szkieletowych tego projektu.

Samorząd miasta realizuje usługę dostępu do bezpłatnego internetu na terenie miasta lokalizując hotspoty. Jest to nieodpłatna sieć dostępowa adresowana do użytkowników, którzy są w obrębie nadajników naziemnych.

Dostęp do bezpłatnego internetu należy kontynuować i należy dążyć do pokrycia całego obszaru miasta bezpłatnym dostępem, co podniesie walory ekonomiczne, gospodarcze i edukacyjne.

19. Stopień uporządkowania gospodarki gazowej.

Miasto Sanok jest zgazyfikowane gazem ziemnym, którego źródłem jest gazociąg średniego i niskoprężnego ciśnienia.

Miasto poprzez magistralę tranzytową średnioprężną Ø 200 Pm 0,4 MPa Zabłotce—Zagórz włączone jest w podstawową sieć gazociągów wysokoprężnych zasilających województwo w gaz ziemny. Magistrala ta, poprzez odgałęzienia średnioprężne stanowi również gazociąg źródłowy dla części gminy Sanok oraz gminy Bukowsko.

Wszystkie dzielnice miasta są zaopatrzone w sieci gazowej. Z gazociągu korzysta 96,6 % mieszkańców miasta, a zużycie gazu w gospodarstwach domowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca wynosi 129,4 m³.

W obszarze i terenie górniczym znajduje się czynny odwiert gazowy czynny S-5 oraz gazociągi.

20. Ciepłownictwo

Na terenie miasta funkcjonuje Zakład Ciepłowniczy, który prowadzi działalność w zakresie:

- eksploatacji źródeł ciepła o mocy 41,968 MW,
- eksploatacji sieci ciepłych i węzłów ciepłych,
- wykonawstwa i remontu sieci, węzłów ciepłych oraz kotłowni na paliwa stałe i gazowe,
- dostawy energii cieplnej do budynków mieszkalnych, użyteczności publicznej i zakładów produkcyjnych.

Zdolność grzewcza istniejącej ciepłowni miejskiej przekracza jej obecne wykorzystanie.

Czynniki sprzyjające ochronie środowiska:

- możliwość indywidualnego ogrzewania gazowego,
- przechodzenie lokalnych kotłowni na ogrzewanie gazowe.

Całkowita moc zainstalowana urządzeń wytwórczych w kotłowni centralnej wynosi 41,26MW, co daje nadwyżkę w stosunku do mocy zamówionej przez odbiorców 32,07MW, rzędu około 9MW. W chwili obecnej całe zapotrzebowanie odbiorców pokrywają 3 kotły węglowe WR o łącznej mocy znamionowej 29,26MW, natomiast kocioł gazowy typu HVG o mocy 12MW od kilku lat jest wyłączony z eksploatacji.

Ze strony Zakładu Ciepłowniczego podejmowane są działania mające na celu zmniejszenie strat ciepła przy jego przesyłce i dystrybucji.

Zakład Ciepłowniczy zaopatruje w ciepłą wodę użytkową w Sanoku 119 budynków, w których mieści się ok. 3 400 lokali mieszkalnych o łącznej powierzchni użytkowej ok. 190 000 m² i kubaturze ok. 820 000 m³. Poza tym ciepła woda użytkowa dostarczana jest do budynków użyteczności publicznej i innych o łącznej powierzchni użytkowej ok. 65 700 m² i kubaturze ok. 300 000 m³.

21. Stopień uporządkowania gospodarki odpadami.

Na terenie Sanoka nie ma możliwości przetwarzania odpadów. Wszystkie odpady komunalne z terenu miasta przekazywane są do regionalnej instalacji przetwarzania odpadów komunalnych w Krośnie. Największą grupą zbieranych odpadów są niesegregowane (zmieszane) odpady komunalne. Dalej w kolejności są odpady ulegające biodegradacji, odpady z papieru i tektury, odpady z betonu oraz gruz budowlany, odpady ze szkła.

Poziom recyklingu dla przygotowania do ponownego użycia następujących frakcji odpadów komunalnych: papieru, metali, tworzyw sztucznych i szkła dla Sanoka w 2015 roku wyniósł 31,09%

Odpady unieszkodliwiane poprzez składowanie, są deponowane docelowo na wyznaczonych regionalnych składowiskach odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne (RSO). Dla Regionu Gospodarki Odpadami Regionu Południowo - Zachodniego, dla miasta Sanoka, wyznaczono następujące składowiska odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne:

- dla odpadów zmieszanych - Sortownia odpadów komunalnych zmieszanych i z selektywnej zbiórki/kompostownia, ul. Białobrzaska 108, 38 - 400 Krosno,
- dla odpadów zielonych oraz innych bioodpadów - Kompostownia, ul. Białobrzaska 108, 38 - 400 Krosno,
- dla odpadów powstających w procesie mechaniczno - biologicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych – składowiska /instalacje zastępcze/ - Składowisko „Krosno”.

Dla mieszkańców zorganizowany jest na terenie miasta Gminny Punkt Zbiórki Odpadów Segregowanych (GPZOS) , prowadzony przez Sanockie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o.

Gminny Punkt Zbiórki Odpadów Segregowanych został poddany modernizacji w celu graniczenia masy odpadów komunalnych ulegających biodegradacji oraz usprawnienia systemu selektywnej zbiórki i odzysku odpadów komunalnych oraz ich unieszkodliwiania.

W GPZOS przyjmowane są odpady wielkogabarytowe, gałęzie, drewno, opony do średnicy 1 200 mm, małogabarytowe urządzenia gospodarstwa domowego, sprzęt teleinformatyczny i telekomunikacyjny, sprzęt audiowizualny, narzędzia elektryczne i elektroniczne, sprzęt oświetleniowy, sprzęt rekreacyjny i sportowy, akumulatory i baterie, opakowania po materiałach niebezpiecznych, zużyte filtry samochodowe, zużyte oleje silnikowe, papier i tektura, tworzywa sztuczne, drobny złom, puszki po konserwach, napojach, sokach, stłuczka szklana, czysty gruz budowlany.

22. Zadania służące realizacji ponadlokalnych celów publicznych.

Uwarunkowania wynikające z zadań służących realizacji ponadlokalnych celów publicznych są następujące :

1. Budowa południowej obwodnicy miasta Sanoka.

2. Ochrona historycznego układu urbanistycznego miasta.
3. Ochrona i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego
4. Utworzenie szlaków kulturowych o znaczeniu ponadregionalnym
5. Modernizacja infrastruktury drogowej.
6. Modernizację drogi krajowej nr 28 relacji Wadowice-Jasło-Krosno-Sanok-Przemyśl- Medyka-granica państwa.
7. Modernizację drogi wojewódzkiej nr 886 relacji Domaradz -Sanok (podniesienie rangi drogi).
8. Przebudowa istniejącej linii elektroenergetycznej 110 kV relacji Besko -Sanok z linii jednotorowej na linie dwutorową.
9. Budowa GPZ-tu „Systemowa” i linii 110 kV do zasilania stacji.
10. Budowa Elektrociepłowni w Sanoku.

23. Wymagania dotyczące ochrony przeciwpowodziowej.

Na terenie miasta występują udokumentowane tereny zagrożenia powodzią, wyznaczone na mapach zagrożenia powodziowego, które zostały opublikowane na Hydroportalu KZGW. Mapy zagrożenia powodziowego zostały opracowane dla całego odcinka rzeki San na terenie miasta Sanoka.

Obszarem szczególnego zagrożenia powodzią o prawdopodobieństwie 1% oraz o prawdopodobieństwie 10 % są tereny wzdłuż rzeki San.

Woda o prawdopodobieństwie wystąpienia 10 % stanowi obszar szczególnego zagrożenia powodzią, na którym obowiązują zakazy zgodnie z przepisami odrębnymi, tak jak w przypadku obszaru szczególnego zagrożenia powodzią o prawdopodobieństwie 1%. Są to obszary szczególnego zagrożenia powodzią.

Opracowano także granice obszarów, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest niskie i wynosi raz na 500 lat oraz na których istnieje prawdopodobieństwo wystąpienia zdarzenia ekstremalnego. Są to obszary szczególnego zagrożenia powodzią.

Woda o prawdopodobieństwie wystąpienia 0,2% stanowi obszar, na którym prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest niskie i wynosi raz na 500 lat lub na których istnieje prawdopodobieństwo wystąpienia zdarzenia ekstremalnego.

Dla Potoku Płowieckiego oraz Sanoczka, nie zostały opracowane mapy zagrożenia powodziowego, dla niniejszych cieków obowiązują obszary szczególnego zagrożenia powodzią określone w opracowaniu pn. „Wyznaczenie obszarów bezpośredniego zagrożenia powodzią w zlewni Sanu jako integralny element studium ochrony przeciwpowodziowej” stanowiącym I etap studium ochrony przeciwpowodziowej.

24. Wpływ uwarunkowań na ustalenie kierunków i zasad zagospodarowania przestrzennego.

Miasto Sanok odznacza się bardzo wysokimi walorami kulturowymi, przyrodniczymi oraz charakteryzuje się harmonijną, zwartą zabudową z wyodrębnionymi ośrodkami produkcyjnymi i usługowymi. Układ przestrzenny jest czytelny z nadrzędnym ośrodkiem, które stanowi śródmieście miasta.

Zgodnie z analizami, diagnozami stanu istniejącego oraz uwarunkowań przedstawiono poniżej posumowanie uwarunkowań wpływających na ustalenia kierunków i zasad zagospodarowania przestrzennego miasta Sanoka:

1. Miasto Sanok ma uwarunkowania do rozwoju usług turystyki, jako ośrodka o znaczeniu regionalnym.
2. Jednym z nadrzędnych kierunków rozwoju miasta jest utrzymanie wysokich walorów środowiska kulturowego i przyrodniczego, co sprzyja rozwojowi wszelkiego rodzaju turystyki. W tym celu należy przewidzieć i rozbudowywać bazę turystyczną oraz szlaki turystyczne.

3. Należy wykorzystać rezerwy terenowe, w celu uzupełniania zabudowy oraz kształtowania zabudowy zwartej w centrum miasta oraz w dzielnicach Olchowce i Dąbrówka z uwzględnieniem harmonizacji zabudowy.
4. Miasto Sanok ma harmonijny układ przestrzenny z zabudową oraz zielenią w formie urządzonej.
5. Należy bezwzględnie zachować walory krajobrazowe istniejące na terenach chronionych oraz wzdłuż obiektów i urządzeń infrastruktury technicznej oraz unikalne walory kulturowe.
6. Utrzymanie dotychczasowej poprawnej kondycji różnorodnych składników środowiska przyrodniczego, wymaga dalszej prawidłowej gospodarki i kontynuowania działań poprawy stanu środowiska przyrodniczego.
7. Uwarunkowaniem jest kompozycja urbanistyczna, ukształtowana w wyniku wielowiekowego procesu rozwoju przestrzennego miasta i przekształceń jego układu i zabudowy.
8. Specyficzną cechą Sanoka wynikającą z ukształtowania terenu w otaczających jak i lokalizacji monumentalnych obiektów zabytkowych są liczne otwarcia krajobrazowe i architektoniczne ulic i placów miasta.
9. Miasto Sanok położone jest w bardzo cennym przyrodniczo obszarze, w związku z czym wszelkie działania planistyczne powinny być podporządkowane i wypracowane w zgodzie z ochroną przyrody i środowiska, zgodnie z przepisami odrębnymi. Obszar miasta przejawia unikatowe wartości przyrodnicze i środowiskowe, które powinny zostać zachowane.
10. Ze względu na historyczny charakter Sanoka, należy zwrócić uwagę na wyeksponowanie wartości kulturowych miasta, oraz na sformułowanie szczegółowych zaleceń konserwatorskich odpowiadających współczesnym trendom w tej dziedzinie.
11. Ze względu na wzrastający ruch oraz ochronę substancji zabytkowej miasta niezbędna jest realizacja południowej obwodnicy miasta.
12. Uwarunkowaniem rozwoju miasta jest rozwój i modernizacja istniejącego systemu kolejowego.
13. Należy rozważyć możliwość wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w zakresie wykorzystywania energii solarnej, wodnej, geotermalnej i produkcji biogazu.
14. Dostęp do bezpłatnego internetu należy kontynuować i należy dążyć do pokrycia całej gminy bezpłatnym dostępem, co podniesie walory ekonomiczne, gospodarcze i edukacyjne gminy.
15. Należy kontynuować zasadę nie rozpraszania zabudowy.
16. Zgodnie z uwarunkowaniami historycznymi oraz potrzebą rozwoju gospodarczego naturalnym kierunkiem rozwoju jest produkcja i usługi.
17. Miasto ma uwarunkowania do rozwoju działalności produkcyjnej i usługowej, w oparciu o istniejące obiekty oraz istniejącą infrastrukturę.
18. Należy izolować zabudowę produkcyjną od terenów zabudowy mieszkaniowej poprzez kontynuację istniejących stref produkcji a nie poprzez tworzenie nowych ośrodków.
19. Ze względu na przekroczone, w centrum miasta, wartości dopuszczalnego poziomu hałasu, należy przystąpić do budowy nowych ulic, obwodnicy oraz przeprowadzić modernizację istniejących.
20. W związku z pogarszającym się stanem jakości wód powierzchniowych, należy podjąć działania w celu minimalizacji tego zagrożenia.
21. Bezwzględnie należy przestrzegać nie zabudowywania wyznaczonych na rysunkach studium korytarzy ekologicznych oraz terenów objętych inną formą ochrony.
22. Polityka przestrzenna powinna być kształtowana harmonijnie, w zgodzie z istniejącą przyrodą oraz zgodnie z potrzebą kształtowania wysokiej jakości przestrzeni i wysokich warunków życia społeczności miasta Sanoka.

III. CZĘŚĆ II- KIERUNKI ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA SANOKA

1. Kierunki zmian w strukturze przestrzennej gminy oraz w przeznaczeniu terenów, w tym wynikające z audytu krajobrazowego (uwzględniające bilans terenów przeznaczonych pod zabudowę).

Rozwój przestrzenny miasta Sanoka należy kształtować następująco:

1. Politykę zagospodarowania miasta należy rozwijać w oparciu o rozwój zrównoważony oraz ład przestrzenny.
2. Zabudowa w mieście powinna być kształtowana w sposób zwarty. Należy stosować politykę związaną z nierozpraszaniem zabudowy mieszkaniowej i wyznaczeniem terenów pod jej perspektywiczny rozwój.
3. W polityce rozwoju mieszkalnictwa należy dążyć do stworzenia warunków do podniesienia standardu zamieszkiwania tj. wzrostu jakości budowanych mieszkań, ich wyposażenia oraz remontu mieszkań zaniedbanych.
4. Na obszarze miasta wyznacza się tereny dla perspektywicznego rozwoju funkcji produkcyjnej, wytwórczości i usług.
5. Należy traktować priorytetowo usługi związane z produkcją jako lokalnej tradycji – możliwość rozwoju miasta.
6. Wzdłuż dróg przebiegających przez zabudowę mieszkaniową mogą być lokalizowane usługi.
7. W poszczególnych jednostkach osiedlowych dopuszcza się jako funkcję uzupełniającą i wzbogacającą program przestrzenny lokalizację wg potrzeb: usług podstawowych, usług rzemiosła i wytwórstwa, usług publicznych, usług rekreacji w zieleni - w/w funkcja uszczegółowiona być powinna na etapie sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
8. Należy zapewnić przekształcenia i rozwój środowiska kulturowego w kierunku kształtowania ładu przestrzennego i harmonii ze środowiskiem naturalnym, jako niezbędnego czynnika jakościowego środowiska życia człowieka.
9. W celu rozwoju małych przedsiębiorstw, dopuszcza się lokalizację zabudowy o funkcji usługowej nieuciążliwej na terenach przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową.
10. Należy dążyć do utrzymania układu ciągów ekologicznych, poprzez ich zakaz zabudowy.
11. Należy podnieść standardy poprzez rozbudowę i modernizację infrastruktury technicznej i systemu komunikacji.
12. Należy stosownie do odpowiednich dla wyznaczonego terenu standardów, stosować standardy dotyczące zapotrzebowania na miejsca parkingowe.
13. Niezależnie od określonego przeznaczenia, w każdym z terenów wyznaczonych w Studium, uwzględniając przepisy odrębne, dopuszcza się lokalizację urządzeń i obiektów infrastruktury technicznej oraz melioracji.
14. Należy rozwinąć sferę związaną z usługami i produkcją.
15. Przy planowaniu rozwoju przestrzennego za priorytet uznaje się ochronę terenów o wartościach zabytkowych, przyrodniczych, krajobrazowych oraz terenów istotnych dla zachowania bioróżnorodności, w tym ochronę przed niekontrolowaną zabudową oraz użytkowaniem.
16. Należy utrzymać i racjonalnie wykorzystywać system przyrodniczy dla potrzeb turystyczno-krajoznawczych, rekreacyjnych i usługowych obiektów środowiska kulturowego.
17. Należy wyznaczyć obszary preferowane do rozwoju funkcji letniskowej, turystycznej o charakterze agroturystyki i rekreacji.
18. Zieleni miejska powinna zostać poddana renowacji.
19. Zapewnić normatywne warunki sanitarne zamieszkiwania ludności w zakresie: jakości wód i powietrza atmosferycznego, poziomu hałasu i wibracji oraz elektromagnetycznego promieniowania niejonizującego.

20. Należy dążyć do stworzenia właściwych warunków do zaspokojenia potrzeb społecznych w zakresie przemieszczania się ludzi i towarów na terenie miasta, jak też i przemieszczeń zewnętrznych, w tym tranzytu ludzi i towarów przez tereny gminy.
21. Należy przewidzieć dalszy rozwój dzielnicy Posada w kierunku lokalizacji funkcji związanych z produkcją i usługami, zgodne z tradycją przemysłową miejsca – miejsce o najstarszej tradycji przemysłowej w Sanoku, sięgającej połowy XIX w.
22. Należy sukcesywnie przeprowadzać rewaloryzację i modernizację istniejących budynków w obszarach produkcyjnych w celu stworzenia bazy nowoczesnych terenów inwestycyjnych.
23. Należy stworzyć warunki do dalszego rozwoju wytwórczości i usług.
24. Należy kształtować sprawne powiązania komunikacyjnego miasta z układem dróg zewnętrznych oraz poprawić funkcjonalności układu dróg wewnętrznych i powiązań międzydzielnicowych poprzez modernizację i rozbudowę układu komunikacyjnego z wykorzystaniem istniejących rezerw terenowych.
25. Należy wykształcić bezpośrednie powiązania Zespołu Staromiejskiego ze skansenem i terenami nadbrzeżnymi Sanu w celu poszerzenia oferty turystycznej, poprawy dostępności tych terenów dla mieszkańców miasta i wzbogacenia kompozycji urbanistycznej miasta.
26. Należy atrakcyjne zagospodarować miejsca wylotowe i wlotowe do miasta.
27. Należy uporządkować zasady rozmieszczania i lokalizacji reklam, szyldów, tablic reklamowych, pylonów, reklam wolnostojących i wielkopowierzchniowych.

Główne obszary funkcjonalne wyznaczone na terenie miasta Sanoka oraz ustalenia i wskaźniki dotyczące zagospodarowania uwidocznione są w poniższej tabeli:

Lp.	Oznaczenie terenu	Funkcja terenu, podstawowe ustalenia, wskaźniki dotyczące zagospodarowania
1.	M	Tereny zabudowy mieszkaniowej miasta Sanoka, w formie: • zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej; • zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej; • zabudowy usług nieuciążliwych oraz nieuciążliwej produkcji i składów, rzemiosła, drobnej wytwórczości; • dopuszcza się usługi administracji, oświaty i kultu religijnego; • dopuszcza się usługi sportu i rekreacji; • dopuszcza się tereny zieleni publicznej oraz izolacyjnej; • standardy i wskaźniki winny być dostosowane do istniejących budynków zlokalizowanych w otoczeniu noworealizowanego / przebudowywanego / nadbudowywanego / rozbudowywanego budynku; • usługi preferowane w parterach budynków, ze szczególnym uwzględnieniem przestrzeni publicznej ulic i placów; • proporcje między funkcjami powinny być ustalane w planach miejscowych według wniosków właścicieli i inwestorów,
2.	Ms	Tereny zabudowy śródmiejskiej, w formie: • zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej; • zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej; • zabudowy usług centrotwórczych oraz o charakterze ogólnomiejskim; • zabudowy usług nieuciążliwych oraz nieuciążliwej produkcji, rzemiosła, drobnej wytwórczości; • dopuszcza się usługi administracji, oświaty i kultu religijnego;

		• dopuszcza się tereny zieleni publicznej oraz izolacyjnej; • standardy i wskaźniki winny być dostosowane do istniejących budynków zlokalizowanych w otoczeniu noworealizowanego / przebudowywanego / nadbudowywanego / rozbudowywanego budynku; • usługi preferowane w parterach budynków, ze szczególnym uwzględnieniem przestrzeni publicznej ulic i placów; • lokalizowanie zabudowy śródmiejskiej zgodnie z przepisami odrębnymi w odniesieniu do zabudowy śródmiejskiej;
3.	MN	Tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, w formie: • zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej; • zabudowy rekreacji indywidualnej; • zabudowy usług nieuciążliwych oraz nieuciążliwej produkcji, rzemiosła, drobnej wytwórczości; • dopuszcza się usługi administracji, oświaty i kultu religijnego; • dopuszcza się usługi turystycznych, w tym obiekty hotelowe, bazy gastronomiczne; • dopuszcza się tereny sportu i rekreacji, tereny zieleni publicznej oraz izolacyjnej, • standardy i wskaźniki winny być dostosowane do istniejących budynków zlokalizowanych w otoczeniu noworealizowanego budynku; • proporcje między funkcjami powinny być ustalane w planach miejscowych według wniosków właścicieli i inwestorów,
4.	MW	Tereny zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej, w formie: • zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej; • zabudowy usług nieuciążliwych oraz nieuciążliwej produkcji, rzemiosła, drobnej wytwórczości; • dopuszcza się usługi administracji, oświaty i kultu religijnego; • jako funkcję uzupełniającą dopuszcza się tereny sportu i rekreacji, tereny zieleni publicznej oraz izolacyjnej, • standardy i wskaźniki winny być dostosowane do istniejących budynków zlokalizowanych w otoczeniu noworealizowanego budynku;
6.	U	Tereny zabudowy usługowej, w formie usług: • podstawowych; • publicznych; • zdrowia; • opieki społecznej; • oświaty • socjalnych; • administracji; • turystyki; • rekreacji; • wypoczynku; • kultury; • kultu; • rzemiosła; • gastronomii; • handlu itd.

		jako funkcję uzupełniającą dopuszcza się lokalizację produkcji nieuciążliwej, tereny sportu i rekreacji oraz zieleni publicznej oraz izolacyjnej;
7.	Uc	Tereny zabudowy obiektów handlowych o powierzchni sprzedaży powyżej 2000 m²: - dopuszcza się lokalizację obiektów wielkokubaturowych, - jako funkcję uzupełniającą dopuszcza się lokalizację parkingów, placów oraz zieleni publicznej oraz izolacyjnej; - standardy i wskaźniki winny być dostosowane do istniejących budynków zlokalizowanych w otoczeniu noworealizowanego obiektu z dopuszczeniem elementów wyższych na wybranej części bryły głównej obiektu; - nie ogranicza się wielkości działek;
8.	US	Tereny usług sportu i rekreacji: - dopuszcza się funkcje związane z obsługą ruchu turystycznego; - jako funkcję uzupełniającą dopuszcza się usługi handlu i gastronomii; - dopuszcza się lokalizację zabudowy usługowej towarzyszącej obiektom sportowym i rekreacyjnym, takiej jak usługi, gastronomia, budynki zamieszkania zbiorowego typu hotel, motel itp.;
9.	P	Tereny zabudowy produkcyjnej: - dopuszcza się lokalizację obiektów wielkokubaturowych, baz, składów, magazynów, hurtowni, centrów logistycznych, obiektów produkcyjnych, rzemieślniczych; - dopuszcza się produkcję specjalistyczną; - dopuszcza się lokalizację usług jako funkcję uzupełniającą; - dopuszcza się lokalizację urządzeń wytwarzających energię z odnawialnych źródeł energii; - nie ogranicza się wielkości działek;
10.	ZP	Tereny zieleni publicznej: - parki, ogrody, sady, zielone skwery, parki leśne, ogródki działkowe, zieleni izolacyjna; - dopuszcza się lokalizację obiektów małej architektury, zbiorników i cieków wodnych; - bez możliwości lokalizacji zabudowy, z wyjątkiem obiektów ogrodowych oraz usług kultury, handlu i gastronomii jako funkcji uzupełniającej.
11.	ZN	Tereny zieleni nieurządzonej (tereny łąk, pastwisk): - powinny pozostawać w formie przyrodniczo aktywnej; - stanowią część korytarzy ekologicznych;
12.	ZD	Tereny ogrodów działkowych: - powinny pozostawać w formie przyrodniczo aktywnej; - podstawowym zadaniem jest ich uporządkowanie oraz rewaloryzacja;
13.	ZC	Tereny istniejących cmentarzy: - ustala się eksploatację cmentarzy na podstawie przepisów odrębnych; - dopuszcza się lokalizację usług o charakterze cmentarnym - kaplic jako funkcji uzupełniającej;

14.	ZC1	Tereny projektowanych cmentarzy: • ustala się eksploatację cmentarzy na podstawie przepisów odrębnych; • dopuszcza się lokalizację usług o charakterze cmentarnym - kaplic jako funkcji uzupełniającej;
15.	R	Tereny rolne: • nie dopuszcza się lokalizacji gospodarstw specjalistycznych, hodowlanych; • dopuszcza się usługi związane z produkcją rolną oraz usługi rzemiosła, sportu i rekreacji; • dopuszcza się zalesianie obszarów o klasach bonitacyjnych V i VI;
16.	ZL1	Tereny istniejących lasów: • powinny pozostać w użytkowaniu leśnym lub pozostawać w formie przyrodniczo aktywnej;
17.	ZL2	Tereny przewidziane do zalesień: • powinny zostać zalesione lub pozostawać w formie przyrodniczo aktywnej;
18.	WS	Tereny wód śródlądowych: • ustala się eksploatację na podstawie przepisów odrębnych; • rzeki, cieki, rowy, istniejące, zbiorniki wodne; • dopuszcza się przeznaczenie zbiorników wodnych na funkcje rekreacyjne – kąpieliska; • dopuszcza się lokalizacje pomostów oraz obiektów przystani;
19.	KS	Tereny parkingów: • jako funkcję uzupełniającą dopuszcza się lokalizację usług związanych z obsługą ruchu tranzytowego tj. lokalizację stacji paliw płynnych, magazynów, hoteli i moteli itp.; • dopuszcza się lokalizację parkingów rowerowych;
20.	KK	Teren komunikacji kolejowej: • dopuszcza się lokalizację zabudowy i infrastrukturalnej związanej z obsługą pasażerów komunikacji kolejowej; • dopuszcza się lokalizację dworców kolejowych, autobusowych i busowych oraz niezbędną infrastrukturę uzupełniającą, • dopuszcza się lokalizację usług; • dopuszcza się lokalizację parkingów, w tym rowerowych;
21.	KM	Teren komunikacji miejskiej i podmiejskiej: • dopuszcza się lokalizację zabudowy i infrastrukturalnej związanej z obsługą pasażerów komunikacji kołowej; • dopuszcza się lokalizację dworców autobusowych i busowych oraz niezbędną infrastrukturę uzupełniającą, • dopuszcza się lokalizację usług; • dopuszcza się lokalizację parkingów, w tym rowerowych;
22.	IT	Teren zabudowy technicznej: • dopuszcza się lokalizację zabudowy, stacji elektroenergetycznej 110/15 kV, urządzeń elektroenergetycznych oraz niezbędnej infrastruktury technicznej; • dopuszcza się zabudowę związaną z gospodarką wodno – ściekową,

		gazową i ciepłowniczą;
23.	IT1	Teren projektowanej zabudowy technicznej: • dopuszcza się lokalizację zabudowy, stacji elektroenergetycznej 110/15 kV, urządzeń elektroenergetycznych oraz niezbędnej infrastruktury technicznej; • dopuszcza się zabudowę związaną z gospodarką wodno – ściekową, gazową i ciepłowniczą;

Dokładna lokalizacja funkcji uzupełniających dla terenów oznaczonych symbolami M i Ms zostaną umiejscowione na etapie sporządzania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

2. Kierunki i wskaźniki dotyczące zagospodarowania oraz użytkowania terenów, w tym tereny wyłączone spod zabudowy (uwzględniające bilans terenów przeznaczonych pod zabudowę).

Ustalenia dotyczące kierunków i wskaźników dotyczących zagospodarowania oraz użytkowania terenów kształtują się następująco:

1. Zagospodarowanie terenów obecnie zurbanizowanych oraz przewidywanych w dotychczasowych planach zagospodarowania przestrzennego na cele mieszkaniowe, mieszkaniowo – usługowe i usługowe powinno uwzględniać podstawowe wartości przestrzenne i architektoniczne miasta.
2. Nowa zabudowa mieszkaniowa, obok istniejącej, może być realizowana w ustalonych studium granicach zabudowy zwartej. W planach miejscowych należałoby zapewnić przeciwdziałanie rozpraszaniu zabudowy, oraz nadmiernemu rozprzestrzenianiu się terenów zurbanizowanych. Do przyszłych miejscowych planów zagospodarowania miasta wskazane jest sporządzenie katalogu lokalnych form architektonicznych, który powinien być stosowany do przyszłych planów lokalnych i dokumentacji technicznej. Plany te winny szczegółowo określić warunki kształtowania zabudowy w celu zapewnienia twórczej ewolucji lokalnych form architektonicznych.
3. Przy wznoszeniu nowych obiektów należy stosować formy architektury twórczo nawiązujące do tradycyjnych form lokalnych.
4. Tereny zabudowy mieszkaniowej, zwłaszcza rejony zieleni przydomowej, mogą być uzupełnione o funkcje usługowe – niewpływające negatywnie na środowisko przyrodnicze.
5. Forma budynków wielorodzinnych powinna zapewniać ich nawiązanie do istniejącej zabudowy.
6. Noworealizowane oraz przebudowywane/rozbudowywane/nadbudowywane budynki sąsiadujące lub będące w bliskim sąsiedztwie powinny nawiązywać do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie skali i bryły oraz nawiązaniem kompozycją i wystrojem architektonicznym elewacji nowych i przebudowywanych budynków do istniejących obiektów historycznych - poprzez stosowanie podobnych zasad podziału, detalu, rozwiązań materiałowych, proporcji.
7. Wskazana funkcja i zasady zagospodarowania określają podstawowy kierunek przeznaczenia terenu, w obrębie każdego wyodrębnionego na rysunku Studium obszaru, oznaczonego symbolem, o którym mowa w tabeli dotyczącej: "funkcji terenu, podstawowych ustaleń, wskaźników dotyczących zagospodarowania."
8. Wszystkie rodzaje obszarów zabudowy oznaczone symbolem literowym (wg tabeli dot. oznaczeń terenów oraz funkcji terenu, podstawowych ustaleń, wskaźników dotyczących zagospodarowania) mogą być uzupełniane funkcjonalnie o miejsca parkingowe, drogi, infrastrukturę techniczną, place publiczne, zielen w formie urządzonej, urządzenia wodne oraz małą architekturę.

9. Projektowane obiekty o wysokości równej lub wyższej niż 50 m nad poziom terenu należy, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, zgłosić do Szefostwa Służby Ruchu Lotniczego Sił Zbrojnych RP.
10. Wzdłuż dróg i ulic zaleca się stosowanie zieleni izolacyjnej oraz szpalerów drzew.
11. Jako rekompensatę, należy przyjąć obowiązek ustanowienia w obrębie nowych zakładów produkcyjnych terenów zieleni izolacyjnej.
12. Postuluje się wprowadzenie pasa zieleni izolacyjnej wokół istniejących i projektowanych cmentarzy.
13. Ustalenie zasad i kontrola kolejności zajmowania pod zabudowę poszczególnych terenów - powinna obowiązywać zasada: najpierw uzbrojenie terenu potem zabudowa.
14. Dopuszcza się użytkowanie terenu zgodnie ze stanem istniejącym (możliwość utrzymania istniejącego zagospodarowania terenu).
15. Dopuszcza się lokalizację kondygnacji podziemnych, zgodnie z przepisami odrębnymi.

Kształtując lokalny ład przestrzenno - architektoniczny należy m. in. kierować się zasadami:

1. Harmonizacji zabudowy z krajobrazem i elementami przyrody.
2. Poszanowania lokalnych i regionalnych tradycji architektonicznych, przejawiającego się w wykorzystywaniu najlepszych i charakterystycznych starych form i elementów architektonicznych przy tworzeniu zabudowy spełniającej wymogi współczesnego budownictwa.
3. Harmonizacji nowej zabudowy z wartościową zabudową istniejącą.
4. Ekspozycji wartościowych dominant architektonicznych i zachowania cennych osi widokowych.
5. Kształtowania właściwych proporcji pomiędzy przestrzeniami publicznymi w szerokim znaczeniu a przestrzeniami prywatnymi.
6. Kształtowania właściwych relacji przestrzennych pomiędzy budynkami, w tym, stosownie do okoliczności, czytelnych linii zabudowy ulic oraz funkcjonalnie rozplanowanych zespołów budynków w ramach posesji.
7. Kształtowania funkcjonalnych podziałów geodezyjnych.
8. Racjonalizacji kosztów uzbrojenia terenów inwestycyjnych.

W związku z istniejącymi tendencjami demograficznymi na terenie miasta występuje potrzeba niewielkiego ilościowego wzrostu zasobów mieszkaniowych.

Główne zadania w zakresie mieszkalnictwa to:

1. Utrzymanie w planach rezerwy terenów pod budownictwo mieszkaniowe i zabezpieczenie dodatkowych terenów pod inwestycje budowlane.
2. Utrzymanie, remont, wymiana i uzupełnienie zabudowy mieszkaniowej w wolnych przestrzeniach istniejących między zabudową.
3. Rozwój systemów infrastruktury technicznej podnoszącej standard mieszkań i warunków zamieszkiwania ludności.
4. Dokonanie zmian w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego pod kątem przeznaczenia substandardowych obiektów zabudowy i plomb między tą zabudową i innych obiektów pod budownictwo mieszkaniowe jednorodzinne, usługi i budownictwo o funkcji turystycznej.

Dla miasta Sanoka należy przyjąć, następujące wybrane kierunki nowo budowanej architektury:

1. Formy architektoniczne nowo wznoszonych budynków mieszkalnych powinny cechować:

- dachy dwuspadowe, symetryczne lub czterospadowe o spadku w granicach 25° - 45° lub (dla budynków wielorodzinnych o wysokości, co najmniej trzech kondygnacji) płaskie przekrycia dachowe,
- kolorystyka dachów i elewacji powinna być stonowana - nie należy używać barw agresywnych i jaskrawych, zakazuje się stosowania koloru żółtego, zielonego, niebieskiego oraz ich pochodnych jako kolorystyki dachów,
- nowo budowane zabudowania należy wykańczać materiałem wykończeniowym takim jak tynk, drewno, kamień, cegła klinkierowa itp.,
- należy nie stosować jako materiał wykończeniowy, materiałów takich jak siding,
- architektura budynku powinna nawiązywać do cech architektury regionalnej Ziemi Sanockiej,
- należy wprowadzać do otoczenia budynków zieleni niską i wysoką zgodnie z rodzimym siedliskiem.

2. Budynki użyteczności publicznej:

- powinny być zharmonizowane z otoczeniem,
- kolorystyka elewacji powinna być stonowana,
- kolorystyka i formy dachów powinny być takie jak w budynkach mieszkalnych,
- otoczenie budynków powinno być zagospodarowane urządzoną zielenią.

3. Budynki usługowe, gospodarcze, produkcyjne oraz produkcyjno - usługowe:

- wysokość zależy od rozwiązań funkcjonalnych i potrzeb technologicznych,
- nie dopuszcza się budynków gospodarczych wyższych niż dwie kondygnacje,
- kolorystyka elewacji powinna być stonowana, a kolory dachów jak w zabudowie mieszkaniowej,
- w otoczeniu zieleni izolacyjna, ozdobna lub parkowa w postaci ciągów skomponowanych z drzew i krzewów.

Na całym obszarze nie należy stosować dachów płaskich (z wyjątkiem zabudowy wielorodzinnej o wysokości, co najmniej trzech kondygnacji), kopertowych, asymetrycznych, pulpituowych, uskokowych. Z tych zaleceń mogą być wyłączone jedynie budynki użyteczności publicznej, usługowe, produkcyjne oraz produkcyjno-usługowe o większych od otaczających zabudowań kubaturach, w przypadkach uzasadnionych względami technologicznymi, wynikającymi z funkcji obiektów.

W zagospodarowaniu terenów przyjmuje się następujące wskaźniki i parametry urbanistyczne:

Tereny zabudowy mieszkaniowej miasta – M:

- liczba kondygnacji: od 1 do 6 kondygnacji nadziemnych;
- maksymalna powierzchnia zabudowy: 100%;
- procent terenów biologicznie czynnych: 5 % - 90%;
- maksymalny wskaźnik intensywności zabudowy: 6,0;

Tereny zabudowy śródmiejskiej – Ms:

- liczba kondygnacji: od 1 do 6 kondygnacji nadziemnych;
- maksymalna powierzchnia zabudowy: 100%;
- procent terenów biologicznie czynnych: 0 % - 90%;
- maksymalny wskaźnik intensywności zabudowy: 6,0;

Tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej – MN:

- liczba kondygnacji: od 1 do 2 kondygnacji nadziemnych oraz użytkowe poddasze;
- maksymalna powierzchnia zabudowy: 60%;
- procent terenów biologicznie czynnych: 30 % - 90%;

- maksymalny wskaźnik intensywności zabudowy: 1,8;

Tereny zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej – MW:

- liczba kondygnacji: od 1 do 6 kondygnacji nadziemnych;
- maksymalna powierzchnia zabudowy: 90%;
- procent terenów biologicznie czynnych: 5 % - 80%;
- maksymalny wskaźnik intensywności zabudowy: 6;

Tereny zabudowy usługowej – U:

- liczba kondygnacji: od 1 do 6 kondygnacji nadziemnych;
- maksymalna powierzchnia zabudowy: 90%;
- procent terenów biologicznie czynnych: 5% - 80%;
- maksymalny wskaźnik intensywności zabudowy: 6;

Tereny pod obiekty handlowe o pow. sprzedaży powyżej 2 000 m² – Uc:

- liczba kondygnacji: od 1 do 3 kondygnacji nadziemnych;
- maksymalna powierzchnia zabudowy: 80%;
- procent terenów biologicznie czynnych: 10 % - 70%;
- maksymalny wskaźnik intensywności zabudowy: 2,5;

Tereny zabudowy usług sportu i rekreacji – US:

- liczba kondygnacji: od 1 do 4 kondygnacji nadziemnych;
- maksymalna powierzchnia zabudowy: 60%;
- procent terenów biologicznie czynnych: 40 % - 100%;
- maksymalny wskaźnik intensywności zabudowy: 2,4;

Tereny zabudowy produkcyjnej – P:

- liczba kondygnacji: od 1 do 4 kondygnacji nadziemnych;
- maksymalna powierzchnia zabudowy: 80%;
- procent terenów biologicznie czynnych: 10 % - 60%;
- maksymalny wskaźnik intensywności zabudowy: 3,2;

Tereny zieleni publicznej – ZP:

- liczba kondygnacji: 1 kondygnacja nadziemna;
- maksymalna powierzchnia zabudowy: 15%;
- procent terenów biologicznie czynnych: 80 % - 100%;
- maksymalny wskaźnik intensywności zabudowy: 0,15;

Tereny zieleni nieurządzonej (tereny łąk, pastwisk) – ZN:

- procent terenów biologicznie czynnych 80 % - 100 %;

Tereny rolne – R:

- liczba kondygnacji: od 1 do 2 kondygnacji nadziemnych oraz użytkowe poddasze;;
- maksymalna powierzchnia zabudowy : 30%;
- procent terenów biologicznie czynnych: 5 % - 80%;
- maksymalny wskaźnik intensywności zabudowy: 0,9;

Tereny istniejących lasów – ZL1:

- procent terenów biologicznie czynnych 90 % - 100 %;

Tereny przewidziane do zalesień – ZL2:

- procent terenów biologicznie czynnych 90 % - 100 %;

Tereny wód śródlądowych – WS:

- procent terenów biologicznie czynnych 90 % - 100 %;

Tereny parkingów – KS:

- liczba kondygnacji: od 1 do 3 kondygnacji nadziemnych oraz użytkowe poddasze;
- maksymalna powierzchnia zabudowy: 50 %;
- procent terenów biologicznie czynnych: 0 % - 50 %;
- maksymalny wskaźnik intensywności zabudowy: 1,5;

Tereny komunikacji kolejowej – KK:

- liczba kondygnacji: od 1 do 30 kondygnacji nadziemnych oraz użytkowe poddasze;;
- maksymalna powierzchnia zabudowy: 80 %;
- procent terenów biologicznie czynnych: 0 % - 80 %;
- maksymalny wskaźnik intensywności zabudowy: 1,5;

Tereny komunikacji miejskiej i podmiejskiej – KM:

- liczba kondygnacji: od 1 do 30 kondygnacji nadziemnych oraz użytkowe poddasze;;
- maksymalna powierzchnia zabudowy: 50 %;
- procent terenów biologicznie czynnych: 0 % - 50 %;
- maksymalny wskaźnik intensywności zabudowy: 1,5;

Tereny wyłączone spod zabudowy są to tereny oznaczone na rysunku „Kierunków studium” symbolami:

1. **ZL1** – tereny istniejących lasów, tereny objęte całkowitym zakazem zabudowy, za wyjątkiem zabudowań związanych z gospodarką leśną oraz przepisami odrębnymi.
2. **ZL2** – tereny przewidziane do zalesień, tereny bez możliwości lokalizacji zabudowy za wyjątkiem zabudowań związanych z gospodarką leśną oraz przepisami odrębnymi.
3. **ZP** – tereny zieleni urządzonej, w tym parki, ogrody, sady, zielone skwery, parki leśne, bez możliwości lokalizacji zabudowy, z wyjątkiem obiektów ogrodowych oraz usług kultury, handlu i gastronomii, jako funkcji uzupełniającej.
4. **ZN** – tereny zieleni nieurządzonej (tereny łąk, pastwisk), tereny bez możliwości lokalizacji zabudowy, za wyjątkiem niezbędnej infrastruktury technicznej.
5. Tereny zwartych kompleksów gleb I-III klasy bonitacyjnej.
6. Tereny korytarzy ekologicznych - bez możliwości lokalizacji zabudowy, za wyjątkiem niezbędnej infrastruktury technicznej.
7. **Obszary gazociągu średniego ciśnienia wraz ze strefą ochronną.**
8. **Obszar gazociągu kopalnianego wraz ze strefą kontrolowaną.**
9. **Obszary napowietrznych linii elektroenergetycznych 110 kV wraz z ich odpowiednimi pasami technologicznymi** – częściowy zakaz zabudowy zgodnie z przepisami odrębnymi.
10. **Obszary osuwisk czynnych i nieczynnych.**

3. Obszary oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody i krajobrazu, w tym krajobrazu kulturowego i uzdrowisk.

Każda działalność człowieka ingeruje w środowisko przyrodnicze i zakłóca jego funkcjonowanie. Należy dążyć do tego, by przyroda nie straciła możliwości samoistnej odnowy i nie dopuszczać do zniszczenia zasobów nieodnawialnych.

W celu ochrony i poprawy jakości wód powierzchniowych i zabezpieczenie przed powstawaniem nowych zagrożeń czystości wód należy:

- Wyeliminować zrzuty ścieków nieoczyszczonych z obiektów produkcyjnych i gospodarczych a także gospodarstw domowych.
- Wyposażyć obszary o koncentracji ruchu turystycznego w urządzenia sanitarne o wysokim standardzie.
- Rozbudować kanalizację deszczową oraz objęcie ujmowanych wód oczyszczaniem.
- Dążyć do ograniczania przez gminy położone w górnym biegu Sanu zrzutu nieoczyszczonych ścieków.
- Współdziałać w tworzeniu przez odpowiednie organa strefy ochronnej ujęć wód oraz dostosowanie zasad zagospodarowania terenów do koniecznych ograniczeń.
- Budować przeprawy mostowe z uwzględnieniem zabezpieczeń przed spływem zanieczyszczeń do wód.

W celu utrzymania niskiego poziomu zanieczyszczenia powietrza należy:

- Nie dopuszczać do lokalizacji obiektów uciążliwych na podstawie ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
- Dążyć do ograniczania uciążliwości istniejących obiektów produkcyjnych i komunalnych.
- Dążyć do ograniczania niskiej emisji przez stopniową eliminację lokalnych węglowych palenisk domowych, lokalnych kotłowni oraz zmiany stosowanych paliw.
- Dążyć do ograniczania lokalnej koncentracji zanieczyszczeń powietrza związanych z ruchem kołowym poprzez rozbudowę systemu dróg i ulic.
- Utrzymywanie wysokosprawnych urządzeń ograniczających uciążliwość kotłowni.

Na obszarze miasta należy kształtować korzystny klimat akustyczny poprzez:

- Lokalizację obiektów gospodarczych i usługowych, które mogłyby być uciążliwe dla mieszkańców poza zespołami zabudowy mieszkaniowej.
- Rozbudowę systemu dróg i ulic pozwalającą na ograniczenie przejazdu przez miasto ruchu tranzytowego oraz ograniczenie ruchu samochodowego na terenach intensywnie zabudowanych.

Na całym obszarze miasta należy wprowadzić nakaz ochrony istniejących zadrzewień oraz obowiązek wprowadzenia nowych wszędzie tam, gdzie nie będzie to kolidowało z istniejącymi użytkami rolnymi - zwłaszcza wzdłuż dróg i rowów melioracyjnych oraz w strefach izolacyjnych od obiektów uciążliwych.

Uzdrowiska na obszarze miasta Sanoka nie występują.

3.1. Obszary i obiekty przyrodnicze prawnie chronione oraz przewidziane do ochrony na podstawie przepisów szczególnych.

3.1.1. Obszary i obiekty chronione na podstawie przepisów o ochronie przyrody:

1. Obszar Natura - Specjalny obszar ochrony siedlisk Rzeka San PLH180007.
2. Obszar Natura - Specjalny obszar ochrony siedlisk Ostoja Góry Słonne PLH180013.
3. Obszar Natura - Specjalny obszar ochrony siedlisk Dorzecze Górnego Sanu PLH180021.
4. Obszar Natura - Obszar specjalnej ochrony ptaków Góry Słonne PLB180003.
5. Park krajobrazowy Gór Słonnych.
6. Pomniki przyrody.

Polityka przestrzenna w zakresie ochrony przyrody:

1. Działania na obszarach objętych ochroną muszą być podporządkowane ustaleniom przepisów szczególnych i aktów stanowiących szczególne formy ochrony przyrody.
2. Ochrona pomników przyrody polegająca na zakazie wycinania, uszkodzania, zanieczyszczania terenu w pobliżu obiektu, wzniecania ognia oraz wznoszenia jakichkolwiek obiektów budowlanych w promieniu 15 m od drzewa.
3. Ochrona obszaru Park krajobrazowego Gór Słonnych odnosi się do następujących ustaleń do Studium dotycząca eliminacji lub ograniczenia zagrożeń zewnętrznych (zgodnie z rozporządzeniem wojewody podkarpackiego):
 - ustala się wzdłuż brzegów rzek i potoków strefę o szerokości 25 m, w obrębie której zakazuje się likwidowania zakrzaczeń i zadrzewień oraz roślinności leśnej z wyłączeniem zadrzewień i zakrzaczeń zagrażających stabilności skarp brzegowych oraz tych zadrzewień i zakrzaczeń, które powinny być osunięte w ramach robót związanych z użytkowaniem tych cieków,
 - wzdłuż potoków i rzek i granic obszarów źródliskowych utrzymuje się korytarze ekologiczne, w których obrębie zakazuje się lokalizowanie przedsięwzięć mających wpływ na migrację zwierząt, w tym zakaz lokalizowania retoru wypołu węgla i nowych obiektów budowlanych,
 - w odległości 1 000 m od granic rezerwatów przyrody i granic kompleksów zabudowy mieszkaniowej wyznacza się zakaz lokalizacji retort wypołu węgla,
 - obszary do tej pory niezalesione wskazuje się jako nie podlegające zalesieniu w wyjątkiem obszarów działek, które spełniają kryteria do zalesienia zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa.
4. Ochrona specjalnych obszarów ochrony siedlisk i ptaków, określona jest zagrożeniami oraz zestawem nakazów i zakazów przedstawionych w rozdz. 4.2.
5. Ochrona zespołów roślinnych zapewniających wysoki poziom bioróżnorodności oraz zachowanie zasobów genowych.
6. Ochrona zwartych kompleksów gleb pochodzenia organicznego - głównie użytki zielone (część gleb oznaczona jako ZN) prawnie chronione przed zmianą użytkowania.

Wyznacza się także strefy ekologiczne jako korytarze ekologiczne, obejmujące tereny zielone, grunty orne, lasy i wody powierzchniowe. Na wymienionym terenie należy zakazać lokalizacji obiektów uciążliwych dla środowiska, prowadzenia odwodnień bez zgody odpowiednich Organów i lokalizacji miejsc eksploatacji surowców naturalnych. Ponadto teren należy pozostawić w użytkowaniu maksymalnie zbliżonym do naturalnego z umożliwieniem naturalnej migracji flory i fauny w tej strefie i z zapewnieniem swobodnego grawitacyjnego przepływu powietrza. Wzdłuż cieków wodnych powinien zostać zachowany minimum 15 m obszar stanowiący pas ochronny.

Proekologiczna polityka miasta powinna koncentrować się również na eliminacji wszelkich zagrożeń oraz na działaniach prowadzących do renaturalizacji tych obszarów, gdzie istnieje taka możliwość.

Eliminację zagrożeń można osiągnąć przez:

- zorganizowanie systemu usuwania odpadów,
- zbudowanie systemów kanalizacyjnych w ślad za wodociągami grupowymi,
- zgazyfikowanie całego miasta i użycie gazu do celów grzewczych,
- zwiększenie lesistości obszaru,
- stworzenie systemu retencjonowania wód.

3.1.2. Obszary chronione na podstawie przepisów o lasach, ochronie gruntów rolnych i leśnych.

Ochronie przed przeznaczeniem gruntów na cele nierolnicze podlegają grunty zaliczone do klas I – III. Grunty klas IV, V, VI oraz RN nie są zaliczane do chronionych.

Decyzję o zmianie przeznaczenia gleb klasy I – III podejmuje odpowiedni Minister. O zmianie przeznaczenia na nierolnicze gleb klasy IV, V, VI i RN decyduje Burmistrz.

Ochronie podlegają także grunty leśne. Należy w miarę możliwości nie przeznaczać gruntów gleb chronionych oraz leśnych na cele nierolnicze i nieleśne.

Polityka przestrzenna w zakresie ochrony gruntów rolnych i leśnych:

1. Maksymalne zachowanie w użytkowaniu rolniczym gleb najlepszych.
2. Ochrona przed dewastacją i niekorzystną zmianą stosunków wodnych.
3. Nie rozpraszanie zabudowy zwłaszcza na terenach najlepszych gleb.
4. Ochrona gleb organicznych.
5. Zachowanie zadrzewień i zakrzewień śródpolnych jako ważnego elementu lokalnego układu powiązań ekologicznych, w tym wszelkiej, naturalnej sukcesji roślinnej (głównie brzozy), jako wstępnego etapu dolesień planowych.
6. Zakaz wznoszenia w lasach obiektów budowlanych z wyjątkiem obiektów integralnie związanych z funkcją lasu.
7. Utrzymanie zasięgów lasów istniejących, z docelowymi zalesieniami.
8. Dbłość o stan zdrowotny i sanitarny lasów.
9. Wprowadzanie nowych zalesień na najłabszych glebach zwłaszcza w sąsiedztwie lasów istniejących.
10. Przystosowanie lasów do funkcji rekreacyjnej.
11. Prowadzenie zgodnie z zasadami proekologicznymi gospodarki leśnej.

3.1.3. Obszary i obiekty chronione na podstawie przepisów prawa wodnego.

Wokół ujęć wód podziemnych służących do zbiorowego zaopatrzenia ludności w wodę pitną i potrzeb gospodarstw domowych oraz do produkcji artykułów żywnościowych należy ustanowić bezpośrednie strefy ochrony oraz ewentualnie - pośrednią strefę ochrony zgodnie z przepisami odrębnymi.

Bezpośrednie strefy ochrony należy przyjąć jako obszar fizycznie wygrodzony i wyłączony z użytkowania innego niż związane z eksploatacją wody.

Polityka przestrzenna w zakresie ochrony zasobów wodnych:

1. Zakaz odprowadzania nieoczyszczonych ścieków do wód powierzchniowych i gruntu.
2. Ustalanie warunków ochrony wód podziemnych przed zanieczyszczeniem w opracowaniach planistycznych i decyzjach administracyjnych.
3. Monitorowanie stanu czystości wód i podejmowanie działań mających doprowadzić do podwyższenia jej jakości.

3.2. Rekreacja i turystyka.

Walory przyrodnicze i krajobrazowe oraz liczne zabytki, umożliwiają rozwój turystyki i wypoczynku, zwłaszcza agroturystyki i ekoturystyki.

Rozwój miasta pod względem turystycznym i wypoczynkowym można osiągnąć poprzez następujące działania:

1. Podniesienie standardu istniejącej bazy turystyczno-wypoczynkowej m.in. poprzez modernizację i uzupełnienie infrastruktury technicznej oraz budowę obiektów o standardzie odpowiadającym normom europejskim, w tym budowa obiektów o standardach trzy-, cztero- i pięciogwiazdkowych.
2. Stworzenie nowoczesnych miejsc wystawienniczo-konferencyjnych i bazy noclegowej o standardzie minimum trzech gwiazdek.
3. Wykorzystanie istniejącej zabudowy śródmiejskiej z możliwością modernizacji i rozbudowy dla rozwoju bazy gastronomicznej w postaci niewielkich restauracji, barów, kawiarni z uwzględnieniem kuchni regionalnej.
4. Rozbudowę sieci ogólnodostępnych sanitariatów.
5. Stworzenie bazy dla turystów zmotoryzowanych – camperów.
6. Promocję walorów turystycznych miasta w kraju i za granicą.
7. Wspieranie o zwiększanie ilości organizowanych masowych imprez sportowych i kulturalnych.
8. Wspieranie rozwoju bazy turystycznej (zimowej i letniej basen, tor wrotkowy).
9. Większe wykorzystanie istniejącej bazy sportowej.
10. Budowę kompleksu zespołu basenów sportowo-rekreacyjnych.
11. Budowę centrum wodno-rehabilitacyjnego.
12. Budowę stadionu miejskiego.
13. Rozwijanie infrastruktury towarzyszącej przy obiektach rekreacyjnych, sportowych i kulturowych.
14. Tworzenie wyciągów widokowych.
15. Rozbudowę istniejących tras i szlaków rowerowych, turystyki kwalifikowanej pieszej, samochodowej, w oparciu o spójny system z gminami sąsiednimi.
16. Budowę ścieżek rowerowych w celu umożliwienia przyjaznego przemieszczania się po mieście i wprowadzenia tzw. turystyki rowerowej.
17. Budowę ciągów pieszych.
18. Dostosowanie obiektów i tras do całorocznego użytkowania.
19. Wzbogacanie obszarów w urządzenia turystyczne takie jak, ścieżki rowerowe, trasy spacerowe, konne, widokowe, parki oraz zieleńce i urządzenia sportowe.
20. Podnoszenie jakości oraz oznakowanie reprezentacyjnych przestrzeni publicznych, w tym „Traktu Królowej” oraz ciągów usługowych (ul. Piłsudskiego, pl. św. Michała).
21. Wytyczenie i oznakowanie tematycznych tras turystycznych np. zabytków techniki, zabytków militarnych oraz przyrodniczych i krajobrazowych.
22. Poprawę atrakcyjności i funkcjonalności przestrzeni publicznej.
23. Wprowadzenie miejskiego systemu wypożyczania rowerów.
24. Podjęcie działań mających na celu wykorzystanie lądowiska dla organizacji turystycznych przelotów nad miastem i okolicą.
25. Modernizację linii kolejowej , w celu poprawienia dostępności miasta.
26. Rewitalizację miasta – strefy centralnej oraz stref rekreacyjno-wypoczynkowych nad rzeką San oraz w okolicy Muzeum Budownictwa Lokalnego.
27. Zagospodarowywanie brzegów rzeki San do celów rekreacyjno-turystycznych.
28. Poprawę estetyki miasta.
29. Zmianę wyglądu zabudowań w okolicy Muzeum Budownictwa Ludowego pod względem architektonicznym – dostosowanie estetyki do wzorców architektury regionalnej.
30. Zagospodarowanie ogródków przydomowych.

31. Wzmocnienie produkcji i promocji produktów regionalnych.

Ruch turystyczny i rekreacyjny należy aktywizować także poza sezonem. Na terenie miasta istnieje możliwość rozwoju sportów zimowych takich jak np. narciarstwo biegowe, jazda konna, łyżwiarstwo a także istnieje możliwość rozwoju atrakcji turystycznych takich jak np. kuligi.

4. Produkcja i usługi.

Miasto Sanok jest miastem związanym historycznie z produkcją, rzemiosłem i usługami. W związku z sytuacją związaną z demografią, bezrobociem, ubożeniem społeczeństwa należy reaktywować i rozwijać funkcję produkcyjną na terenie miasta. Rozwój gospodarczy jest szansą dla miasta na rozwój, pozyskanie kapitału ludzkiego, wzrost zasobności w dobra majątkowe, co będzie miało przełożenie na jakość życia, zamożności oraz zadowolenie mieszkańców.

Na terenie miasta należy przewidzieć i przeprowadzić następujące działania:

1. Rozwój strefy produkcyjnej należy przeprowadzić w oparciu o modernizację już istniejącej infrastruktury i terenów zainwestowanych przemysłowo.
2. Należy zmodernizować i uporządkować istniejące tereny produkcyjne.
3. Konsolidację przestrzenną stref przemysłowych.
4. Należy rozwijać nowe tereny produkcyjne w oparciu o obszary historycznie usankcjonowane, znajdujące się w dzielnicy Posada.
5. Należy tworzyć warunki sprzyjających rozwojowi mikroprzedsiębiorczości oraz pozyskiwać inwestorów o znacznym kapitale inwestycyjnym.
6. Należy wprowadzić ułatwienia i preferencje dla podmiotów podejmujących modernizację opuszczonych obiektów.
7. Stworzenie nowoczesnej sieci teleinformatycznej.
8. Wspieranie projektów służących budowie infrastruktury dostępu szerokopasmowego do Internetu dla sfery komercyjnej.
9. Wspieranie rozwoju usług teleinformatycznych.
10. Modernizowanie systemu teleinformatycznego (z uwzględnieniem dostępu do szerokopasmowego Internetu).
11. Uzbrajanie terenów pod inwestycje.
12. Promowanie terenów inwestycyjnych.
13. Wykorzystanie partnerstwa miast do nawiązywania kontaktów pomiędzy podmiotami gospodarczymi.
14. Tworzenie warunków do pozyskiwania wykwalifikowanej kadry.
15. Stałe dysponowanie profesjonalną ofertą dla inwestorów (w tym dotyczącą terenów uzbrojonych).
16. Rozwijanie profesjonalnej obsługi inwestorów potencjalnych i działających w mieście.
17. Sporządzenie i stała aktualizacja bazy danych o terenach potencjalnych inwestycji.
18. Modernizację i rozbudowę układu drogowego, w celu dostosowania do obsługi ruchu kołowego związanego z usługami towarzyszącymi produkcji.
19. Modernizację linii kolejowej w celu dostosowania do przewozu cargo oraz towarów.
20. Rozwój funkcji produkcyjnej w oparciu o projektowany układ południowej obwodnicy miasta oraz dróg zbiorczych.

5. Obszary i zasady ochrony krajobrazu, w tym krajobrazu kulturowego, dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Kierunki ochrony i przekształceń systemu przyrodniczego miasta powinny objąć:

- Ograniczanie urbanizacji północnej części miasta.

- Przeciwdziałanie zainwestowaniu korytarza ekologicznego Sanu.
- Zachowanie istniejących i tworzenie nowych zespołów zieleni urządzonej w obszarach istniejących i powstających zespołów zabudowy mieszkaniowej.
- Pozostawienie jako niezabudowanych obszarów przylegających do cieków oraz uzupełnianie zabudowy biologicznej cieków. Na pozostałych terenach o ważnych funkcjach przyrodniczych obszarach przewidzianych do zainwestowania pozostawienie jako niezabudowanej biologicznie czynnej co najmniej 50% powierzchni terenu.
- W miarę możliwości terenowych uzupełnienie istniejących oraz tworzenie nowych pasów zieleni izolacyjnej wokół istniejących zakładów wytwórczych a także wokół kolejowych i drogowych tras komunikacyjnych.
- Tworzenie zespołów zieleni jako integralnej części zespołów usługowych.
- W przypadku prowadzenia nowych tras komunikacyjnych wzdłuż ciągów ekologicznych związanych z ciekami, należy dążyć do zachowania jak największej części roślinności a po zakończeniu budowy kształtowanie ciągów zieleni i szpalerów drzew.

W zakresie ochrony wartości kulturowych terenu objętego opracowaniem, ustalono historyczne rozplanowanie przestrzenne, historyczną strukturę funkcjonalną, wartościowe obiekty kubaturowe oraz wartości ekspozycyjne-krajobrazowe. Wnioski wypływające ze stanu wartości kulturowych terenu objętego opracowaniem, umożliwiły określenie stref ochrony konserwatorskiej.

Strefy te grupują obszary i zespoły o podobnej wartości kulturowej, przyrodniczej i krajobrazowej. Wyznaczenie w ich zasięgu chronionych pojedynczych obiektów, umożliwia ponadto ich ochronę niezależnie od charakteru strefy w jakiej się znajdują.

Na obszarze miasta Sanoka, wyznacza się następujące strefy ochrony konserwatorskiej:

- **Strefę „A” ochrony konserwatorskiej układów przestrzennych**, obejmującą Zespół Staromiejski i część dzielnicy z przełomu XIX/XX w. oraz obszar Parku Etnograficznego (Muzeum Budownictwa Ludowego).
- **Strefę „B” ochrony ekspozycji**, która stanowi dzielnice z przełomu XIX/XX w.
- **Strefę „E” ochrony krajobrazu miasta**, która obejmuje Górę Parkową.
- **Strefę „K” ochrony krajobrazu**, zawierającą tereny na południe od linii kolejowej, część koryta rzeki San i południową część dzielnicy Wójtostwo.

W granicach wyodrębnionych stref ochronnych obowiązują następujące ustalenia w formie zakazów, wymagań i postulatów:

Wytoczne konserwatorskie dla strefy "A"

- wymaga się zachowania zasadniczych elementów historycznego rozplanowania, tj. utrzymanie istniejącego układu dróg, alei, szpalerów roślinności wysokiej, osi widokowych i kompozycyjnych, układu zbiorników i cieków wodnych,
- wymaga się nawiązania kompozycją i wystrojem architektonicznym elewacji nowych lub przebudowanych budynków do istniejących obiektów historycznych,
- wymaga się stosowanie podobnych zasad podziału, detali, rozwiązań materiałowych, proporcji (w tym stosunku powierzchni szklonej do całkowitej powierzchni ściany zewnętrznej),

- dopuszcza się stosowanie w nowych i przebudowywanych budynkach podziału otworów okiennych (podział wielopolowy) i drzwiowych nawiązujących do rozwiązań historycznych,
- zakaz stosowania w nowych i przebudowywanych budynkach dachów kopertowych niekalenicowych,
- ustala się ochronę nawarstwień i obiektów archeologicznych, zalegających pod poziomem gruntu, stanowiących świadectwo przekształceń tkanki miejskiej.
- podstawą działań inwestorskich i konserwatorskich jest szczegółowy projekt rewaloryzacji.

Wytyczne konserwatorskie dla strefy "B"

- nakazuje się ograniczenie zabudowy kubaturowej w celu utrzymania ekspozycji zespołu zabytkowego,
- wymaga się zachowania zasadniczych elementów historycznego rozplanowania, tj. utrzymania istniejącej sieci dróg, alei, szpalerów, osi widokowych i kompozycyjnych,
- wymaga się dostosowania nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie skali i bryły,
- ustala się ochronę nawarstwień i obiektów archeologicznych zalegających pod poziomem gruntu, stanowiących świadectwo przekształceń tkanki miejskiej,
- dopuszcza się realizację nowej zabudowy w zależności od jej funkcji, z wymogiem dostosowania jej do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie skali i bryły zabudowy, przy jednoczesnym założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej,
- zakazuje się stosowania w nowych i przebudowywanych budynkach dachów kopertowych niekalenicowych,
- zakazuje się stosowania kolorów jaskrawych na elewacjach budynków oraz pokryciach dachowych,
- zakazuje się lokalizacji reklam i banerów wielkoformatowych (o powierzchni ekspozycji powyżej 3 m²) oraz urządzeń technicznych takich jak: maszty telekomunikacyjne, transformatory słupowe.

Wytyczne konserwatorskie dla strefy "E"

- podporządkowanie działań planistycznych, projektowych i realizacyjnych utrzymaniu istniejącej roli, jaką pełni Zespół Staromiejski w krajobrazie,
- ustala zachowanie istniejącego drzewostanu o charakterze zabytkowym,
- utrzymanie istniejącego młodego i nowego drzewostanu w dobrej kondycji biologicznej, o ile nie koliduje z realizacją robót i obiektów budowlanych w zakresie rewaloryzacji struktury funkcjonalno - przestrzennej,
- zakazuje się lokalizacji reklam i banerów wielkoformatowych (o powierzchni ekspozycji powyżej 3 m²) oraz urządzeń technicznych takich jak: maszty telekomunikacyjne, transformatory słupowe.

Wytyczne konserwatorskie dla strefy "K"

- podporządkowanie działań planistycznych, projektowych i realizacyjnych utrzymaniu istniejącej roli, jaką pełni Zespół Staromiejski w krajobrazie,
- zakaz przekształcania naturalnej rzeźby terenu,

- zakazuje się lokalizacji reklam i banerów wielkoformatowych (o powierzchni ekspozycji powyżej 3 m²).

Na terenie miasta Sanoka występują liczne stanowiska archeologiczne wpisane do gminnej ewidencji zabytków, w celu ich ochrony ustala się, że wszelkie działalności mogą być prowadzone wyłącznie pod nadzorem archeologiczno - konserwatorskim. W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego powinno się uwzględniać położenie stanowisk archeologicznych, a wszelkie prace w pobliżu tych obiektów lub w ich miejscu powinny być poprzedzone eksploracją archeologiczną prowadzoną pod nadzorem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na zasadach określonych w przepisach odrębnych.

W strefach „A”, „B”, „E” i „K” proponuje się ustalenie podczas prac ziemnych prowadzonych w w/w strefach nadzór archeologiczny.

W celu **ochrony obiektów** znajdujących się w **Wojewódzkiej i Gminnej Ewidencji Zabytków**, ustala się:

- utrzymanie obiektów w jak najlepszym stanie technicznym – bez naruszenia ich wartości zabytkowej,
- zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego dotyczące warunków i zakresu ochrony w zależności od potrzeb.

Wskazane jest opracowanie „Gminnego Programu Ochrony nad Zabytkami”, w celu ochrony dziedzictwa kulturowego miasta Sanoka oraz podjęcie działań mających na celu podniesienie świadomości społecznej o wartościach duchowych i materialnych otaczających nas krajobrazów i konieczności większej troski każdego o ich ochronę, należyte kształtowanie i pielęgnację.

Priorytetem ochrony walorów dziedzictwa kulturowego winno być w szczególności dostosowanie form nowej zabudowy do historycznego otoczenia w sposób zachowujący harmonię formalną i funkcjonalną.

Ustalenia „Gminnego Programu Ochrony nad Zabytkami” stanowić będą podstawę do:

1. Określenia potrzeb w zakresie ustanowienia w planach miejscowych stref ochrony konserwatorskiej obejmujących obszary, na których należy wprowadzić stosowne do potrzeb ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę zabytków.
2. Określenia obszarów wymagających przekształceń – rewaloryzacji i odtworzenia zdegradowanych fragmentów układu urbanistycznego.
3. Zapewnienia właściwej opieki nad zabytkami.

Ochrona dziedzictwa kulturowego miasta Sanoka wymaga:

- remontów, modernizacji i odtwarzania obiektów zabytkowych,
- ochrony zespołów budownictwa drewnianego,
- umiejętnego zagospodarowania sąsiedztwa obiektów zabytkowych i historycznych układów urbanistycznych,
- udzielania wsparcia dla ewentualnych inwestorów, chcących (w sposób zgodny z zaleceniami Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków) zagospodarować obiekty zabytkowe,
- kontynuacji rozpoznania archeologicznego na terenie miasta i uwzględniania ich wyników podczas planowania przestrzennego i działalności inwestycyjnej.

Należy także objąć ochroną wartości zabytkowych cmentarzy poprzez zachowanie i konserwację zabytków architektury oraz nagrobnej sztuki sakralnej, zachowanie i rewaloryzację historycznej kompozycji - w tym osi kompozycyjnych oraz skomponowanych układów zieleni.

W celu ochrony substancji zabytkowej, jak i specyficznego klimatu kulturowego miasta Sanoka, ustala się następujące wytyczne dotyczące kształtowania nowej oraz porządkowania istniejącej zabudowy w sąsiedztwie obiektów zabytkowych:

1. Kształt nowej zabudowy kreowany w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego powinien ochraniać zabytkowy charakter ulic, ich sposób zabudowy oraz ekspozycję przestrzenną poprzez właściwe kształtowanie linii, wysokości i gęstości zabudowy, warunki realizacji ogrodzeń oraz zieleni miejskiej.
2. W zasięgu strefy ochrony ekspozycji zabytków ustala się ochronę widokową zabytkowej substancji architektonicznej i urbanistycznej, w której priorytetem jest ograniczenie wysokości i intensywności przyszłej zabudowy, a także jej kolorystyki oraz wszelkich innych inwestycji o charakterze kubaturowym i liniowym (słupy energetyczne, wieże telefonii komórkowej, kominy itp.).
3. Wszystkie kapliczki, rzeźby religijne i krzyże przydrożne są dobrem kultury współczesnej. Zaleca się ich zachowanie i uwzględnienie przy projektowaniu układów przestrzennych w planach miejscowych oraz tradycyjnych miejsc ich lokalizacji.
4. Przewidziano zachowanie i podniesienie standardu istniejących sieci szlaków turystycznych oraz ciągów rowerowych, popularyzujących walory kulturowe i przyrodnicze, a także w porozumieniu z odpowiednimi organami i stowarzyszeniami wyznaczenie nowych (także tras samochodowych).
5. Należy w sposób zaplanowany przeprowadzić zabiegi korekcyjno – planistyczne przedpola widokowego miasta Sanoka oraz podstawowych kierunków wlotowych do miasta. Należy tego dokonać poprzez korektę układu zieleni (w celu wyeksponowania podstawowych dominant) oraz korektę układu zabudowy lub jej rewitalizację i modernizację.
6. Należy chronić naturalne wartości krajobrazu takie jak: wzniesienia i niewielkie spadki, przestrzenie otwarte i dalekie widoki, meandrujące ciekі wodne, ściany lasów, jako tło do wyraźnie zaznaczonych przez użytkowanie podziałów własnościowych, samotne drzewa przy drodze, zagajniki i dukty polne, oraz zielen przydomową.
7. Należy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego określać warunki lokalizowania oraz wielkość reklam, szyldów, tablic informacyjnych oraz pylonów reklamowych.
8. Należy w sposób spójny określić lokowanie reklam, tablic, szyldów, pylonów, reklam wolnostojących i wielkopowierzchniowych, zgodnie z przepisami odrębnymi.

6. Kierunki rozwoju systemów komunikacji i infrastruktury technicznej.

Rozwój infrastruktury komunikacyjnej i technicznej powinien dążyć do poziomu w pełni zapewniającego:

- ochronę zdrowia mieszkańców,
- wysoki standard życia mieszkańców,
- stworzenie dobrych warunków do dynamicznego rozwoju gospodarczego miasta.

6.1. System infrastruktury komunikacyjnej.

Wobec wzrastającej ruchliwości społeczeństwa i gwałtownego zwiększenia obciążenia transportu drogowego i wzrastającej liczby zwłaszcza indywidualnych środków transportu, kierunki działań w zakresie transportu zmierzać muszą do poprawy jakości infrastruktury, zwłaszcza w kierunku zapewnienia większego bezpieczeństwa, usprawnienia ruchu, wyeliminowania zbędnych kolizji oraz uciążliwości dla okolicznych mieszkańców. Poprawa infrastruktury komunikacyjnej rozwiąże problemy ruchu lokalnego i tranzytowego oraz umożliwi wszechstronny rozwój miasta.

Dla spełnienia zwiększonych wymogów w zakresie komunikacji i transportu, i w związku z tym usunięcia ograniczeń dla rozwoju miasta w tym zakresie należy:

1. Rozpocząć budowę południowej obwodnicy miasta Sanoka.
2. Przeprowadzić kompleksowy proces modernizacji i poprawy jakości odcinków dróg.

3. Przeprowadzić modernizację drogi krajowej nr 28 relacji Wadowice-Jasło-Krosno-Sanok-Przemyśl-Medyka-granica państwa.
4. Przeprowadzić modernizację drogi wojewódzkiej nr 886 relacji Domaradz -Sanok (podniesienie rangi drogi).
5. W celu zapewnienia odpowiedniej segregacji ruchu pojazdów o odmiennych parametrach ruchu, co przyczynia się do zwiększenia bezpieczeństwa, należy opracować i wdrożyć program budowy ścieżek rowerowych na terenie miasta. W pierwszej kolejności ścieżki powinny odciążać najbardziej uczęszczane i niebezpieczne odcinki dróg oraz powinny być lokowane w miejscach o dużym natężeniu ruchu turystycznego i pieszego.
6. Ograniczyć wjazd do centrum (oznakowanie uprawnionych pojazdów, monitoring stref).
7. Podnieść standardy budowy oraz utrzymania dróg i chodników.
8. Należy budować skrzyżowania usprawniających jazdę (światła drogowe, prawo i lewo skręty).
9. Należy podnieść bezpieczeństwo ul. Krakowskiej i Lipińskiego (działania na rzecz wykonania chodników, sygnalizacji świetlnej, rond).
10. Dopasować połączenia komunikacyjne do potrzeb mieszkańców.
11. Prowadzić inwestycje zapewniające dobre skomunikowanie dzielnic miasta.
12. Zmodernizować linię kolejową, w celu włączenia układu kolejowego jako części układu komunikacyjnego regionalnego i ponadregionalnego
13. Należy modernizować istniejącą i budować nową infrastrukturę towarzyszącą dla komunikacji pasażerskiej, podmiejskiej i międzymiastowej.
14. Na obszarze całego miasta dopuszcza się realizację dróg i parkingów nie określonych i wyznaczonych w Studium, zgodnie z lokalnymi potrzebami oraz zgodnie z przepisami odrębnymi.
15. Potrzeby parkingowe dla poszczególnych obiektów powinny być zabezpieczone na terenie lokalizacji własnej - minimalna ilość miejsc parkingowych powinna być obliczona wg wskaźników w zależności od proponowanego zagospodarowania.
16. Dopuszcza się urządzanie parkingów ogólnodostępnych w obrębie ulic – pod warunkiem zachowania wymaganych parametrów technicznych ulic.
17. Należy realizować parkingi dla samochodów transportowych tzw. „tirów” wraz z zapleczem (hotel, sklepy, stacja paliw itp.) w rejonie projektowanej południowej obwodnicy miasta.
18. Obsługa nowych terenów inwestycyjnych (nie związanych z obsługą ruchu), zlokalizowanych przy drogach klasy GP i G, może się odbywać jedynie przez drogi klas niższych zgodnie z przepisami odrębnymi.
19. Za ustalenia nienaruszające ustaleń studium przyjmuje się weryfikację kategorii dróg na etapie sporządzania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, zgodnie z przepisami odrębnymi.

Przewiduje się, że przewozy ładunków niebezpiecznych będą realizowane południową obwodnicą miasta.

Na obszarze miasta należy rozwijać infrastrukturę parkingową w oparciu o wyznaczone miejsca parkingowe, place parkingowe oraz domy parkingowe.

Według badań socjologicznych z krajów wysoko zmotoryzowanych, akceptowalne długości dojść pieszych w miastach małej i średniej wielkości są następujące:

- dla parkujących w związku z pracą - do 300 m,
 - dla parkujących w innych celach - do 200 m.
- w podziale na zależności od czasu postoju:
- parkujący 1 godz. – 300 m,
 - parkujący 2 do 3 godz. – 450 m,
 - parkujący do 8 godz. – 800 m.

Stosując się do tych zasad należy uznać, że istnieje możliwość dobrego rozwiązania problemu parkowania w Sanoku.

Ze względu na lokalizację lądowiska dla helikopterów „Sanok-Baza” należy uwzględnić w planowaniu przestrzennym następujące zapisy, w odniesieniu do obiektów lotnictwa cywilnego:

- na obszarze objętym studium obowiązują nieprzekraczalne wysokości obiektów budowlanych (budynki i budowle, w tym inwestycje celu publicznego z zakresu łączności publicznej) oraz naturalnych, określone w dokumentacji projektowanego lotniska Sanok-Baza,
- ograniczenie wysokości obiektu obejmuje także umieszczone na nim urządzenia a w szczególności anteny, reklamy, a w przypadku dróg lub linii kolejowych – również ich skrajnie,
- obiekty trudno dostrzegalne z powietrza, w tym napowietrzne linie, maszty, anteny, usytuowane w zasięgu powierzchni podejścia, a powinny być niższe, o co najmniej 10 m od dopuszczalnej wysokości zabudowy wyznaczonej przez powierzchnie ograniczające,
- każda ewentualna zmiana cech lotniska, wymaga uzyskania zezwolenia Prezesa Urzędu Lotnictwa Cywilnego,
- w odległości do 5 km od granicy lotniska zabrania się budowy i rozbudowy obiektów budowlanych, które mogą stanowić źródło żerowania ptaków,
- na nieruchomościach w rejonie podejść do lądowania zabrania się sadzenia i uprawy drzew i krzewów mogących stanowić przeszkody lotnicze.

6.2. Zaopatrzenie w wodę.

W związku z faktem, że miasto Sanok ma duże rezerwy w wydajności istniejących ujęć oraz stacji uzdatniania wody, kierunki rozwoju infrastruktury technicznej będą odnosić się do dalszej rozbudowy sieci wodociągowej w celu przyłączenia do niej pozostałych 5% mieszkańców miasta Sanoka.

Należy także sukcesywnie modernizować istniejącą sieć w celu poprawienia jej stanu technicznego oraz poddawać ją rozbudowie.

6.3. Odprowadzanie ścieków.

Wydajność oczyszczalni ścieków w Trepczy odbierającej zanieczyszczenia ciekłe z Sanoka jest wystarczająca do przyjęcia i oczyszczenia ścieków z całego obszaru miasta. Należy dokończyć realizację sieci kanalizacyjnej, w celu umożliwienia podłączenia do niej pozostałej części mieszkańców miasta Sanoka. Ich liczba stanowi ok. 2 %, w związku z czym można przyjąć, że miasto jest w pełni pokryte siecią kanalizacji sanitarnej.

Na całym obszarze miasta należy egzekwować zakaz odprowadzania ścieków nieoczyszczonych do cieków wodnych i rowów melioracyjnych oraz wód gruntowych.

Należy kontynuować i zakończyć działania w celu rozdzielnia kanalizacji ogólnospławnej na kanalizację deszczową i sanitarną.

Istniejącą sieć kanalizacji deszczowej i sanitarnej należy rozbudowywać i sukcesywnie modernizować.

6.4. Zaopatrzenie w gaz.

Całe miasto Sanok jest zgazyfikowane. Należy dążyć do podłączenia do sieci pozostałych mieszkańców miasta. W chwili obecnej z gazociągu korzysta 96,6 % osób zamieszkujących miasto Sanok.

Sieci gazowe średniego i niskiego ciśnienia miasta powinny tworzyć współpracujący układ zapewniający bezawaryjną dostawę gazu na cele grzewcze i bytowo-gospodarcze. Możliwa jest przebudowa, rozbudowa i lokalizacja nowych sieci gazowych średniego i niskiego ciśnienia wraz z przyłączami w celu zasilania nowych odbiorców.

W liniach rozgraniczających gminnych dróg publicznych oraz dróg niepublicznych należy zarezerwować trasy dla projektowanej sieci gazowej.

W obszarze i terenie górniczym znajduje się czynny odwiert gazowy czynny S-5 oraz gazociągi. W celu ochrony należy zachować strefy kontrolowane - wolne od zabudowy od odwiertów gazowych czynnych o promieniu 50 m. Od odwiertów zlikwidowanych należy zachować strefę o promieniu 5 m. Dopuszcza się możliwość budowy nowych urządzeń, przebudowy, rozbudowy, remontu i rozbiórki istniejących urządzeń, w ramach zasięgu odległości podstawowych od sieci gazowych, stref kontrolowanych od odwiertów oraz innych urządzeń infrastruktury technicznej związanych z eksploatacją gazu ziemnego. W terenach wolnych od zabudowy dopuszcza się prowadzenie prac poszukiwawczych tj. badań geofizycznych i wierceń za gazem ziemnym i ropą naftową oraz budowy infrastruktury technicznej związanej z eksploatacją złóż ropy naftowej i gazu ziemnego.

6.5. Zaopatrzenie w energię elektryczną.

Należy zapewnić wszystkim mieszkańcom miasta Sanok dostawę energii elektrycznej o dobrych parametrach technicznych, jakościowych i ilościowych, które by całkowicie pokryły potrzeby odbiorców. Osiągnąć to należy przez:

- rozbudowę, na całym obszarze miasta, sieci energetycznej napowietrznej i kablowej średniego i niskiego napięcia oraz budowę nowych stacji transformatorowych SN/nn,
- lokowanie pasów dla linii średniego i niskiego napięcia oraz oświetlenia ulicznego w miarę możliwości w ciągach drogowych,
- przebudowę jednotorowej linii 110 kV Besko – Sanok na dwutorową,
- wykonywanie zasilania liniami napowietrznymi jak i kablowymi (dotyczy także stacji wewnętrznych i słupowych) i z ograniczeniami w strefach konserwatorskich,
- zapewnieniu rezerwy terenu pod budowę nowych stacji, jeśli takie będą niezbędne do zasilania danego terenu,
- dopuszczenie na terenie obszarów chronionych, skracania wysokości lub usuwania drzew i krzewów pod napowietrznymi liniami elektroenergetycznymi,
- zakaz nasadzeń pod napowietrznymi liniami elektroenergetycznymi drzew i krzewów tych gatunków, których naturalna wysokość może przekraczać 3m,
- nakaz przycinania drzew i krzewów rosnących pod liniami elektroenergetycznymi,
- zachowanie i rozbudowę istniejących linii elektroenergetycznych wysokich napięć (WN) 110 kV, średnich napięć (SN) 15kV i niskich napięć (nn) 0,4 kV oraz istniejących stacji rozdzielczych, transformatorowych i transformatorowo-rozdzielczych.

W celu maksymalnej ochrony przed polem elektromagnetycznym należy:

- zapobiegać zagrożeniom poprzez wyznaczenie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego odpowiednich pasów technologicznych dla linii napowietrznych:
 - 110 kV – 40 m (po 20 m od osi linii w obie strony),
 - 30 kV i 15 kV – 15 m (po 7,5 m od osi linii),
- w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego należy wprowadzić stosowne zakazy w obrębie pasów technologicznych linii elektroenergetycznych,
- stosować dopuszczalne wskaźniki poziomu pola elektromagnetycznego, zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie przepisami odrębnymi.

Miejscowe plany zagospodarowania poszczególnych terenów powinny przewidywać rezerwację miejsc i terenu dla lokalizacji linii, stacji i przyłączy oraz innych elementów infrastruktury elektroenergetycznej niezbędnych dla zaopatrzenia lokowanych na tych terenach budynków i budowli w energię elektryczną, a także oświetlenia terenu wokół obiektów.

Rozwój systemu zaopatrzenia w energię elektryczną ma polegać na odbudowie, przebudowie i modernizacji istniejących linii elektroenergetycznych oraz budowie nowych linii elektroenergetycznych a także na odbudowie, przebudowie, modernizacji i wymianie istniejących stacji rozdzielczych, transformatorowych i transformatorowo-rozdzielczych oraz budowie nowych stacji.

Przyłączanie obiektów do sieci elektroenergetycznej oraz przebudowa urządzeń elektroenergetycznych, powstała w wyniku wystąpienia kolizji planu zagospodarowania działki (w tym również wynikającego ze zmiany przeznaczenia terenu) z istniejącymi urządzeniami elektroenergetycznymi będzie się odbywać w uzgodnieniu i na warunkach określonych według zasad określonych w przepisach prawa energetycznego.

Przy zagospodarowaniu terenu należy uwzględnić uwarunkowania wynikające z przebiegu istniejącej i planowanej infrastruktury elektroenergetycznej spełniając wymagania przepisów odrębnych.

Dla istniejących i projektowanych linii nn, SN i WN należy pozostawić odpowiednie korytarze uwzględniające wymagane przepisami odległości od innych obiektów.

W obrębie stref ochrony konserwatorskiej „A”, „B”, „K” i „E”, nowe linie elektroenergetyczne niskiego napięcia powinny być projektowane wyłącznie jako podziemne kablowe. Należy także przewidzieć sukcesywną wymianę napowietrznych linii elektroenergetycznych niskiego napięcia na podziemne linie kablowe (w ramach przeprowadzanych remontów i modernizacji).

6.6. Telekomunikacja.

Ustala się następujące kierunki rozwoju telekomunikacji:

- Utrzymanie istniejących urządzeń telekomunikacyjnych w dobrym stanie technicznym.
- Lokalizację sieci telekomunikacyjnych zarówno w tradycyjnych, jak i w nowych technologiach, w tym budowę, rozbudowę i modernizację infrastruktury światłowodowej.
- Objęcie terenu miasta zintegrowanym systemem telekomunikacyjnym, połączonym z systemami sieci internetowych: wojewódzkiej i krajowej.
- Objęcie terenu całego miasta Sanoka dostępem do bezpłatnej sieci internetowej.
- Rozwój systemów telekomunikacyjnych i teleinformatycznych (przewodowych i bezprzewodowych), stosownie do wzrostu zapotrzebowania na usługi telekomunikacyjne i teleinformatyczne w mieście i regionie.
- Dopuszcza się lokalizację inwestycji celu publicznego z zakresu łączności publicznej w rozumieniu przepisów odrębnych.

6.7. Odpady.

Odpady, unieszkodliwiane poprzez składowanie, są i będą deponowane docelowo na wyznaczonych regionalnych składowiskach odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne (RSO).

Dla miasta Sanoka, wyznaczone są następujące składowiska odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne:

- dla odpadów zmieszanych - Sortownia odpadów komunalnych zmieszanych i z selektywnej zbiórki/kompostownia, ul. Białobrzaska 108, 38 - 400 Krosno,
- dla odpadów zielonych oraz innych bioodpadów - Kompostownia, ul. Białobrzaska 108, 38 - 400 Krosno,
- dla odpadów powstających w procesie mechaniczno - biologicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych – składowiska /instalacje zastępcze/ Składowisko „Krosno”.

Dla mieszkańców miasta Sanok zorganizowany jest także na terenie miasta Gminny Punkt Zbiórki Odpadów Segregowanych (GPZOS), prowadzony przez Sanockie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o.

Gminny Punkt Zbiórki Odpadów Segregowanych został poddany modernizacji w celu ograniczenia masy odpadów komunalnych ulegających biodegradacji oraz usprawnienia systemu selektywnej zbiórki i odzysku odpadów komunalnych oraz ich unieszkodliwiania.

7. Obszary, na których rozmieszczone będą inwestycje celu publicznego o znaczeniu lokalnym.

Zgodnie z art. 2 pkt 5 Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym za inwestycje celu publicznego uważa się działania o znaczeniu lokalnym (gminnym) i ponadlokalnym (powiatowym, wojewódzkim i krajowym), stanowiące realizację celów, o których mowa w art. 6 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami. Na obszarze miasta inwestycjami celu publicznego w rozumieniu Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym są:

1. Budowa drogi krajowej – południowej obwodnicy miasta Sanoka.
2. Modernizacja dróg krajowych.
3. Budowa i modernizacja dróg gminnych.
4. Budowa i modernizacja dróg powiatowych.
5. Budowa i modernizacja linii elektroenergetycznych średniego i niskiego napięcia zlokalizowanych na terenie miasta.
6. Budowa i modernizacja przewodów wodociągowych.
7. Budowa i modernizacja przewodów kanalizacyjnych.
8. Inwestycje w system gromadzenia i wywozu odpadów.
9. Inwestycje związane z ochroną obiektów zabytkowych na terenie miasta.
10. Inwestycje związane z ochroną przyrody na terenie miasta.
11. Budowa i modernizacja budynków użyteczności publicznej.
12. Budowa i utrzymywanie oraz zagospodarowanie terenów obiektów sportowych.

Ponadto na wszystkich terenach przewidzianych do urbanizacji lub zurbanizowanych, dopuszcza się lokalizację inwestycji celu publicznego takich jak obiekty oświaty, ochrony zdrowia i opieki zdrowotnej, administracji publicznej, szczebla gminnego, kaplice, kościoły i inne obiekty związane z usługami sakralnymi bez wyznaczania ich szczegółowej lokalizacji oraz modernizację dróg i realizowanie liniowych i punktowych obiektów infrastruktury technicznej.

8. Obszary, na których rozmieszczone będą inwestycje celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, zgodnie z ustaleniami planu zagospodarowania przestrzennego województwa i programów , o których mowa w art. 48.1.

Zgodnie z ustaleniami „Planu zagospodarowania przestrzennego województwa” przewiduje się następujące inwestycje celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym na terenie miasta Sanoka:

1. Utworzenie rezerwatu przyrody „Przełom Sanu w Trepczy”.
2. Prowadzenie przekrojów pomiarowo - kontrolnych sieci podstawowej krajowego monitoringu rzeki San powyżej miasta (zadanie w trakcie realizacji).
3. Prowadzenie otworów obserwacyjno - pomiarowych sieci krajowego monitoringu zwykłych wód podziemnych – pkt. Nr Sanok Olechowce (zadanie w trakcie realizacji).
4. Ochrona przed niewłaściwym zagospodarowaniem przestrzennym i udokumentowanie obszaru Lokalnego Zbiornika Wód Podziemnych Nr 431 „ Zbiornik warstw krośnieńskich (Sanok-Lesko)” wraz ze strefami ochronnymi ONO i OWO – studia programowo - przestrzenne dla tych obszarów.
5. Przeklasyfikowanie obszarów porolnych z gruntów rolnych na leśne.
6. Ochrona krajobrazu i bioróżnorodności oraz kształtowanie struktury krajobrazu wiejskiego m.in. poprzez zalesianie terenów przewidzianych do renaturyzacji i rekultywacji.
7. Minimalizowanie zasięgu procesów denudacyjnych i ich negatywnych skutków na terenach

osuwiskowych.

8. Rozpoznanie i wykorzystanie zasobów wód geotermalnych w rozwoju funkcji turystyczno-uzdrowiskowej i do celów gospodarczych – szczegółowe rozpoznanie zasobów.
9. Ochrona korytarzy ekologicznych o znaczeniu międzynarodowym, krajowym i regionalnym wzdłuż doliny Sanu (zadanie w trakcie realizacji).
10. Ochrona historycznego układu urbanistycznego wymagającego szczególnej ochrony, kontynuacja procesów rozpoczętych w zakresie ochrony miasta oraz wprowadzanie nowych zadań – tworzenie planów rewitalizacji i rewitalizacji dla miasta, wprowadzanie stref ochrony (zadanie w trakcie realizacji).
11. Ochrona i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego terenów przygranicznych w zakresie unikatowej architektury drewnianej (zadanie w trakcie realizacji).
12. Utworzenie szlaków kulturowych o znaczeniu ponadregionalnym (proponowane: Karpacki Szlak Kultury Żydowskiej, Karpacki Szlak etnograficzny, Karpacki Szlak Obrządku Wschodniego, Karpacki Szlak Architektury Drewnianej).
13. Modernizacja drogi krajowej nr 28 relacji Wadowice-Jasło-Krosno-Sanok-Przemyśl- Medyka-granica państwa.
14. Modernizacja drogi wojewódzkiej nr 886 relacji Domaradz -Sanok (podniesienie rangi drogi).
15. Modernizacja i elektryfikacja linii kolejowej nr 108 relacji Stróże-Krościenko.
16. Budowa GPZ-tu „Systemowa” i linii 110 kV do zasilania stacji.
17. Modernizacja linii istniejących 110 kV Sanok – Zagórz, Sanok – Ustrzyki i Sanok – Besko – Iskrzynia.
18. Utworzenie strefy ochrony sanitarnej ujęcia powierzchniowego wody z rzeki San dla Sanoka.
19. Budowa wałów przeciwpowodziowych wzdłuż rzeki Sanoczek.
20. Regulacja rzek i potoków.

9. Obszary, dla których obowiązkowe jest sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na podstawie przepisów odrębnych, w tym obszary wymagające przeprowadzenia scaleń i podziału nieruchomości, a także obszary przestrzeni publicznej.

Na terenie miasta Sanoka występują obszary, dla których obowiązkowe jest sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na podstawie przepisów odrębnych. Są to, przy czym należy zauważyć, że część poniżej wymienionych terenów już posiada opracowane i obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego:

1. Tereny obejmujące poszerzenie istniejących cmentarzy.
2. Obszary chronione na podstawie przepisów odrębnych o ochronie przyrody.
3. Wszystkie rejony lokalizacji obiektów handlowych o powierzchni sprzedaży powyżej 2 000 m².
4. Obszary przestrzeni publicznych.
5. Obszary przewidziane do przeprowadzenia przekształceń, rehabilitacji, rekultywacji lub remediacji.
6. Obszary wyznaczone jako zdegradowane.

10. Obszary wymagające przeprowadzenia scaleń i podziału nieruchomości.

Obszary wymagające przeprowadzenia scaleń i podziału nieruchomości są to tereny objęte zmianą przeznaczenia z terenów niezainwestowanych na tereny zainwestowane, które ze względu na podział geodezyjny (także własnościowy) uniemożliwiają prawidłowe zagospodarowanie działek sąsiadujących zgodnie z funkcją i warunkami zagospodarowania terenu oraz przepisami szczególnymi. Są to przede wszystkim nowe, wielkopowierzchniowe tereny przeznaczone pod zabudowę mieszkaniową, przekształcone z terenów rolnych oraz tereny pod zabudowę produkcyjną, które zostaną przekształcone z działek prywatnych.

11. Obszary rozmieszczenia obiektów handlowych o powierzchni sprzedaży powyżej 2000 m².

Na terenie miasta zostały wyznaczone obszary przeznaczone do lokalizacji obiektów handlowych o powierzchni powyżej 2 000 m², oznaczone symbolem Uc na rysunku studium pn. „Kierunki zagospodarowania przestrzennego”.

12. Obszary przestrzeni publicznej.

Na terenie miasta Sanoka wyznacza się następujące obszary przestrzeni publicznej:

- **Rynek z placem Św. Jana.**
- **Góra Parkowa z Parkiem im Adama Mickiewicza.**
- **Tereny rekreacyjno – sportowe wzdłuż rzeki San.**
- **„Trakt Królowej”** obejmujący ul. Kościuszki z placem Kościuszki, ul. 3 Maja, część ul. Zamkowej z placem w rejonie Zamku i Cerkwi. Koncentrują się tu usługi o różnym profilu i ważne instytucje życia publicznego. Ten historycznie ukształtowany zespół wewnątrz urbanistycznych powinien stać się ciągiem handlowo-usługowym o wysokim standardzie i atrakcyjnej formie urbanistyczno-architektonicznej. Wymaga to zharmonizowania współczesnej i historycznej architektury obiektów tworzących ściany wewnątrz, szczególnie w zakresie kolorystyki elewacji, atrakcyjnego urządzenia przylegających do traktu placów jako miejsca spotkań i wypoczynku, uzupełnienia istniejącego zagospodarowania nową zabudową z zachowaniem form otoczenia i panoramy Śródmieścia, udostępnienia parterów budynków dla funkcji usługowych, komponowanej posadzki i zieleni, wymiany oświetlenia na stylowe, regulacji formy reklam.
- **„Inne ciągi usługowe”** - przestrzenie o charakterze śródmiejskim tworzą ul. Jagiellońska, ul. Piłsudskiego, ul. Mickiewicza i plac Św. Michała. Są to wnętrza urbanistyczne o istotnym udziale funkcji usługowych, z obiektami zabytkowymi bądź zabudową o cennych walorach kulturowych, estetycznych, architektonicznych czy historycznych. Te przestrzenie publiczne mają istotne znaczenie dla wizerunku Śródmieścia. Podstawowym działaniem winno być utrzymanie budynków i terenów otaczających te przestrzenie w dobrym stanie technicznym i estetycznym (zharmonizowana kolorystyka elewacji, komponowana zieleń towarzysząca, zadbane miejsca wypoczynku, gier i zabaw, uporządkowane nawierzchnie ulic i placów).

13. Obszary, dla których gmina zamierza sporządzić miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, w tym obszary wymagające zmiany przeznaczenia gruntów leśnych na cele nierolnicze i nieleśne.

Miasto Sanok ma częściowe pokrycie miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. W związku z uchwaleniem Studium, część terenów objętych zmianą, będzie wymagała zmiany obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Część terenów będzie wymagała sporządzenia planów, ze względu na zmianę sposobu zagospodarowania przestrzennego. Będą to m.in. tereny produkcyjne oraz mieszkaniowe zawarte pomiędzy rzeką San, istniejącą zabudową produkcyjną a drogą krajową nr 28 (dzielnica Olchowce).

Plany miejscowe powinny zostać opracowane dla:

- terenów wokół planowanej południowej obwodnicy miasta,
- terenów otwartych o cennych walorach krajobrazowych i przyrodniczych w celu ich ochrony przed
- zabudową,
- dla terenów, dla których planuje się lokalizację inwestycji zgodnych z polityką przestrzenną miasta.

14. Obszary wymagające zmiany przeznaczenia gruntów rolnych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne.

W związku z ochroną gruntów leśnych i ornych dobrych klas bonitacyjnych nie przewiduje się znacznych obszarów przewidzianych do zmiany przeznaczenia. Ewentualne zmiany dotyczą terenów rolnych w bliskim sąsiedztwie lub w terenach już zainwestowanych. Są to w przeważającej części grunty o klasach bonitacyjnych VI-IV oraz częściowo grunty o klasie III.

15. Kierunki i zasady kształtowania rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej.

Restrukturyzacja rolnictwa powinna zmierzać w kierunku specjalistycznych gospodarstw rolnych.

Ze względu na wysoką dynamikę przemian na obszarach wiejskich oraz ze względu na niską opłacalność działalności rolniczej oraz położenia terenów rolnych w obszarze miasta, produkcja rolnicza pozostanie marginalna i nie przewiduje się jej rozwoju.

Kierunki istniejącej produkcji rolnej należy dostosować do predyspozycji rolniczej przestrzeni produkcyjnej i do koniunktury na rynku żywnościowym. Równocześnie należy spełnić warunek bezpieczeństwa form i technologii produkcyjnych pod względem ochrony środowiska, zwłaszcza zasobów wodnych miasta.

Należy dążyć do zacieśniania związku przemysłu spożywczego z producentami.

W związku z ochroną przyrody na terenie miasta, zjawiskami, które obnażyły negatywne skutki uprzemysłowionej produkcji rolnej na świecie, a także koniecznością ochrony wód podziemnych miasta przed skażeniami, promowanym kierunkowo modelem produkcji rolnej w mieście Sanok powinno być rolnictwo ekologiczne.

Grunty rolne o słabych klasach bonitacji, wypadające z produkcji rolnej powinny podlegać zalesianiu.

Wszystkie obszary leśne miasta Sanoka, poza lasami prywatnymi, należą do Nadleśnictwa Brzozów.

Nadleśnictwo w ramach swoich obowiązków prowadzi planową gospodarkę leśną polegającą głównie na :

- Prowadzeniu różnorodnych form ochrony drzewostanu.
- Zapewnienia stabilności ekosystemów.
- Zachowaniu bioróżnorodności i leśnych zasobów genowych.
- Planowych dolesieniach.
- Pozysku drewna.

Główne kierunki działania:

- Bezwzględna ochrona kompleksów leśnych, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i obszarów najcenniejszych pod względem przyrodniczym i krajobrazowym:
 - Najstarszych drzewostanów (> 100 lat).
 - Użytków szczególnie chronionych (np. siedlisk podmokłych).
 - Lasów wodochronnych.
 - Lasów glebochronnych.
- Rekultywacja drzewostanów uszkodzonych przez przemysł i szkodniki, a także efekty szkód naturalnych (pożary, wiatrolomy).
- Dolesienia na obszarach najstabszych gleb w sposób łączący małe kompleksy enklaw w większe.
- Zwiększanie dostępności kompleksów leśnych, zwłaszcza obiektów i obszarów najcenniejszych przyrodniczo i krajobrazowo poprzez prowadzenie szlaków turystycznych, ścieżek przyrodniczych i tras rowerowych.

Część najmłodszych drzewostanów (młodniki i drągowiny sosnowe na najstabszych glebach)

narażona jest na duże niebezpieczeństwo pożarów, pełniąc jednocześnie ważną rolę glebochronną.

Wszystkie niewielkie enklawy leśne, zwłaszcza na siedliskach wilgotnych i podmokłych mają istotne znaczenie jako lasy wodochronne i ostoje faunistyczne w lokalnych i ponad lokalnych ciągach powiązań przyrodniczych.

16. Obiekty lub obszary, dla których wyznacza się w złożu kopaliny filar ochronny.

Na obszarze miasta występują następujące obszary i tereny górnicze, które dotyczą wydobycia gazu ziemnego:

- Sanok - Zabłotce – 2 teren górniczy o powierzchni 991 452 m².
- Sanok - Zabłotce – 2 obszar górniczy (nr w rejestrze: 2/1/172).

W w/w obszarze i terenie górniczym znajduje się czynny odwiert gazowy S-5 oraz gazociągi. W celu ochrony należy zachować strefy kontrolowane - wolne od zabudowy od odwiertów gazowych czynnych o promieniu 50 m. Od odwiertów zlikwidowanych należy zachować strefę o promieniu 5 m.

17. Obszary szczególnego zagrożenia powodzią oraz obszary osuwania się mas ziemnych.

Na terenie miasta występują udokumentowane tereny zagrożenia powodzią, wyznaczone na mapach zagrożenia powodziowego, które zostały opublikowane na Hydroportalu KZGW. Mapy zagrożenia powodziowego zostały opracowane dla całego odcinka rzeki San na terenie miasta Sanoka.

Obszarem szczególnego zagrożenia powodzią o prawdopodobieństwie 1% oraz o prawdopodobieństwie 10 % są tereny wzdłuż rzeki San.

Woda o prawdopodobieństwie wystąpienia 10 % stanowi obszar szczególnego zagrożenia powodzią, na którym obowiązują zakazy zgodnie z przepisami odrębnymi, tak jak w przypadku obszaru szczególnego zagrożenia powodzią o prawdopodobieństwie 1%. Są to obszary szczególnego zagrożenia powodzią.

Opracowano także granice obszarów, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest niskie i wynosi raz na 500 lat oraz na których istnieje prawdopodobieństwo wystąpienia zdarzenia ekstremalnego. Są to obszary szczególnego zagrożenia powodzią.

Woda o prawdopodobieństwie wystąpienia 0,2% stanowi obszar, na którym prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest niskie i wynosi raz na 500 lat lub na których istnieje prawdopodobieństwo wystąpienia zdarzenia ekstremalnego.

Dla Potoku Płowieckiego oraz Sanoczka, nie zostały opracowane mapy zagrożenia powodziowego, dla niniejszych cieków obowiązują obszary szczególnego zagrożenia powodzią określone w opracowaniu pn. „Wyznaczenie obszarów bezpośredniego zagrożenia powodzią w zlewni Sanu jako integralny element studium ochrony przeciwpowodziowej” stanowiącym I etap studium ochrony przeciwpowodziowej.

Ponadto wzdłuż cieków wodnych należy zachować minimum 15 m pas ochronny licząc od górnej krawędzi skarpy brzegowej. Pasy ochronne wzdłuż cieków wodnych są niezbędne dla:

- umożliwienia dostępu do wody w ramach powszechnego korzystania z wód,
- umożliwienia administratorowi cieku poprowadzenie robót związanych z utrzymywaniem wód i ochroną przeciwpowodziową,
- zapewnienia przestrzeni dla swobodnego spływu wód powodziowych i lodów,
- utrzymanie lub poprawy stanu ekosystemów wodnych i od wody zależnych,
- ochrony otuliny biologicznej cieków wodnych.

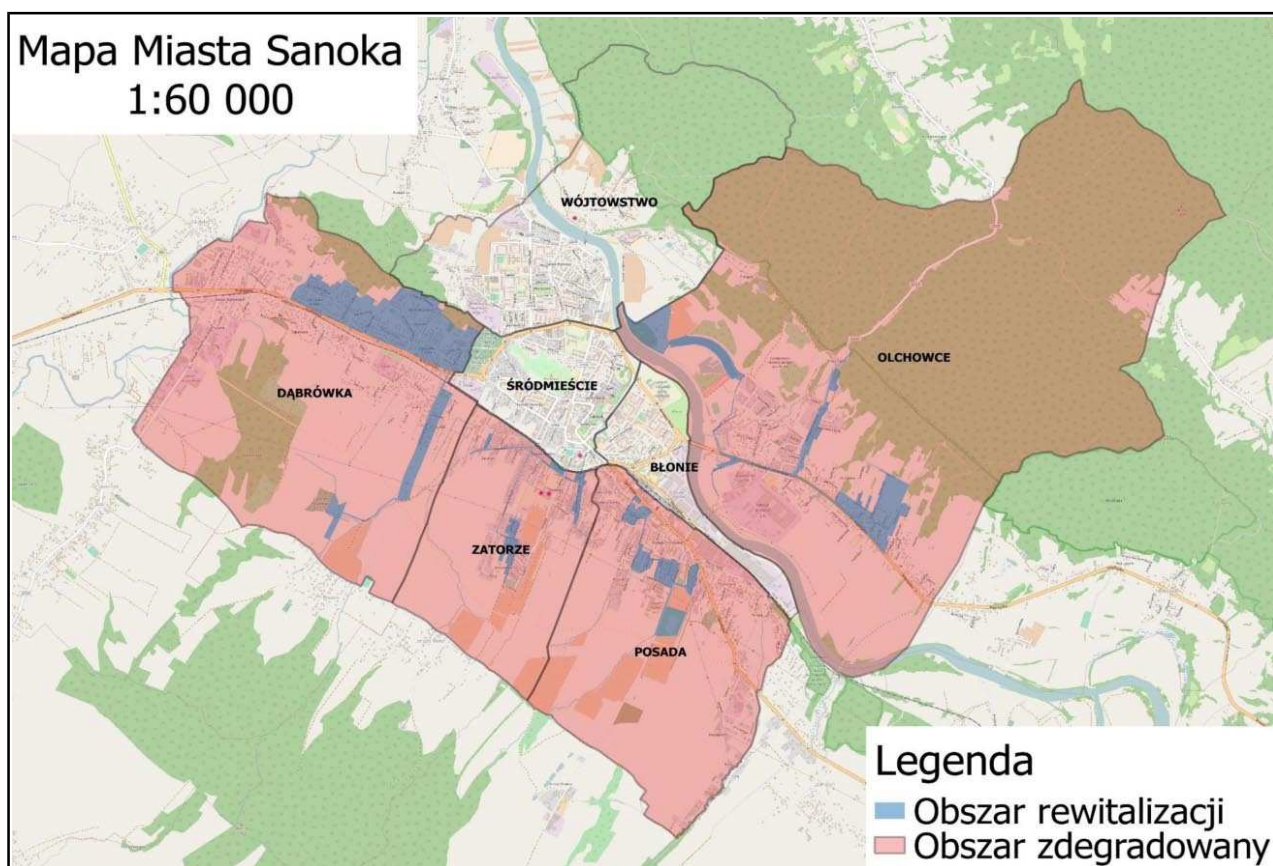
18. Obszary pomników zagłady i ich stref ochronnych oraz obowiązujące na nich ograniczenia prowadzenia działalności gospodarczej, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. Nr 41, poz. 412 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984 i Nr 153, poz. 1271).

Na obszarze miasta nie występują obszary pomników zagłady i ich stref ochronnych rozumianych zgodnie z przepisami ustawy z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. Nr 41, poz. 412 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984 i Nr 153, poz. 1271).

19. Obszary wymagające przekształceń, rehabilitacji, rekultywacji lub remediacji.

Na terenie miasta Sanoka, zgodnie z „Aktualizacją Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022” wyznaczono obszar rewitalizacji o łącznej powierzchni 4,05 km² (tj. 10,61% powierzchni miasta), zamieszkały przez 5621 osób (tj. 14,47% populacji miasta). Obszarami przeznaczonymi do przekształceń, rehabilitacji, rekultywacji lub re mediacji, w ramach rewitalizacji są następujące obszary, oznaczone na rysunku nr 2 (załączniku nr 3 do Studium) - Kierunkach zagospodarowania przestrzennego:

- Podobszar I – OLCHOWCE,
- Podobszar II- POSADA,
- Podobszar III – ZATORZE,
- Podobszar IV – DĄBRÓWKA.

Rys 4. Obszary rewitalizacji i zdegradowane Miasta Sanoka (źródło: opracowanie CDE sp. z o.o.)

20. Obszary zdegradowane.

Na terenie miasta Sanoka, wyznaczono 4 obszary zdegradowane, ukazana na Rys 4. Obszary rewitalizacji i zdegradowane Miasta Sanoka (źródło: opracowanie CDE sp. z o.o.) oraz, które zostały oznaczone na rysunku nr 2 (załączniku nr 3 do Studium) – Kierunkach zagospodarowania przestrzennego.

Na podstawie przeprowadzonej diagnozy, ze względu na szereg przeplatających się niekorzystnych zjawisk społecznych, gospodarczych, przestrzenno - funkcjonalnych, technicznych i środowiskowych, uznano za obszar zdegradowany tereny dzielnic:

- DĄBRÓWKA,
- OLCHOWCE,
- POSADA,
- ZATORZE.

21. Granice terenów zamkniętych i ich stref ochronnych.

Na terenie miasta Sanok występują następujące tereny zamknięte i ich strefy ochronne:

- **kompleks wojskowy nr 3170 o przeznaczeniu sztabowym**, pow. 0,6633 ha, położony na dz. o nr ew. 58/71, 58/72, 58/74 w obrębie Olchowce.
- **tereny kolejowe** położone na terenie miasta Sanok

22. Obszary funkcjonalne o znaczeniu lokalnym, w zależności od uwarunkowań i potrzeb zagospodarowania występujących w gminie.

Na terenie miasta Sanok nie występują obszary funkcjonalne o znaczeniu lokalnym wyznaczone przez samorząd gminny.

23. Obszary, na których rozmieszczone będą urządzenia wytwarzające energię z odnawialnych źródeł energii o mocy przekraczającej 100 kW, a także ich strefy ochronne związane z ograniczeniami w zabudowie oraz zagospodarowaniu i użytkowaniu terenu.

Na terenie miasta Sanok możliwym jest pozyskiwanie energii w zakresie wykorzystywania energii słonecznej, geotermalnej, biomasy i biogazu.

Na całym terenie miasta Sanok dopuszcza się lokalizację urządzeń wytwarzających energię z odnawialnych źródeł energii o mocy poniżej 100 kW z wyłączeniem korytarzy ekologicznych oraz obszarów chronionych (zgodnie z przepisami odrębnymi).

Lokalizacja planowanych paneli fotowoltaicznych oraz urządzeń elektroenergetycznych w pobliżu i w miejscu skrzyżowań z liniami elektroenergetycznymi musi spełniać wymagania zawarte w przepisach odrębnych.

IV. UZASADNIENIE I SYNTEZA

Miasto Sanok, o powierzchni: 3 808 ha, położone jest w południowo - wschodniej części województwa podkarpackiego, w powiecie sanockim. Gmina Miasto Sanok posiada dobrze rozwiniętą sieć powiązań komunikacyjnych. Z Sanoka rozchodzą się drogi w kierunku Rzeszowa, Przemysła, Medyki i granicy państwa. Przez miasto przebiega droga krajowa nr 28 (Zator-Medyka). Ma tu swój początek droga krajowa nr 84 (Sanok – Lesko- Ustrzyki Dolne – granica państwa). Miasto jest położone w odległości ok .76 km od ośrodka wojewódzkiego jakim jest Rzeszów.

Miasto ma charakter turystyczno – produkcyjny. Pod koniec grudnia 2015 r. miasto zamieszkiwało 38 880 mieszkańców.

Miasto pełni funkcję cenotwórczą: jest ośrodkiem administracyjnym, mieszkaniowym oraz usługowym.

Sanok odznacza się zwartą, czytelną kompozycją. Jego punktem głównym i charakterystycznym jest rynek z charakterystyczną zabudową oraz z przyległym do niego placem św. Jana, który sąsiaduje z Zamkiem Królewskim wieńczącym skarpe, która wyznacza granicę starej części Sanoka. Układ przestrzenny miasta Sanoka ma charakter harmonijny. Krajobraz posiada naturalne cechy. Główne dzielnice, stanowiące kiedyś odrębne jednostki administracyjne charakteryzują się dawnym, pasmowym układem (Olchowce, Dąbrówka). Istniejąca zabudowa warunkuje dalszy rozwój osadnictwa na istniejących zasadach zagospodarowania przestrzennego oraz na wyznaczonych planami terenach sąsiadujących z nimi.

Największym atutem miasta są jego zabytki, które zostały objęte ochroną konserwatorską w specjalnie ustanowionych strefach. Miasto cechuje się negatywną tendencją demograficzną. Sieć usługowa jest rozwinięta w stopniu dobrym dla obsługi miasta oraz otaczającej go gminy Sanok.

W graniach Sanoka występują obszarowe formy ochrony przyrody. Są to: obszary Natura 2000 - specjalny obszar ochrony siedlisk Rzeka San PLH180007, specjalny obszar ochrony siedlisk Ostoja Góry Słonne PLH180013, specjalny obszar ochrony siedlisk Dorzecze Górnego Sanu PLH180021, obszar specjalnej ochrony ptaków Góry Słonne PLB180003, park krajobrazowy Gór Słonnych. Miasto graniczy z rezerwatem przyrody „Polanki” oraz jest „otoczone” i na pewnych odcinkach graniczy z Obszarem Chronionego Krajobrazu Beskidu Niskiego. W obszarze granic administracyjnych miasta występują także pomniki przyrody.

Rolnictwo pełni funkcję marginalną i jest wypierane przez inne funkcje miastotwórcze.

Lesistość miasta jest znaczna - wynosi około 32,1 %, przy średniej województwa podkarpackiego wynoszącej 38,0 % oraz przy średniej krajowej wynoszącej 29,4% jest rezultatem bardzo dobrym.

Przez teren miasta przepływa rzeka San. Rzeka San jest największym karpackim dopływem Wisły. Źródła Sanu zlokalizowane są w Bieszczadach Zachodnich (terytorium Ukrainy).

Miasto Sanok ma bardzo bogatą historię. Pierwsze wzmianki pochodzą z 1150 r. Sanok otrzymał przywilej lokacyjny na „prawie magdeburskim” w 1339 roku.

Występujące na obszarze Sanoka zasoby środowiska kulturowego w sferze materialnej są świadectwem ponad 800 - letniego rozwoju gospodarczego i przestrzennego miasta. Zasoby te reprezentują znaczną różnorodność typów i okresów powstania, odzwierciedlając wielokulturowe oblicze miasta, obejmujące układ urbanistyczny oraz elementy kompozycji urbanistycznej, założenia i obiekty sakralne oraz rezydencjonalne, zabudowę mieszkalną, budynki użyteczności publicznej, reliktów fortyfikacji, założenia zieleni i zabytki archeologiczne.

Miasto cechuje zróżnicowany krajobraz kulturowy poszczególnych jego obszarów, kształtowany przez układ urbanistyczny bądź rozplanowanie o odmiennej proveniencji oraz zespoły zabytkowej zabudowy czy też zabudowy o wartościach architektonicznych, historycznych czy estetycznych oraz tereny zespołów zieleni. Sanok jest przykładem historycznej struktury przestrzennej, której cechą podstawową jest wielocłonowość wynikająca z kolejnych faz rozwoju miasta. Poszczególne zespoły powstawały, narastały i ulegały przekształceniom w różnych okresach, łącząc się ze sobą i tworząc związki przestrzenne i kompozycyjne.

Do obszarów krajobrazu miejskiego o najwyższych walorach należy obszar dawnego miasta lokacyjnego charakteryzujący się w pełni czytelnym układem urbanistycznym, dominującym udziałem zabytkowej zabudowy, znacznym udziałem wnętrzy urbanistycznych o wysokich walorach kompozycyjnych (dominanty, osie kompozycji, komponowane zamknięcia wnętrza).

Miasto Sanok ma długotrwałą historię produkcyjno-handlową. Tradycją były tu zakłady przemysłowe, w których pracowała większość mieszkańców miasta i okolic. Obecnie największym zakładem produkcyjnym na terenie miasta jest „Sanok Rubber Company” S. A. (dawny Stomil Sanok S.A.) zajmująca się wyrobem materiałów gumowych i gumowo-metalowych dla motoryzacji, budownictwa oraz farmacji. Na terenie miasta ma swoją siedzibę także „AUTOSAN” sp z o.o., produkująca autobusy, nadwozia pojazdów szynowych, kabiny dla Wojska Polskiego oraz prowadząca usługi przemysłowe.

Przemysł wydobywczy na terenie miasta obejmuje wydobycie gazu ziemnego. Gaz pozyskiwany jest w obrębie obszaru i terenu górniczego Sanok – Zabłotce. Eksploatacja gazu ziemnego to główny profil działalności Oddziału PGNIG SA w Sanoku.

Całość substancji zabytkowej, walorów przyrodniczych dopełnia infrastruktura związane ze sportem i rekreacją. Miasto Sanok charakteryzuje się turystyką kulturową, krajoznawczą i wypoczynkową. Turystyka na terenie miasta nadal będzie jednym z głównych kierunków rozwoju miasta, w związku z czym należy nadal rozwijać bazę turystyczną oraz podnosić jej standardy.

Miasto ma w chwili obecnej zagwarantowane rezerwy terenowe pod budownictwo mieszkaniowe. Obszary przewidziane pod zabudowę mieszkaniową w wariantie maksymalnym mają na terenie miasta łączną wartość 873,34 ha pow. użytkowej, co przy zapotrzebowaniu na łączną powierzchnię użytkową zabudowy mieszkaniowej z liczbą ludności zgodną z końcem 2015 r. wynoszącą 874,411 ha jest wartością idealną. W chwili obecnej rezerwa terenowa pod nową zabudowę mieszkaniową, usługową oraz produkcyjną jest wystarczająca w perspektywie 30 lat oraz spełnia warunki wyznaczone w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r.

Miasto Sanok obsługiwane jest zróżnicowanym układem drogowym. Drogi krajowe na terenie miasta zapewniają połączenia tranzytowe regionalne. Drogi powiatowe i gminne zapewniają połączenia lokalne. Układ drogowy Sanoka ma charakter mieszany, obwodnicowo - rusztowy. Ewolucja tego układu wynikała ze stopniowego dostosowywania się układu historycznego miasta średniowiecznego do potrzeb wynikających z postępującej urbanizacji i motoryzacji.

Mieszkańcy miasta Sanoka są obsługiwani przez komunikację autobusową MKS (Miejska Komunikacja Samochodowa), autobusami dalekobieżnymi oraz przez przewoźników prywatnych. W mieście obecnie istnieje 11 linii autobusowych MKS.

Przez miasto przebiega system kolejowy Krosno – Zagórz, wymagający natychmiastowych działań i modernizacji.

Na terenie Sanoka znajdują się dwa sanitarne lądowiska dla helikopterów – przy szpitalu i Lądowisko – Baza, które jest także lądowiskiem cywilnym.

Miasto zaopatrywane jest w wodę z Zastawia (na południu) oraz z Trepczy (na północny). Są to ujęcia komunalne wód powierzchniowych zlokalizowane na rzece San. Liczba mieszkańców Sanoka korzystających z sieci wodociągowej wynosi 95 %. Stan techniczny sieci ocenia się jako średni – wymagana jest jej wymiana i modernizacja, co jest sukcesywnie wykonywane.

Na terenie miasta Sanoka z sieci kanalizacji sanitarnej korzysta 98 % mieszkańców - 38 010 osób (dane z 31.12.2014 r.), co jest wynikiem bardzo dobrym. Na terenie miasta zlokalizowane są także szczelne 104 zbiorniki bezodpływowe na nieczystości ciekłe w liczbie 573 sztuk oraz 6 oczyszczalni przydomowych. Ścieki są odprowadzane do jednej oczyszczalni ścieków w Trepczy.

Przez obszar miasta Sanoka, przebiegają linie elektroenergetyczne wysokiego napięcia 110 kV. Linie są usytuowane w sposób mało kolizyjny, nie stwarzający zagrożenia. Miasto ma bardzo dobrze rozbudowaną sieć średnich i niskich napięć. Główną stacją elektroenergetyczną na terenie miasta Sanoka jest stacja GPZ Sanok Stawowa.

W chwili obecnej na terenie miasta odnawialne źródła energii nie są wykorzystywane. Należy rozważyć możliwość wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w zakresie wykorzystywania energii solarnej, wodnej, geotermalnej i produkcji biogazu.

Na terenie miasta Sanoka dostępność do telekomunikacji jest powszechna. Dostęp do usług telekomunikacyjnych zapewnia telefonia stacjonarna oraz telefonia komórkowa. Sanok połączony jest z Krosnem światłowodową linią telekomunikacyjną.

Sanok zgazyfikowany jest gazem ziemnym, którego źródłem jest gazociąg średniego i niskoprężnego ciśnienia. W obszarze i terenie górniczym znajduje się czynny odwiert gazowy czynny S-5 oraz gazociągi.

Na terenie miasta występują udokumentowane tereny zagrożenia powodzią objęte obszarem szczególnego zagrożenia powodzią o prawdopodobieństwie 1%, granicami obszarów, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest niskie i wynosi raz na 500 lat oraz na których istnieje

prawdopodobieństwo wystąpienia zdarzenia ekstremalnego, a także obszar, na którym prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest niskie i wynosi raz na 500 lat lub na których istnieje prawdopodobieństwo wystąpienia zdarzenia ekstremalnego.

Walorem i atutem miasta i gminy są jego unikalne w skali regionu obiekty zabytkowe, nieskażone środowisko, obszary chronione a także tradycja produkcyjna i rzemieślnicza.

W związku z powyższym kierunki rozwoju miasta będą oparte na ochronie i wykorzystaniu warunków substancji zabytkowej, przyrodniczej oraz tradycji produkcyjnej. Ważnym aspektem rozwoju miasta jest budowa południowej obwodnicy miasta, która przyczyni się do ograniczenia ruchu w centrum miasta. Polityka przestrzenna miasta musi być prowadzona w oparciu o ład przestrzenny, podniesie standardów życia mieszkańców. Głównymi celami rozwoju miasta są rozwój turystyki (w oparciu o zabytki i obszary cenne przyrodniczo) i aktywizacja gospodarcza w oparciu o nowe tereny inwestycyjne.

Zadaniem Studium było stworzenie warunków dla takiego rozwoju przestrzennego, który pozwoliłby na zdyskontowanie istniejących walorów oraz zniwelowanie narastających problemów i konfliktów przestrzennych. W rozwiązaniach Studium zaproponowano rozwój miasta jako obszaru z nastawieniem na rozwój funkcji turystycznych i produkcji, w którym powinny być rozwijane funkcje usługowe.

Rozwojowi temu powinno sprzyjać wykorzystanie, uwypuklenie i uatrakcyjnienie istniejących zasobów dziedzictwa kulturowego i historii obszarów miasta oraz wykorzystanie walorów środowiskowych. Należy pielęgnować walory estetyczne, historię i kulturę miasta oraz wzmocnić strefę produkcji.